Maksim Gorkij

Urspårade och andra noveller

FORUM

ÖVERSÄTTNING FRÅN RYSKA AV WALBORG HEDBERG TRYCKT HOS BOHUSLÄNNINGENS AB UDDEVALLA 1974

ISBN 91-37-05580-1 (hft.) ISBN 91-37-05582-8 (inb.)

Förord till den elektroniska utgåvan

Urspårade med flera berättelser i svensk översättning av Walborg Hedberg utkom 1901 som första delen av tre i *Valda berättelser* av Maksim Gorkij. En utgåva med något annorlunda titel tryckt 1974 har digitaliserats i oktober 2014.

Originalens titlar och utgivningsår är i tur och ordning: *Бывшие люди* (1897), *Макар Чудра* (1892, Gorkijs debutverk), *Коновалов* (1897), *Мальва* (1897) *Каин и Артём* (1898), *Двадцать шесть и одна* (1899). Novellen *Urspårade* presenteras här i 14 kapitel. Men ryska versioner som man hittar på nätet har bara två delar, motsvarande kapitel 1-8 och 9-14.

Maksim Gorkij Urspårade och andra noveller

Som en röd tråd genom Maksim Gorkijs (1868-1936) författarskap går medkänslan med de fattiga och vanlottade, det proletariat som med 1800-talets samhällssystem inte hade en chans att nå en dräglig tillvaro. I detta urval av Gorkijs mest berömda noveller återfinns fjrftlingsverket Makar Tjudra och den konflikt-laddade kärleksskildrmgen Malva, Kain och Artem, en studie över föihällandst mellan den svago och ds/i starke, samt Konovalov och Tjugosex och en, båda med motiv från oagarlär-lingen-författarens eländiga ung-domsmiljö.

Fin» ™, iimuiiucii i ruiumuiuiioieKei

ISBN 91-37-05580-1

FORUM |

pocket!

MAKSIM GORKIJ (1868-1936)

1892, när Aleksej Maksimovitj Pesjkov var tjugofyra år, fick han sin första novell publicerad i en tidning i Tiflis. Novellen hette *Makar Tjudra*, och författaren skrev under pseudonymen Maksim Gorkij (gorkij = bitter). Livet hade farit hårt fram med den unge mannen, och bitterheten satte sina spår i hans skriftställarskap. Han kom från mycket enkla förhållanden, fadern var tapetserare i Nisznij Novgorod, den stad som 1932 fick namnet Gorkij. Den fattige hantverkaren dog när sonen var fem år gammal, och pojken fick bo hos sin morfar, en färgarmästare. Denne var tämligen välbärgad, men efter en tid började det gå utför med familjen och den unge släktingen blev

ett besvärligt påhäng. Vid nio års ålder sattes han i skomakarlära, och några månader senare var han på väg bort från födelsestaden för att tjäna sitt uppehälle bäst han kunde. I femton år drev han omkring från plats till plats. Bland annat arbetade han i en ikonmålares verkstad, han var kökspojke på en volgaångare, sockerbagarlärling i Kazan och stationskarl i Tiflis.

Den vagabonderande autodidakten bar på ett bagage av utpräglat romantiskt slag. Hans tidigare berättelser är starkt romantiserade verklighetsskildringar, fängslande genom sin ursprunglighet, sin omedelbarhet och sitt friskt pulserande liv. De handlar om trashankar och vinddrivna, människor som av en eller annan anledning har spårat ur. Som skildrare av städernas proletariat hade Gorkij en märklig föregångare i Vladimir Korolenko, men medan Korolenko behandlade sina gestalter som en utomstående betraktare kände sig Gorkij som en av dem. Vid Gorkijs debut hade Korolenko redan en stark litterär position och banade väg för Gorkijs berömmelse. Han gjorde också allt för att få sin skyddsling bort från den falska romantiken.

Efterhand lyckades också Gorkij frigöra sig från sina romantiska tendenser, och när hans noveller i slutet av nittiotalet kom ut i bokform - det blev så småningommånga volymer och många nya upplagor - hade han nått fram till en stark och objektiv realism som skänkte dessa bilder ur samhällets bottenskikt en alldeles särskild lyskraft. De urspårade framställs inte som beklagansvärda existenser som tigger om medlidande. De är tvärtom människor som är medvetna om sitt värde och hyser ett stolt förakt för dem som har det bättre ställt. De är visserligen anarkister och protesterar högljutt mot samhällets orättvisor, men de bildar en i rysk diktning fullkomligt ny socialt medveten miljö, som verkade befriande efter åttiotalets reaktionärt påverkade pessimism. På samma gång finns en anknytning till marxismen, som nu började slå rot i det ekonomiskt omvandlade ryska samhället och vars förste representant inom litteraturen var just Maksim Gorkij.

Man kan emellertid inte säga att marxismen verkade befruktande på diktaren Gorkijs alstringskraft. Samtidigt som han nådde höjdpunkten i sin novellistik försökte han sig som dramatiker och hade stora ambitioner som romanförfattare. Den enda av hans pjäser som röjde en viss dramatisk talang var *Natthärbärget* (1902), men framgången berodde nog främst på två geniala iscensättare: Konstantin Stanislavskij och Max Reinhardt. Hans första romaner blev inte så framgångsrika, och hans verksamhet som politisk skribent slutade med att han 1906 måste lämna Ryssland. Det blev ganska tyst om honom tills han 1913 slog världen med häpnad genom att sända ut den första delen av sina levnadsminnen, *Min barndom*. Den följdes fyra år senare av andra delen, *Ute i världen*, och inom tio år, 1923, var trilogin fullbordad med *Mina universitet*.

Vid första världskrigets utbrott fick Maksim Gorkij tillfälle att återvända till Ryssland, och han hälsade bolsjevikrevolutionen 1917 med glädje. På samma gång bekämpade han den terror som följde och kunde med Lenins hjälp rädda många kulturvärden, författare och vetenskapsmän. 1921 måste han emellertid åter lämna sitt fosterland. Först 1928, då han fyllde sextio år, kom en försoning med sovjetledarna till stånd, och han kunde i ledande ställning arbeta för kulturens utveckling i Sovjetunionen. Till stor del var det hans verk att det kaos som rådde inom den ryska litteraturen förvandlades till enkonsolidering av de splittrade krafterna och att de proletära och icke-proletära författarna, som dittills hade bekämpat varandra, 1932 försonades i ett stort gemensamt förbund med ett enhetligt program. Under sina sista åtta år fick den forne vagabonden stor betydelse för den sovjetryska diktningen i egenskap av litterär rådgivare och föregångsman.

Maksim Gorkij var dock främst novellist, och han berikade världslitteraturen med många mästerstycken. I föreliggande urval återfinns dels det tidigare nämnda förstlingsverket *Makar Tjudra*, dels en av Gorkijs mest kända noveller, *Konovalov*, som återspeglar minnen från hans tid som bagarlärling i Kazan och där han med en landstrykare som språkrör ger uttryck åt sin opposition mot det eländiga samhälle han levde i.

Ifråga om skildringens bredd och den skarpa teckningen av de enskilda individerna står *Urspårade* (1897) i en klass för sig. Miljön är densamma som i Gorkijs senare skådespel *Natthärbärget* och i den korta berättelsen *Tjugosex och en*, skriven 1899. Till slutet av nittiotalet hänför sig också den psykologiskt raffinerade *Malva*, fastän denna novell på samma gång i sin romantiska livssyn och sin naturlyrik anknyter till den unge Gorkij. Ett

obestridligt psykologiskt mästerskap visar diktaren i *Kain och Artem*, en studie över förhållandet mellan den svage i gestalt av en judisk kramhandlare och den starke, slagskämpen som är herre på sin gata.

Urspårade

1

Förstadsgränden består av två rader eländiga, tätt hopträngda envåningskyffen, som gör ett jämmerligt intryck med sina sneda väggar och bågnande fönster. De förvittrade taken på dessa människoboningar, som har blivit grundligt gnagda av tidens tand, är lagade med barkbitar och bevuxna med mossa, vilket ger dem ett brokigt utseende. Här och där reser sig höga stänger med starholkar över dem, och förvildade vide- och fläderbuskar sprider en sparsam skugga med sitt dammiga lövverk som utgör den enda grönskan i det av armod präglade förstadskvarteret.

Likt ängsliga kaniner bligar de små kyffena på varandra genom sina dunkla, av ålder grönskiftande fönster. Mitt på gatan slingrar sig i mångfaldiga bukter gropiga hjulspår uppför berget. Här och där ligger gräsbevuxna högar av grus och all möjlig bråte - lämningar av eller förarbeten till de dammbyggnader med vilka grändens invånare en gång förgäves sökte dämma upp de floder av regnvatten som strömmar ner från den övre staden. Däruppe på bergåsen ligger vackra stenhus dolda i välskötta trädgårdars täta grönska, kyrktorn reser sig högt mot den blå himlen, och deras förgyllda kors glänser klart i det bländande solskenet.

I regnväder tömde staden all sin smuts, under torka allt sitt damm ner genom gränden. Alla dessa små snuskiga kyffen såg också ut som om de av en jättehand hade vräkts ner från bergstoppen som onyttiga sopor vilka man inte hade bruk för däruppe. Bergssluttningen var översållad av dessa tillplattade halvruttna baracker som genom sol, damm och regn hade fått den smutsgrå färg som är karakteristisk för gammalt trä.

Vid änden av gränden stod, liksom uteslutet ur stadens gemenskap och förvisat hit till foten av berget, ett långt tvåvåningshus som efter sin siste, utan arvingar avlidne ägares död hade kommit i stadens ägo och sedan sålts till köpmannen Petunnikov. Det var det sista i raden. Sedanutbredde sig ett öppet fält som ungefär en halv verst1 verst = 1066,8 m. från huset stupade brant ner mot floden.

Den stora urgamla byggnaden stack av mot hela omgivningen genom sin påfallande dystra prägel. Den lutade snett och vint, av fönstren hade inte ett enda bibehållit sin ursprungliga regelbundna form och glasrutorna i de trasiga ramarna hade dyvattnets smutsigt grönaktiga färg. I mellanrummen mellan fönstren syntes djupa springor och mörka fläckar efter den avfallna rappningen. Det var som om tiden i dessa hieroglyfer hade skrivit husets historia på dess egna väggar. Taket, som sänkte sig djupt ner mot gatan, förhöjde ytterligare det bedrövliga intrycket, för det såg ut som om det hukade sig ner mot marken för att ödmjukt ta emot dödshugget som skulle förvandla det till grus, en formlös hög av murkna spillror.

Gårdsporten stod öppen - den ena porthalvan hade ryckts loss ur gångjärnen och låg på marken, och i springorna mellan dess ribbor stack gräset upp; det täckte hela den stora ödsliga gården. Längst bort stod en liten låg byggnad, svart av sot, med ett åt gårdssidan sluttande plåttak. Det stora huset var obebott, men i gårdsbyggnaden, som förut varit smedja, hade före detta ryttmästaren Aristid Fomitj Kuvalda inrättat ett natthärbärge.

Det inre av härbärget bestod av en mörk långsträckt håla med fyra famnars bredd och tio famnars längd, upplyst från ena sidan av fyra små fyrkantiga fönster och en bred dörr. De orappade tegelväggarna var svarta och nedrökta liksom taket, som var gjort av botten på en gammal båt. Mitt i rummet, på samma plats där smedjehärden hade stått, fanns en väldig eldstad, och runtomkring den och utmed väggarna sträckte sig breda britsar, på vilka det låg högar av all möjlig lump - nattgästernas sängkläder. Det luktade rök av väggarna, fukt av det leriga golvet, svett och snusk av trasorna på britsarna.

Ägaren av natthärbärget hade sin plats ovanpå ugnen, och britsarna omkring den var hedersplatserna för de

gäster som åtnjöt ryttmästarens särskilda ynnest och vänskap. Dagarna tillbragte Kuvalda vid ingången till härbärget i ett slags stol, som han själv hade förfärdigat avtegelstenar, eller också på Jegor Vavilovs krog, som låg mittemot Petunnikovs hus. Här brukade ryttmästaren äta middag och ta sig en sup.

2

Innan Aristid Kuvalda hyrde huset, hade han haft ett kommissionskontor i staden. Om man gick ännu längre tillbaka i hans förflutna fick man veta att han hade ägt ett tryckeri. Dessförinnan hade han, som han uttryckte det, "helt enkelt levat! Och levat lusteliga, fan ta mig! Jag förstod att leva, det kan jag lugnt säga!"

Ryttmästaren var en högväxt och bredaxlad man på omkring femtio år med ett kopparrigt, rödbrusigt ansikte och stort smutsgult helskägg. Han hade stora grå ögon som blickade käckt och förnöjt omkring sig och en djup basröst som liksom rullade i strupen. Nästan alltid hade han en tysk porslinspipa med böjt skaft i munnen. Då han blev arg spände han ut näsborrarna på sin stora eldröda örnnäsa, det ryckte i hans läppar och två rader stora gula tänder - riktiga vargtänder - blev synliga. Han hade påfallande långa armar och haltade; ständigt gick han klädd i en trasig och smutsig officerskappa, en flottig militärmössa med röd rand men utan skärm och ett par gamla bristfälliga filtstövlar som nådde honom ända till knäna. Om förmiddagarna hade han regelbundet förfärliga kopparslagare, men på aftonen befann han sig oftast i ett lätt rus och en upprymd sinnesstämning. Riktigt drucken blev han aldrig - hur mycket sprit han än drack förlorade han aldrig helt och hållet sin glada jämvikt.

Om kvällarna, då han satt med pipan i munnen i sin tegelstensstol, brukade han ta emot härbärgets gäster.

- Vem är du? frågade han då den avsigkomna och betryckta individ som närmade sig honom och av superi eller någon annan giltig orsak hade blivit förvisad från staden.

Nykomlingen lämnade den begärda upplysningen.

- Har du något officiellt papper som bekräftar ditt prat?

Papperet, ifall det nu fanns något sådant, lämnades fram. Ryttmästaren stoppade det vanligen i bröstfickanutan att ta notis om innehållet och sade:

- Det är bra. För en natt kostar det två kopek hos mig, för en vecka tio och för en månad tretti. Ge dig av in och skaffa dig en plats - men inte en som redan är upptagen, för då blir det slagsmål. Mina hyresgäster låter inte huttla med sig.

- Kan jag inte få te och bröd eller något annat att äta här? frågade nykomlingen i regel.

- Jag kommersar bara med väggar och tak - för vilka jag själv måste betala den där skurken till värd, köpmannen av andra gillet, Judas Petunnikov, fem rubel i månaden, förklarade Kuvalda i affärsmässig ton. Och hit kommer bara folk som inte vet vad lyx vill säga. Men om du är van att kalasa alla dar, så finns det en utspisningslokal här mittemot. Bäst vore att du lade bort den där dåliga vanan, min son. Du är ju ingen förnäm herre - vad ska du då med mat att göra? Sug på ditt eget späck, det är mycket förståndigare!

Dessa och liknande yttranden, som alltid framfördes i en överdrivet sträng ton men med leende ögon, förskaffade i förening med hans vänliga behandling av sina hyresgäster ryttmästaren stor popularitet bland stadens fattiga befolkning. Inte sällan hände det att någon av hans forna nattgäster, som lyckats arbeta sig upp igen och fiffa upp sitt yttre en smula, kom in på gården för att göra en liten påhälsning hos Aristid Kuvalda.

- Goddag, ers välborenhet! Hur står det till?

- Tack, det knallar och går. Nå, vad är det fråga om?

- Jag är visst inte igenkänd?

- Nej, inte precis...

- Men har ni då alldeles glömt...? Jag bodde ju en hel månad här hos er i vintras. Då det blev stor razzia och tre stycken blev fast...

- Käre vän, sånt händer ofta under mitt gästvänliga tak.

- Vad nu då!... Ni skojade ju så med poliskommissarien.

- Seså, dra åt skogen med alla dina hågkomster - säg rent ut vad du vill.

- Får jag inte lov att bjuda på något? Medan jag bodde här hos er trakterade ni mig ofta med ett och annat...

- Tacksamhet bör alltid skattas högt, käre vän, isynnerhet som man så sällan träffar på den hos människorna.Du är en bra pojke, och även om jag inte kommer ihåg dig vill jag gärna dricka med dig för din vidare framgång i livet.

- Och ni är alltjämt densamme och håller på med era lustigheter.

- Vad ska man annars ta sig till bland såna galgfåglar som du?

De följdes åt över till grannen Vavilov, och det hände ofta att ryttmästaren före detta skyddsling under det följande dryckeslaget, som ibland varade ända till dagen därpå, åter blev av med det lilla han hade och på nytt måste ta sin tillflykt till Kuvaldas natthärbärge.

- Herre du min skapare! utbrast han då. Nu står jag alltså återigen under ers välborenhets kommando! Vad ska jag nu ta mig till?

- Du kan inte precis skryta med din ställning, men därför behöver du inte jämra dig, resonerade ryttmästaren. Man ska bara bevara sitt jämnmod i alla situationer och inte förbittra livet för sig med onödigt filosoferande. Att filosofera är alltid ett tecken på dumhet, och att filosofera när man har kopparslagare är den värsta dumheten av alla. Mot kopparslagare hjälper bara brännvin - inte samvetsagg och tandagnisslan! Se här har du tjugo kopek, gå efter ett kvarter brännvin, för fem kopek lungmos, ett skålpund bröd och två gurkor. När vi väl har fått något till livs ska vi grundligt överlägga om ställningen...

Denna överläggning ägde vanligtvis rum först då också ryttmästaren hade gjort av med varenda kopek av den tre- eller femrubelsedel som han kallat sin då den tacksamme klienten uppenbarade sig.

- Så har vi då alltså lyckligt hunnit fram till målet, förklarade ryttmästaren. Och när vi nu har festat oss totalt panka ska vi försöka slå in på nykterhetens och dygdens väg... En vis man har sagt: Den som icke syndar gör icke heller bot, och den som icke gör bot kan icke frälsa sin själ. Det första har vi redan gjort undan, botgöringen tjänar inte mycket till... låt oss alltså med ens gå över till frälsningsverket! Bege dig ner till floden, min unge vän, och skaffa dig arbete. Och om du inte är riktigt säker på dig själv så be arbetsgivaren hålla inne avlöningen åt dig eller lämna den i förvar åt mig. När vi så har samlat ettlitet kapital köper jag dig ett par byxor och vad du annars kan behöva för att se ut som en ordentlig människa och en anspråkslös, av ödet förföljd jordepilgrim. Med hela byxor på benen kan du göra karriär. Framåt marsch!

Med ett stilla leende åt ryttmästarens visa tal begav sig skyddslingen ner till floden för att låta leja sig som bärare. Han begrep visserligen inte mycket av den kvickhet som låg i Kuvaldas utläggningar, men han såg framför sig talarens muntra ögon, kände den friska fläkten av hans ord och visste att han i Aristid Kuvalda hade en kraftig arm som i nödfall skulle stödja honom. Och i själva verket lyckades han tack vare ryttmästarens stränga uppsikt efter en eller två månaders tungt arbete åter komma ett trappsteg upp över den nivå till vilken han hade sjunkit genom samme ryttmästares välvilliga bistånd.

- Nå, ser du, käre vän, sade Kuvalda efter att ha mönstrat sin utarmade skyddsling med en kritisk blick, nu har vi alltså byxor och jacka. Det är av stor betydelse - lita på min erfarenhet! Så länge jag hade ett par hela byxor gällde jag för att vara en hygglig karl däruppe i stan, men när byxorna började hasa av mig kom jag också på hasorna och måste ge mig av från stan hit ner på sluttningen. Människorna, ser du, min kära dumsnut, bedömer allt efter den yttre formen - tingens inre kärna blir till följd av deras medfödda enfald förborgad för dem. Lägg

det på minnet, betala mig hälften av din skuld och gack i frid. Gack och sök - så ska du också finna!

- Och hur mycket är jag då skyldig er, Aristid Fomitj? frågade skyddslingen en smula oroligt.

- En rubel och sjutti kopek. Betala mig rubeln eller de sjutti kopeken, vilket du vill; resten ger jag dig anstånd med tills du har förtjänat lite mer... eller gärna för mig stulit lite mer än vad du har nu.

- Tackar ödmjukast för er nådiga välvilja, utbrast skyddslingen rörd. Vad ni ändå är för en präktig människa! Herregud, att ni skulle bli så illa tilltygad av livet... Fan anamma, vad ni skulle blivit för en bjässe om ni hade kommit på er riktiga plats!

Ryttmästaren kan nu inte låta bli att komma med vältaliga sentenser.

- På min riktiga plats? Vad menar du med det? Ingenkänner sin rätta plats här i livet, alla tränger vi oss in i ett falskt ok. Judas Petunnikov till exempel, köpmannen, han hör hemma i tukthuset, men han spatserar omkring på gatorna mitt på ljusa dan och sysslar till på köpet med planer på att grundlägga en fabrik. Vår skollärare skulle leva vid sidan av en söt hustru och ett halvt dussin barn - men han går här och driver omkring krogen. Eller du till exempel - du söker plats som betjänt eller kypare, och så ser jag att du passar mycket bättre till soldat, för du är inte dum, du är uthållig och har sinne för disciplin. Så står det till med den saken, min son. Livet blandar oss om varandra som spelkort, och bara av en ren slump och för en kort tid råkar vi ibland hamna på vår rätta plats.

3

Ibland var dylika avskedstal bara inledningen till ett nytt krogbesök, varvid såväl ryttmästaren som hans skyddsling gjorde av med sina sista slantar. Men dessa återfall störde inte på minsta vis det goda förhållandet mellan parterna. Så var det med den av Aristid Fomitj omnämnde skolläraren, som endast kravlade sig upp för att genast åter förfalla till sitt förra tillstånd. Ifråga om intelligens stod han ryttmästaren närmast av alla hyresgästerna, och kanske var det orsaken till att han inte mer förmådde resa sig sedan han väl en gång hade blivit gäst i natthärbärget.

Han var den ende med vilken Aristid Kuvalda kunde filosofera utan att behöva befara att bli missförstådd. Ryttmästaren visste också att värdera detta, och då den åter en smula på fötter komne skolläraren gjorde min av att lämna sitt logi och hyra sig något kyffe i stan för de få slantar han hade förtjänat ledsagade Aristid Kuvalda honom ut med så sorgmodig min och var så frikostig med melankoliska tirader att de bägge två ofelbart styrde kosan till Vavilovs krog och lade ner sina rikedomar i brännvin.

Sannolikt ordnade Kuvalda med flit så att skolläraren trots den redligaste vilja aldrig kom att skiljas från härbärget. Hur skulle också Aristid Kuvalda, en man av adligt stånd och bildning, vars yttranden ofta bar spår av enbättre uppfostran och som genom sitt mångskiftande liv hade lärt sig att tänka en smula självständigt - hur skulle han kunna skiljas från en person som i andligt avseende var tämligen jämbördig med honom? Redan av medlidande med sig själv kunde han det inte.

Skolläraren hade en gång varit anställd vid ett seminarium i en stad vid Volga men av ett eller annat skäl blivit avlägsnad från skolan. Sedan hade han haft plats som bokhållare i en läderfabrik men höll inte heller ut med det länge. Han blev privatbibliotekarie, prövade ett par andra sysselsättningar, tog en juridisk examen, förföll slutligen till superi och kom till ryttmästaren. Han var stor till växten, gick starkt framåtlutad, hade en lång spetsig näsa och var alldeles flintskallig. Ur det magra gula ansiktet med den kilformiga hakan blickade ett par stora, djupt liggande, oroligt svårmodiga ögon, och mungiporna var resignerat nerdragna. Vad han behövde för att tillfredsställa sina levnadsbehov eller snarare sitt alkoholbegär förtjänade han som notisjägare för lokaltidningarna. Inte sällan fick han ända till femton rubel i veckan. Då lämnade han pengarna åt ryttmästaren och sade:

- Nu är det nog - jag återvänder till kulturens sköte. Ännu en vecka vill jag arbeta, sen skaffar jag mig ett nytt

kvarter och då heter det: *Addio, mio caro!*

- En högst lovvärd föresats, min käre Filipp! Jag kan endast av uppriktigt hjärta prisa ditt beslut, och jag ska inte heller bevilja dig en enda sup på hela veckan, förkunnade ryttmästaren i sträng ton.

- Det är jag dig mycket tacksam för. Tänker du verkligen inte... inte ge mig en droppe?

Ryttmästaren hörde i hans ord en skygg bön om mildring av den stränga domen och sade ännu strängare:

- Inte en droppe - om du också bölar som en tjur!

- Nå, som du vill, suckade skolläraren och begav sig ut på jakt efter notiser. En eller högst två dagar senare satt han så alldeles maktlös och förbi, pinad av ett våldsamt begär, i någon vrå, kastade sorgsna och bedjande blickar på ryttmästaren och väntade i ångest och bävan på att vännens hjärta skulle vekna. Ryttmästaren tog på sig en sträng min och höll ironiska tal om karaktärslöshet, det primitiva alkoholbegäret och andra ämnen som passadein på föreliggande fall. Man måste göra honom den rättvisan att han uppriktigt hänfördes av sin roll som mentor och sededomare - men härbärgets stamkunder förhöll sig tämligen skeptiska gentemot hans straffpredikningar och sade med en uttrycksfull sidoblick:

- Hör på den räven bara, så knepigt han drar sig ur knipan! Jag sa det ju, men du ville inte höra på mig - skyll dig själv nu.

- En äkta soldat, ers välborenhet, tänker redan på reträtt när han marscherar framåt.

Skolläraren försökte nu stänga in sin hjärtlöse vän i någon mörk vrå, hakade sig skälvande fast i hans smutsiga kappa och såg honom i ansiktet med en outsägligt tragisk blick medan han förde tungan över sina torra läppar.

- Du står inte ut längre? frågade ryttmästaren vresigt.

Skolläraren bekräftade hans förmodan med en stum nick, varpå han lät huvudet maktlöst sjunka ner på bröstet.

- Håll ut en dag till - det kanske går över, menade Kuvalda.

Skolläraren skakade sorgset på huvudet med hopplös min. Aristid Fomitj såg att vännens långa och utmärglade gestalt skälvde av åtrå efter det älskade giftet, och han stack handen i fickan efter pengar.

- I de flesta fall, sade han som om han försvarade sig mot en okänd anklagare, är det fåfängt att kämpa mot sitt öde.

Men om skolläraren verkligen hade härdat ut en hel vecka uppstod mellan honom och Aristid Fomitj en rörande avskedsscen, vars final vanligen utspelades på Vavilovs krog.

4

Skolläraren lade för övrigt inte ner alla sina pengar på spirituosa - minst hälften förslösade han på barnungarna i gränden. De fattiga stackare som bodde där var rikt välsignade med barn - från tidigt på morgonen till sent på kvällen vältrade sig hela svärmar av smutsiga, halvsvultna och halvnakna ungar i gatudammet. Man brukar kalla barnen jordens levande blommor, men här i dennaeländets gränd var blommorna vissnade i förtid eftersom de spirade upp på en mark som saknade friska safter.

Allt detta småfolk samlade nu skolläraren ofta omkring sig, och efter att ha köpt semlor, ägg, äpplen och nötter gick han med dem ut på fältet neråt floden. Där slog de sig ner på marken, mumsade först begärligt på allt vad skolläraren hade haft med sig åt dem och roade sig sedan med alla möjliga lekar, varvid de fyllde luften på en versts omkrets med sitt sorglösa stoj och skratt. Drinkarens långa magra gestalt tycktes krympa ihop bland alla dessa småttingar som behandlade honom lika förtroligt som en jämnårig. De kallade honom helt enkelt Filipp utan att ens tillfoga epitetet "farbror". Som grodyngel snodde och myllrade de omkring honom, knuffade honom, hoppade upp på hans rygg, klappade honom på det kala huvudet, drog honom i näsan. Men allt detta tyckte han

visst om, för han protesterade aldrig mot de friheter som de tog sig. Han talade mycket lite med dem, och när han gjorde det skedde det på ett försiktigt, nästan skyggt vis, som om han fruktade att hans ord skulle kunna besmitta eller på något vis skada dem. Så tillbragte han ett par timmar med dem som deras leksak och lekkamrat, betraktade med sina melankoliskt dystra ögon deras muntra, upplivade ansikten och lämnade dem sedan för att långsamt och betänksamt styra kosan till Vavilovs krog, där han stillatigande och skyndsamt söp sig redlöst berusad.

Nästan dagligen, då skolläraren kom hem från sina reporterpromenader, hade han med sig en tidning, och genast samlade sig omkring honom ett helt sällskap av vinddrivna individer. Så snart de fick syn på honom kom de fram ur alla vinklar och vrår på gården, somliga druckna, andra plågade av kopparslagare, var och en illa tilltygad på sitt särskilda sätt men alla lika eländiga och smutsiga.

Där kom Aleksej Maksimovitj Simtsov, före detta jägmästare på ett kronohemman och numera gatukrämare, som handlade med tändstickor, bläck, putsmedel och skämda citroner. Han var en sextioårs man, klädd i en rock av segelduk och en stor hatt vars tillknycklade brätte skuggade hans pussiga, röda, av ett tjockt vitt helskägg inramade ansikte. Ur detta ansikte framträdde en liten eldröd näsa, tjocka läppar med samma färg och ett parcyniska, alltid tårfyllda ögon. Man hade gett honom öknamnet "Snurran", en benämning som träffande karakteriserade hans klotrunda gestalt och surrande, klanglösa stämma.

Vidare dök fram ur någon vrå före detta fängelsedirektören Luka Antonovitj Martianov, kallad "Spetsen" - en dyster, tystlåten, svartmuskig suput som levde på att spela klöveress, knack, polsk bank och andra lika snillrika som av polisen illa tålda talanger. Han lät sin väldiga, otaliga gånger genompryglade gestalt tungt falla ner i gräset vid sidan av skolläraren, blinkade med sina svarta ögon och sträckte ut handen efter någon kamrats flaska i det han med hes basröst frågade:

- Får jag?

Också mekanikern Pavel Solntsev, en lungsiktig trettioårig man, uppträdde på skådeplatsen. Han hade fått vänstra sidan sönderslagen i ett slagsmål. Det gula spetsiga rävansiktet var ständigt förvridet av ett elakt leende, mellan de tunna läpparna syntes två rader svarta, av sjukdom förstörda tänder, och de sönderrivna trasorna hängde på hans smala knotiga axlar som på en klädhängare. Han kallades "Avskrädet" av sina kamrater. Sitt uppehälle förtjänade han genom att sälja klädesborstar av lindbast, som han själv förfärdigade, och viskor av ett slags gräs.

Vidare kom en högväxt knotig karl av obekant härkomst, en tystlåten och skygg människa med ett skrämt uttryck i de stora runda ögonen. Han hade redan suttit inne tre gånger för stöld. Hans efternamn var Kisselnikov, men i härbärget kallade man honom aldrig annat än "Halvannan-Taras", eftersom han var precis en halv gång till så lång som sin oskiljaktige vän, före detta diakonen Taras, som för superi och ett utsvävande levnadssätt hade blivit utstött ur det andliga ståndet. Diakonen var en liten undersätsig man med brett kämpabröst och runt lurvigt huvud. Han dansade utmärkt och svor ännu bättre. I sällskap med "Halvannan-Taras" högg han ved nere vid flodstranden. Under sina fristunder berättade Taras för vänner och vem som ville höra på "historier ur egen fatabur", som han uttryckte det. Vid åhörandet av dessa historier, vilkas hjältar mest var helgon, kungar, präster och generaler, spottade till och med stamkunderna i Kuvaldasnatthärbärge av vämjelse, förbluffade över den före detta prästens smutsiga fantasi, medan han med sammanknipna ögon och likgiltig min berättade sina oanständiga anekdoter och historier. Hans fantasi var outtömlig, han kunde dikta och berätta hela dagen från morgon till kväll utan att upprepa sig en enda gång. Kanske en stor skald hade gått förlorad i honom eller åtminstone en mindre vanlig berättare som kunde ge liv åt allt omkring sig och med sitt visserligen grova och fula men ändå målande och kraftfulla språk blåste liv till och med i stenarna.

Det fanns ytterligare en klumpig pojke där som Kuvalda döpte till "Meteorn". Han hade infunnit sig en dag för att tillbringa natten i ryttmästaren asyl och hade sedan till de andras förvåning blivit en av härbärgets stamgäster. I början lade man inte märke till honom, han gick som de andra till sitt arbete på dagen. Men på kvällarna höll han sig alltid i närheten av den trängre krets av vänner som ryttmästaren samlade omkring sig, tills han slutligen

blev uppmärksammad av denne.

- Hör på du - vad är du egentligen för en? frågade Aristid Kuvalda.

- Jag är en barfotalasse, svarade pojken kort och rakt på sak.

Ryttmästaren mönstrade honom med kritisk blick. Han hade ett enfaldigt ansikte med utstående kindknotor och trubbnäsa; håret var tämligen långt. Han hade blå blus utan skärp, och på huvudet satt resterna av en halmhatt. Fötterna var bara.

- Ett nöt är du, förklarade Aristid Kuvalda. Varför snor du alltid här omkring oss? Vi har inte något bruk för dig, min gosse... Super du? Nej?... Kan du stjäla? Lika lite. Gack därför och lär dig det och kom igen när du har blivit människa...

Pojken skrattade.

- Nej, jag vill stanna hos er...

- Varför det?

- Jo, därför...

- Ack, en sån meteor! utbrast ryttmästaren.

- Jag ska ge honom en orre så han känner det, erbjöd sig Martianov.

- Varför det? frågade pojken.- Jo, därför...

- Och jag tar en sten och slår in skallen på er, svarade pojken med tillbörlig aktning.

Martianov skulle helst ha tagit honom i kalufsen med detsamma, men Kuvalda lade sig emellan.

- Låt honom vara, sade han, det är när allt kommer omkring en viss frändskap mellan honom och dig eller kanske med oss alla. Du vill örfila upp honom utan att ange något skäl - och han vill leva här med oss utan att ange något skäl för det precis som du. Fan må ta honom... ingen av oss kan ju ange något skäl för att vi lever så här och inte annorlunda... Vi lever förstås - men varför? Jo, därför, är vårt enda svar... Och det säger han också... låt honom alltså vara ifred.

- Ni borde hellre hålla er borta från oss, unge man, tillrådde skolläraren och såg på honom med sin svårmodiga blick.

Pojken svarade inte och stannade kvar. Småningom vande sig de andra vid honom och lade slutligen inte märke till honom. Men han levde ibland dem och gav akt på allt.

5

Alla de här uppräknade personerna utgjorde så att säga ryttmästarens stab, och han kallade dem med godmodigt gyckel "fördettingarna". Utom dem hörde till härbärgets ständiga gäster fem eller sex "barfotalassar", lantfolk som inte hade ett så skiftesrikt förflutet som "fördettingarna". Fastän de i övrigt hade fått erfara ödets växlingar lika bittert var de innerst inne inte så förändrade och brutna som de. Den förfallne stadsbon tycks alltid mer fördärvad och smutsig än hans urspårade broder från landet - det framgick tydligt av jämförelsen mellan de före detta "intelligenser" och de före detta bönder som samtidigt bodde i Kuvaldas asyl.

Till den sistnämnda kategorin hörde en gammal lumpsamlare som kallades Tjapa. Han var ovanligt lång och mager och höll huvudet så att hakan stötte mot bröstet, vilket gav hans skugga formen av en ugnsraka. Framifrån kunde man inte se en skymt av hans ansikte, och i profilsåg man bara den väldiga kroknäsan, den hängande underläppen och de tjocka vita ögonbrynen. Han var ryttmästarens äldsta stamkund tidsmässigt sett, och det hette om honom att han hade mycket pengar undangömda. Just för dessa pengars skull hade man för två år sedan knivskurit hans strupe, och sedan dess hade hans huvud fått sin besynnerliga ställning. Han förnekade att han

hade några pengar och sade att man bara hade skurit honom i halsen "som vid ett vanligt slagsmål". Han påstod att han sedan dess hade så lätt att samla lump och ben eftersom huvudet alltid var böjt mot marken. När han kom skridande med sina vacklande osäkra steg och utan sina vanliga yrkesattribut - käppen i handen och säcken på ryggen - såg han nästan ut som en sömngångare, och Kuvalda brukade då peka på honom och säga:

- Se, där söker köpmannen Judas Petunnikovs förrymda samvete sig en tillflyktsort! Titta så fult och smutsigt och trasigt det ser ut, det där förrymda samvetet!

Tjapa talade med rosslande stämma så att man knappt kunde förstå honom, och därför talade han också i allmänhet föga och var gärna ensam. Men varje gång det kom en ny gäst till härbärget som nöden hade drivit bort från hembyn råkade Tjapa i oro och raseri. Han förföljde stackaren med giftiga speglosor som ursinnigt kraxande trängde fram ur hans strupe, han hetsade någon av de elakaste barfotalassarna på honom, hotade att på natten egenhändigt prygla honom fördärvad och plundra honom och uppnådde till slut nästan alltid att den skrämde bondtölpen försvann från Kuvaldas asyl och aldrig mer tordes visa sig där. Då först lugnade sig Tjapa och smög sig undan i någon vrå, där han lagade sina lumpor eller läste i en bibel som såg lika gammal, smutsig och trasig ut som han själv. Han kröp åter fram först då skolläraren kom med tidningen och läste högt ur den. Vanligtvis hörde Tjapa stillatigande på vad som lästes, stönade på sin höjd ett par gånger men gjorde inga frågor. Men då skolläraren hade slutat läsa och vek ihop tidningen sträckte Tjapa ut sin knotiga hand och sade:

- Ge hit!

- Vad ska du med den?

- Jo, ge hit - det kanske står något om oss i den...- Om vem? Om er?

- Ja, om oss bönder...

Man skrattade åt honom och kastade åt honom tidningen. Han tog den och läste notiserna från de olika guvernementen, hur i den och den församlingen en hagelskur hade slagit ner all säden, hur i en annan trettio gårdar hade brunnit upp och hur i en tredje en bondhustru hade förgiftat hela sin familj, med ett ord alla de små meddelanden som vanligtvis offentliggörs om böndernas liv och är ägnade att framställa dem som olyckliga, elaka och dumma. Tjapa läste det brummande för sig själv, men om han vid sin läsning tyckte synd om dem det gällde eller kände skadeglädje var svårt att avgöra.

Om söndagarna sysslade Tjapa aldrig med sitt yrke utan tillbragte för det mesta tiden med att läsa i bibeln medan han oupphörligt suckade och brummade. Boken höll han stödd mot bröstet, och han kunde bli riktigt förargad om någon händelsevis knuffade till den eller störde honom på något annat sätt.

- Hallå, du skriftlärde, ropade Kuvalda åt honom, låt den gamla luntan vara! Du begriper ju ändå inte vad du läser.

- Och vad begriper du då?

- Jag säger ju inte att jag begriper något - men jag läser inte heller några böcker.

- Ja, men jag läser jag...

- Och förblir i alla fall ett nöt, förklarade ryttmästaren. Har du inte nog med oro i huvudet av lössen utan ska släppa in tankar också. Hur ska du kunna stå ut med det, gamla groda?

- Nå, jag har ju inte långt kvar att leva, svarade Tjapa lugnt.

En dag frågade skolläraren honom var han egentligen hade lärt sig läsa.

- I fängelset, svarade Tjapa kort.

- Har du suttit inne då?

- Jag har väl det...

- Varför det?

- Jo... jag förgick mig... När jag kom ut fick jag bibeln med mig... den hade skänkts av ett fruntimmer... Å, i fängelset är det gott att leva, bror...- Vad du säger! Hur så?

- Det bringar en till förnuft... Där lärde jag mig läsa... och fick en bok... alltsammans gratis!

Då skolläraren dök upp i härbärget hade Tjapa redan länge hört till dess gäster. Han stirrade länge på nykomlingen - då han ville se någon i ansiktet måste han böja överkroppen åt sidan - och hörde uppmärksamt på vad han sade. En dag satte han sig som av en händelse bredvid honom.

- Du har således varit en sån där lärd en... Har du också läst den Heliga Skrift?

- Ja, det har jag...

- Jaså... kommer du ihåg något då?

- Javisst...

Gubben böjde överkroppen åt sidan och stirrade skolläraren misstroget in i ansiktet med sina hårda grå ögon.

- Du vet att där talas om amalekiterna...

- Ja... än sen?

- Var är de nu?

- De är försvunna från jorden... utdöda...

Gubben teg en stund och frågade därpå:

- Och filistéerna?

- De finns inte heller längre, Tjapa...

- Utdöda allesammans?

- Ja... alla...

- Hm... och ska vi också dö ut?

- Ja, när den tiden kommer ska vi också dö ut, spådde skolläraren lugnt.

- Och från vilken av Israels tolv stammar härstammar vi?

Skolläraren såg på honom, funderade ett ögonblick och började därefter tala om kimmerier, sky ter, hunner och slaver. Gubben lutade sig alltmer åt sidan och stirrade på honom med skrämd blick.

- Det där ljuger du alltihop! kraxade han då skolläraren hade slutat.

- Varför tror du att jag ljuger? frågade denne förvånat.

- Vad är det för folkslag du pratar om? De står inte i bibeln!

Tjapa steg upp och gick, djupt sårad och förargad.

- Det går utför med ditt förstånd, Tjapa, ropade lärarenefter honom.

Då vände sig Tjapa om emot honom, sträckte ut armen och hotade honom med ett klolikt smutsigt finger.

- Av Gud har Adam kommit, av Adam judarna och av judarna alla andra folk, således också vi.

- Nå... än sen?

- Tatarerna har kommit från Ismael, men Ismael härstammar från en jude...

- Ja, vad vill du då egentligen!

- Ingenting! Men varför ljuger du?

Och han gick ifrån honom och kröp tillbaka in i sin vrå. Men två dagar senare satte han sig åter hos honom.

- Du har ju en gång varit en lärd man... Nå, då vet du väl också vad vi är för ena?

- Vi är slaver, Tjapa, svarade skolläraren, som bra gärna skulle ha velat veta vart Tjapa ville komma och spänt väntade på hans svar.

- Tala efter bibeln, sade Tjapa, där finns det inga såna. Vilketdera är vi... babylonier eller edomiter?

Skolläraren började kritisera bibeln. Gubben hörde uppmärksamt på en stund och avbröt honom sedan:

- Vänta lite du! Således är inte ryssarna bland de folk som är kända av Herren Gud? Menar du verkligen det? För de som är nämnda i bibeln - dem kände ju Herren Gud! Han tuktade dem med eld och svärd, förstörde deras städer och byar - men han skickade dem också profeter som undervisade dem... han hade alltså förbarmande med dem. Judarna och tatarerna har han skingrat i alla länder... men han har ändå bevarat dem... Och vi... hur är det med oss? Varför finns det inga profeter hos oss?

- Det vet jag verkligen inte, svarade skolläraren som önskade, att han kunde tränga in i gubbens föreställningsvärld. Tjapa lade sin hand på hans skuldra, började sakta ruska honom av och an och sade därpå med rosslande stämma som om han svalde något:

- Säg då rent ifrån, bror!... Du pratar ju annars så mycket som om du visste allt. Det pinar mig riktigt att höra på dig, du gör mig så orolig i själen... Det vore bättre om du teg... Vilka är vi? Det är frågan! Och varför finns det inga profeter hos oss?... Och var var vi då Kristus vandrade på jorden? Säg mig det du!... Och så pratar han alltmöjligt strunt! Kan då ett helt folk dö? Det ryska folket kan inte dö - det ljuger du... Det är också nämnt i bibeln fast man vet inte under vilket namn... Känner du folket alls? Vet du hurdant det är? Mäktigt är det... Hur många byar finns det inte på jorden!... Och överallt lever folket... det verkliga, stora folket. Och du säger att det ska dö ut!... En människa kan dö men inte ett folk... För Gud, som är jordens skapare och upprätthållare, behöver folken. Amalekiterna är inte döda, de är tyskar nu eller fransmän... Ack, du!... Ack, du!... Kan du säga varför Gud har förbigått oss? Varför skickar han oss inga straffdomar eller profeter? Vem ska undervisa oss?

Det låg en sällsam kraft i Tjapas ord - hån, förebråelse och en djup tro. Han hade talat länge, och skolläraren, som var drucken och inte hade lust att tvista, fann det slutligen pinsamt att höra på honom. Han betraktade gubbens skröpliga gestalt, förnam på samma gång den förkrossande kraften i hans okonstlade ord och kände med ens ett smärtsamt medlidande med sig själv och ett djupt svårmod. Han skulle ha velat svara Tjapa lika kraftigt och övertygande som denne själv hade talat, så att han inte längre tilltalade honom i denna strängt förebrående ton utan milt och faderligt. Och han kände hur något arbetade och vällde i hans bröst och steg upp mot strupen på honom - men han fann inte inom sig de kraftiga ord som han sökte.

- Du är en förlorad människa, fortfor Tjapa, din själ är alldeles söndersliten... och så pratar du som om du visste allt... Det vore bättre om du teg...

- Du har rätt, Tjapa, svarade skolläraren vemodigt. Folket är stort, och jag... jag är främmande för det... och det är mitt livs olycka... Men låt det nu vara nog med det... Och profeter finns det heller inte... nej! Och att jag pratar en massa strunt - det är också sant... Det är bäst att jag tiger hädanefter... Men tala inte så där till mig... Ack, du vet ju inte, gubbe... du kan inte veta... inte förstå...

Och han började gråta. Ymnigt och hejdlöst strömmade hans tårar, och han kände sig lätt om hjärtat av att få gråta ut.

- Du borde ge dig ut på landet bland bönderna, kraxadeTjapa barskt. Skaffa dig en plats som lärare eller skrivare... så hade du din brödbit och kunde få frisk luft i lungorna... Vad har du väl här? Ingenting annat än elände...

Skolläraren svarade inte - han grät alltjämt, rentav frossade i sina tårar.

Från denna stund var de goda vänner, och då de andra såg dem tillsammans sade de:

- Titta, så skolläraren hänger efter Tjapa... det är hans pengar han vill åt, den räven!

- Han har väl fått instruktioner av Kuvalda - han vill nog gärna ha reda på var gubben har gömt sitt kapital...

Sannolikt tänkte de annorlunda än de talade. Det fanns ett egendomligt drag hos dessa människor - de tyckte om att verka sämre för varandra än de i själva verket var. Då en människa inte har något gott att visa upp skryter hon med sin dålighet.

6

Så snart alla dessa hade samlats omkring skolläraren började uppläsningen.

- Nå, vad svamlar makulaturbladet om idag? frågade ryttmästaren. Finns det något kåseri?

- Nej, svarade skolläraren.

- Han är en gammal snålvarg, er redaktör... Och hur är det med den ledande artikeln?

- Det finns en idag. Av Guljajev tror jag.

- Aha... sätt igång! Han skriver bra, den kanaljen, slår huvudet på spiken.

- Den värdering av fastigheter, läser skolläraren, som gjordes för mer än femton år sedan, tjänar ännu idag som grundval för den kommunala taxeringen...

- Vad är det för smörja, avbryter honom ryttmästaren. Det är ju löjligt. För de där herrarna i köpmansgillet, som styr och ställer i stan, är det ju lag att den ska "tjäna ännu idag" - nå, och så tjänar den också till att...

- Det är just vad artikeln handlar om! förklarar skolläraren.

- Verkligen? Men det är väl mer ett ämne för ett kåseri... Det ska skrivas med peppar och salt...Det uppstår en liten dispyt. Eftersom man ännu bara har tömt en flaska brännvin hör auditoriet uppmärksamt på. Efter den ledande artikeln kommer turen till lokalnotiserna, sedan till "rättegångs- och polissaker". Då en köpman i något brottmål spelar rollen av anklagad eller på något vis tycks förfördelad triumferar Aristid Kuvalda. Man har bestulit en köpman - bravo! Synd bara att man stal så lite. För en annan hade hästarna blivit ihjälslagna - rätt så. Man skulle bara ha gjort likadant med honom själv också. En köpman har förlorat en process - förträffligt, men man skulle ha dömt honom att betala dubbla rättegångskostnader.

- Det vore olagligt, infaller skolläraren.

- Olagligt? brusar Kuvalda upp. Men är då köpmannen själv laglig? Vad är på det hela taget en köpman? Låt oss titta lite närmare på denna brutala, klumpiga företeelse! Först och främst är varje köpman en bonde. Han kommer från byn till stån, och efter en viss tid kallar han sig köpman. För att bli köpman måste han naturligtvis ha pengar. Men var ska en bonde ta pengar ifrån? Med ärligt arbete förvärvas som bekant inga rikedomar - han måste alltså slå sig på kanaljerier av något slag. En köpman är följaktligen en kanalje till bonde!

- Bra sagt! instämmer någon av åhörarna gillande.

Endast Tjapa gnider sig på bröstet och brummar - liksom då han efter en längre tids kopparslagare åter tar sin första sup. Ryttmästaren strålar. Man läser de olika korrespondenserna - här simmar han, som han uttrycker sig, i överflödets hav. överallt vädrar han köpmannens fördärvliga inflytande, som förfuskar och förgiftar folkets liv. Högljutt och förkrossande skallar hans strafftal mot köpmannen, och åhörarna lyssnar med välbehag på hans kraftiga skällsord.

- Om jag skrev i tidningarna, utropar han, å, då skulle jag visa världen köpmannen i hans rätta gestalt! Jag skulle bevisa att han i själva verket är ett djur som endast tillfälligtvis förrättar mänskliga funktioner. Jag har förstått hans sanna väsen. Hurdan är han? Jo, han är rå, dum, utan levnadsvett, utan fosterlandsbegrepp och känner inget högre än kopeken ...

"Avskrädet", som kände till ryttmästaren svaga sida

30och fann nöje i att förarga folk, inföll elakt:

- Ja, det finns inte längre några människor på jorden sen adelsmännen har börjat svälta ihjäl...

- Du har rätt, du bastard av groda och spindel, ropade ryttmästaren, sen adeln har råkat i utförsbacken finns det inga människor mer. Det finns bara köpmän... och det släktet är mig i själ och hjärta förhatligt.

- Jag kan gott förstå det, bror - de har ju trampat dig i stoftet...

- Trampat mig i stoftet? Jag har gått under av kärlek till livet, ditt nöt! Jag har älskat livet... Men köpmannen förhärjar och ödelägger det. Därför avskyr jag honom... inte därför att jag som adelsman anser mig bättre. Förresten är jag inte alls någon adelsman utan en "fördet-ting", lägg det på minnet! Jag spottar numera på allt och alla... För mig är livet en älskarinna som har svikit mig och som jag därför straffar med det djupaste förakt och likgiltighet.

- Nu ljuger du! sade "Avskrädet".

- Vad, ljuger jag? röt Aristid Kuvalda blossande av vrede.

- Skrik inte så, sade Martianov med sin kalla klara basröst. Vad tjänar det till att gräla? Köpman eller adelsman - vad angår det oss?

- De är lika goda kålsupare bägge två och kan lugnt ta varandra i hand, insköt diakonen Taras.

- Sluta nu, "Avskräde", sade skolläraren lugnande. Vem bryr sig om att ytterligare salta en salt sill?

Han är en avgjord fiende till allt gräl och bråk. Då lidelserna börjar svalla omkring honom får han ett smärtsamt drag kring läpparna och bemödar sig på ett lugnt och förståndigt vis att försona de stridande. Lyckas det honom inte lämnar han sällskapet. Det vet ryttmästaren mycket väl, och om han inte har druckit mycket mer än törsten fordrar lägger han band på sig för att inte i skolläraren förlora sin bästa åhörare.

- Jag säger än en gång, fortfor han en smula lugnare, att jag ser livet i händerna på fiender - inte bara fiender till adeln utan till allt ädelt överhuvudtaget... i händerna på omättliga människor som inte är istånd att ge det någon glans ...

31- Och i alla fall, bror, invände skolläraren, var det köpmän som grundade Genua, Venedig och Holland, och Englands köpmän erövrade Indien, och våra Strogano-var...

- Talar jag då om såna köpmän? Jag menar folk av samma sort som Judas Petunnikov...

- Vad har de gjort dig då? frågade läraren lugnt.

- Vad för slag? Är jag då inte i livet ännu? Och om jag lever - måste jag då inte förarga mig över de där skurkarna som förfuskar livet och slår det i fjättrar?

- Och som bara gör sig lustiga över herr före detta ryttmästarens och människans ädla vrede, hånade "Avskrädet".

- Gott... jag medger att det är dumt. Som "fördetting" måste jag helt enkelt sudda ut alla de känslor och åsikter som jag hade förut. Det stämmer, gärna för mig... eller vad är det, säg mig det, som ska bringa mig och er alla ersättning för vad vi kastar ifrån oss?

- Ser du, nu talar du redan förnuftigare, sade skolläraren uppmuntrande.

- Vi behöver andra åsikter om livet, andra känslor. Vi behöver något... något nytt, liksom vi ju själva är något nytt i livet...

- Helt visst behöver vi det, höll skolläraren med honom.

- Varför det? frågade "Spetsen". Gör det inte detsamma vad man säger och tänker? Vi har inte lång tid kvar att leva... jag är fyrti och du femti år gammal... yngre än tretti är ingen av oss. Och till och med om man börjar vid

tjugo håller man inte ut länge med det livet.

- Jag skulle vilja veta på vilket sätt vi är något nytt, hånade "Avskrädet". Slödder har det alltid funnits.

- Det var slödder som grundade Rom, sade skolläraren.

- Riktigt, utbrast ryttmästaren entusiastiskt. Var Romu-lus och Remus kanske inte likadant slödder som vi? Också vi ska, när vår tid är inne...

- Störa det allmänna lugnet och ordningen! avbröt honom "Avskrädet" och lät höra ett självbelåtet, obehagligt, gäckande skratt. Simtsov, diakonen och hans kamrat "Halvannan-Taras" skrattade med. I "Meteors" oskyldiga ögon flammade en klar eld upp, och hans ungdomliga kinder blossade.

32- Det är ju galenskaper alltsammans... dumheter ... tomma drömmar! skrek "Spetsen", och hans ord föll som hammarslag på de andras huvuden.

Det var verkligen märkvärdigt att höra hur dessa trasiga, av smuts, brännvin, elakhet och hån genompyrda människor, som var uteslutna från livets taffel, avgav sitt omdöme om detta samma liv.

För ryttmästaren var dispyter av detta slag riktiga högtidsstunder. Han talade mer än alla de andra, och det gjorde det möjligt för honom att anse sig bättre än de. Hur djupt en människa än må ha sjunkit vill hon aldrig försaka njutningen av att anse sig starkare, klokare eller åtminstone mättare än sin nästa. Aristid Kuvalda gjorde till och med visst missbruk av denna njutning utan att likväl känna någon övermättnad och förargade därmed "Avskrädet", "Spetsen" och de andra stallbröderna, som intresserade sig mindre för dylika frågor.

7

Politiken var däremot ett allmänt omtyckt samtalsämne. Indiens erövring och Englands förhållande till ryssarna kunde ge anledning till ändlösa diskussioner. Inte mindre lidelsefullt avhandlade man olika sätt att radikalt utrota judarna. Härvidlag var "Avskrädet", som hittade på det mest blodtörstiga förslag för att nå detta mål, obestritt den förnämsta auktoriteten, varför Kuvalda, som alltid ville dominera, helst undvek detta ämne. Om kvinnorna talade man gärna, mycket och överlägset. Endast skolläraren brukade ta det anfallna svaga könet i försvar. Han kunde bli verkligt ond om de gick alltför långt i sina utfall

- och de gav efter för honom eftersom de ansåg honom överlägsen - och om lördagarna, då han hade fått sitt veckohonorar, brukade de be honom om små handlån.

Skolläraren åtnjöt på det hela taget åtskilliga privilegier

- han fick till exempel aldrig smörj då dispyten slutade med allmänt slagsmål, vilket inte sällan inträffade. Han var också den ende som fick ta med sig kvinnor till härbärget - alla de andra hade ryttmästaren uttryckligen förbjudit det.

3 Urspårade

33- Inga kvinnfolk i huset! brukade han säga. Kvinnorna, köpmännen och filosofin är de tre orsakerna till mitt fall. Jag slår den sönder och samman som kommer stickande med ett fruntimmer... och damen ska också få sig en ordentlig minnesbeta... Och den som ger sig till att filosofera med mig, den vrider jag om nacken på...

Han var ännu kapabel att vrida om nacken på vem som helst - trots sina år ägde han en förvånande kroppsstyrka. Dessutom kämpade Martianov alltid på hans sida om det blev handgemäng. Tyst och dyster som en gravvård ställde han sig, så snart det artade sig till slagsmål, rygg mot rygg med Kuvalda, så att de tillsammans bildade en oövervinn-lig, skoningslös maskin. Om Kuvalda bara hade en motståndare tog "Spetsen" denne om livet bakifrån och kastade honom till marken.

En dag hade Simtsov i fyllan och villan utan orsak gripit skolläraren i hans tunna hår och ryckt bort en hel tofs. Kuvalda slog omkull honom med ett knytnävsslag i bröstet, så att han låg medvetslös en halvtimme, och då han kom till sans igen tvingade han honom att äta upp det bortryckta håret. Och Simtsov gjorde det fast han var färdig

att storkna eftersom han var rädd att Kuvalda annars skulle slå ihjäl honom.

Jämte tidningsläsningen, dispyterna och slagsmålen var också kortspel ett omtyckt tidsfördriv. Martianov fick aldrig spela med för han kunde inte spela ärligt, vilket han också öppet medgav efter att ha blivit ertappad på bar gärning.

- Jag kan nu en gång inte låta bli att fuska, förklarade han, det är en gammal ovana.

- Det tror jag gärna, instämde Taras, diakonen. Det finns sådana ovanor. Jag hade till exempel vant mig vid att varje söndag efter mässan prygla upp min fru, och när hon sedan dog överfölls jag varje söndag av en rent otrolig längtan. Den första och andra söndagen härdade jag ut. Den tredje gav jag min koksa en sittopp, vilket hon naturligtvis blev mycket förgrymmad över. "Jag ska stämma er inför fredsdomaren", sa hon. Föreställ er min belägenhet! Den fjärde söndagen klådde jag upp henne ordentligt, som om hon hade varit min lagliga äkta maka och betalade henne tio rubel för det. Och vid denna saker-

34nas ordning förblev det tills jag gifte om mig ...

- Du ljuger, diakon, föll honom "Avskrädet" i talet. Hur kunde du få tillåtelse att gifta om dig för andra gången?

- Hur? Jaså, ja... hon var egentligen bara min hushållerska „.

- Hade ni barn? frågade skolläraren.

- Fem stycken. En son drunknade... Det var den äldste, en munter och lustig krabat... Två dog i difteri... En dotter gifte sig med en student och följde med när han deporterades till Sibirien. Den femte ville studera och dog i Petersburg... av lungsot, sas det. Ja... fem stycken! Vi herrar av det andliga ståndet är ett fruktsamt släkte...

Han började utförligt förklara anledningarna till prästernas barnrikedom och framkallade bullrande skrattsalvor med sina påståenden. När det blev tyst kom Aleksej Maksimovitj Simtsov att tänka på att han också hade en dotter.

- Lidka hette hon... en så vacker, knubbig liten tös...

Han såg på sina åhörare, smålog skuldmedvetet och

tystnade.

Om sitt förflutna talade dessa människor på det hela taget inte mycket. Om det kom på tal uttryckte de sig i allmänna ordalag eller anslog en mer eller mindre skämtsam ton. Kanske var det också klokt av dem. För hos de flesta människor försvagar minnet av det förflutna deras kamp för det närvarande och den hoppfulla förtröstan på framtiden.

Regniga dagar och då det var kallt och fuktigt på senhösten samlades alla "fördettingarna" på Vavilovs krog. Där kände man dem, fruktade dem en smula som tjuvar och slagskämpar, föraktade dem en smula som oförbätterliga drinkare men värderade dem på det hela taget som "fiffiga pojkar" och hörde gärna på dem. Vavilovs krog var förstadsgrändens stamlokal, och Kuvaldas stab utgjorde dess intellektuella kundkrets.

På lördagskvällarna och hela söndagen från tidigt på morgonen till långt in på natten var krogen ständigt full. "Fördettingarna" var gärna sedda gäster. De förde en smula av sitt oförfärade livsmod till grändens av elände och bekymmer nedtryckta invånare, vilket kom de för-

35pinade och uttröttade människorna att andas lättare. Åt brännvinsflaskan offrade de alla, och uteslutna från staden var samtliga. Men Kuvaldas hyresgäster hade sitt eget sätt att tala om allt och håna allt, och deras öppenhjärtiga åsikter, deras djärva talesätt, deras oförskräckthet gentemot alla de makter gränden fruktade, hela deras käcka och trotsiga uppträdande måste slå an på gränden. Dessutom hade de en viss lagkunskap, kunde ge ett gott råd, skriva en inlaga eller ge en fingervisning till något harmlöst litet bedrägeri. För allt detta lät de endast betala sig med brännvin eller med smickrande lovsånger över deras talanger.

Ifråga om sina sympatier delade sig gränden i två nästan lika stora partier. Det ena höll sig mest till ryttmästaren,

som de ansåg vara "en äkta krigare av stor tapperhet och stort förstånd" och skolläraren vida överlägsen. Det andra partiet var övertygat om att skolläraren i alla avseenden stod över Kuvalda. Ryttmästarens anhängare utgjordes för det mesta av ökända drinkare, bovar och galg-fåglar, för vilka vägen från "den husliga härden" till fängelset inte var något skrämmande. Till skolläraren höll sig de mera stabila elementen, vilka alltid hoppades på något, väntade på något, sysslade med stora planer och samtidigt sällan var mätta.

Ett exempel illustrerar bäst grändens förhållande till Kuvalda och skolläraren. En dag diskuterades hos Vavilov ett beslut av stadsfullmäktige, enligt vilket förstadens invånare tillhölls att fylla igen groparna och vattenrännorna på sin gata. De fick emellertid inte begagna dynga eller döda hundar och katter utan skulle använda gammalt murbruk och annan byggnadsbråte.

- Var ska jag ta byggnadsbråte ifrån då jag bara en gång i mitt liv har haft för avsikt att bygga något, och det var en starholk, som jag förresten ännu idag inte har byggt, klagade Makej Anisimov, som levde av att sälja semlor som hans hustru bakade.

Ryttmästaren fann det lämpligt att också säga sin mening i frågan och slog knytnäven i bordet för att dra uppmärksamheten till sig.

- Varifrån ni ska ta grus och byggnadsbråte? Marschera bara i sluten trupp upp i stån, mina barn, och riv ner råd-

36huset för dem! Det gamla ruckliga kyffet är inte bättre värt. På det viset bidrar ni i dubbel måtto till stadens förskönande - för det första får er gränd ett skapligt utseende, och för det andra tvingar ni dem att bygga ett nytt rådhus. Hästarna till gruslasset tar ni från borgmästaren, och hans tre döttrar kan ni också ta och spänna för - det blir ett präktigt trespann det! Eller också kan ni riva ner köpmannen Judas Petunnikovs hus och använda virket till att lägga om gatan med...

Så snart man hade skrattat och gycklat tillräckligt med ryttmästarens förslag frågade trädgårdsmästare Pavljugin, som var en man med solida och moderata grundsatser:

- Skämt åsido, ers välborenhet - hur ska vi egentligen förhålla oss? Vad tycker ni?

- Vad jag tycker? Ni ska varken röra hand eller fot! Låt regnet fritt spola bort hela gränden!

- Men flera hus är redan nära att störta in ...

- Låt dem störta in bara, hindra dem inte! Störtar de in, så bombarderar ni stån med ansökningar om understöd. Betalar den inte, så börjar ni processa. Var kommer regnvattnet ifrån? Från stån. Vem är således skuld till att husen störtar in? Endast och allenast stån...

- Men de tillverkar inte regnet, kommer de att säga ...

- Såå! Hur kommer det sig då att husen i stån inte störtar in av regnet? Skatter kan de pressa ur er, men när det gäller att tillvarata era rättigheter törs ni inte öppna munnen. De fördärvar er egendom och vill sen tvinga er att själva reparera skadan. På det viset ansätter de er både framifrån och bakifrån.

Halva gränden beslöt nu i fullt förtroende till Kuvaldas radikalmedel att avvakta tills det från staden nedströmmande regnvattnet hade spolat bort deras kojor.

Men de moderatare elementen föredrog att hålla sig till skolläraren, som satte upp åt dem en förträffligt skriven inlaga till stadens myndigheter, i vilken orsakerna till att grändens invånare måste avböja verkställandet av de anbefallda reparationerna framställdes på ett så övertygande sätt att stadsfullmäktige lät tala med sig. De anvisade inte bara det från kasernbygget överblivna materialet till gränden utan lånade också ut fem av brandkårens hästar att forsla ner det med. Ja, inte nog med det, utan det

37förklarades också vara oundgängligen nödvändigt att med tiden leda ett avloppsrör genom gränden.

8

Denna framgång liksom många andra gjorde skolläraren mycket populär i förstaden. Han skrev ansökningar,

delade ut råd, förde in notiser i tidningen. Vavüovs kunder gjorde en gång iakttagelsen att sillen och den andra maten på deras stamkrog långtifrån var klanderfria. Redan två dagar senare stod Vavilov med en tidning i handen bakom disken och gjorde offentlig avbön.

- Saken är riktig, något mer kan jag inte säga, sade han. Sillen var lite härsken redan när jag köpte den, och kålen

- nå, jag medger att den är en smula unken. Man vill ju inte precis kasta bort varorna... ni vet ju att var och en vill skrapa ihop så mycket slantar som möjligt. Men nu är jag lurad, och det har gått alldeles på tok - jag har burit mig illa åt, och någon klyftig karl har gjort mig till offentligt åtlöje för min vinningslystnads skull.

Denna syndabekännelse gjorde ett mycket gott intryck på åhörarna och satte Vavilov istånd att bli av med sin sill och sin kål till sista biten. Kunderna åt den skämda maten utan att fästa sig vid det - det var som om det goda intrycket i viss mån hade kryddat den.

Denna märkliga tilldragelse ökade inte bara skollärarens prestige i hög grad utan gav också grändens invånare en föreställning om det tryckta ordets makt. Det hände också att skolläraren höll en föreläsning om praktisk moral.

- Hör på, Jasjka, sade han en dag till målaren Jakov Tjurin, jag såg igår att du slog din hustru.

Jasjka hade redan piggat upp sitt humör med två stora supar och var lättretlig. Allas ögon riktades mot honom

- man väntade varje ögonblick att han skulle låta bomben springa. Det var dödstyst på krogen.

- Såg du det? Nå, tyckte du om det? frågade Jasjka.

Åhörarna skrattade med en viss förbehållsamhet.

- Nej, det gjorde jag inte, svarade skolläraren. Han talade i en så allvarlig och myndig ton att alla blev tysta.

38- Nå, jag gjorde mig åtminstone all möda, bröstade sig Jasjka, som anade att skolläraren ämnade läxa upp honom. Hustru min fick nog... hon har ännu inte kravlat sig upp ur sängen...

Skolläraren tecknade med krita en massa figurer på bordet, betraktade dem och sade:

- Jag ska säga dig, Jasjka, varför jag inte tyckte om det... Vi vill grundligt undersöka vad du egentligen har gjort. Hustru din är gravid - och du slog henne på magen och höfterna. Du slog alltså inte bara henne utan barnet också. Du kunde ha dödat det - och då skulle din hustru kanske ha dött i barnsäng eller blivit allvarligt sjuk. Nå, tänk då bara hur det skulle bli - spring till doktorn, medi-kamenter - det kostar det! Och om du inte har dödat barnet, hur lätt kan du inte ha skadat det. Det kan komma vanskapt till världen, snedväxt eller puckelryggigt. Du vill ju ändå att det ska kunna arbeta och förtjäna pengar... Hur ska det kunna det om det kommer till världen som en krympling eller är sjukt så att det hindrar modern från att arbeta? Där ser du vad du har skaffat dig för ledsamheter! Människor som ska leva av sina händers arbete måste vara friska och föda friska barn... Har jag rätt?

- Du har rätt, bekräftade åhörarna, till vilka frågan var riktad.

- Nå, allt det där kommer inte att hända, menade Jasjka, som dock hade blivit en smula försagd av de utsikter som skolläraren öppnat för honom. Gumman min är frisk... och ända till barnet nådde det i alla fall inte. Hon är ju en riktig satan, bror, en riktig häxa! utropade han förbittrad. Hon fräter på mig som rost på järn...

- Att du inte kan komma överens med henne utan lite smörj ibland, det vill jag gärna tro, Jasjka! hördes åter skollärarens lugna och värdiga stämma. Det kan du nog ha skäl till... Men det är inte din hustrus humör som är skuld till att du slår henne så oförsiktigt utan hela ditt dystra bedrövliga liv...

- Det har du rätt i, inföll Jakov livligt, vi lever verkligen i mörkret som i en skorsten...

- Ser du, du vredgas över ditt liv och låter din hustru umgälla det - den mänskliga varelse som står dig närmast och som måste tåla allt av dig därför att du är den star-

39kaste. Du har henne alltid tillhands, hon kan inte gå ifrån dig - vart skulle hon ta vägen? Du måste ju själv inse

hur galet det är!

- Det är det förstås... Fan anamma! Men vad ska jag göra då?

- Jag ska säga dig min mening - om det inte går för sig på annat sätt, så klå upp henne försiktigt - tänk alltid på att du kan skada hennes hälsa eller hennes barn. Gravida kvinnor bör man förstås aldrig slå... åtminstone inte på underlivet eller bröstet eller höfterna ... Ge henne en örfil, gärna för mig, eller snärta till henne med repet över de mjukare delarna.

Han var färdig med sina utläggningar, och hans mörka, djupt liggande ögon svävade över åhörarna som om han ville urskulda sig för dem. En livlig rörelse gick igenom auditoriet - denna eländets krogmoral vann tydligen deras bifall.

- Nå, Jasjka... har du förstått, bror?

- Det förhåller sig verkligen så som han säger!

Jakov har begripit att det inte är fördelaktigt för honom

att oförsiktigt slå sin hustru. Han tiger och har endast ett förläget leende som svar på vännernas speglosor.

- Och å andra sidan - vad är egentligen en hustru? filosoferar semleförsäljaren Makej Anisimov. En hustru är vår väninna, om vi går riktigt till botten av saken. Hon är fjättrad vid dig som med en kedja för hela livet - som två straffångar vandrar de båda, man och hustru, bredvid varandra. Laga att du går i takt med henne ... annars får du känna bojan...

- Hör nu, bror, avbröt honom Jakov, du slår ju din också, inte sant?

- Har jag kanske nekat till det? Visst slår jag henne... på annat sätt går det ju inte. Ska jag kanske dunka med knytnävarna i väggen när jag förlorar tålamodet?

- Nå, där ser du - du är precis som jag, svarade Jakov.

- Att man också ska vara så inklämd på alla håll! Ingenstans har man armbågsrum!

- Till och med om man dunkar på sin hustru heter det: Var försiktig! hånade någon bittert.

Och så pratar de till långt frampå natten eller tills diskussionen under rusets inverkan utmynnar i ett slagsmål.

40Mot krogfönstren smattrar regnet, och en kall blåst tjuter i gränden. Inne på krogen är det kvavt och rökigt, men där är det åtminstone varmt; utanför är det fuktigt, dystert och kallt. Blåsten rycker våldsamt i fönstren, som om den ville jaga ut alla därinne ur det skyddande rummet och skingra dem som stoft över marken. Ibland tonar ur dess tjut som ett undertryckt, förtvivlat stönande, och strax därpå låter det som ett kallt, hårt skratt. Denna musik bringar en på sorgsna tankar - på vinterns annalkande, på de fördömda korta dagarna utan sol och de långa nätterna, på nödvändigheten att skaffa sig varma kläder och tillräckliga matförråd. Man sover så illa i dessa ändlösa vinternätter då magen är tom. Vinter, vinter... ett otäckt ord! Och den rycker allt närmare... hur ska man kunna leva?

Dessa dystra tankar framkallade hos grändens invånare endast en ännu starkare törst, och i "fördettingarnas" samspråk ljöd suckarna allt tätare, rynkorna i deras ansikten blev allt talrikare, stämmorna ihåligare, det inbördes förhållandet likgiltigare och slöare. Och plötsligt greps de av en djurisk ondska, och hela förbittringen hos dessa förolyckade, av sitt hårda öde hetsade människor kom till utbrott. Det var som om de kände närheten av denna obevekliga fiende som förvandlade deras öde till en grym fars. Men han kunde inte fångas, denna fiende - han var osynlig, ogripbar...

Och de började slåss, dunkade på varandra var det föll sig, rått, känslolöst, till blods, och då de åter var sams började de supa på nytt och söp upp allt som den föga nogräknade Vavilov tog emot i pant. Och i detta slöa raseri, detta beklämmande elände, denna oförmåga att finna en utväg ur sin bedrövliga tillvaro tillbragte de höstdagarna, darrande inför de ännu svårare vinterdagarna.

Vid dylika tillfällen försökte Kuvalda komma dem till hjälp med sin filosofi.

- Var inte så försagda, bröder! Allt har ett slut - det är den trösterika grundregeln här i livet. Vintern förgår - och så kommer åter våren... En härlig tid då till och med sparven dricker mjöd, som ordspråket säger.

Men hans ord gjorde ingen effekt - en klunk brännvin, om det är aldrig så renat, förmår inte mätta den hungrige.

41Också diakonen Taras gjorde sitt bästa för att höja kamraternas sinnesstämning. Han undfägnade dem med sina oanständiga visor och historier och hade därvid större framgång än ryttmästaren. Hans bemödanden åstadkom till och med ibland att en vild och uppsluppen munterhet plötsligt bemäktigade sig de förtvivlade sinnena -man sjöng, dansade, skrattade, och för ett par timmar liknade Vavilovs krog ett dårhus.

Och sedan sjönk de åter tillbaka i sin slöa förtvivlan och satt där vid borden i krogens lampos och tobaksrök, dystra, utmattade, i trögt samtal, lyssnande till stormens triumferande tjut och endast grubblande på hur de skulle kunna dricka riktigt mycket brännvin, supa sig riktigt redlösa.

Och var och en var uppfylld av hat och vedervilja gentemot de andra, och alla bemödade sig att dölja detta meningslösa hat i sitt hjärta.

9

Allt här i världen är relativt, och det finns ingen så svår belägenhet för en människa att den inte kan överträffas av en ännu värre.

En dag i slutet av augusti satt ryttmästaren Aristid Kuvalda sin vana trogen i sin tegelstensstol vid ingången till härbärget och blickade, fördjupad i tankar, på den väldiga byggnad som köpmannen Petunnikov hade uppfört bredvid Vavilovs krog.

Byggnaden, som ännu var omgiven av ställningar, skulle bli en talgljusfabrik och hade redan länge med sina långa rader av tomma mörka fönsterhålor och det jättelika spindelnät av bjälkar, som omvärvde den från grunden upp till taket, varit en nagel i ögat på ryttmästaren. Röd, liksom färgad med blod, liknade den en väldig grym maskin, som visserligen ännu inte var i verksamhet men dock spärrade upp en hel rad vidöppna glupska gap som tycktes färdiga att sluka, krossa sönder, förtära något. Den vavilovska krogens av ålder grå träbarack lutade sig med sitt mossbelupna sneda tak mot den ena av fabriksbyggnadens tegelstensmurar och såg ut som en stor parasit som

42hade sugit sig fast vid den.

i Ryttmästaren tänkte på att nu skulle man snart också börja ett nybygge på den plats där det gamla petunni-kovska huset stod. Även härbärget skulle rivas. Det blev nödvändigt att söka ett nytt kvarter, och ett lika billigt och bekvämt var inte lätt att finna. Det är alltid smärtsamt att lämna en plats där man har blivit hemmastadd. Och varför ska man nödgas lämna den? Därför att det faller första bästa köpman in att fabricera ljus och såpa! Ryttmästaren kände att om det skulle förunnas honom att - om också blott för en liten tid - förbittra livet för denne vedersakare, så skulle det bereda honom den största njutning.

Dagen förut hade köpmannen Ivan Andrejevitj Petun-nikov - eller Judas Petunnikov, som Kuvalda kallade honom - med sin son och en arkitekt varit inne på härbärgets gård. De hade mätt upp den och överallt stuckit ner små pinnar i marken, vilka ryttmästaren, så snart de hade gått, låtit "Meteorn" rycka upp och kasta bort.

Ryttmästaren såg köpmannen för sig - en liten torr figur i en röck med långa skört, skinande höga stövlar och sammetsmössa. Ett magert ansikte med utstående kindknotor, grått, spetsigt skägg, en hög fårad panna och ett par små blinkande grå ögon som alltid var hopknipna som om de spanade efter något... En spetsig näsa och en påfallande liten mun med smala läppar... Uttrycket hos hela företeelsen var gudsnådeligt, sniket och sedesamt ondske-fullt...

- En förbannad bastard av räv och svin, mumlade ryttmästaren för sig själv och påminde sig sitt första sammanträffande med Petunnikov. Köpmannen hade kommit med en medlem av stadsfullmäktige för att köpa

huset, och då han varseblev ryttmästaren frågade han på sin kostroma-dialekt:

- Det är väl en hyresgäst, den där galgfågeln?

Från den stunden - det vill säga sedan nära halvtannat år - tävlade de om att okväda varandra. Också dagen förut hade en liten skärmytsling ägt rum. Då Petunnikov hade följt arkitekten ut kom han fram till Kuvalda.

- Nå, är det trevligt att sitta här? frågade han i det han rörde vid skärmen på sin mössa på ett sådant sätt att man

43inte riktigt visste om han ville skjuta den rätt eller hälsa.

- Nå, är det trevligt att slå dank här? sade ryttmästaren i samma ton och rörde på den undre käken med det väldiga skägget - något som en anspråkslös människa möjligen kunde ta för en hälsning fast ryttmästaren kanske bara ville maka sin pipa från den ena mungipan till den andra.

- Jag har pengar som gräs - därför kan jag slå dank. Pengar vill alltid vara i rullar - därför låter jag dem rulla, gäckades köpmannen, i det han hånfullt knep ihop sina små ögon.

- Rubeln är inte din tjänare utan du är rubelns, tycks det, förklarar Kuvalda som av alla krafter strider mot begäret att ge köpmannen en spark i magen.

- Kommer det inte på ett ut? Man lever i alla fall ganska gott om man har pengar... utan pengar däremot...

Han ser på ryttmästaren med hycklat medlidande. På denne börjar det rycka i överläppen så att de stora vargtänderna blir synliga.

- Den som har samvete och förstånd dessutom kan leva utan pengar... De infinner sig vanligen först då samvetet börjar torka in. Ju mer pengar desto mindre samvete...

- Det stämmer... men det finns människor som varken har pengar eller samvete.

- Sådan var väl du i din ungdom? frågar Kuvalda hånfullt. Nu börjar Petunnikovs näsa darra. Han suckar, kniper ihop ögonen och säger:

- Jag har måst kämpa hårt alltifrån min ungdom

- Det tror jag nog ...

- Arbetat har jag - å, vad jag har arbetat!

- Och bestulit bra många väl?

- Sådana som du? Adelsmän? Det kan väl hända ... jag har nog lärt många att be till vår Herre Jesus Kristus ...

- Du har väl inte precis mördat dem men plundrat dem inpå bara kroppen? pikar ryttmästaren. Petunnikov är grön av förargelse och finner det lämpligt att byta samtalsämne.

- Hör på, du är då en grobian - du sitter själv och låter din gäst stå!

- Han kan ju sätta sig, svarar Kuvalda.

- Men var då? ... Det finns ju ingenting här ...

44- Sätt dig på marken, den tar ju upp all orenlighet ...

- Det syns på dig ... Men jag tror att jag går ifrån dig, din smädare, säger Petunnikov med skenbart lugn medan hans ögon sprutar sitt kalla gift mot ryttmästaren.

Petunnikov gick sin väg och lämnade Kuvalda i det glada medvetandet att köpmannen var rädd för honom. Om det inte var så skulle han för längesedan ha kört bort honom ur sitt hus. Inte är det för de fem rublerna i månadshyra som han låter honom stanna! Det är med en angenäm känsla ryttmästaren stirrar på Petunnikovs rygg när denne långsamt avlägsnar sig från gården. Han följer honom med blicken över till nybygget och ser hur han klättrar upp och ner på ställningen. Och han skulle önska att köpmannen störtade ner och slog sig fördärvad. Hur många skarpsinniga kombinationer har han inte redan funderat ut för detta fall, hur många olika slag av lem-

lästning har han inte föreställt sig medan han sett den andre krypa omkring bland bjälkarna som en spindel i sitt nät! Igår hade han till och med tyckt att en bräda krökte sig under köpmannens fötter och häftigt rusat upp från sin plats. Men ingenting hade hänt... Och idag som alltid stirrar den röda byggnaden emot Kuvalda, så fyrkantig och kompakt, så fastklamrad vid marken som om den ville suga i sig alla dess safter. Och ur de gapande hålen i sin mur tycks den kallt och lömskt hånskratta åt ryttmästaren. Och solen låter sina höstliga strålar flöda över den lika frikostigt som över de eländiga kyffena i gränden.

- Vad vill det där säga? far ryttmästaren plötsligt upp ur sitt grubbel i det han med ögonen mäter muren på fabriksbyggnaden. För tusan... om han verkligen skulle... det vore härligt.

Och helt upphetsad av den tanke som fallit honom in rusar Aristid Kuvalda upp från sin plats och beger sig skyndsamt till Vavilovs krog medan han leende mumlar något för sig själv.

Stående bakom sin skänkdisk tar Vavilov emot honom med en vänskaplig hälsning:

- Jag önskar ers välborenhet lycka och hälsa!

Vavilov är av medellängd, alldeles flintskallig med undantag av en krans grå lockar, han har slätrakade kinder och stora borstiga mustascher. I sin smutsiga husarjacka

45förråder han med varje rörelse liksom i hela sin hållning den forne underofficern.

- Hör på, Jegor, har du kvar ägobrevet och planritningen till ditt hus? frågade Kuvalda med viktig min.

- Visst har jag det.

Vavilov knep misstroget ihop sina banditögon och riktade dem forskande på Kuvaldas ansikte, vars ovanliga uttryck han genast märkte.

- Låt mig se på dem! skrek ryttmästaren i det han slog knytnäven i disken och tog plats på en stol bredvid den.

- Varför det? frågade Vavilov, som spetsade öronen vid åsynen av Kuvaldas upphetsning.

- Ta genast hit dem, tölp! svor ryttmästaren.

Vavilov rynkade pannan och höjde ögonen fundersamt

mot taket.

Var har jag egentligen de där papperen? frågade han för sig själv.

I taket tycktes han inte finna något svar på frågan. Därför riktade han ögonen på sin egen måge istället och började trumma med fingrarna på disken.

- Gör dig inte till! skrek ryttmästaren som inte tyckte särdeles mycket om krogvärden.

- Nu vet jag, Aristid Fomitj - de ligger kvar uppe i distriktsdomstolen såvitt jag minns. Då jag flyttade hit...

- Låt bli att prata smörja, Jegorka! Visa mig genast planen över fastigheten, köpebrevet och vad du annars har! Det gäller din fördel... du kan förtjäna flera hundra... begriper du?

Vavilov begrep visserligen ingenting, men ryttmästaren talade i en så eftertrycklig och allvarlig ton att underofficerns ögon flammade upp i brinnande nyfikenhet och han genast försvann genom dörren bakom disken för att, som han sade, se efter om papperen ändå låg i hans kista.

Två minuter senare kom han tillbaka med papperen i handen och en häpen min i ansiktet.

- Jag hade dem verkligen hemma, de spektaklen...

- Din gycklare! Och du har varit soldat, sade Kuvalda retligt. Därpå tog han emot en kalikåportfölj med handlingar. Han bredde ut papperen framför sig och började uppmärksamt se igenom dem medan han tankfullt mumlade för sig själv. Slutligen steg han upp, lät papperen 1ig-

46ga kvar på disken och gick med beslutsam min mot dörren.

- Vänta lite - låt papperen ligga, ropade han åt Vavilov.

Denne brydde sig inte om tillsägelsen utan lade in handlingarna i draglådan på skänkdisken och låste den. Därpå gick han ut på trappan och fick se ryttmästaren sorgfälligt mäta upp krogfasaden i steg medan han belåtet knäppte med fingrarna. Sedan gjorde han om mätningen på nytt.

Vavilov förvred ansiktet till en underlig grimas - så lyste det plötsligt upp i glad upphetsning.

- Aristid Fomitj... är det möjligt? utbrast han upprörd då ryttmästaren kom i närheten av honom.

- Visst är det möjligt... det är ett faktum. Mer än en arsjin* är avskuren från din tomt. Det var fasaden. Nu ska vi se hur det står till med djupet.

- Med djupet? Det är tio famnar och två arsjin!

- Aha, nu vädrar du väl steken, din räv!

- Javisst, Aristid Fomitj! Men vad ni har för ena ögon - ni ser ju tre arsjin djupt ner i jorden, smickrade Vavilov förtjust.

Ett par minuter senare satt de mittemot varandra i Vavilovs rum och ryttmästaren utvecklade sin plan för krogvärden medan han tog djupa klunkar av sitt öl.

- Hela fabriksmuren står alltså på din mark, sade han. Ha ingen misskund med honom. När skolläraren kommer ska vi skriva en inlaga till domstolen åt dig. Vi begär bara ett anspråkslöst skadestånd, annars blir omkostnaderna för dryga, men vi ska fordra att muren rivs. Sånt där kallas att inkräkta på andras egendom, dumsnut! En briljant affär för dig... bort med muren bara! Och att så där riva ner en mur och bygga upp den igen är ett dyrt nöje. Nå, till slut måste det ju komma till förlikning - då sätter du riktigt åt vår Judas med tumskruvarna! Vi beräknar noga vad rivningen kostar, de sönderslagna tegelstenarna, grunden som måste grävas om på nytt... allt räknar vi ihop. Till och med räntorna måste han punga ut med. Med förlov, värde herr Judas, varsågod och lägg upp tvåtusen rubel på bordet!

- Å, så mycket betalar han aldrig i livet! utropade Vavi-

* 1 arsjin = 0,711 m.

47lov med ögonen glänsande av vinningslystnad.

- Prat! Han betalar nog! Besinna - han måste betala! Ska han kanske riva ner muren? Men hör på, Jegorka, låt inte pruta med dig. Han försöker nog köpa dig ... sälj dig inte för billigt! Och så försöker han att skrämma dig, men var inte rädd du! Lita på oss.

Ryttmästarens ögon glödde av vild fröjd, och det ryckte krampaktigt i hans av upphetsning blossande ansikte. Han eggade upp krogvärdens snikenhet till det yttersta, övertalade honom att skrida till handling så fort som möjligt och gick triumferande sin väg, fylld av obeveklig förbittring.

10

På kvällen fick alla "fördettingarna" veta vilken betydelsefull upptäckt ryttmästaren hade gjort. Det uppstod en häftig dispyt om vad Petunnikov skulle komma att göra, och i granna färger sökte de utmåla för sig hans häpnad och raseri då rättstjänaren skulle lämna honom en avskrift av stämningen. Ryttmästaren kände sig spela rollen av hjälte. Han var lycklig, och alla de andra var också belåtna. Hela skaran låg ute på gården, larmande och jublande som om dagens händelse hade gett dem nytt liv. De kände alla köpmannen Petunnikov som för var gång han gick förbi dem föraktfullt brukade knipa ihop ögonen och betrakta dem lika ringaktande som soporna på gården. Hans yttre utstrålade en mättnad som retade dem, ja till och med hans skinande stövlar tycktes håna dem. Och nu hade en av dem gett köpmannen ett hugg som måste bli lika kännbart för hans börs som för hans egenkärlek. Var det inte bra?

Det onda hade något mycket tilldragande i dessa människors ögon. Det var det enda vapen som stod dem till

buds, det enda som kom dem att synas starka. Var och en av dem hade länge burit inom sig en obestämd, endast halvt medveten känsla av fiendskap mot alla mätta och prydligt klädda människor. Just ur denna känsla, som var mer eller mindre utvecklad hos dem, spirade det brinnande intresse med vilket de följde det av Kuvalda mot köp-

48mannen Petunnikov förklarade kriget.

Under fjorton dagar levde härbärget i väntan på nya tilldragelser, och under hela denna tid visade sig Petunnikov inte en enda gång vid nybygget. Man hade hört att han inte var i staden och att han ännu inte hade fått stämningen. Kuvalda svor redan över rättskipningens långsamhet. Aldrig förr hade väl Petunnikov varit så otåligt väntad av någon som han nu var av barfotalassarna.

"Han kommer inte, han kommer inte, han kommer inte, min vän! Jag ser det redan, han älskar mig inte, han älskar mig inte mer..." sjöng den alltid uppsluppne diakonen Taras, i det han för att visa sin sorg sög in kinderna och med en tragisk blick såg upp mot himlen.

Men till slut visade sig en afton den efterlängtade på skådeplatsen. Han kom åkande i en fin liten vagn som kördes av hans son - en rödkindad ung man i lång stor-rutig paletå och mörk pincené. De band hästen vid byggnadsställningen, sonen drog ett måttband ur fickan, räckte ena änden åt fadern och började mäta upp tomten. De var tysta och allvarsamma båda två.

- Aha! ropade ryttmästaren triumferande.

Alla som var närvarande i härbärget rusade till porten och såg på och gav högljutt tillkänna sin mening om vad som försiggick.

- Där ser man vart ovanan att stjäla leder! hånade Kuvalda. Man stjäl utan att vilja det, så att säga av misstag, och riskerar därigenom att förlora mer än vad det stulna är värt.

Hans stab brast ut i ett skallande skratt och sekunderade honom med liknande spefulla uttalanden.

- Ta dig till vara, min gubbe, ropade till slut Petunnikov, som började förlora tålamodet, så att jag inte släpar dig inför fredsdomaren för dina oförskämdheter!

- Du har inga vittnen, du kan ingenting göra. Sonen får inte vittna till faderns förmån, svarade ryttmästaren.

- Det får vi väl se. Du är storordig av dig, men man får väl bukt med dig också.

Och Petunnikov hötte åt honom med knytnäven. Hans son gick lugnt av och an, fördjupad i sina beräkningar, och brydde sig inte om trashankarna som gycklade så

4 Urspåradeelakt med hans far. Han bevärdigade dem inte ens en blick.

- Spindelungen tycks inte bry sig om oss, sade "Avskrädet" som noga iakttog varje gest av den unge Petunnikov och allt vad han företog sig.

Då mätningarna var avslutade satte sig den äldre Petunnikov upp i vagnen och for sin väg utan att säga ett ord mer medan hans son med fasta steg styrde kosan mot Vavilovs krog och försvann in genom dörren.

- Åhå! utbrast Kuvalda, en beslutsam pojke, den där unge kanaljen!... Jag undrar vad det nu kommer att bli av?

- Vad det nu kommer att bli av? Unge Petunnikov kommer att köpa Jegor Vavilov, sade "Avskrädet" i övertygad ton och smackade belåtet med läpparna.

- Det gläder dig visst, va? for Kuvalda barskt ut emot honom.

- Det roar mig bara att se hur de vackraste mänskliga beräkningarna går åt fanders, förklarade "Avskrädet" i det han plirade med ögonen och förnöjt gnuggade händerna.

Ryttmästaren spottade ursinnigt och teg. De stod alla i porten till den halvt förfallna byggnaden och stirrade tysta på krogdörren. Mer än en timme förflöt i stum väntan. Så öppnades krogdörren, och Petunnikov junior trädde ut

lika lugnt som han hade gått in. Han stannade ett ögonblick, hostade, slog upp rockkragen, kastade en flyktig blick på karlarna som iakttog honom och gick uppför gränden åt staden till.

Ryttmästaren följde honom med ögonen och sade därpå med ett bittert skratt till "Avskrädet":

- Du har verkligen rätt, du son av en skorpion och en gråsugga... Du har ett makalöst väderkorn för allting gement - det har du! Redan på munsjörns ansikte kunde man se att han har vunnit sitt mål. Jag undrar just hur mycket Jegorka har plockat honom på - för pengar har han säkert tagit... han är av samma skrot och korn som de. Jag vill bli fördömd om han inte har fått schaber! Och det var jag som hittade på affären åt honom - hur kunde jag vara så dum! Ack ja, mina kära bröder fattiglappar, allt går oss emot! Man kan inte ens spotta sin näs-

50ta i synen, för då flyger spotten tillbaka i ens egna ögon...

En smula tröstad av denna sentens mönstrade den hedervärde ryttmästaren sin stab. Alla var besvikna, för de anade att vad som hade försiggått mellan Vavilov och unge Petunnikov inte motsvarade deras förväntningar, och detta kände de allesammans nästan som en förolämpning. Medvetandet att inte kunna göra andra ont är smärtsammare för människan än medvetandet att inte kunna göra gott, för det är ju så lätt och enkelt att göra ont...

- Vad står vi här och gapar för? sade ryttmästaren i det han dystert stirrade över till krogen. Det enda som vi ännu kan hoppas på är att Jegorka avstår lite av rovet åt oss... Å, jag ska nog kunna plocka honom... Men med det yppiga livet här under Judas tak är det för alltid slut... Judas kommer att driva oss ut ur templet, vilket jag som överbefälhavare för de byxlösas kompani härmed kungör...

"Spetsen" skrattade melankoliskt för sig själv.

- Vad tänker du göra, fångvaktare? frågade Kuvalda honom.

- Ja, vart ska jag nu ta vägen?

- Ja, det är just frågan, min lilla duva... Men var inte rädd, ödet kommer nog att besvara den åt dig, svarade ryttmästaren tankfullt i det han styrde kosan till härbärget. "Fördettingarna" följde honom med slappa steg.

- Förresten, kommer tid, kommer råd, fortfor ryttmästaren. Ifall de kör bort oss härifrån söker vi helt enkelt reda på en annan kula åt oss. Vad tjänar det till att förbittra livet för sig med onödigt grubbel!... I kritiska ögonblick blir människan alltid mer energisk... Hela livet borde bara vara ett enda kritiskt ögonblick... i varenda sekund skulle människan darra för sin skalle!... Vid Gud, då skulle det vara mycket livligare här i världen och människorna mycket intressantare!

- Det vill säga, de skulle slita sönder varandra ännu ursinnigare än nu, förklarade "Avskrädet" leende.

- Nå, än sen?... Skulle det skada? bet ryttmästaren ret-ligt av. Han tyckte inte om att man ytterligare utvecklade hans djupsinniga sentenser.

- Det skulle inte alls skada... tvärtom, det vore utmärkt! Vill man komma fort till målet måste man piska på häs-

51tama, hetta upp maskinen ordentligt.

- Mycket rätt! Må allt gå åt helvete! Det skulle riktigt glädja mig om jorden plötsligt exploderade eller på annat sätt ramlade i spillror... Jag skulle bara vilja vara den siste på platsen så att jag kunde få se hur de andra bet i gräset...

- Fasligt vad du är grym av dig, skrattade "Avskrädet".

- Än sen? Jag är en "fördetting", en urspårad och utstött varelse... alltså är jag fri från bojor och band och kan spotta på allt... Allt gammalt måste jag kasta ifrån mig, så som mitt liv nu är beskaffat... Ändra alla former i umgänget med de mätta och välklädda människor som föraktar mig för att jag inte är så mätt och välklädd som de. Jag måste ikläda mig en helt och hållet ny människa. Begriper du? En sådan att livets herremän som Judas Petunnikov vid min åsyn börjar skallra med tänderna i frossa...

- Ja, nog är du stor i munnen alltid! hånade "Avskrädet".

- Å du, din usling! ropade Kuvalda och kastade en föraktfull blick på honom. Vad förstår du! Vad vet du? Kan du ens tänka? Jag har tänkt mycket jag ... har läst böcker som du inte skulle förstå ett ord av... a

- Bevars, det tror jag nog ..V Men fast du har läst och tänkt så mycket och jag varken har gjort det ena eller det andra har vi bägge två ändå kommit ungefär till samma punkt ...

- Ah, dra åt helvete med dig! skrek Kuvalda.

Hans samtal med "Avskrädet" slutade alltid på det viset. På det hela taget talade han när skolläraren inte var närvarande mest för döva öron - ingen brydde sig om hans djupsinniga anmärkningar, ingen förstod att värdera dem. Men det var omöjligt för honom att tiga. Tala måste han till varje pris, och eftersom han nu hade blivit osams med "Avskrädet" vände han sig till Simtsov med frågan:

- Nå, och du, Aleksej Maksimovitj, var ska du lägga ditt grånade huvud till vila?

Gubben smålog godmodigt, kliade sig på näsan och svarade:

- Vet inte ännu... får väl se! Jag gör mig inte så värst mycket bekymmer för den saken - har man bara fått sig

52en sup i kroppen, så kan man sova var som helst ...

- En lika aktningsvärd som enkel uppfattning! berömde ryttmästaren.

Simtsov teg en stund och förklarade sedan att han nog skulle kunna reda sig bättre än de andra eftersom han var så omtyckt av kvinnorna. Och gubben ljög verkligen inte - han hade alltid ett par tre kärestor bland de prostituerade, vilka turades om att underhålla honom ett par dagar i taget med sin knappa förtjänst. De slog honom ofta, vilket han bar med stoiskt jämnmod, särskilt som de aldrig gjorde det så hårdhänt, kanske därför att de tyckte synd om honom. Han var en stor vän av det täcka könet och påstod alltid att kvinnorna var orsak till alla olyckor som hade drabbat honom i livet. Också hans kläder, som alltid var omsorgsfullt lagade och snyggare än kamraternas, förrådde en don Juan. Han satt nu på marken bredvid dörren till härbärget mitt bland kamraterna och berättade skrytsamt att "Rättikan" redan för längesedan hade föreslagit honom att flytta till henne, men han ville inte överge "kompaniet".

Man hörde på honom med intresse och inte utan en viss avund. "Rättikan" kände de alla - hon bodde inte långt därifrån, vid foten av berget, och man visste att hon nyligen hade suttit inne ett par månader för andra resan stöld. Hon var före detta barnpiga, en stor och tjock bondflicka med koppärrigt ansikte och ett par mycket vackra, fast ständigt av ruset omtöcknade ögon.

- Ser man på den gamla satan! svor "Avskrädet" i det han mätte den självbelåtet leende Simtsov med blicken.

- Och varför tror ni att de är så förtjusta i mig? Jo, därför att jag förstår att anslå de rätta strängarna i deras hjärtan.

- Hur så? frågade Kuvalda.

- Jag kan få dem därhän att de tycker synd om mig. Och när ett kvinnfolk väl tycker synd om nån är hon istånd att skära halsen av honom av medlidande. Om jag gråter och jämrar mig och tigger henne att hon ska döda mig så har hon genast förbarmande med mig och knäpper till...

- Jag skulle också vilja knäppa någon, inföll Martianov i beslutsam ton med sitt vanliga svårmodiga leende.

53- Vem då? frågade "Avskrädet" och makade sig ifrån honom.

- Det gör detsamma... Petunnikov... eller Jegorka... eller dig, vem som helst.

- Varför det? forskade Kuvalda med livligt intresse.

- Jag vill till Sibirien... är utledsen på det här usla hundlivet... Därborta reder det sig nog med hur man ska leva.

- Ja, där ska de nog grundligt lära dig det, höll ryttmästaren melankoliskt med honom.

Om Petunnikov och den hotande vräkningen talades inte mer. Alla var övertygade om att vräkningen var nära förestående... kanske redan om ett par tre dagar, men de ansåg det överflödigt att förbittra livet för sig genom en vidare diskussion om detta ämne.

Tomma ord förbättrade inte saken. Dessutom var det ännu inte kallt trots att regntiden redan hade brutit in, och man kunde mycket väl slå upp sitt nattkvarter på första bästa plats utanför staden...

De hade lägrat sig i en cirkel i gräset, slappt pratande om ditt och datt, men de följde bara varandras ord med så mycket uppmärksamhet som fordrades för att inte samtalstråden skulle brista. Det var tråkigt att tiga, men att uppmärksamt höra på var också tråkigt. "Fördettingar-nas" sällskaplighet hade en stor fördel - ingen ville synas bättre än han var, och ingen uppmuntrade de andra att tvinga sig till det.

Solen gjorde sig all möda att värma upp deras av trasiga lumpor höljda ryggar och deras okammade huvuden. I hörnen på gården växte höga kardborrstånd översållade med taggiga knoppar bredvid frodigt stäppgräs och andra överflödiga plantor, med vilka dessa lika överflödiga sällar vederkvickte sina ögon...

11

På Vavilovs krog hade emellertid följande scen utspelats.

Petunnikov junior hade trätt in med fullkomligt lugn och likgiltig min. Han hade sett sig omkring, lätt rynkat på näsan och i det han långsamt lyfte på sin grå hatt frå-

54gat värden som med en vördnadsfull bugning kom emot honom:

- Är ni Jegor Terentievitj Vavilov?

- Det stämmer, svarade före detta underofficern i det han stödde sig med båda händerna mot disken som om han tänkte ta ett språng.

- Jag skulle vilja tala med er, förklarade Petunnikov.

- Mycket angenämt... var god och stig in i mitt privata rum.

De gick in och satte sig, gästen på den med vaxduk överdragna soffan, framför vilken det stod ett runt bord, värden på en stol mittemot. I ett hörn brann en lampa framför ett stort tredelat ikonskåp, och bredvid det hängde andra helgonbilder vilkas metallutsirningar var blank-putsade och glänste som nya. I det med kistor och gamla möbler fullproppade rummet luktade det surkål, tobak och bomolja. Petunnikov såg sig omkring och gjorde åter en grimas. Vavilov kastade suckande en blick på helgonbilderna, därpå såg de skarpt på varandra, och det föreföll som om de gjorde ett gott intryck på varandra. Petunnikov tyckte om Vavilovs oförställt knepiga banditögon, och Vavilov gillade Petunnikovs kalla beslutsamma ansikte med de breda kraftiga kindknotorna och de starka vita tänderna.

- Nå, ni känner mig ju och gissar väl vad jag vill tala med er om, började Petunnikov.

- Om stämningen förmodar jag, svarade krogvärden hövligt.

- Naturligtvis. Det gläder mig att se att ni inte gör några krumbukter utan går rakt på sak som en öppen och ärlig människa, sade Petunnikov uppmuntrande.

- Jag har varit soldat, svarade den andre blygsamt.

- Det ser man genast. Vi vill alltså klart och utan omsvep förhandla om saken för att så fort som möjligt få den avgjord.

- Alldeles min åsikt.

- Bra... Ert klagomål är fullkomligt lagligt och befogat, och ni måste ovillkorligen vinna processen, det vill jag först och främst förutskicka

- Tackar ödmjukast, sade krogvärden som plirade med ögonen för att dölja sin glädje över Petunnikovs ord.

55- Men... säg mig bara varför ni har inlett bekantskapen med oss, era blivande grannar, på ett så föga vänligt sätt? Att genast överfalla oss med en stämning ...

Vavilov ryckte på axlarna och teg.

- Skulle det inte ha varit enklare att komma till oss och göra upp alltsammans i godo... Vad säger ni?

- Naturligtvis skulle det ha varit mycket trevligare. Men, ser ni... det är ett litet men... det är inte av egen drift jag har gjort det utan på andras uppmaning... Sen förstod jag ju att det skulle ha varit bättre... så som ni säger. Men då var det för sent.

- Jaså... förmodligen har någon advokat intalat er att göra det?

- Något i den vägen ...

- Aha! Nå, ni skulle alltså vilja göra upp i godo?

- Med största nöje, utbrast före detta underofficern.

Petunnikov teg, såg på honom och frågade därefter

torrt:

- Och varför skulle ni vilja det?

Vavilov hade inte väntat en dylik fråga och fann inte genast något svar på den. Han ansåg egentligen frågan överflödig och förklarade till slut leende:

- Det ligger ju nära tillhands ... man vill leva ifred med människor...

- Nå, så enkelt är det då inte, föll Petunnikov honom i talet. Jag ser att ni inte har gjort klart för er varför ni vill komma överens med oss i godo ... Jag ska säga er det!

Krogvärden var en smula häpen. Den där pojken, som i sin storrutiga överrock gjorde ett tämligen löjligt intryck, talade ju precis som hans forne kompanichef Raksjin, som slog till vid minsta anledning så att tänderna flög ur munnen på soldaterna.

- Ni vill komma överens med oss därför att vårt grannskap är mycket fördelaktigt för er. I vår fabrik kommer över hundrafemti personer att vara sysselsatta - om bara hundra av dem tar sig en sup hos er på veckoavlöningsdagarna, så säljer ni fyrahundra supar mer än nu i månaden. Jag räknar nu i underkant. Ni har ju matservering också, nå, ni tycks vara en klok och erfaren man, så ni begriper nog själv hur fördelaktigt vårt grannskap är för er!

56- Det stämmer, nickade Vavilov, allt det där vet jag ju...

- Nå, och vidare! ropade den unge köpmannen.

- Vidare... jo, låt oss ingå förlikning!

- Det är verkligen roligt att ni beslutar er så hastigt. Jag har satt upp en skrivelse till rätten, i vilken ni avstår från era anspråk på min far. Läs igenom den och skriv under!

Vavilov blev förskräckt och såg på sin gäst med stora ögon. Han hade en känsla av att något ytterst obehagligt förestod honom.

- Ursäkta... ska jag skriva under? Hur då? frågade han.

- Det är mycket enkelt, skriv bara ert förnamn och familjenamn här... något vidare behövs inte, förklarade Petunnikov och pekade på det ställe där han ville ha underskriften.

- Nej... nej, vad ska det vara bra för? Så menade jag inte... Jag bör väl först få veta vilken skadeersättning ni betalar mig för tomten.

- Men ni behöver ju inte alls den här tomten, svarade Petunnikov.

- Den tillhör mig väl i alla fall! utbrast Vavilov upprörd.

- Javisst, javisst, hur mycket vill ni då ha för den då?

- Så mycket som det står i stämningen, sade Vavilov skyggt.

- Sexhundra? Petunnikov smålog medlidsamt. Ni är verkligen lustig.

- Men jag har rätt till det... jag kunde fordra tvåtusen ... Jag kan framhärda i att ni ska riva ner muren ... och det ska jag göra också. Jag har begärt alldeles för lite i stämningen... Jaha, jag ska kräva att den rivs...

- Varsågod, gå på ni!... Kanske river vi också ner muren ... efter tre år, när ni har fått betala tillräckligt med rättegångskostnader. Men då öppnar vi en egen krog här med varm mat - och då är ni såld liksom svensken vid Poltava. Ni kommer att göra bankrutt, bäste vän, det ska vi nog sörja för. Vi skulle redan nu ha kunnat föranstalta om en egen matservering, men vi tyckte synd om er. Man vill ju inte gärna så där utan vidare ta brödet ur munnen på en ordentlig människa.

57Vavilov bet hårt ihop tänderna och såg på sin gäst, medveten om att denne helt och hållet var herre över hans öde. Han kände sig som en beklagansvärd stackare gentemot den lugne, obevekligt kallblodige unge mannen i den löjliga storrutiga paletån.

- Om ni nu kommer att leva i så nära grannskap och vänskap med oss kan ni göra briljanta affärer. Också vi ska hjälpa till - sålunda råder jag er att öppna en liten affär med bröd, gurkor, tobak, tändstickor och så vidare. Den kan komma att ge ett vackert överskott.

Vavilov hörde på och kom till övertygelsen att det när allt kom omkring vore bäst att ge sig åt fienden på nåd och onåd. För att likväl på något sätt ge luft åt sin förargelse över det förestående nederlaget började han svära över Kuvalda.

- Den där fördömda fyllbulten, måtte satan anamma honom!

- Ni menar advokaten som satte upp klagoskriften åt er? frågade Petunnikov likgiltigt. Han skulle minsann ha bragt er i en skön knipa om inte vi hade varit så medgör-liga av oss!

- Egentligen är de två stycken, förklarade den djupt kränkte Jegorka. Den ene hittade på det, och den andre skrev... Den där förbaskade skolläraren...

- Vad är det för en skollärare?

- Han skriver i tidningen... De är era hyresgäster bägge två, de kanaljerna! Kör bort dem för Kristi skull. De banditerna, de hetsar upp hela förstan och förbittrar livet för en på alla sätt. De är istånd till vad som helst... innan man vet ordet av stjäl de väl rubb och stubb ifrån en eller tänder eld på huset för en ...

- Och vem är den där skolläraren? frågade Petunnikov nyfiket.

- Han? En fyllbult är han... en avskedad lärare som sätter in alla möjliga små notiser i tidningen...

- Då är det väl han som har skrivit att ställningarna till vårt nybygge skulle vara livsfarliga...

- Naturligtvis är det han! Han läste själv upp det här på krogen, den hunden: "Hör bara, så jag har gett Petunnikov på pälsen!" skröt han.

- Jaså... hm. Nå, ni vill alltså göra upp med oss i godo?

58- Göra upp?

Jegorka hängde med huvudet och funderade.

- Ack, det är ett bedrövligt liv vi för, sade han slutligen i det han rev sig i nacken, överallt mörker vart man ser...

- Ja, lära måste människan, då försvinner mörkret, förklarade Petunnikov junior och tände en cigarrett.

- Lära? svarade Jegorka. Det är inte fråga om det, min herre! Friheten felas oss, det är saken! Jag till exempel... vad för väl jag för ett liv? Jag lever i ständig ängslan... Jag måste alltid se mig om åt höger och vänster, saknar varje slags frihet i mina rörelser. Och varför? Därför att en sån där slyngel till notisjägare målar ut mig i tidningen ... Hälsovårdsnämnden ger sig på mig, och jag måste betala böter... Rövare och mördare är de, era hyresgäster där mittemot... Vad förmår jag mot dem? Polisen är de inte rädda för. Sätter man dem i kurran blir de glada till på köpet... då får de maten gratis...

- Vi ska nog skaffa bort dem... förutsatt att vi blir eniga! lovade Petunnikov.

- Eniga ja, sade Vavilov djupt bekymrad, men hur då?

- Nå, låt höra era villkor!

- Det vet ni ju... Ge mig sexhundra... som jag har begärt i stämningen ...

- Vill ni inte ta hundra? frågade köpmannen med största lugn och såg krogvärden i ögonen med fast blick. Jag ger er inte en enda rubel mer ...

Han tog av sin pincené och började långsamt putsa den med näsduken. Vavilov såg på honom, beklämd i hjärtat, men med djup högaktning. I den unge Petunnikovs lugna väsen, i hans stora grå ögon, kraftiga kindknotor och kärnfulla gestalt låg en självmedveten och genom ett gott förstånd väl disciplinerad kraft. Vavilov tyckte också om det sätt på vilket Petunnikov talade med honom, enkelt, med en viss förtrolighet, utan överlägsenhet precis som med en jämlike och dock så att han, den före detta soldaten, aldrig glömde avståndet. Jegorka betraktade rentav sin gäst med välbehag, och till slut kunde han inte längre styra sin nyfikenhet utan frågade vördnadsfullt:

- Säg, min herre, var har ni studerat?

- Vid teknologiska institutet. Varför frågar ni det?

- För ingenting... jag ville bara gärna veta det... Ja, det

59är bildningen som åstadkommer allt nuförtiden! utbrast han fylld av beundran och avund. Kunskap och ljus går över allt annat... Och såna som vi går genom världen som ugglor som gömmer sig för solen ... Ack, låt oss få ett slut på saken, ers välborenhet!

Han räckte Petunnikov handen med en beslutsam åtbörd.

- Nå... femhundra? sade han i beklämd ton.

- Inte mer än hundra rubel, Jegor Terentievitj, svarade Petunnikov med en beklagande axelryckning i det han lade sin stora vita hand på soldatens ludna näve.

I stora språng närmade sig Vavilov med sin fordran den alltjämt orubblige Petunnikovs anbud. Slutligen gav han sig, men då han hade tagit emot de hundra rublerna och skrivit under papperet kastade han ursinnigt pennan på bordet och utbrast:

- Nu får jag det trevligt med banditerna där mittemot. Vad de ska skratta ut mig och göra narr av mig, de djävlarna!

- Säg dem bara att jag har betalat er hela den summa ni begärde! rådde honom Petunnikov och följde med ögonen det lätta rökmolnet som han nyss hade blåst ut.

- Men tror de på det? De är sluga gynnare, lika sluga som...

Vavilov blev förskräckt över sina egna ord och kastade en skygg blick på sin gäst. Men denne låtsades som om han inte hade hört krogvärdens anspelning och tycktes helt och hållet upptagen av sin cigarrett. Han steg nu upp och lovade Vavilov vid avskedet att snart skaffa bort det oroliga nästet mittemot.

Vavilov såg efter honom och suckade. Han kände en livlig önskan att ropa något riktigt elakt och förolämpande efter köpmanssonen som nu med fasta steg skyndade uppför den knaggliga gropiga gatan mot staden.

Framemot kvällen infann sig ryttmästaren på krogen. Över hans panna låg ett mörkt moln, och den högra handen var energiskt knuten. Vavilov hälsade på honom med

60ett skuldmedvetet leende.

- Nåå, du värdige ättling till Kain och Judas Iskariot, berätta nu 'JpJ

- Vi har ingått förlikning, sade Jegorka i det han suckande slog ner ögonen.

- Det tvivlar jag inte på. Hur många silverpluringar fick du?

- Fyrahundra rubel...

- Det är lögn, min son ... men så mycket bättre för mig. Utan alla omsvep, Jegorka, tio procent ger du mig för upptäckten, tjugofem rubel till skolläraren för att han satte upp klagoskriften, och dessutom levererar du ett ankare brännvin och en ordentlig sexa åt oss alla. Pengarna ger du mig genast... brännvinet och det övriga skickar du över vid åttatiden.

Vavilov bleknade och stirrade på Kuvalda med vitt uppspärrade ögon.

- Det är ju oförskämt! Det är stöld! Ingenting ger jag ... Vad tar åt er, Aristid Fomitj? Ni lär allt bli tvungen att spara er aptit till nästa helgdag. Ser man på det slughuvudet! Ånej, min bäste vän, nu behöver vi inte vara rädda för er längre. Nu kan vi...

- Jag ger dig tio minuter att pladdra, avbröt Kuvalda honom med en blick på väggklockan. Sen är det att betala vad jag begär - vill du det inte, så kommer det att stå dig dyrt! Du har ju läst om den stora stölden hos Basov, va? Sålde inte "Spetsen" något åt dig häromdan... Begriper du... va? Om du säger ett enda knyst till, så är du fast ... förstår du?

- Aristid Fomitj! Varför detta? tjöt Vavilov med full hals.

- Inte ett ord mer! Har du förstått?

Uppsträckt i hela sin längd, med dystert rynkade ögonbryn, stod Kuvalda framför krogvärden, och hans hesa bas genljöd olycksbådande i den tomma krogen. Vavilov hade alltid varit en smula rädd för honom såväl i hans egenskap av före detta militär som för hans säkerhet. Nu såg han med ens Kuvalda i en ny gestalt - han var inte språksam och lustig som vanligt utan talade som en chef som är van att bli åtlydd. Den hotelse som låg i hans ord lät inte alls som något skämt - Vavilov visste att ryttmäs-

61tåren kunde störta honom om han ville och att han med nöje skulle göra det om det lämpade sig. Han måste vika för våldet. Men med dold förbittring i hjärtat försökte han än en gång slippa undan böterna.

- Det är visst och sant, att man aldrig kommer någon vart genom att ljuga, började han i underdånig ton. Jag har lurat er, Aristid Fomitj... ville låtsas vara slugare än jag verkligen är!... Jag har bara fått hundra rubel..»

- Än sen?

- Hundra, inte fyrahundra som jag nyss sa... Det vill med andra ord säga...

- Ingenting alls vill det säga... Jag kan inte veta när du har ljugit - om det var förut eller nu. Du ger mig fyrti och tjugofem rubel, det gör sextifem. Det är ju blygsamt begärt, va?

- Ack, du min skapare, Aristid Fomitj! Jag har ju alltid varit så tillmötesgående mot ers välborenhet som det varit mig möjligt...

- Du spiller dina ord förgäves, judasättling!

- Gott, jag ska betala... men Gud kommer att straffa er!,

- Håll mun, din förbålda niding! röt ryttmästaren och rullade vilt med ögonen. Jag är redan tillräckligt hårt

straffad genom att ha att göra med en sån usling som du... Jag klämmer sönder dig som en fluga på fläcken, begriper du!

Han skakade sin knutna näve i synen på Vavilov och visade honom gnisslande tänderna.

Då han var borta förvreds Vavilovs drag till ett förtvivlat leende. Han blinkade med ögonen, och två stora tårar tillrade utför hans kinder ner i skägget - två andra följde efter. Därpå gick Vavilov in i sitt privata rum, ställde sig framför helgonbilderna och stod där länge, länge... utan att be, utan att röra sig, utan att ens torka bort tårarna som vätte hans rynkiga bruna kinder...

Diakonen Taras, som alltid hade varit en vän av skogar och ängar, hade föreslagit kamraterna att vandra till en närbelägen dalsänka och där i naturens sköte göra slut på brännvinet som Vavilov bjöd på. Men ryttmästaren och alla de andra överöste både honom och naturen med en störtskur av skällsord och beslöt att ha dryckeslaget hem-

62ma, på gården till härbärget.

- En, två, tre, fyra..., räknade Aristid Kuvalda. Vi är inalles tretton stycken eftersom skolläraren inte är här... Ett par nattgäster till kommer väl alltid - låt oss totalt säga tjugo personer. Två och en halv gurka och ett skålpund bröd med kött per man - det är inte illa! Brännvin finns det ett kvarter för var och en. Så finns det surkål och äpplen och tre vattenmeloner... det skulle roa mig att veta vad ni mer kan önska, mina galgfåglar! Till bords då, låt oss kalasa på Jegorka Vavilov, för allt vad ni ser här är hans kött och blod.

De bredde ut alla möjliga gamla trasor på marken, dukade fram maten och dryckesvarorna på dem och slog sig tyst och högtidligt ner runtomkring. Allas ögon glänste av åtrå att få läska sina törstiga strupar med den eldiga drycken.

Aftonen hade brutit in. Dess skuggor sänkte sig över gården, och endast taket på den halvförfallna byggnaden upplystes ännu av skymningens sista strålar. Allt var stilla och luften sval.

- Låt oss börja, bröder, kommenderade ryttmästaren. Hur många glas har vi? Sex, och vi är tretton ... Skänk i, "Snurra"! Är det färdigt? Framåt då... första plutonen! Fyr!

De tömde glasen, harklade sig och började äta.

- Och vår skollärare som inte är här, sade Kuvalda, det är nu tre dar sen jag sist såg honom. Är det ingen som vet var han håller hus?

Det var ingen som visste det.

- Det är inte alls likt honom. Nå, det gör detsamma -låt oss ta en sup till! Skål för Aristid Kuvalda, min ende vän, som under hela mitt liv inte har lämnat mig ensam en sekund. Fast kanhända skulle jag, fan anamma, inte förlora något på att han ibland befriade mig från sitt sällskap för en tid.

- Mycket kvickt sagt, anmärkte "Avskrädet" och började hosta häftigt.

Ryttmästaren lät i känslan av sin överlägsenhet blicken sväva över stallbröderna men sade ingenting eftersom hans tuggmuskler just var sysselsatta.

Efter det andra glaset blev sällskapet livligare. "Halv-

63annan-Taras" uttalade skyggt sin önskan att få höra en "historia", men diakonen var just upptagen av en livlig dispyt med "Snurran". De tvistade om de magra kvinnornas företräde framför de feta, varvid diakonen med en ton av den djupaste övertygelse gick i bräschen för de magra. "Meteorn" låg på magen bredvid dem, och i hans ansikte lästes den naiva förtjusning med vilken han slukade diakonens slippriga ord. Martianov satt tyst nedhukad, han hade slagit sina långa hårbevuxna armar om knäna och stirrade dystert på brännvinsflaskan medan han försökte bita sig i mustaschspetsarna.

- Nu vet jag, gamle häxmästare, var du har gömt dina pengar, retades "Avskrädet" med lumpsamlaren Tjapa.

- Nå, gläd dig, kraxade Tjapa.

- Du ska få se att jag tar dem ifrån dig, bror lille!

- Ta dem du!

Kuvalda hade tråkigt - det fanns ingen i hela sällskapet som hade förstått och uppskattat hans vältalighet.

- Var kan skolläraren hålla hus? sade han halvt för sig själv.

Martianov, som hade hört hans fråga, sade:

- Han kommer nog ... *

- Att han kommer måtte jag väl veta, ingen lär föra hit honom i ekipage... Skål, du blivande sibirieninvånare... lycka till en inbringande förrättning! Skulle du knäppa en rik knös, så delar du väl rovet med mig, va? Då ger jag mig av till Amerika, till de där... vad är det de heter? ... lampas eller pampas och svingar mig småningom genom list och bedrägeri upp som president i Förenta staterna. Sen förklarar jag hela Europa krig, jag köper mig en armé - i Europa förstås, idel fransmän, tyskar och turkar - och gör kål på just de nationerna liksom Ilja från Murom* slog tatarerna med tatarer. Har man pengar kan man till och med spela Ilja och göra kål på Europa och leja Judas Petunnikov till lakej... Han skulle nog ta emot platsen ... för hundra rubel i månaden gör han det! Men han blev förstås en dålig lakej, för han stjäl!

- Och så är magra kvinnspersoner bättre än feta därför att de blir billigare, hördes diakonens högljudda stämma -

* En rysk sagohjälte.

64han höll alltjämt på med samma samtalsämne. Min första fru behövde tolv arsjin till en klänning, min andra däremot bara tio ... Också maten kostar mindre...

"Halvannan-Taras" smålog förläget, vände huvudet åt diakonen och sade sakta:

- Jag hade också en hustru en gång...

- Det kan hända vem som helst, inföll ryttmästaren. Skrävla vidare...

- Hon var mager, fortfor "Halvannan-Taras", men hon åt fasligt mycket... det var också det hon dog av...

- Hör på, enöga... förgiftade du henne inte? frågade "Avskrädet" med skärpa.

- Nej... vid Gud! Hon åt för mycket stör...

- Men jag säger att du förgiftade henne, upprepade "Avskrädet" envist.

Det var hans vana att halvt på skämt komma fram med något orimligt påstående och sedan, utan det ringaste bevis, upprepa det så länge att han råkade i formligt raseri.

Diakonen kom sin vän till hjälp.

- Han kunde ju inte förgifta henne - det hade han ingen orsak till...

- Men jag håller ändå fast vid att han förgiftade henne! kraxade "Avskrädet".

- Håll käften! ropade ryttmästaren hotande.

Ledsnaden stegrade sig småningom till ett hätskt raseri.

Han kastade ursinniga blickar på sina stallbröder, men då han inte i deras halvrusiga ansikten fann något som kunde ge hans raseri ny näring lät han huvudet sjunka ner mot bröstet, satt så ett par minuter och sträckte sedan ut sig på marken med ansiktet vänt uppåt. "Meteorn" höll sig till gurkorna - han bet i dem med sina stora gula tänder så att saften sprutade omkring. Martianov satt orörlig som en bildstod i samma ställning som han hade intagit alltifrån början och stirrade alltjämt lika dystert på den väldiga brännvinsflaskan som redan var till hälften tömd. Tjapa satt på marken och bearbetade ett stycke kött som hans gamla tänder hade svårt att komma tillrätta med. "Avskrädet" låg på magen och hostade häftigt så att hans spensliga gestalt formligen krökte sig. De övriga - alla tysta och dystra gestalter - satt och låg runtomkring i olika ställningar, och hela denna hög av trasiga, i

5 Urspåradeinsvepta varelser skilde sig nästan inte alls från de gräsbevuxna grushögar som låg runtomkring på gården. I sin oordnade fantastiska gruppering liknade de en hop van-skapta djur som en rå naturmakt hade frambragt till människornas hån.

Det var en gång för längesen en rik och adlig fru, hon fick med ens i magen sin ett fasligt knip, hu hu!

sjöng diakonen halvhögt i det han omfamnade "Snurran" som log sällt emot honom. "Halvannan-Taras" lät höra ett lystet fnitter.

Natten nalkades allt mer. På himlen tindrade stjärnorna, och uppe på berget i staden skimrade lyktorna. Från floden hördes ångbåtarnas långdragna melankoliska signaler. Dörren till Vavilovs krog öppnades gnisslande. Två mörka gestalter kom in på gården och närmade sig den kring brännvinsflaskan lägrade gruppen.

- Super ni? frågade en rå stämma, och en arm grep efter flaskan över huvudet på diakonen. Man hörde det kluckande läte som uppstår när brännvin slås i ett glas. Sedan harklade sig någon högljutt.

- Jag känner mig så beklämd om hjärtat! ropade diakonen. Låt oss minnas de gamla tiderna, enöga... låt oss sjunga "Vid Babylons älvar"...

- Kan han sjunga då? frågade Simtsov.

- Han ja!... Han var solist i den ärkebiskopliga kyrkokören, min gubbe! Seså, dra på, enöga... "Vi-i-id Ba-abylons"...

Diakonens stämma lät rå och skrovlig, medan hans vän sjöng i pipig falsett.

I mörkret föreföll det som om det tomma huset åt gatan hade blivit större eller flyttat sig närmare supbröderna, vilka väckte ett dovt eko med sina dystra sånger. På himlen rätt över huset svävade ett stort svart moln. En av "fördettingaraa" snarkade redan, de andra var ännu inte riktigt fulla utan fortfor antingen tigande att dricka eller pratade halvhögt med långa pauser. De var inte vana vid detta överflöd av mat och dryck och kände sig betryckta

66av dryckeslagets ceremoniösa högtidlighet. Det oregerliga stoj som eljest kännetecknade deras samvaro vid flaskan ville inte riktigt komma igång.

13

- Tyst, era hundar!... Sluta med ert skrål! for ryttmästaren plötsligt ut mot de båda sångarna i det han höjde huvudet från marken och lyssnade. Hör ni inte... det kommer en vagn... en droska...

En droska i förstadsgränden vid denna tid på dygnet måste ovillkorligen väcka allmän uppmärksamhet. Vem vågade väl i mörkret åka genom den med gropar och rännilar så rikt välsignade gatan? Alla höjde huvudet och lyssnade. I den nattliga tystnaden hörde man tydligt bullret av hjulen som skavde mot droskväggarna. Bullret kom allt närmare. Nu hördes en grov röst:

- Nå, men var är det då?

Och strax därpå följde svaret:

- Far till det där huset... Där måste det vara...

- Ja, längre far jag absolut inte...

- De där ämnar sig till oss! ropade ryttmästaren förvånad.

- Det är polisen! hördes en ängslig stämma ur gruppen.

- I en droska... polisen? Dumhuvud! sade Martianov vresigt.

Kuvalda steg upp och gick fram till porten. "Avskrädet" sträckte huvudet åt samma håll och lyssnade.

% Är det här natthärbärget? frågade någon med skallande stämma.

- Ja... Aristid Kuvaldas härbärge, svarade ryttmästaren vresiga basröst.

- Alltså är det här... hos er bor ju en reporter Titov?

- Aha... kommer ni med honom?

- Ja...

- Han är väl full?

- Nej... han är sjuk.

- Jaså, så full. Hallå, skollärare! Nå, stig upp då! #

- Vänta... jag ska hjälpa er. Han är illa sjuk. I två dar

67har han legat hos mig. Ta honom under axlarna... Doktorn har varit och sett på honom. Det står mycket illa till.

Tjapa reste sig och gick långsamt till porten medan "Avskrädet" skrattade och styrkte sig med en klunk brännvin.

- Hallå! Tänd ljus därinne! ropade ryttmästaren.

"Meteorn" gick in i härbärget och tände lampan. Genom dörren föll en bred ljusstrimma ut på gården, och ryttmästaren förde nu den sjuke in i härbärget med hjälp av främlingen, en liten spenslig mansperson. Skollärarens huvud hängde viljelöst ner på bröstet, benen släpade efter på marken och armarna dinglade slappt, liksom avbrutna, utmed sidorna. Med Tjapas hjälp lade de den sjuke på en brits, och med ett sakta stönande sträckte han ut sig, skälvande i hela kroppen, på den hårda bädden.

- Vi har arbetat tillsammans på en tidning, berättade främlingen. Han var mycket olycklig. Jag sa till honom när han blev sjuk: "Bli lugnt liggande hos mig, ni stör mig inte alls"... Men han bad att jag skulle föra hem honom. Han var så orolig att inte komma hit att jag trodde det skulle skada honom, och därför förde jag hit honom .A till hans hem. För det är ju här, inte sant?

- Ja, tror ni kanske att han består sig med något annat? frågade Kuvalda rått i den han oawänt betraktade den sjuke. Gå efter friskt vatten, Tjapa ... skynda dig!

- Då är väl jag överflödig här? frågade främlingen förläget. Han behöver mig väl inte mera, tänker jag?

- Er?

Ryttmästaren mönstrade honom med en kritisk blick. Främlingen bar en luggsliten röck, knäppt ända upp till hakan. Hans byxor var fransade i kanten, hatten urblekt av ålder och lika skrynklig som hans magra utsvultna ansikte.

- Nej, han behöver er inte mer... såna som ni finns här tillräckligt av förut, svarade ryttmästaren och vände sig ifrån honom.

- Adjö så länge då.

Den arme stackaren gick mot dörren men bad därifrån med låg röst:

« - Om något händer så var snäll och meddela mig det ... till redaktionen... mitt namn är Rysjov. Jag skulle vilja

68skriva en kort nekrolog... han har ju ändå alltid varit en pennans man, ser ni...

- En nekrolog, säger ni? Hm... tjugo rader - det gör fyrti kopek! Nej vet ni, då ska jag göra på ett bättre sätt - om han dör skär jag av honom ena benet och skickar det under er adress till redaktionen. Det är ännu mer inbringande för er än en nekrolog... räcker åtminstone tre dar, för han har tjocka ben ... Om ni har ätit på honom i levande livet så kan ni också låta er liket väl smaka ...

Främlingen fnös förargat och försvann. Kuvalda satte sig på britsen bredvid den sjuke, kände på hans panna och hans bröst och ropade hans namn:

- Filipp!

Ropet ekade dovt tillbaka från härbärgets smutsiga väggar.

- Det här är... förbaskat dumt av dig, bror, sade ryttmästaren sakta medan han med handen strök den orörlige skolläraren över håret. Därpå lyssnade han på den sjukes ojämna feberaktiga andetag och betraktade länge hans infallna likbleka ansikte. Han suckade djupt, rynkade ögonbrynen och låt sin blick glida genom det matt upplysta rummet, på vars väggar det flämtande skenet från lampan kastade dansande svarta skuggor. I mörkt grubbel stirrade ryttmästaren på deras stumma lek och strök sig över skägget.

Tjapa kom med ett ämbar vatten och ställde det på britsen bredvid den sjukes huvud. Han lyfte upp dennes hand och höll handen i sin som om han ville pröva dess tyngd.

- Han behöver inget vatten mer, sade ryttmästaren med en åtbörd som skulle uttrycka att det var slut med skolläraren.

- En präst behöver han, sade den gamle lumpsamlaren med andäktigt allvar.

- Han behöver ingenting alls, avgjorde ryttmästaren.

De stirrade bägge tigande på skolläraren.

- Kom, låt oss ta en sup, gamle satan! utbrast Kuvalda.

- Och han?

- Kan du hjälpa honom?

Tjapa vände skolläraren ryggen, och de gick båda två ut på gården till de andra.

69- Vad står på därinne? frågade "Avskrädet" och vände sitt spetsiga ansikte mot ryttmästaren.

- Ingenting särskilt... en människa dör, svarade ryttmästaren kort.

- De har väl klått upp honom nånstans? forskade "Avskrädet" vidare.

Ryttmästaren höll just på att tömma ett glas brännvin och svarade inte.

- Det är som om han skulle ha vädrat att vi kunde hålla gravöl för honom idag, vitsade "Avskrädet" och tände en cigarrett.

En av supbröderna skrattade, en annan suckade. I stort sett gjorde inte händelsen något särskilt intryck på sällskapet. Skolläraren hade alltid tyckts dem "märkvärdig", men de flesta var redan för druckna för att klart kunna fatta vad som hade skett, medan andra åter betraktade det hela med liknöjdhet. Endast diakonen ansträngde sig att ge luft åt sin smärta, han strök sig över pannan, förvred läpparna och uppstämde högt skrålande en begravningssång.

- Skänk den rä-ättfärdige, He-e-erre, den eviga vi-ilan!

- Hör du, du! Vad bölar du för! brusade "Avskrädet" upp.

- Ge honom på käften! ropade ryttmästaren.

- Ett sånt nöt! hördes Tjapas kraxande stämma. När någon dör ska man tiga... det måste vara alldeles tyst och stilla!

Det var i själva verket stilla nog såväl på den av regntunga moln täckta himlen som på den av sensommarnattens dunkla skuggor insvepta jorden. Man hörde bara då och då de sovandes snarkningar, kluckandet i brännvinsflaskan och de tuggandes smackningar. Molnen gick så lågt att de varje ögonblick tycktes hota att stöta mot hustaket och vräka den gamla baracken över dryckesbrödernas huvuden.

- Det är ändå som om det kväljer en när en vän dör, sade ryttmästaren med släpande stämma och sänkte huvudet mot bröstet. Ingen svarade honom.

- Han var den bäste av er alla... en förståndig, ordentlig människa... Det gör mig riktigt ont om honom ...

- Hos de he-eliga må-å han dväljas... Seså, du enögde

70skälm, sjung med! skrålade diakonen och gav sin sovande vän bredvid en knuff i sidan.

- Kan du inte hålla truten! skrek "Avskrädet" och rusade ursinnigt upp.

- Jag ska ge honom en i skallen, hotade Martianov och lyfte upp huvudet från marken.

- Vad, sover du inte? frågade Aristid Kuvalda med påfallande mild röst. Hörde du? Skolläraren är därinne...

Martianov vältrade sig tungt om på marken, reste sig därpå, såg på ljusskenet som föll på gården från härbärgets dörr och fönster, skakade sitt av ruset omtöcknade huvud och satte sig stillatigande bredvid ryttmästaren.

- Låt oss ta en sup, föreslog han.

De sökte trevande efter glasen och drack.

- Jag ska titta in ett slag, sade Tjapa, kanske han behöver något...

- En likkista behöver han, sade ryttmästaren med ett dystert leende.

- Tala inte mer om det, bad "Avskrädet" sakta.

Efter Tjapa reste sig också "Meteorn". Diakonen ville

också stiga upp men raglade genast omkull och började högljutt svära.

Då Tjapa hade gått klappade ryttmästaren Martianov på axeln och sade halvhögt:

- Ja, ja, så går det, Martianov. Gör det inte dig också ont om vår gamle vän Filipp?

- Nej, svarade före detta fångvaktaren efter en stund. Sådana känslor har jag inte längre, bror... allt det där har jag glömt. Vämjeligt är det att leva på det här viset - då är det bättre att slå ihjäl nån en gång - på fullt allvar!

- Ja bevars, gärna för mig ... Låt oss ta en sup till, föreslog ryttmästaren.

Är vi inte anspråkslösa?

Bara jämt en liten sup!

sjöng Simtsov, som nyss hade vaknat, helt belåtet och fortsatte:

- Bröder små! Är ni där? Slå då i en sup åt en gammal man.

Man räckte honom ett fyllt glas, och han drack. Så

71sjönk han tillbaka igen, varvid han stötte huvudet mot någons sida.

Under två minuter rådde en dov dyster tystnad. Därefter urskildes viskande stämmor i den nattliga stillheten.

- Han var ändå en präktig karl!

- Och ett sånt huvud! ... Ett sånt lugn!/

- Ja... och pengar hade han också alltid... och snålade inte på dem när det gällde att hjälpa kamraterna...

Och så blev det åter tyst.

- Han dör! skrek plötsligt Tjapa över huvudet på ryttmästaren.

Aristid Kuvalda reste sig och gick med tunga släpande steg mot härbärget.

- Vad vill du här! Tjapa sökte hålla honom tillbaka. Gå inte, du är full, det passar sig inte ...

Ryttmästaren stannade och funderade.

- Ah prat, passar sig inte! Dra åt fanders med dig! förklarade han därpå i det han knuffade undan gubben och gick

vidare.

På härbärgets väggar dansade alltjämt de svarta skuggorna som om de kämpade med varandra. På britsen låg skolläraren utsträckt i hela sin längd och rosslade. Hans ögon var vidöppna, och det blottade bröstet höjde och sänkte sig krampaktigt, fradgan stod om mungiporna, och över hans ansikte låg ett uttryck av ytterlig spänning och ansträngning som om han ville säga något mycket svårt och mäktigt men inte förmådde få fram det och gränslöst led av medvetandet om denna oförmåga.

Ryttmästaren stannade framför honom, lade armarna på ryggen och såg tigande på honom gott och väl en minut. Därpå började han halvhögt med smärtsamt rynkad panna:

- Filipp! Säg mig bara ett enda ord - ett tröstens ord åt vännen... Hör du inte! Jag håller ju så mycket av dig, bror... Alla andra är kreatur, men du var för mig - en människa. Om du också var supig - ack, vad du har supit, Filipp! Det är väl också det som har förstört dig... Säg, var det nödvändigt? Du skulle ha lagt band på dig, skulle ha lyssnat till mig!... Har jag inte sagt dig det så många gånger?

Den hemlighetsfulla, allt tillintetgörande makt som man

72kallar döden tycktes förolämpad av en berusads närvaro vid den högtidliga akt då den utkämpar sin kamp med livet. Den beslöt därför att förrätta sitt känslolöst grymma verk så skyndsamt som möjligt - det flämtande bröstet drog ännu en gång djupt efter andan, så följde ett sakta stönande, en skälvande kampryckning... Skolläraren sträckte ut sig och var död.

Kuvalda stod och raglade av och an medan han fortsatte med sitt tal.

- Vad felas dig då, Filipp? Ska jag skaffa dig en sup ... va? Nej, Filipp, låt hellre bli att supa... var återhållsam, övervinn dig själv ... Eller sup om du vill! Varför ska man vara återhållsam, det skulle jag gärna vilja veta! Av vilken förnuftig orsak... va, Filipp? Inte sant?

Han grep honom i foten och drog honom närmare till sig.

- Aha... du har somnat, Filipp. Nå, så sov, sov... jag önskar dig en god natt!... Imorgon ska jag utförligt utveckla alltsammans för dig - du ska ge mig rätt i att människan inte behöver neka sig något... Men sov nu ... ifall du inte är död...

Han gick ut genom dörren - bakom honom förblev allt tyst. Då han kom fram till kamraterna förkunnade han för dem:

- Han sover... eller han är död... jag vet inte... Jag är visst inte riktigt ny... nykter...

Tjapa lät huvudet sjunka ännu djupare mot bröstet och gjorde korstecknet... Martianov kröp tigande ihop och lade sig ner. "Meteorn", den enfaldige pojken, började sakta snyfta och jämra sig som en sörjande kvinna. "Avskrädet" kastade sig oroligt av och an på marken och svor halvhögt.

- Måtte hin håle ta er, era plågoandar! Han är död ... Vad är det med det? Varför behöver jag veta det? Varför berättar ni mig det? När tiden kommer måste jag också dö ... likaväl som han... och som alla andra...

- Det stämmer! sade ryttmästaren högljutt medan han tungt lät sig falla ner på marken. När tiden kommer måste vi alla dö, vi likaväl som de andra... ha ha! Hur vi lever ... det gör detsamma. Men dö ska vi - som de andra. Det är allt levandes mål, tro mig! Ty människan lever bara för

73att dö, och hon dör... Och när så förhåller sig... gör det inte då alldeles detsamma vad hon dör av eller hur hon dör och hur hon levat? Har jag inte rätt, Martianov? Låt oss nu dricka ännu ett glas - och ett till - så länge vi lever ...

Det började dugga. Ett tätt, tryckande mörker svepte in de mänskliga gestalterna som låg på marken, kuvade av ruset eller sömnen. Ljusskenet som trängde ut från härbärget blev allt mattare - så flammade det plötsligt upp och slocknade. En vindstöt hade blåst ut lampan, eller också var det slut på oljan. Skyggt och obeslutsamt föll

regndropparna på härbärgets plåttak. Uppifrån staden ljöd enstaka, dova, långdragna klockslag. Det var kyrkväktarna som klämtade. Sakta svävade metallklangen genom det nattliga dunklet och dog bort, men innan ännu den sista skälvande tonen hade förklingat dånade ett nytt slag och klang som en vemodig suck genom nattens stillhet, liksom väckande den ur dess slummer.

14

Tjapa var den förste som vaknade på morgonen.

Han lade sig på rygg och blickade uppåt - endast på det viset kunde han till följd av halsens ställning se himlen över sitt huvud.

Ett jämnt grått dok täckte himlavalvet. Det var som om det fuktiga kyliga dunklet hade förtätat sig däruppe. Det hade släckt solen och sände istället för den strålande munterheten i det ändlösa blå en tråkig dysterhet ner till jorden. Tjapa korsade sig, stödde huvudet mot armbågen och spanade runtomkring för att se om det fanns något brännvin kvar. Flaskan stod där, men den var tom. Han kiev över de sovande kamraterna och undersökte de använda glasen. Faktiskt, där fanns ännu ett som var nästan fullt! Han tömde det, torkade av läpparna med rockärmen och började ruska ryttmästaren i axeln.

- Hallå, stig upp... hör du?

Kuvalda lyfte upp huvudet och såg på honom med slöa ögon.

- Man måste anmäla... hos polisen... Men stig upp då!

74- Vad står på? frågade ryttmästaren förargad, ännu halvsovande.

- Att han är död... det måste anmälas.

- Att vem är död?

- Vårt lärdomsljus, vetja...

- Filipp? Ack ja...

- Har du glömt det?... A, skäms! sade Tjapa förebrående.

Ryttmästaren reste sig, gäspade högljutt och sträckte på sig så att det knakade i lederna.

- Nå, så gå och anmäl det då...

- Jag går inte... vill inte gärna ha med dem att göra, sade Tjapa vresigt.

- Så väck diakonen då... han kan gå ... Jag ska gå och kasta en sista blick på vår vän Filipp.

- Ja, det är rätt... Åhoj, diakon, vakna!

Ryttmästaren gick in i härbärget och ställde sig vid den

dödes fötter. Denne låg rak och stel med vänstra armen över bröstet och den högra utsträckt som om han måttade till ett slag. Kuvalda satte sig på britsen vid vännens fötter och försjönk i stilla grubbel - det var ju tre år söm de hade kamperat tillsammans. Tjapa kom in med huvudet framåtskjutet likt en bock som vill knuffas. Han satte sig på den andra sidan bredvid den döde, blickade in i hans bleka anlete som såg så stilla och allvarligt ut med de hårt slutna läpparna och sade med sin hesa stämma:

- Ja... nu är han död... Och jag ska också snart dö...

- Det är på tiden för dig, anmärkte ryttmästaren dystert.

- Ack ja, det är på tiden, instämde Tjapa. Också för dig vore det bäst att dö... det är i alla fall bättre än det här ...

- Eller kanske sämre! Hur vet du att det är bättre?

- Sämre kan det aldrig bli. Dör du så får du med Gud att göra... här går du bara och har trassel med människorna -

människorna, vad är de?

- Ah, seså, skrävla inte, avbröt Kuvalda honom retligt.

Länge satt de där i det skumma ödsliga rummet vid den

döde kamratens fötter. Då och då kastade de en blick på honom, så försjönk de åter i sitt tysta grubbel. Slutligen frågade Tjapa:

- Tänker du låta begrava honom?

75- Jag? Nej! Det är polisens sak.

- Gör det hellre du... du har ju tagit ut hans pengar för stämningen... jag menar Vavilovs... Om det inte räcker ska jag lägga till...

- Visst har jag hans pengar... men jag tänker inte begrava honom i alla fall!

- Det är inte vackert av dig! Du bestjäl en död! Jag ska tala om för alla att du vill behålla hans pengar för dig själv, hotade Tjapa.

- Du är dum, din gamla satan, sade Kuvalda föraktfullt.

- Må vara att jag är dum... men vad du gör är inte vackert, inte vänskapligt...

- Det är bra, min gubbe... låt det nu vara nog!

- Ser man på! Hur mycket är det då?

- Tjugofem rubel, sade Kuvalda förstrött.

- Det låter höra sig... Du kunde gärna ge mig lite med... en femma åtminstone ...

- Vad du ändå är för en inpiskad skälm, din gamla filur! utbrast ryttmästaren och såg lumpsamlaren rätt in i ögonen.

- Varför då? Du måtte väl kunna ge mig lite!

- Dra åt fanders ... jag ska låta sätta upp en minnesvård åt honom för pengarna.

- Vad ska han med en minnesvård att göra?

- Jag ska köpa en kvarnsten och ett ankare. Kvarnstenen lägger jag på graven, och så låter jag smida fast ankaret med en kedja vid den... Då kommer det nog att bli riktigt tungt...

- Vad ska allt det där tjäna till? Det är ju nonsens ...

- Ja, vad angår allt det där egentligen dig?

- Jaså! Jag ska tala om det, det ska du få se! hotade Tjapa på nytt.

Aristid Kuvalda kastade en likgiltig blick på honom och teg.

Åter satt de där en lång stund utan att säga något. Ansiktet på den döde, som låg emellan dem, skimrade blekt med en underlig grå skiftning ...

- Tyst... de kommer! sade plötsligt Tjapa i det han steg upp och lämnade härbärget.

I dörren visade sig poliskommissarien i distriktet, rann-

76sakningsdomaren och läkaren. Den ene efter den andra trädde fram till skollärarens läger, betraktade honom uppmärksamt och gick därpå åter ut på gården. Ryttmästaren, som inte skänkte dem den ringaste uppmärksamhet, blev föremål för ytterst misstrogna blickar.

- Vad har han dött av? frågade poliskommissarien honom med en nick på den döde.

- Fråga honom själv... Av brist på motståndskraft förmodar jag...

- Vafalls? frågade rannsakningsdomaren.

- Jag säger att han dog av brist på motståndskraft mot den sjukdom som hade drabbat honom...

- Hm ... jaså! Var han sjuk länge?

- Man kan ingenting se härinne, föll doktorn honom i talet. Det är bäst att bära ut honom på gården ... kanske det finns några märken ...

- Hallå där, laga att han blir utburen! Ropa hit folk! röt poliskommissarien i kommandoton till ryttmästaren.

- Ropa själv - här är han inte i vägen för mig, svarade Kuvalda likgiltigt.

- Vad nu! skrek polismannen och gjorde en ursinnig grimas.

- Buh! svarade Kuvalda utan att röra sig ur stället och visade den andre tänderna med ett hånfullt grin.

- Fan anamma! skrek kommissarien, purpurröd av förargelse. Det ska han få sota för! Jag ...

- Godmorgon, värda herrar, hördes köpman Petunni-kovs sliskiga röst när han plötsligt uppenbarade sig i dörren.

Hans skarpa blick uppfattade med ens situationen. Han ryckte till, gick ett steg tillbaka, tog av mössan och korsade sig andäktigt. Därpå flög ett triumferande leende över hans ansikte, och medan han skadeglatt mönstrade ryttmästaren frågade han i ödmjuk ton:

- Vad har tilldragit sig här, mina herrar? Det ser ut som om de skulle ha slagit ihjäl en människa.

- Ja, något ditåt tycks vara fallet, svarade rannsakningsdomaren.

Petunnikov suckade djupt, korsade sig ännu en gång och sade i en ton av djup bedrövelse:

- Ack, Herre min Gud! Hur ofta har jag inte fruktat

77att det skulle gå på det viset! Hur ofta kom jag inte hit för att se att allt stod rätt till... oj, oj, oj! Och hur ofta överfölls jag inte därhemma av onda aningar... Gud bevare var och en för så förskräckliga saker!... Hur ofta tänkte jag inte på att säga upp den där herrn ... anföraren för hela det här lösdrivarföljet... Men jag levde i ständig skräck, ska ni veta... Det är ju ett sånt byke... Bäst att ge efter, sa jag alltid för mig själv, annars kan det värsta hända...

Han slog avvärjande ut med handen, lät därpå fingrarna långsamt glida genom skägget och suckade än en gång.

- Ytterst farliga människor! fortfor han. Och den där herrn är så att säga deras chef... en riktig rövaranförare!

- Vi ska nog känna honom på pulsen! sade poliskommissarien i löftesrik ton i det han kastade en hämndgirig blick på ryttmästaren. Jag känner honom nog...

- Javisst, bror, vi är ju gamla bekanta! bekräftade Aristid Kuvalda familjärt. Hur ofta har jag inte måst smörja dig för att du skulle tiga...

- Hörde ni det, mina herrar! ropade poliskommissarien alldeles utom sig. Vill ni vara goda och lägga det på minnet ... Det ska han minsann få umgälla! Vänta bara, min gubbe, du ska allt bli påmind om mig! Jag ska nog få dig spak, gamle vän!

- Triumfera inte i förtid - gamle vän! svarade Aristid Kuvalda lugnt.

Läkaren, en ung man med glasögon, betraktade ryttmästaren med nyfikenhet och rannsakningsdomaren med en uppmärksamhet som inte bådade gott, medan Petunnikov oförställt lade sin segerglädje i dagen och poliskommissarien skrikande och gestikulerande sprang omkring Kuvalda.

I dörren till härbärget visade sig nu Martianovs dystra gestalt. Han närmade sig sakta och stannade tätt bakom Petunnikov, så att han nästan rörde vid hans hjässa med hakan. Bakom honom tittade diakonen fram med sina små svullna blodsprängda ögon.

- Ja men mina herrar - låt oss då företa något! föreslog läkaren.

Martianov gjorde en förfärlig grimas och nös plötsligt häftigt rätt över huvudet på Petunnikov. Denne skrek till,

78hukade sig ner och sprang åt sidan, varvid han så när hade knuffat omkull poliskommissarien som sökte ta emot honom i sina armar.

- Ser ni, mina herrar, klagade köpmannen i det han pekade på Martianov, så där bär de här människorna sig åt! Oj!

Kuvalda gav till ett gapskratt, och läkaren och rannsakningsdomaren skrattade med.

I dörren trängdes oupphörligt nya gestalter. De uppsvällda yrvakna människorna med sina röda inflammerade ögon och toviga hår stirrade oförfärat på de tre myndighetspersonerna.

- Seså, vad har ni här att göra? röt poliskonstapeln som var posterad vid dörren. Han ryckte i deras trasor för att hålla dem tillbaka, men han var en mot många och de trängde sig, utan att bry sig om honom, allt längre fram - stumma, hemska figurer, stinkande av finkel. Statsmaktens representanter kände sig en smula illa till mods i närvaro av denna tvetydiga publik.

- Se här mina hyresgäster och vänner, sade Kuvalda med ett hånfullt skratt, ifall herrarna vill göra deras bekantskap. Förr eller senare får ni ändå alltid att göra med dem på ämbetets vägnar.

Läkaren undertryckte ett leende. Rannsakningsdomaren bet hårt ihop tänderna, och poliskommissarien, som ansåg att det var på tiden att skrida till handling, ropade högljutt åt konstapeln på gården:

- Sidorov! Vissla ett tag och säg till att vi behöver en vagn ...

- Ja, jag ska också gå nu, mina herrar, sade Petunnikov som kom framkrypande ur någon vrå. Och vänd till Kuvalda tillade han: Härbärget här torde ni utrymma i denna dag, min herre... Jag ska låta riva det! Laga att allt blir i ordning... annars går jag till polisen!

Ute på gården hördes en gäll vissling från poliskonstapelns pipa medan Kuvaldas vänner stod i en tät klunga utanför dörren till härbärget, gäspade och sträckte på sig.

- Jaså, ni vill inte veta av oss. Ni finner oss påflugna? hånade ryttmästaren.

Petunnikov drog sin börs ur fickan, grävde en stund i den och tog slutligen fram två femkopek som han lade

79vid likets fötter.

- Herren vare mig nådig ... Till begravning av det syndiga stoftet.

- Vad för slag? röt Aristid Kuvalda. Vad understår du dig!... Till begravning? Ta genast bort det! Ta bort det, hör du! Den skurken vågar erbjuda sina syndapengar till en hederlig människas begravning! Jag slår dig sönder och samman!

- Ers högvälborenhet - hör ni! pep köpmannen alldeles förfärad medan han klamrade sig fast vid poliskommissariens arm. Läkaren och domaren skyndade till undsättning, och kommissarien skrek:

- Hitåt, Sidorov!

"Fördettingarnas" kompani trängdes i dörren och iakttog med livlig nyfikenhet vad som tilldrog sig vid dödsbädden. Kuvalda svängde knytnäven över Petunnikovs huvud som ett rasande djur och rullade vilt med de blod-sprängda ögonen.

- Kanalje! Tjuv! ropade han. Ta genast bort dina pengar, ditt usla avskum! Ta dem, säger jag ... annars spikar jag fast dina kopparslantar i ögonen på dig!

Petunnikov tog med skälvande hand sin fromma gåva från britsen och sade i det han med den andra armen skyddade sig mot Kuvaldas knytnäve:

- Ni är mitt vittne, herr poliskommissarie - och ni också, gott folk...

- Vi är ont folk, herr köpman, hördes "Avskrädets" knarrande stämma.

Poliskommissarien blåste upp kinderna så att de stod ut som ballonger och visslade i full förtvivlan medan han avvärjande höll handen över huvudet på Petunnikov, som snodde av och an framför honom som om han ville krypa in i honom.

- Ska jag kanske låta dig kyssa den dödes fötter, du din etterorm? röt Kuvalda, grep Petunnikov i kragen och slängde honom som en kattunge bort mot dörren. Gruppen av "fördettingar" skilde sig hastigt åt så att köpmannen kunde falla riktigt bekvämt. Han låg utsträckt vid deras fötter och tjöt, full av ångest och raseri:

- Hjälp! Han mördar mig! Hjälp!

Martianov höjde långsamt foten och måttade med tå-

80spetsen åt köpmannens huvud medan "Avskrädet" med synbart välbehag spottade honom i ansiktet. Köpmannen rullade ihop sig som ett nystan och kröp på alla fyra ut på gården, ledsagad av skallande skratt. Emellertid hade ytterligare två poliskonstaplar kommit till, och åt dessa ropade kommissarien triumferande i det han pekade på Kuvalda:

- Arrestera honom! Bind honom!

- Sätt på honom handklo var, kära vänner! bad Petunnikov.

- Låt mig vara - jag tänker inte löpa ifrån er! sade Kuvalda till de båda polismännen som närmade sig honom. Jag ska självmant gå dit jag bör ...

"Fördettingarna" försvann den ena efter den andra. En kärra for in på gården, och ett par bedrövliga skepnader började syssla med att föra skolläraren ut ur härbärget.

- Dig ska jag nog sörja för, gamle vän... vänta bara! hotade poliskommissarien Kuvalda.

- Nå, din kaxe! hånade Petunnikov som blev helt upprymd då han såg att hans dödsfiende var fängslad. Har du nu fastnat i snaran, va? Vänta, min gosse, du ska nog få se på värre ändå!

Kuvalda teg. Han stod mellan de båda polismännen, lång och rak med rynkad panna och såg på hur de lade skolläraren på kärran. Mannen, som höll liket under armarna, var liten till växten och kunde inte få upp huvudet på vagnen när fötterna redan låg där. Väl en minut förblev den döde i denna svävande ställning som om han ville kasta sig ner på huvudet och dölja sig i jorden undan de elaka och dumma människorna som störde hans ro.

- För bort honom! befallde poliskommissarien och pekade på ryttmästaren.

Kuvalda gjorde inga invändningar. Stillatigande, med dyster uppsyn, gick han över gården. Då han gick förbi den döde böjde han på huvudet utan att se på honom. Martianov följde efter honom med förstenat ansikte. Köpmannen Petunnikovs gård var snart tom.

- Seså, hopp! ropade körsvennen på likkärran åt sin hästkrake och skakade tömmarna över hans rygg. Hästen satte sig igång, och kärran for gnisslande över den ojämna gården. Täckt med gamla trasor låg skolläraren utsträckt

6 Urspåradei hela sin längd på det bortskramlande fordonet, och han tycktes småle müt och belåtet som om han var glad över att han äntligen lämnade härbärget - lämnade det för alltid. Petunnikov såg efter honom, korsade sig andäktigt och började därefter sorgfälligt med mössan torka bort dammet och smutsen från kläderna. Och allteftersom dammet försvann från hans röck blev uttrycket av självbelåtenhet och självsäkerhet i hans ansikte allt starkare. Han kunde ifrån gården se hur ryttmästaren Aristid Fo-mitj Kuvalda skred uppför backen mellan de båda poliskonstaplarna, med händerna bundna på ryggen, lång och rak med högburet huvud, och på huvudet mössan med den röda randen som lyste som en blodstrimma...

Med en segrares leende på läpparna gick Petunnikov mot härbärget, men plötsligt stannade han, ytterligt förskräckt. I dörren mittemot honom visade sig en hemsk gestalt - en lång och mager gubbe med en stor käpp i handen och en stor säck på ryggen, insvept i trasor, djupt böjd under sin börda och med huvudet sänkt mot bröstet, som om han i nästa ögonblick ämnade rusa på köpmannen.

- Vem är - vem är du? skrek Petunnikov.

- Jag är en människa, hördes ett hest kraxande.

Detta kraxande återgav Petunnikov hans lugn, och han

smålog till och med.

- En människa... å, å!... Kan det då finnas såna människor? försökte han skämta.

Han trädde åt sidan för att lämna plats för gubben som gick rätt på honom och med sin knarrande röst sade:

- Det ges olika slags människor... allteftersom Gud täcks skapa dem... Det finns de som är sämre än jag... ännu mycket sämre... ja då!

Den molnfyllda himlen såg tigande ner på den smutsiga gården och på den välklädde mannen med det grå hakskägget och de listiga ögonen som gick av och an med jämna steg och mätte upp marken. På taket till huset åt gården satt en kråka och kraxade triumferande medan hon sträckte på halsen och vippade av och an.

I de grå molnen Som täckte himlen låg det något strängt, spänt och obevekligt som om de ville urladda sig i en väldig störtskur och var fast beslutna att spola bort all smuts från denna olyckliga, plågade och sorgliga jord.

82 Makar Tjudra

Från havet blåste en kall och fuktig vind som bar vågornas melodiska plaskande mot stranden och förde suset av busksnåren in över stäppen. Ibland fick vindstötarna vissna, frusna, gula löv med sig och kastade dem in i elden så att den flammade upp och höstnattens mörker omkring oss skyggt vek åt sidan. För ett ögonblick urskilde jag till vänster den ändlösa stäppen, till höger det lika ändlösa havet och mittemot mig Makar Tjudras väldiga gestalt -den gamle zigenaren som vaktade sin stams hästar medan stammen var lägrad ungefär femtio steg längre bort.

Utan att alls tyckas märka att de kalla vindilarna slet upp hans korta röck och skoningslöst piskade det hårbevuxna bronsfärgade bröstet halvlåg han i en otvunget vacker och kraftfull ställning med ansiktet vänt mot mig, metodiskt rökande sin stora pipa och pustande ut tjocka rökmoln ur mun och näsa, medan han oawänt stirrade ut i det dödstysta mörkret över mitt huvud och pratade i ett utan att göra en enda rörelse för att skydda sig mot den vassa blåsten.

- Alltså vandrar du omkring i världen. Det är bra - du har valt dig en härlig lott, min falk. Det är så det ska vara: vandra och se dig omkring, och när du har sett nog så lägg dig ner och dö - det är allt som behövs.

Livet? Andra människor? fortfor han efter att skeptiskt ha åhört min invändning mot hans "det är så det ska vara". Vad angår det dig? Är du kanske inte själv livet? Och andra människor lever lika bra dig förutan. Tror du kanske att du är nödvändig för någon? Du är varken bröd eller stav, alltså behöver ingen dig.

Lära sig själv och andra, säger du? Men kan du lära dig att göra människorna lyckliga? Nej, det kan du inte, skaffa dig först grå hår och säg sen vad det är som man bör lära sig. Och vem ska du lära? Var och en vet bäst själv vad han behöver. De kloka tar vad som står att få, de dumma får ingenting, och så lär var och en sig själv...

Löjliga är de, dina människor. De skockar ihop sig i en

83klunga och trängs, och så finns det så mycket utrymme på jorden. Han förde handen i en vid krets utåt stäppen. Och så arbetar de oavlåtligt. Varför? För vem? Det vet ingen. När jag ser en bonde gå bakom plogen tänker jag alltid: Där går han nu och utgjuter sina krafter och sin svett droppe för droppe på jorden bara för att sen själv få krypa ner i den och ruttna där. Ingenting blir kvar av honom, ingen frukt får han se av sin åker utan han dör lika eländig som han föddes.

Föddes han kanske för att gräva i jorden och sen dö innan han ens hunnit gräva en grav åt sig själv? Vet han väl vad frihet är? Fattar han stäppens gränslösa vidd? Fröjdar bruset av havets vågor hans hjärta? Hå! Han är en träl från det han föddes, och träl förblir han i hela sitt liv. Vad kan han väl ta sig till? Bara gå och hänga sig när han har blivit en smula klokare.

Men jag har under de femtiåtta år jag levat sett och skådat så mycket att om man skulle skriva upp alltsammans på papper skulle det inte få rum i tusen fodersäckar såna som din där. Säg mig det land där jag inte har varit. Du kan inte hitta på något. Många av de trakter där jag varit har du inte ens hört talas om. Det är så man ska leva - bara vandra och vandra och inte stanna länge på en och samma plats, för vad kan den väl bjuda en? Liksom dag och natt evigt löper och jagar efter varandra runt jorden ska man löpa undan grubblet över livet för att kunna fortfara att älska det. Börjar man grubbla blir man led vid livet, så går det alltid. Det har jag råkat ut för. Hå! Det har jag, min falk.

Det var när jag satt i fängelse i Galizien. Varför lever jag väl här i världen? började jag fundera en gång av pur ledsnad. Tråkigt är det i fängelset, min falk, hå, så tråkigt! Och när jag såg ut genom fönstret över det öppna fältet grep svårmodet mitt hjärta och knep det som med glödande tänger. Vem kan väl säga varför han lever? Det kan ingen, min falk! Och det är bäst att inte fråga. Man ska leva, det är huvudsaken, och vandra och se sig omkring, så får svårmodet aldrig tag i en. Det var nära att jag den gången hängde mig i min egen gördel, ser du!

Hå! Jag talade en gång med en sträng man, en ryss liksom du. "Man ska inte leva så som man själv vill", sa han,

84"utan så som det är föreskrivet i Guds ord. Du ska ödmjuka dig inför Gud, så ger han dig allt vad du ber honom om", sa han. Men själv gick han i idel trasor. Då sa jag åt honom, att han borde be Gud om nya kläder. Men då blev han ond och körde bort mig och okvädade mig. Men förut hade han sagt att man skulle förlåta människorna och älska dem. Då borde han väl ha förlåtit mig, om mina ord kränkt hans älskande hjärta. Jo, det var mig också en lärare! De lär att man ska äta mindre och så äter de själva tio gånger om dan.

Han spottade i elden och tystnade för att på nytt stoppa sin pipa. Blåsten tjöt sakta och klagande, hästarna gnäg-gade i mörkret, och från zigenarlägret hördes en öm och lidelsefull sång. Det var den vackra Nonka, Makars dotter, som sjöng. Jag kände igen hennes mörka altröst som alltid lät så sällsamt missnöjd och befallande, vare sig hon sjöng eller sade "goddag". Hennes mörklätta, matthyade ansikte var stelnat i ett uttryck av drottninglikt högmod, och i de beslöjade mörkbruna ögonen lyste medvetandet om hennes skönhets trollmakt och oemotståndlighet och föraktet för allt som inte var hon själv.

Makar räckte mig pipan.

- Rök! sade han. Sjunger hon inte vackert, min flicka! Jo, jag vill lova det! Skulle du vilja att en sån som hon fick dig kär? Inte? Det är rätt - tro inte på flickor utan håll dig på avstånd ifrån dem. En flicka älskar kyssar och smek mer än jag min pipa, men kysser du henne så dör viljan i ditt hjärta. Hon fjättrar dig vid sig med ett band som är osynligt men inte kan slitas sönder och du gér henne hela din själ och får ingenting kvar för dig själv. Tro mig, akta dig för flickorna! De ljuger ständigt, de ormarna. Jag älskar dig mer än allt på jorden, säger hon, men stick henne med en synål bara, så sliter hon hjärtat i stycken på dig. Jag känner till det jag! Håhå, jag känner till mycket! Vill du att jag ska berätta en historia, min falk? Lägg den på minnet - gör du det, så ska du förbli en fri fågel hela ditt liv ...

Det var en gång en ung zigenare som hette Lojko Sobar. Han var känd i hela Ungern och Böhmen och Slavonien och alla länder runtom havet, en käck och oförvägen sälle var det! Det fanns inte i alla dessa länder en by där inte

85fem sex stycken hade svurit vid Gud att de skulle döda Lojko, men han levde muntert och obekymrat, och fanns det en häst som föll honom i smaken så hjälpte det inte om också ett helt regemente soldater bevakade den - Lojko Sobar visste att skaffa sig den och rida på dess rygg. Håhå! Tror du kanske att han var rädd för något? Om satan själv med hela sitt anhang hade kommit emot honom skulle han ha stuckit kniven i honom eller åtminstone överöst honom med skällsord, och alla smådjävlarna skulle han ha örfilat upp, det kan du lita på!

Och alla zigenare kände honom eller hade hört talas om honom. Han älskade bara hästar och ingenting annat,

men inte länge var och en; efter att ha ridit den en tid sålde han den, och pengarna fick vem som ville. Det fanns ingen snikenhet hos honom - om du behövt hans hjärta skulle han själv ha slitit det ur bröstet på sig och gett dig, om du haft gagn därav. Sådan var han, min falk!

Vår stam strövade då omkring i Bukovina - det är väl nu tio år sen. En gång - det var en vårnatt, minns jag -satt vi tillsammans, jag och Soldat-Danila, som hade kämpat tillsammans med Kossuth, och gamle Nur och alla de andra och Radda, Danilas dotter.

Du känner ju min dotter? En riktig drottning bland flickor, inte sant? Nå, men med Radda kan hon inte jämföras - det vore för stor ära för Nonka! Hon, Radda, kan inte beskrivas med ord. Kanske skulle man kunna skildra hennes skönhet på fiol, men då måste det vara en spelman som känner sin fiol lika bra som sin egen själ.

Många tappra hjärtan hade flammat för henne - ack så många! I Mähren var det en gammal magnat som fick se henne, och han blev alldeles som förstenad där han satt på sin häst. Han bara stirrade och stirrade och skälvde som i feber. Grann var han som själva fan i söndagsdräkt, med guldstickad röck och en sabel vid sidan som blixtrade bara hästen skrapade med foten... Hela sabeln var besatt med ädelstenar, och himmelsblå sammet hade han på mössan - en riktigt förnäm gammal adelsman var det. Nå, han stirrade och stirrade, och så sa han till Radda: "Hallå! Vill du ge mig en kyss så ska du få den här pungen full med pengar." Men hon bara vände sig bort utan att se åt honom. "Förlåt om jag har förolämpat dig och ge mig

86bara en vänlig blick", sa den gamle magnaten i det han med ens lät sitt högmod fara och kastade pungen till hennes fötter - en stor pung, broder! Men hon stötte till den med foten så att den föll i smutsen - det var alltsammans. "Ack, flicka!" stönade han och snärtade till sin häst, och den satte av så att dammet rök om hovarna.

Men dan därpå kom han igen. "Vem är hennes far?" skrek han så att det ljungade i lägret. Danila trädde fram. "Vill du sälja din dotter?... Begär vad du vill!" Men Danila svarade: "Det är bara herremän som säljer allt från sina svin till sitt samvete, men jag har kämpat vid Kossuths sida och har ingenting till salu!" Då röt magnaten till och grep efter sabeln, men en av oss hade stuckit lite brinnande fnöske i örat på hans häst, så att den for iväg med honom. Men vi bröt upp och vandrade därifrån. Så ett par dar efter åt red han ifatt oss igen. "Hallå, ni där", ropade han, "inför Gud och er är mitt samvete rent - ge mig flickan till hustru, så ska jag dela med er allt vad jag har, och jag är mycket rik!" Han var i eld och lågor och vacklade av och an i sadeln som ett grässtrå för vinden. Vi funderade.

"Nå, dotter, säg själv!" muttrade Danila i skägget.

"Om örninnan självmant flög till korpen i boet, vad skulle hon väl då bli?" frågade Radda.

Danila brast i skratt och vi alla med honom.

"Väl talat, dotter! Du har hört, nådig herre? Det går inte för sig. Sök dig en liten duva istället - de är fogligare." Och vi vandrade vidare.

Men den nådige herrn tog sin mössa och kastade den till marken och galopperade därifrån så att marken skakade. Se, sådan var Radda, min falk!

Nå, vi satt alltså tillsammans en natt, då vi fick höra musik ljuda över stäppen. En härlig musik! Den tände liksom eld i blodet på oss och lockade och drog oss. Vi kände det alla som om denna musik väckte en längtan inom oss vars tillfredsställelse skulle få till följd att livet inte längre syntes oss värt att leva eller, om vi skulle leva, måste det vara som herrar över hela jorden - en sådan musik var det, min falk!

Men den kom allt närmare. Så dök en häst fram ur mörkret, och på den satt en man och spelade, och han red

87fram till vår eld, där han stannade, och så slutade han spela och såg leende på oss.

"Hallå, Sobar, är det du!" ropade Danila glatt emot honom. För det var han, Lojko Sobar!

Hans långa mustascher räckte ända ner till axlarna och blandade sig med de bruna glänsande lockarna, ögonen

lyste som klara stjärnor, och leendet var vid Gud som solen själv. Han satt där i eldskenet på sin häst som om de två var smidda ur ett stycke järn och glittrade med tänderna och skrattade. Håhå, jag vill bli fördömd om jag inte älskade honom som mig själv innan han ännu hade sagt mig ett ord eller ens lagt märke till att jag fanns här på jorden.

Ser du, min falk, det finns såna människor! De behöver bara se dig i ögonen, och genast tar de din själ tillfånga, och det är ingenting nedsättande för dig, utan du kan tvärtom yvas över det. Med en sån människa blir du också själv bättre med ens. Såna människor finns det inte många, min vän. Och det är bra att de är så få. Om det fanns mycket gott här i världen skulle man inte anse det för gott längre. Så är det. Men hör på fortsättningen.

Så säger Radda: "Vackert spelar du, Lojko! Vem har gjort dig en så fin och välklingande fiol?" Och han skrattar: "Jag har gjort den själv! Men jag har inte gjort den av trä utan av bröstet på en ung flicka som jag höll mycket kär, och strängarna har jag tvinnat av hennes hjärta. Ännu ljuder väl fiolen en smula falskt ibland, men jag förstår, som du ser, att föra stråken med skicklig hand."

Nu är det ju ofta så med oss karlar att vi försöker slå blå dunster i flickornas ögon, så att de inte ska sätta vårt hjärta i brand utan själva fördunklas av längtan efter oss, och så var det också med Lojko. Men här kom han inte till den rätta. Radda vände sig bort och sa gäspande: "Folk påstår att Lojko Sobar ska vara klok och skicklig - men folk ljuger så", och därmed gick hon sin väg.

"Åhå, min sköna, du har vassa tänder!" utbrast Lojko med blixtrande ögon och hoppade av hästen. "Godafton, bröder! Jag har kommit för att besöka er!"

"Var vår gäst, o örn!" gav Danila till svar. Vi kysste varandra, pratade en stund och lade oss att sova ... Vi sov tungt. Men på morgonen fick vi se att Sobar hade huvudet

88omlindat med en trasa. Varför det? Hans häst hade sparkat honom i sömnen, menade han.

He he! Vi begrep nog vad det var för en häst och log i mjugg, och Danila log också. Var Lojko kanske inte lika god som Radda? Men det tycktes inte så. Hur vacker en flicka än må vara så är hennes själ liten och trång, och även om du hänger ett skålpund guld kring hennes hals så är det detsamma - bättre än hon kan ingen vara. Nå, gott!

En lång tid stannade vi på samma plats, våra affärer gick bra, och Sobar var kvar hos oss. Det var en kamrat det! Han var klok som en gammal man och erfaren i allt och kunde läsa och skriva både ryska och ungerska. När han började tala kunde man höra på honom i evighet, och man ville aldrig gå och lägga sig. Och när han spelade -må blixten träffa mig om det någonsin har funnits någon i hela världen som spelat fiol så som Sobar! När han for med stråken över strängarna gick det en skälvning genom hjärtat på en, och när han drog en gång till stannade det liksom stilla för att lyssna medan han spelade och smålog. Och man ville både skratta och gråta när man hörde hans sånger. Det lät som om någon stönade och suckade så bittert under stråken och tiggde om hjälp, så det skar en i hjärtat som en kniv. Och sen var det som om stäppen skulle ha talat om sagor för himlen, stilla, sorgliga sagor. Där gråter en flicka som tar avsked av sin tappre gosse. Där kallar den tappre gossen sin flicka till ett möte på stäppen. Och så plötsligt, hej! - så brusar det fram en fri och sprittande melodi så att själva solen dansar runt på himlen. Så var det, min falk!

Varenda fiber i ens kropp begrep den sången, och man blev alldeles som slav under den. Och om då Lojko hade ropat till oss: "Dra knivarna, kamrater!" så skulle vi alla ha dragit våra knivar och rusat mot dem som han pekade ut för oss. Han kunde göra vad han ville med en människa, och alla älskade honom varmt. Endast Radda såg inte åt honom ens - och om det varit nog med det, men hon gjorde narr av honom också. Hon hade träffat honom djupt i hjärtat, alltför djupt! Lojko skär tänderna, sliter i sina mustascher, hans ögon blickar mörkare än avgrunder, och ibland blixtrar de så att man blir hemsk till mods.

89Om nätterna flyr han långt ut på stäppen, den djärve Lojko, och där snyftar hans fiol ända till morgonen, snyftar själamässan över Lojko Sobars frihet. Och vi ligger och hör på och tänker: Hur ska det gå? Men vi vet att om två klippstycken rullar emot varandra så tjänar det ingenting till att träda emellan dem - man blir bara själv

krossad. Och så fick saken ha sin gång.

En gång satt vi alla i en krets och talade om våra angelägenheter. Men så började vi finna det tråkigt, och då bad Danila Lojko: "Sjung en visa för oss, Sobar, och muntra upp oss!" Lojko kastade en blick på Radda, som låg på rygg inte långt ifrån honom och stirrade upp mot himlen, och for med stråken över strängarna. Och fiolen började klinga och ljuda som om den verkligen varit ett flickhjärta, och Lojko sjöng:

Hej hopp! Hän över stäppen bär min färd mot himlens rand! Som vinden snabb min fåle är och full av kraft min hand!

Radda vände på huvudet och såg sångaren spefullt skrattande in i ögonen. Han blev blossande röd.

Hej hopp! Så ila raskt framåt min fåle, tiden flyr! I mörker ligger än vår stråt, framför oss morgon gryr! Vi spränger himmelshögt, hej hopp! den klara dagen mot! Dock ryck ej, fåle, i ditt lopp ner gyllne månens klot!

Han kunde sjunga han! Det finns ingen som kan sjunga så nu längre. Men Radda sa i hånfull ton som om hon silade vatten mellan tänderna:

"Du skulle inte flyga så högt, Lojko - då kan du falla på näsan i en pöl och smutsa ner dina mustascher." Lojko blängde på henne som om han var ett vilt djur, men han sa ingenting. Han behärskade sig, den käcke gossen, och sjöng bara:

90Hej hopp! Hej hopp! Ej solklar dag i sömn oss finna må! I blygselns lågor du och jag förbrinna skulle då!

"Det kallar jag en visa, det!" sa Danila. "Aldrig har jag hört maken - måtte satan göra mig till sitt piphuvud om jag ljuger!" Gamle Nur rörde på mustascherna och ryckte på axlarna i sin förtjusning, och alla tyckte vi att detta var en sång riktigt efter vårt sinne. Endast Radda tyckte inte om den.

"Så där surrade en gång en mygga när hon ville härma örnens skri", sa hon, och det var som om hon hade hällt kallt vatten över oss.

"Vill du kanske smaka piskan, Radda?" frågade Danila och sträckte sig mot henne, men Sobar kastade sin mössa på marken och sa, askgrå i ansiktet:

"Vänta, Danila! En eldig häst behöver betsel av stål! Ge mig din dotter till hustru!"

"Det var ett ord!" smålog Danila. "Ta henne, om du kan och vill!"

"Bra!" menade Lojko och sa till Radda:

"Hör på mig, flicka, och var inte högmodig! Många kvinnor har jag sett, ack, så många - men ingen har rört mitt hjärta så som du! Ack, Radda, du har tagit min själ tillfånga! Nå, vad ska man göra åt det? Vad som ska ske, det sker och ... ack! Det finns ingen häst så snabb att man på den kan fly bort från sig själv!... Alltså tar jag dig till hustru inför Gud, min ära, din fader och alla dessa människor. Men ta dig i akt så att du inte sätter dig upp emot min vilja - jag är i alla fall en fri man och ämnar leva som jag vill!" Och han gick emot henne med sammanbitna tänder och flammande ögon. Vi ser hur han sträcker ut handen emot henne och tänker: Seså, nu får den vilda stäpphästen Radda också betsel på sig! Men med ens får vi se att han slår omkring sig med armarna och faller baklänges till marken!

Vad hade hänt? Det var som om han hade blivit träffad av en kula mitt i bröstet. Det var Radda som hade slagit piskan om benen på honom och sen häftigt ryckte den till sig så att han föll.

91Och åter ligger flickan där orörlig och tyst leende. Lojko sitter på marken och håller sig med båda händerna om huvudet som om han fruktade att det skulle sprängas sönder. Sen reste han sig sakta och gick utåt stäppen utan att se på någon. Nur viskade till mig: "Se efter vad han tar sig till!" Och jag smög mig efter Sobar i stäppens nattliga mörker. Så var det, min falk!

Makar knackade askan ur pipan och började stoppa den på nytt. Jag svepte kappan tätare omkring mig där jag låg och såg upp i hans gamla, av sol och blåst brynta ansikte. Han skakade strängt och bistert på huvudet och

muttrade något för sig själv; de tjocka grå mustascherna rörde sig upp och ner, och blåsten ryckte och slet i håret på hans huvud. Han liknade en gammal ek, svedd av blixten men ännu stark och kraftig och stolt över sin styrka. Havet viskade alltjämt med stranden, och vinden bar alltjämt dess viskningar in över stäppen. Nonka sjöng inte längre. På himlen skockade sig moln som gjorde höstnatten ännu mörkare och hemskare.

- Lojko gick steg för steg med sänkt huvud och slappt hängande armar, och då han kom till sänkan där floden flöt fram satte han sig på en sten och stönade. Han stönade så att mitt hjärta riktigt blödde av medlidande, men ändå gick jag inte fram till honom. Med ord hjälps ingen sorg - har jag inte rätt i det? ... Han satt där en timme och en till och ännu en utan att röra sig.

Och jag låg inte långt därifrån. Natten var ljus, månen övergöt hela stäppen med silver, och allt syntes vida omkring.

Med ens får jag se Radda komma ilande från lägret.

Jag blev så glad till mods - den präktiga, käcka flickan! tänkte jag. Hon gick fram till honom, men han hörde henne inte. Då lägger hon handen på hans axel. Lojko spritter till, tar bort händerna från huvudet och ser upp. Och så rusar han upp och drar kniven! Tänk om han sticker den i henne, tänker jag och vill ropa dit kamraterna från lägret och skynda fram till dem, men i detsamma hör jag Radda säga:

"Kasta bort den! Annars skjuter jag!" Och jag ser Radda hålla i en pistol som hon siktar mot Sobars panna. En sån satan var hon! Nå, tänker jag, nu är de då jämnstarka

92- jag undrar vad det nu ska bli av?

"Hör på!" fortfar Radda i det hon sticker pistolen i bältet. "Jag har inte kommit hit för att döda dig utan för att sluta fred med dig. Kasta bort kniven!" Lojko gjorde så och såg henne dystert in i ögonen. En sällsam syn var det, broder! Där stod två människor och blängde på varandra som vilddjur, och båda var de så vackra och käcka. Och ingen såg dem utom den klara månen - och jag.

"Nåväl, så hör mig, Lojko. Jag älskar dig!" säger Radda. Men han bara rycker på axlarna som om han var bunden till händer och fötter.

"Många tappra män har jag sett, men du är käckare och skönare både till kropp och själ än alla de andra. Varenda en av dem skulle ha rakat av sig mustascherna för en blick av mig och fallit till mina fötter om jag velat det. Men vad skulle det gagna mig? De är redan förut inte överdrivet käcka, och jag skulle snart ha gjort dem till fega stackare. Det är ont om käcka zigenare nuförtiden, Lojko. Aldrig har jag älskat någon, men dig älskar jag. Men jag älskar också friheten! Och friheten, Lojko, älskar jag ännu mer än dig. Men utan dig kan jag inte leva, liksom du inte heller kan leva utan mig. Därför vill jag att du ska bli min till kropp och själ!"

Lojko smålog: "Jag hör! Det fröjdar mitt hjärta att höra dina ord. Fortsätt!"

"Och så är det ännu en sak, Lojko - hur du än må vrida och vända dig ska jag behålla övermakten, min ska du bli. Förspill därför inte tiden i onödan - mina kyssar och smekningar väntar dig... lidelsefullt ska jag kyssa dig, Lojko! Under mina kyssar ska du glömma ditt fria även-tyrsliv... och dina käcka sånger, som gläder tappra zige-narhjärtan, ska inte längre klinga över stäppen. Du ska hädanefter endast sjunga ömma kärleksvisor för mig, din Radda... Förspill därför inte tiden - jag har sagt dig allt detta för att du imorgon ska ödmjuka dig inför mig som en yngling inför sin äldre kamrat. Fall till mina fötter inför hela stammen och kyss min högra hand - då ska jag bli din hustru!"

Detta var alltså vad hon ville, den satans flickan! Aldrig förr hade man väl hört talas om slikt. Bara för längesen hade så varit bruk bland Svarta bergens invånare, men

93bland zigenarna - aldrig! Brödraskap med en flicka - kan man väl tänka sig något löjligare, min falk? Även om man rådbråkade sin hjärna ett helt år skulle man inte kunna hitta på något liknande.

Lojko tog ett språng åt sidan och skrek till som om han hade fått sitt bröst genomstunget. Radda skälvde vid detta

skrik men låtsades inte om något.

"Farväl alltså till imorgon, och imorgon gör du som jag befallt dig. Hör du, Lojko?"

"Jag hör! Jag ska göra det", stönade Lojko och sträckte händerna emot henne. Hon såg inte ens åt honom, och han vacklade som ett av stormen kullvräkt träd och föll till marken, gråtande och skrattande på en gång.

Så grymt hade den fördömda Radda pinat honom! Jag hade all möda att återkalla honom till sans.

Ack ja! Vilken djävul kan det väl gagna att människorna plågas och sörjer? Vem är det som njuter av att höra hur människohjärtat stönar, sönderslitet av smärta? Kan du säga mig det?

Jag återvände till lägret och berättade alltsammans för de äldsta. De rådslog och beslöt att vänta och se vad det skulle bli av. Och det blev följande. Då vi på aftonen alla samlades omkring elden kom också Lojko. Han var upprörd och såg avtärd ut, ögonen var alldeles insjunkna. Han slog ner dem och sa till oss utan att se upp:

"Så här står det till, kamrater. Jag har sett in i mitt hjärta denna natt och där inte längre funnit någon plats för mitt gamla fria liv. Radda ensam härskar där nu - hon ensam! Se så hon småler, den sköna Radda, som en drottning! Hon älskar sin frihet mer än mig, men jag älskar henne mer än min frihet, och därför har jag beslutat att falla till Raddas fötter, som hon befallt, för att alla må se att hennes skönhet har kuvat den tappre Lojko Sobar, som förut lekte med flickor som jaktfalken med änder. Och sen ska hon bli min hustru och smeka och kyssa mig så att jag mister lusten att sjunga käcka sånger för er och inte längre saknar min frihet. Är det inte så, Radda?"

Han höjde ögonen och såg på henne med en underlig blick. Hon nickade tyst och strängt och pekade på sina fötter. Och vi såg på och begrep ingenting. Vi hade helst velat gå vår väg för att slippa se hur Lojko Sobar föll till

94en flickas fötter - vore det så själva Radda. Det var på en gång blygsel och medlidande och bedrövelse vi kände.

"Nå!" ropade Radda åt Lojko.

"Åhå, ha inte så bråttom, jag hinner väl, det blir alltid tids nog", skrattade han. Hans skratt lät som klirrandet av stål. "Så förhåller det sig alltså, kamrater! Vad återstår väl då? Bara att pröva om min Radda verkligen har ett så fast hjärta som hon visat mig. Det är det jag nu vill pröva - förlåt mig, bröder!"

Och innan vi ännu kunde ana vad Lojko hade i sinnet låg Radda på marken, och Sobars krokiga dolk satt ända till fästet i hennes bröst. Vi var förlamade av fasa.

Men Radda ryckte ut dolken, kastade bort den, och i det hon tryckte till såret med en fläta av sitt svarta hår log hon och sa högt och tydligt:

"Farväl, Lojko! Jag visste att du skulle handla så!" Och så dog hon.

Kan du förstå dig på flickan, min falk? Ja, en satans flicka var det, om jag så ska bli fördömd i evigheters evigheter! Håhå!

"Och nu vill jag falla till dina fötter, min stolta drottning", skrek Lojko så att det ekade över stäppen, och han kastade sig till marken, tryckte sina läppar mot den döda Raddas fötter och blev liggande orörlig. Vi tog av oss mössorna och stod tysta.

Vad säger du om en sådan sak, min falk? Jaja, jaja! Nur tänkte säga: "Vi måste binda honom!" Men ingen skulle ha lyft sin hand för att binda Lojko Sobar, och det visste Nur. Därför ryckte han bara på axlarna och gick åt sidan. Men Danila tog upp dolken som Radda hade kastat bort och såg länge på den, tuggande på sina mustascher - den var vass och krokig, och Raddas blod hade ännu inte torkat på den. Och sen gick Danila fram till Lojko och stötte kniven i ryggen på honom så att den trängde in i hjärtat. Så gjorde den gamle soldaten Danila sin plikt som Raddas far!

"Rätt så!" sa Lojko klart, vände sig om mot Danila och gick för att hinna ifatt Radda.

Vi stod och såg på dem. Där låg Radda. Hon tryckte handen med hårflätan mot bröstet, och hennes öppna ögon blickade upp mot himlen, och vid hennes fötter låg

95den tappre Lojko Sobar. Lockarna hade fallit ner över hans ansikte, så att vi inte kunde se det.

Vi stod där tankfulla. Danila rynkade sina tjocka ögonbryn, och hans mustascher darrade medan han tyst blickade upp mot himlen, och det gamla gråskägget Nur lade sig framstupa på marken och grät så att han skakade.

Det var också något att gråta åt, min falk! Ja, sannerligen! ...

Vandrar du, så vandra din väg fram och vik inte åt sidan. Gå alltid rakt fram. Kanske ska du ändå gagnlöst gå under. Så är det med den saken, min falk!

Makar tystnade, stoppade ner pipan i sin tobakspung och knäppte ihop rocken över bröstet. Det började regna, blåsten tilltog och havet brusade dovt och vredgat. En efter en kom hästarna fram till den slocknande elden, såg på oss med sina stora kloka ögon och ställde sig orörliga i en tät ring omkring oss.

- Hopp, hopp, hoj! ropade Makar vänligt åt dem, klappade sin älsklingsbrunte på halsen och vände sig till mig. Det är tid att sova, sade han, svepte rocken om sig, sträckte ut sig på marken och låg stilla. Men jag hade ingen lust att sova. Jag såg ut i stäppens mörker mot havet, och framför mina ögon svävade majestätiskt Raddas sköna stolta gestalt genom luften. Hon tryckte handen med den svarta flätan mot såret i bröstet, och mellan hennes fina bruna fingrar sipprade blodet fram droppe för droppe och föll till marken som eldröda små stjärnor.

Och tätt i hennes spår följde den tappre hjälten Lojko Sobar. Hans ansikte doldes av de tjocka svarta lockarna, och under dem droppade stora kalla tårar ...

Regnet tilltog och havet sjöng en dyster högtidlig hymn till det stolta vackra zigenarparet - Lojko Sobar och Radda, den gamle soldaten Danilas dotter.

Men de båda svävade tyst och lätt genom nattens mörker, och aldrig lyckades den sköne sångaren Lojko hinna ifatt den stolta Radda ...

96 Konovalov

i

En dag då jag tankspritt ögnade igenom en tidning stötte jag på namnet Konovalov, och gripen av ett plötsligt intresse läste jag följande:

"Igår natt hängde sig i härvarande fängelse småborgaren från staden Murom Aleksander Ivanovitj Konovalov, fyrtio år gammal. Självmördaren hade blivit arresterad i Pskov för lösdriveri och skulle med fångskjuts sändas tillbaka till hembygden. Enligt fängelsemyndigheternas utsago hade han alltid varit stillsam, tyst och grubblande. Orsaken till självmordet bör, efter vad fängelseläkaren anser, vara att söka i tungsinthet."

Jag läste denna kortfattade, med petitstil tryckta notis - notiser om småfolks undergång trycker man alltid med så liten stil som möjligt - jag läste den och tänkte att jag måhända skulle kunna ge en mer uttömmande förklaring över den orsak som drev denna "stillsamma och grubblande" människa att ta livet av sig. Jag hade nämligen känt honom och en gång levat tillsammans med honom en längre tid. Ja, det var rentav min skyldighet att tala om honom, för han var en präktig pojke, och sådana möter man inte ofta på sin levnadsväg.

Jag var arton år då jag första gången träffade Konovalov. På den tiden arbetade jag som hantlangare i ett bageri. Bagargesällen var en före detta soldat som hade tillhört musikkåren och söp förskräckligt, så att han ofta förstörde degen, och när han var full brukade han spela alla möjliga melodier på läpparna eller trumma på vad som helst som han kom över. Då bagarmästaren förebrådde honom för att han hade fördärvat baket eller inte fått det färdigt i rätt tid på morgonen blev han ursinnig och överöste mästaren med skällsord i det han hänvisade till sin musikaliska begåvning.

- Har jag låtit degen stå för länge? skrek han, strök sina långa röda mustascher och smackade med sina tjocka,

alltid fuktiga läppar. Har jag bränt upp hela baket? Är brödet inte gräddat? Ack, måtte fan ta dig, ditt vindögda

97

7 Urspårademissfoster! Har jag kanske kommit till världen för att baka bröd? Dra åt helvete med ditt bröd och ditt bageri -jag är musikant jag! Begriper du? När altfiolen supit sig full spelade jag altfiol, satt oboen i arrest blåste jag oboe, och var kornetten krasslig, vem var det som måste ersätta honom? Sutjukov! Här är jag! Glad att kunna stå till tjänst, ers välborenhet! Timtar-ramda-di! Och så kommer du, din fördömda bondlurk, och bråkar om ditt usla bak! Ge mig vad jag har att fordra, så går jag min väg.

Bagarmästaren, en tjock pussig karl med små sneda, i fett inbäddade ögon och kvinnliga anletsdrag, skakade på sin väldiga isterbuk, stampade i golvet med sina korta tjocka ben och pep med gäll röst:

- Din ödeläggare! Din förhärjare! Din kristusförrådan-de Judas! O Herre, vad har jag gjort att du straffar mig med denna människa?

Han spärrade ut de tjocka fingrarna, sträckte armarna mot himlen och skrek plötsligt så vasst att det skar i öronen:

- Och om jag skickar dig till polisen för din uppstudsighet?

- En tsarens och fosterlandets tjänare till polisen! röt soldaten och gick emot mäster med knutna nävar. Denne retirerade, spottande och svärjande - det var allt vad han kunde göra, för det var sommar, den tid då det i volgastäderna är mycket svårt att få tag i bra bagare.

Sådana scener utspelades nästan dagligen. Soldaten söp, förstörde degen och spelade alla möjliga marscher och valser eller "nummer", som han kallade det, bagarmästaren skar tänder, och jag måste därför arbeta för två, vilket var föga logiskt och mycket tröttsamt.

Följaktligen blev jag mycket glad då en dag följande dialog utspann sig mellan bagarmästaren och gesällen.

- Seså, soldat, sade mästaren i det han trädde in i bageriet med ett av belåtenhet strålande ansikte och ögon glittrande av ett hånfullt leende, seså, soldat, sätt nu ut läpparna och spela en avgångsmarsch!

- Vad ska jag göra? frågade vresigt soldaten som sin vana trogen låg halvfull på degtråget.

- Du ska marschera härifrån, korpral! triumferade bagarmästaren.

98- Vart då? frågade soldaten, som anade att det stod illa till, och satte ner fötterna på golvet.

- Vart du behagar - mot turkarna eller mot engelsmännen, ifall du tycker bättre om det...

- Hur ska jag förstå det? skrek soldaten ursinnig.

- Jo, du ska förstå det så att jag inte vill ha dig kvar här en timme längre. Gå dit upp, så får du ut din lön och sen - marsch, adjö!

Soldaten var van att känna sin överlägsenhet och det brydsamma i sin arbetsgivares belägenhet, och den senares förklaring kom honom därför att nyktra till. Han kunde inte annat än inse hur svårt han med sin bristfälliga kännedom om yrket skulle få att finna en ny plats.

- Å, det är väl bara gyckel av dig? sade han ängsligt och steg upp.

- Visst inte - ge dig av!

- Ska jag gå?

- Ja, marsch bara!

- Det vill säga att jag har arbetat ut mig tillräckligt i din tjänst, utbrast soldaten bittert. Sen du väl har sugit blodet ur mig kör du bort mig. Jo, det är fint! Du din spindel där!

- Är jag en spindel? fräste bagarmästaren.

- Ja, det är du - en blodsugande spindel! sade soldaten eftertryckligt och gick med raglande steg mot dörren.

Bagarmästaren sände ett hånskratt efter honom, och hans små ögon glittrade skadeglatt.

- Gå du och försök att få plats hos nån annan, så ska du få se! Jag har målat ut dig noggrant överallt, min gubbe lilla, så även om du skulle be att få arbeta gratis skulle ingen vilja ta emot dig ... Det har jag minsann dragit försorg om, din enfaldiga satan!

- Har ni redan fått en ny gesäll? frågade jag.

- En ny, ja! Det vill säga, han är egentligen gammal. Han har en gång varit min hantlangare. Ack, en sån bagare det är! Han är värd sin vikt i guld. Men han super också förstås, fast han är bara en sån där periodsupare ... När han kommer och tar itu med arbetet så kan han hålla på och knoga i tre fyra månader som en riktig björn! Han vet inte vad sömn eller vila vill säga, och lönen frågar han inte efter - han tar vad man ger honom. Och medan han

99arbetar sjunger han. Han sjunger, bror... så att man knappt kan höra på honom, så beklämd blir man om hjärtat. Han sjunger och sjunger, och så börjar han supa igen!

Bagarmästaren suckade och gjorde en åtbörd av hopplöshet.

* - Och om han en gång har börjat supa kan ingen makt hindra honom. Han super tills han blir sjuk eller tills han inte har skjortan kvar på kroppen... Då skäms han, eller vad det är, och försvinner sin kos som djävulen för rökelsen. Men där är han ju. Är du redan här, Sasja?

- Ja, här är jag, svarade en djup stämma från tröskeln.

Med axeln lutad mot dörrposten stod där en lång bredaxlad man som såg ut att vara omkring trettio. Av kläderna att döma var han en typisk barfotalasse, till utseende och figur var han en sällsynt äkta representant för den slaviska folkstammen. Han var klädd i en röd bomullsskjorta, som var oerhört smutsig och trasig, vida lärfts-byxor, och på ena foten hade han återstoden av en ga-losch, på den andra en gammal nedhasad lädersko. Det ljusa håret var tovigt och hoptrasslat och fullt av spånor, halmstrån och små papperslappar som också prydde det präktiga ljusa skägget, som likt en solfjäder bredde ut sig över hans bröst. Det långlagda, bleka och tärda ansiktet upplystes av ett par stora tankfulla blå ögon, som såg på mig med ett vänligt leende, och de vackert formade, något bleka läpparna log under de ljusa mustascherna. Det var ett småleende som tycktes säga: Sådan är jag... klandra mig inte ...

- Kom in, Sasja, här har du din hantlangare, sade bagarmästaren i det han gnuggade händerna och med välbehag skärskådade den nye gesällens väldiga gestalt. Denne närmade sig tyst och räckte mig sin långa arm med den starka kämpanäven. Vi hälsade på varandra och han satte sig på bänken, sträckte ut benen framför sig, stirrade på dem och sade till principalen:

- Hör nu, Nikolaj Nikititj, vill du köpa mig två skjortor till ombyte och skor... Och så behöver jag lärft till mössa.

- Var lugn, du ska få alltihop! Mössor har jag däruppe, och skjortor och byxor ska du få ikväll. Sätt nu igång med arbetet - jag känner dig ju och vet hurdan du är. Du ska inte slita ont hos mig... ingen gör Konovalov förtret för

100han gör inte själv någon förtret. En principal är väl inte något vilddjur heller? Jag har själv knogat och vet hur rättikan pressar ut tårarna på en ... Ja, stanna ni här, gossar, jag ska gå jag...

Vi blev ensamma.

Konovalov satt på bänken och såg sig omkring tyst leende. Bageriet var beläget nere i ett källarvalv, och dess tre fönster satt lägre än gatunivån. Där fanns föga ljus och föga luft men så mycket mer fukt, smuts och mjöldamm. Utmed väggarna stod långa tråg, ett med färdig deg, ett med deg som stod och jäste och ett alldeles tomt. På vart och ett av trågen föll en matt ljusstrimma från fönstret. Den väldiga ugnen upptog nästan en tredjedel av bageriet, och runtomkring på det smutsiga golvet låg mjölsäckar. I ugnen brann långa vedkubbar med ett starkt sken, och flammorna återspeglades på den grå väggen, där de skälvde och darrade som om de berättade något utan ord. Den unkna luften var genompyrd av den sura lukten av jäst och fukt.

Det nedrökta källarvalvet liksom tryckte ner en med sin tyngd, och föreningen av dagsljuset och skenet från ugnen åstadkom en obestämd dager som tröttade ögat. Genom fönstren trängde det dova larmet från gatan, och dammet rök in. Konovalov såg på allt detta, suckade och frågade i trött ton halvt vänd mot mig:

- Har du varit länge i arbete här?

Jag gav honom besked. Så teg vi bägge och sneglade i smyg på varandra.

- Ett riktigt fängelse, suckade han. Kom så går vi ut på gatan och sätter oss ett slag utanför porten!

Vi gick ut och satte oss på bänken utanför.

- Här kan man åtminstone andas. Det blir inte lätt för mig att vänja mig vid gropen därnere... döm själv, jag kommer ju direkt från havet... Har varit och arbetat i fiskerierna vid Kaspiska havet... och så att med ens från allt detta vida och fria komma rakt ner i en grop!

Han såg på mig med ett sorgset småleende, tystnade och började ihärdigt betrakta de förbigående och förbifarande. I hans klara blå ögon glänste ett djupt vemod... Det led mot kvällen, på gatan var det kvavt, dammigt och bråkigt, och husen kastade långa skuggor. Konovalov satt

101med ryggen stödd mot väggen och armarna i kors över bröstet och lekte med fingrarna i sitt långa silkeslena skägg. Jag sneglade på hans avlånga bleka ansikte och undrade: Vad är väl detta för slags människa? Men jag tordes inte tilltala honom, för han var min förman och ingav mig dessutom ett slags besynnerlig respekt.

Hans panna var fårad av tre fina rynkor, men ibland utslätades de och försvann, och jag skulle bra gärna ha velat veta vad han grubblade på ...

- Kom in nu, det är tid att göra i ordning den tredje degen. Medan du knådar den andra ska jag blanda till den, och sen ska vi kavla ut kakorna.

Då vi hade vägt upp och delat den ena degen på faten, knådat den andra och satt jäst till den tredje satte vi oss ner för att dricka te, och då stack Konovalov handen in under skjortan och frågade mig:

- Du kan ju läsa? Läs då det här - och han räckte mig ett tillskrynklat och nedsölat papper.

"Älskade Sasja!" läste jag. "Många hälsningar och kyssar sänder jag dig långväga ifrån. Jag har det svårt, och leds gör jag också och vet inte hur jag ska kunna vänta tills jag får följa med dig eller leva tillsammans med dig. Det här fördömda livet är mig nu en riktig pina fast jag tyckte om det i början. Det förstår du själv mycket väl, och jag har också förstått det sedan jag blev bekant med dig. Skriv så snart som möjligt till mig, är du snäll, jag längtar så efter att få några rader från dig. Jag hoppas att vi träffas inom kort, och därför säger jag inte farväl, du mitt käraste långskägg, min egen hjärtevän. Några förebråelser gör jag dig inte fast jag är arg på dig därför att du, ditt odjur, for din väg utan att säga adjö till mig. Men annars har jag inte rönt annat än gott av dig, du är den förste och den ende som har varit sådan mot mig, och det ska jag aldrig glömma. Är det då inte möjligt, Sasja, att du kan göra något för att få mig fri? De andra flickorna här har sagt dig att jag skulle rymma ifrån dig om jag blev fri, men det är bara prat och lögn. Om du bara förbarmade dig över mig och jag blev fri skulle jag följa dig som din hund. Det är ju lätt att göra för dig, men för mig är det mycket svårt. Medan du var hos mig grät jag över att jag var tvungen att föra ett sådant liv fast jag inte sade

102något om det åt dig. Farväl tills vi råkas. Din Kapitolina."

Konovalov tog brevet ifrån mig och började tankfullt vrida det mellan fingrarna medan han med den andra handen strök sig över skägget.

- Och skriva kan du också?

- Ja, det kan jag.

- Och bläck har du?

- Ja.

- Skriv då till henne, gör det för Kristi skull! Hon måste ju anse mig för en usling och tror väl att jag har glömt henne... Skriv ett brev!

- Det kan jag väl göra. Jag ska skriva det nu med detsamma. Vem är hon?

- En prostituerad... Du såg själv att hon skrev om att bli fri. Det vill säga att jag ska ge polisen ett löfte att gifta mig med henne. Då får hon sitt pass tillbaka och man tar kontrollboken ifrån henne, och sen är hon fri. Begriper du?

Efter en halvtimme hade jag författat en rörande skrivelse till henne.

- Nå, läs upp då vad du har skrivit, sade Konovalov otåligt.

Brevet lydde:

"Kapa! Tro inte om mig att jag är en usling som redan har glömt dig. Nej, jag har inte glömt dig, jag började bara supa igen och har supit upp allt jag äger och har. Nu har jag fått plats igen, och imorgon ska jag ta ut ett förskott av mästarn och skicka pengarna till Filipp, så får han köpa dig fri. Det räcker nog till resan också. Alltså adjö så länge. Din Aleksander."

- Hm, sade Konovalov och rev sig i huvudet, du skriver då inte så vidare bra inte. Det är ingen känsla i ditt brev, inga tårar. Och så bad jag dig att du skulle skälla ner mig riktigt, men det har du inte gjort...

- Vad skulle det tjäna till?

- Så att hon kan se att jag skäms inför henne och förstår hur illa jag har burit mig åt mot henne, men det här... det är ju som att skaka ärter i ett såll. Låt åtminstone en tår falla på det.

Jag var tvungen att fälla en tår i brevet, vilket också lyckades.

103Konovalov blev nöjd, lade handen på min axel och sade vänskapligt:

- Såja, nu är det utmärkt! Tack ska du ha! Du är en präktig pojke, ser jag... vi två ska nog bli sams.

Jag tvivlade inte på det och bad honom berätta lite om Kapitolina.

- Kapitolina? Hon är en helt ung flicka... ett riktigt barn. Hon var köpmansdotter från Vjatka... men så gick det på tok för henne, och så gled hon allt längre och längre utför, och så kom hon till ett sånt där hus... du förstår? Där råkade jag få se henne... Herregud, tänkte jag, är det möjligt? ... Hon är ju bara barnet. Nå, och så gjorde jag bekantskap med henne. Hon ger sig till att gråta. "Seså", säger jag, "ta inte så illa vid dig, försök härda ut ännu en tid! Jag ska ta dig härifrån... vänta bara!" Och jag hade allting i ordning, både pengar och alltsammans... Men så ett tu tre började jag supa och gav mig plötsligt iväg till Astrakan. Därifrån kom jag hit på ett eller annat sätt. En bekant gav henne underrättelse om mig, och hon skrev ett brev till mig i Astrakan...

- Nå, hur är det, frågade jag, vill du gifta dig med henne?

- Gifta mig, hur skulle jag kunna det! En suput, vad är det för slags brudgum? Nej, jag vill bara köpa henne fri... och sen kan hon gå vart hon vill. Hon kanske kan få en plats och bli en bra människa igen.

- Men hon säger ju att hon vill leva tillsammans med dig...

- Å, det är bara ett sånt där infall av henne. Såna är de alla... Jag känner dem i grund och botten jag... har haft med många att göra. En gång var det till och med en köpmansfru ... en rik en! Jag var stallknekt vid en cirkus när hon förgapade sig i mig. "Kom och bli kusk hos mig", sa hon. Jag var utledsen på cirkusen så jag gick med på förslaget. Nå, så blev vi förstås mycket såta vänner. De hade ett stort hus och hästar och tjänare... levde riktigt som adelsherrskap. Hennes man var en liten tjock karl, ungefär som vår mäster, men själv var hon smal och smidig som en katt och glödande som eld. Ibland när hon omfamnade och kysste mig var det som om hon hade hällt brinnande kol i mitt hjärta. Det kom en skälvning över en, och man

104blev nästan ängslig till mods. Hon kunde kyssa och kyssa, och under tiden grät hos i ett så att hon skakade.

"Vad går det åt dig, Verunka?" frågade jag, men hon svarade bara: "Du är ett barn, Sasja, du begriper ingenting." En präktig kvinna! Men det hade hon rätt i, att jag ingenting begriper... jag är en faslig dumsnut, det vet jag nog. Vad jag gör, det förstår jag inte själv. Jag lever bara så där, utan att tänka mig för...

Han tystnade och såg på mig med vitt uppspärrade ögon, i vilka det glänste en orolig fråga, ett skälvande grubbel. Det gjorde hans vackra ansikte ännu vackrare och ännu sorgsnare...

- Nå, hur gick det med dig och din köpmansfru? frågade jag.

- Jo, ser du, det kommer ibland ett sånt svårmod över mig, ett svårmod ska jag säga dig, bror, så att jag... tycker det är alldeles omöjligt att leva just då, det är som om jag var den enda människan i hela världen och det inte fanns något levande utom mig. Och i såna stunder känns allt vidrigt, allting, både jag själv och de andra. Om de skulle dö varenda en skulle det inte göra mig ett dugg.

Det är väl ett slags sjukdom kan jag tro, och det är den som driver mig att supa... förut söp jag inte. Nå, det kom alltså ett sånt där svårmod över mig, och så sa jag åt henne, köpmansfrun, förstår du: "Vera Michajlovna, låt mig gå, jag står inte ut längre." - "Vad för slag", säger hon, "har du tröttnat på mig?" Och så skrattar hon, förstår du, skrattar riktigt elakt. "Nej", säger jag, "det är inte dig jag har tröttnat på, jag tål inte mig själv längre." I början förstod hon mig inte utan började skrika och skälla ut mig... Men sen förstod hon. Hon sänkte huvudet och sa: "Ja gå då!"... och så började hon gråta. Hon hade svarta ögon och var mycket mörk, håret var också svart och lockigt. Hon var inte av köpmanssläkt utan tillhörde en ämbetsmannafamilj... Hm ja... Jag tyckte synd om henne och tyckte att jag var en riktig usling. Men vad hade jag i hennes nät att göra?... Hon hade det förstås tråkigt med en sån man... han var ju alldeles som en mjölsäck... Hon grät länge... hon hade vant sig vid mig... Och jag höll också mycket av henne... ibland tog jag henne i mina armar och vyssade henne som ett litet barn. Så somnade

105hon, och jag satt och såg på henne. När människorna sover är de så vackra och naturliga... de andas bara och småler och ingenting annat. Och när vi bodde på sommarnöje brukade jag vara ute och åka med henne, och hon tyckte om när det gick så att det ven om öronen. När vi då kom till någon undangömd plats i skogen band vi hästen vid ett träd och lade oss själva i gräset någonstans i skuggan. Hon sa åt mig att jag skulle lägga mig, och så tog hon mitt huvud i sitt knä och läste för mig ur någon bok. Jag hörde på och hörde på tills jag somnade. Hon läste såna vackra historier. Det var en som jag aldrig ska glömma - om den stumme Gerasim och hans hund. Han var stum och förföljd av alla, och det var ingen som älskade honom mer än hans hund. När de skrattade åt honom och var elaka tog han genast sin tillflykt till hunden ... Det var en mycket sorglig historia... ja! Det var under livegenskapens tid, och hans härskarinna sa åt honom: "Gå och dränk din hund, han tjuter"... Nå, den stumme gick och tog båten, satte hunden i den och rodde iväg... När vi kom till det stället skälvde jag i hela kroppen. Herregud! att så där ta ifrån en människa hennes enda glädje i världen! Vad är det för ordning? Ack, det var en märkvärdig historia... och sann, det är det allra bästa. Det finns såna människor; för dem utgörs hela världen av en enda varelse... en hund till exempel. Och varför det? Därför att det bara är hunden som älskar den människan. Utan kärlek är det omöjligt för människan att leva - därför har ju själen blivit henne given, för att hon ska kunna älska... Många olika historier läste hon för mig. En präktig kvinna var det, och ännu idag gör det mig ont om henne... Om inte min olyckliga stjärna hade varit skulle jag inte ha övergett henne förrän hon själv ville det eller hennes man hade kommit underfund med vårt förhållande. Hon var öm och vänlig, och det är det förnämsta - det vill säga, inte vänlig på det viset att hon gav mig presenter utan så där riktigt hjärtegod. Hon ville förstås kyssas och allt sånt där - kvinnfolk är kvinnfolk! ... men ibland kom det en sån stillhet över henne, och då var det rentav märkvärdigt vad hon kunde vara god. Hon såg liksom rakt in i själen på mig, talade med mig som en barnsköterska eller en mor. Vid såna tillfällen var jag som

106ett fem års barn inför henne. Men ändå övergav jag henne ... för mitt svårmods skull! Det var som om något drog mig därifrån... "Farväl, Vera Michajlovna", sa jag, "och förlåt mig." - "Farväl, Sasja", sa hon. Och så - en konstig varelse var hon - så sköt hon upp ärmen på mig ända till armbågen och satte tänderna i köttet på mig så att jag var färdig att skrika till. Hon bet nästan loss en köttremsa... armen värkte i tre veckor efteråt, och det syns ett märke ännu...

Han blottade sin starka, vita och vackra arm och visade mig den med ett godmodigt och sorgset leende. Helt nära armbågen syntes ett tydligt ärr - två halvcirklar som nästan möttes i ändarna. Konovalov såg på det och skakade leende på huvudet.

- Den konstiga varelsen, sade han, hon bet mig till minne.

Jag hade redan förut hört liknande historier. I varje barfotalasses förflutna spelar en 'köpmansfru" eller "förnäm adelsdam" en framträdande roll, och sagda köpmansfru eller adelsdam blir nästan alltid genom de otaliga varianterna i skildringarna av henne till en fullständigt fantastisk figur, som i sig förenar de mest stridiga fysiska och andliga egenskaper. Om hon idag är blåögd, elak och munter, så kan man vänta att om en vecka få höra henne beskrivas som svartögd, god och hjärtnupen. Och vanligen talar barfotalassen om henne i skeptisk ton med en massa detaljer som är ägnade att nedsätta henne i åhörarens aktning.

Men den historia Konovalov berättat väckte inte samma misstro hos mig som dylika historier brukade göra. Den lät sanningsenlig och innehöll enskildheter som var mig obekanta, såsom att hon läste högt för honom och satte epitetet barn i samband med Konovalovs väldiga kämpagestalt.

Jag föreställde mig den smidiga kvinnogestalten som låg och sov i hans armar med huvudet lutat mot hans breda bröst - det var en vacker tavla som ännu mer övertygade mig om sanningen i hans berättelse. Slutligen var den vemodiga och ömma ton, med vilken han berättade sina hågkomster av "köpmansfrun", ett undantag från regeln. Den äkta barfotalassen talar aldrig i en sådan ton

107vare sig om kvinnor eller något annat - han tycker om att visa att det inte finns någonting i världen som han inte vågar skälla ut.

- Varför tiger du, tror du att jag ljuger? frågade Kono-valov misstänksamt. Han hade sträckt ut sig på mjölsäckarna med teglaset i ena handen och strök sig långsamt över skägget med den andra. Hans blå ögon blickade prövande och frågande på mig, och rynkorna i pannan framträdde skarpt. Nej, du kan tro mig... Varför skulle jag ljuga? Det vet jag nog att landstrykare och barfotalassar är mästare i att ljuga ihop historier... men hur ska det kunna vara annat, bror lille - om en människa inte har något gott här i livet, så skadar hon ju ingen om hon hittar på en saga åt sig och berättar den som om den var verklighet. När hon berättar den tror hon själv att det har hänt - och det ger henne glädje. Det finns många som inte har någon annan glädje i livet... Men jag har sagt dig sanningen, jag har berättat det alldeles som det var. Vad är det förresten för märkvärdigt i det? En sån där stackars kvinna lever dag ut och dag in lika tråkigt, och alla omkring henne är dumma och tråkiga. Låt vara att jag bara är en kusk, men det bryr kvinnfolk sig inte om, för vare sig man är kusk eller herreman eller officer så är allesammans karlar... Och alla bär sig åt som lymlar mot henne, alla söker bara ett och detsamma, och var och en lurar på att kunna ta så mycket och betala så lite som möjligt. En enkel och enfaldig person är då nästan den bästa, och han har mera samvete. Och jag är fasligt enkel... Det begriper kvinnfolken genast... de ser att jag inte vill förolämpa dem... det vill säga... att jag inte gör narr av dem. När ett kvinnfolk har syndat är det ingenting hon är så rädd för som hån och gyckel. De har mera skam i sig än vi. När vi har fått vår vilja fram med dem går vi och skriker ut det på torget och bröstar oss - "nu har vi riktigt lurat den dumma tokan!" - men kvinnfolk har ingenstans att gå och det är ingen som upphöjer deras synd till hjältedåd. Allesammans, också de mest förfallna, bror, har mera blygsel i sig än vi, ska jag säja.

Jag hörde på honom och tänkte: Tror denna människa verkligen själv på vad han säger? Allt det där tycks då föga passa ihop med honom.

108Men han fortfor att tala i det han tankfullt såg på mig med sina klara barnaögon, och han förvånade mig mer och mer med sina ord.

Det föreföll mig som om jag sveptes in i en varm dimma som luttrade mitt redan då av livets smuts illa tilltyga-de hjärta.

Stockarna i ugnen hade brunnit ner, och den glödande kolhögen kastade en dallrande rosenröd ljusfläck på väggen ... .

Genom fönstret blickade en liten flik av den blå himlen in med två stjärnor på. Den ena av dem var stor och glittrande som en smaragd, den andra, som satt tätt bredvid, var knappt synbar.

2

En vecka hade förflutit, och jag och Konovalov hade blivit goda vänner.

- Du är en enkel och okonstlad pojke! Det tycker jag om, sade han med ett brett leende och klappade mig med sin väldiga hand på axeln.

I sitt yrke var han en riktig konstnär. Det var intressant att se hur han handskades med en stor degklump på flera pud* och vältrade den runt i fatet, och hur han, lutad över tråget, knådade den elastiska massan som kved under hans stålhårda fingrar.

Allra först när jag såg hur hastigt han sköt in i ugnen de ogräddade bröden, som jag nätt och jämnt hann flytta över på hans spade, fruktade jag att han skulle kasta dem på varandra, men när han hade gräddat tre ugnar och inte ett enda av de hundratjugo granna, vackert bruna och högvälvda bröden blivit det minsta "tummade" i kanten insåg jag att jag hade med en artist i sitt fack att göra. Han älskade sitt arbete, lät hänföra sig av det, han var ledsen när ugnen gräddade dåligt eller degen jäste långsamt, blev arg och trätte på bagarmästarn, när han köpt fuktigt mjöl och var glad och belåten som ett barn, när bröden kom fram ur ugnen vackert runda och höga, lagom bruna och med en tunn knaprig skorpa. Då brukade

* 1 pud = 16,38 kg.

109han ta det vackraste brödet från spaden, kasta det ur den ena handen i den andra för att inte bränna sig alltför mycket och med ett muntert skratt säga åt mig:

- Titta, en sån grann en du och jag har åstadkommit...

Och det var mig ett nöje att se på detta stora barn som

lade hela sin själ i sitt arbete, såsom vi alla borde göra...

En gång frågade jag honom:

- Hör nu, Sasja, det sägs, att du kan sjunga så vackert.

Han rynkade dystert pannan och sänkte huvudet.

- Nog sjunger jag... men det kommer bara på mig ibland... så där stötvis. När svårmodet börjar anfäkta mig, då sjunger jag... Och om jag börjar sjunga blir jag svårmodig. Därför är det bäst att du tiger med den saken och inte retar mig. Sjunger du inte själv? Ack, vet du vad, låt bli det! Vänta tills det kommer över mig ... då kan vi sjunga tillsammans... Under tiden kan du ju nöja dig med att vissla. Är du med på det?

Jag samtyckte naturligtvis och visslade istället när jag fick lust att sjunga. Men ibland glömde jag mig och började gnola något nasalt medan jag knådade degen eller rullade ut den på bakbordet. Konovalov hörde på mig, smällde med läpparna och påminde mig efter en stund om mitt löfte. Eller också röt han åt mig:

- Sluta då! Låt bli att skråla!

En dag tog jag fram en bok ur min kista och började läsa, lutad mot fönsterposten.

Konovalov låg utsträckt på degtråget och halvsov, men prasslet av bladen när jag vände dem kom honom att öppna ögonen.

- Vad är det där för en bok?

Det var "Podlipovtserna" av Resjotnikov.

- Läs högt för mig, bad han.

Och så började jag läsa, sittande på fönsterbrädet, medan han satte sig på tråget och lyssnade med huvudet lutat

mot mitt knä... Ibland såg jag över boken ner i hans ansikte och mötte hans ögon; ännu i denna stund minns jag dem, vidöppna, fulla av spänd uppmärksamhet... Munnen var också halvöppen och blottade två rader jämna vita tänder. De uppdragna ögonbrynen, de djupa rynkorna i den höga pannan, de kring knäna hopknäppta händerna, hela hans orörliga uppmärksamma ställning eldade upp

110mig, och jag bemödade mig att så klart och uttryckligt som möjligt föredra Sysojkas och Pilas sorgliga historia för honom.

Till slut blev jag trött och slog igen boken.

- Är den redan slut? frågade Konovalov i en viskning.

- Nej, det är mer än hälften kvar.

- Vill du läsa alltsammans för mig?

- Gärna.

- Ack! Han tog sig om huvudet och vaggade av och an, sittande på tråget. Det var något han ville säga, han öppnade och slöt munnen, pustade som en blåsbälg och knep ihop ögonen. Jag hade inte väntat mig en sådan verkan och förstod inte riktigt vad den betydde.

- Så du läste det där! viskade han. Med olika röster ... De var så levande allesammans ... Aproska! Pisjit! Pila... såna dumsnutar! Jag fick lust att skratta när jag hörde det... men jag ansträngde mig att låta bli... Och hur ska det gå sen? Hur ska det bli med dem? Herregud, allt det där är ju rena sanningen. De är ju riktiga människor ... bönder precis som de går och står... Alldeles som levande, både rösterna och ansiktena... Hör på, Maksim! Vi ska sätta in brödet i ugnen, så kan du läsa mera sen!

Vi satte in brödet, gjorde i ordning den andra degen, och så läste jag åter högt i en timme och fyrtio minuter. Så gjorde vi på nytt ett uppehåll, brödet var färdiggräd-dat, vi tog ut det, satte in nytt och blandade till ännu en deg. Allt detta skedde med feberaktig brådska och under nästan fullständig tystnad. Konovalov kastade endast då och då åt mig korta enstaviga befallningar och arbetade rastlöst med rynkade ögonbryn ...

Framemot morgonen hade vi slutat boken, och jag kände att min tunga var alldeles stel av ansträngningen.

Sittande grensle över en mjölsäck, med händerna stödda mot knät, stirrade Konovalov på mig med en underlig blick och teg.

- Var det inte vackert? frågade jag.

Han vaggade med huvudet, knep ihop ögonen och frågade till slut viskande:

- Vem har skrivit det? I hans ögon glänste en gränslös häpnad, och hans ansikte flammade plötsligt upp av en varm känsla.

IMJag talade om vern som var bokens författare.

- Å, en sån människa! Så han har uppfattat det, det är rentav hemskt. Det griper en ända in i själen, så levande är det. Vad har han fått för det, författaren?

- Hur menar du?

- Jo, till exempel, har de gett honom en belöning eller något sånt?

- Varför skulle de ge honom en belöning? frågade jag, inte utan en hemlig biavsikt.

- Varför? En sån där bok är ju som en polisrapport. Så fort man läser den tänker man: Pila, Sysojka... vad är det för slags människor? Alla måste ju tycka synd om dem... De är ju så okunniga och oskyldiga, och vad är det väl för ett liv de för? Och... och...

- Nå, och?...

Konovalov såg på mig med förlägen min och förklarade skyggt:

- Det måtte väl leda till något slags åtgärd? De är ju människor, och man bör hjälpa dem.

Till svar höll jag en föreläsning för honom. Men den gjorde tyvärr inte den effekt jag räknat med.

Konovalov blev fundersam, lät huvudet sjunka, vaggade av och an med hela kroppen och suckade utan att med ett ord störa mig i min professorsroll. Jag tröttnade slutligen och gjorde en paus.

Konovalov höjde huvudet och såg sorgset på mig.

- Alltså har de inte gett honom nånting? frågade han.

- Vem? frågade jag för jag hade alldeles glömt Resjot-nikov.

- Författaren?

Jag blev förargad och svarade inte, fylld av en viss förbittring mot min egendomlige åhörare som tydligen inte ansåg sig mäktig att lösa de stora världsfrågorna och som mer intresserade sig för den enskilda människans öde än för hela mänsklighetens.

Utan att avvakta mitt svar tog Konovalov boken i sina händer, vände försiktigt på den, öppnade den, slog igen den och lade den med en djup suck tillbaka på dess plats.

- Herregud, så märkvärdigt allt det här är! yttrade han halvhögt. Där skriver nu en människa en bok... och alltsammans är bara papper med olika små svarta krumelu-

112rer på... Han skriver det och så... är han död?

- Ja, svarade jag torrt.

Vid denna tid kunde jag inte med filosofi och ännu mindre metafysik, men utan att rätta sig efter min smak fortsatte Konovalov:

- Ja, han är död, men boken finns kvar, och folk läser den. Den ena sitter och spänner ögonen i den och uttalar en massa ord, och den andra hör på och får klart för sig att det har funnits människor här på jorden som hette Pila och Sysojka och Aproska... Och man tycker så synd om dem fast man aldrig har sett dem och inte har ett dugg med dem att göra. På gatan går kanske dussintals såna människor omkring, och man ser dem men vet ingenting om dem och bryr sig inte om dem... man låter dem bara gå och gå... Och i boken finns de ju egentligen inte ... men ändå tycker man synd om dem så att det riktigt skär en i hjärtat... Hur ska man begripa det? ... Men dog författaren verkligen utan belöning? Fick han ingenting?

Jag blev alltmer förtretad och gav honom en målande skildring av de "belöningar" författare brukar få... Konovalov såg på mig med förskräckt uppspärrade ögon och smackade bedrövat med läpparna.

- En sån ordning, suckade han tungt och sänkte sorgset huvudet, tuggande på vänstra mustaschen.

Då började jag tala om den ödesdigra roll som krogen spelade i den ryske litteratörens liv, om de stora och äkta begåvningar som gått under till följd av brännvinet, denna den enda tröstentin deras strävsamma liv.

- Super då såna människor också? frågade Konovalov i en viskning. I hans vitt uppspärrade ögon lästes både misstroende mot mig och förskräckelse och medlidande med människorna ifråga. Super de då efteråt, när de har skrivit böckerna?

Detta tyckte jag var en så enfaldig fråga att jag inte brydde mig om att svara.

- Javisst är det efteråt de super, avgjorde Konovalov. De lever, dessa människor, och ser och forskar i livet och suger in andras smärta och sorg. De måste ha särskilda slags ögon ... Och hjärtan också ... Och vid att se på livet grips de av svårmod... Och så utgjuter de detta svårmod i en bok... Men det hjälper dem inte, för när svårmodet

8 Urspåradeen gång har trängt in i hjärtat kan man inte bränna bort det med eld ens... Det är bara att dränka det i brännvin, det är det enda som hjälper. Nå, och så börjar de supa... Är det inte så?

Jag instämde, och det tycktes ge honom mera mod.

- Nå, om det gick rätt till, fortfor han att utveckla sin författarpsykologi, så skulle man belöna dem för det. Är det inte sant? För de förstår bättre än andra och visar på en mängd oegentligheter. Låt oss ta mig till exempel, vad är väl jag? En landstrykare och en odåga... en drinkare, en förfallen människa. Mitt liv har inget berättigande. Varför lever jag här på jorden, och vad gör jag, noga taget, för nytta? Jag har varken hem eller hustru eller barn... och jag har inte ens någon längtan efter det. Jag bara lever och pinas av svårmod... Varför? Det vet ingen. Det är som om min mor skulle ha fött mig till världen med något lyte, som om jag skulle sakna något som alla andra människor har och som är det allra nödvändigaste för människan. Jag har inte någon inre ledtråd... förstår du? Hur ska jag säga? Det felas mig en gnista i själen, kraften felas mig... med ett ord, det är något som jag saknar, begriper du? Och så lever jag och söker efter detta något och sörjer över att jag inte har det, men vad det är, det vet jag inte...

- Vart vill du komma med det? frågade jag.

Han höll handen för pannan och såg på mig med en min som förrådde ett strängt tankearbete och bemödandet att ge dessa tankar uttryck.

- Vart jag vill komma? Till att det är så mycket oreda i livet. Här lever jag till exempel och har ingenstans att ta vägen och ingen att söka mig till... och det kallar jag för oreda.

- Nå, än sen då? frågade jag i det jag alltjämt inte kunde få klart för mig sambandet mellan honom och författarna.

- Än sen? ... Ja, jag vet inte hur jag ska kunna förklara det för dig... Men jag tror att om en sån där författare fick se mig och hur jag har det så ... så skulle han kanske kunna klargöra mitt liv för mig ... Vad tror du om det?

Jag trodde att jag själv var mäktig att klargöra hans liv för honom och gav mig genast ifärd med denna, som jag

114tyckte, mycket enkla och lätta uppgift. Jag började tala om levnadsvillkor och miljö, om den allmänna orättvisan, om dem som var livets offer och dem som var dess förtryckare.

Konovalov hörde uppmärksamt på. Han satt mittemot mig med kinden stödd mot handen, och hans stora tankfulla och kloka blå ögon beslöjades emellanåt som av en lätt dimma. Rynkorna i pannan blev allt djupare, och han tycktes knappt våga dra andan i sin iver att söka förstå mina ord.

Allt detta smickrade mig. Jag skildrade med värme hans liv och bevisade att han inte rådde för hurdan han var, att han var ett faktum, ett fullt logiskt resultat av en hel rad förutsättningar som räckte långt in i det förflutna. Han var ett förhållandenas beklagansvärda offer, en varelse av naturen likaberättigad med andra men genom en lång följd av historiska orättvisor bragt till att endast vara en värdelös nit i samhället. Och jag slutade med orden:

- Du har ingenting att förebrå dig själv... Det är du som är den förorättade...

Han satt tyst utan att ta ögonen ifrån mig. Jag såg hur de lystes upp av ett ljust vänligt leende och väntade otåligt på vad han skulle svara. Leendet flyttade sig till läpparna, och med en mjuk, kvinnligt smeksam rörelse flyttade han sig närmare mig och lade handen på min skuldra.

- Vad du kan tala bra, och så lätt det går för dig, broder! Hur har du fått reda på allt det där? Är det ur böcker alltsammans? Du har visst läst en massa... Ack, om jag också kunde läsa så där mycket!».1.; Men du är så förfärligt medlidsam av dig ... Det är första gången jag hör någon tala på det sättet. Det är riktigt märkvärdigt! Alla människor anklagar varandra för sina olyckor, men du kastar hela skulden på förhållandena. Enligt vad du säger skulle människan inte själv rå för nånting, utan det skulle vara förutbestämt att bli en landstrykare - och så blir hon landstrykare. Och på samma sätt är det med tjuvarna - de stjäl därför att de inte har något arbete men ändå måste äta. Allt det där låter så medlidsamt. Du har visst ett vekt hjärta.

- Vänta! sade jag. Du håller väl med mig? Har jäg inte rätt?

115- Du vet väl bäst själv om du har rätt eller inte, du är ju boklärd. Kanske har du rätt, när det gäller andra... Men vad mig beträffar ...

- Nå, vad då?

- Så är jag ett särskilt fall... Vern rår för att jag super? Pavelka, bror min, super inte, han har ett eget bageri i Perm han. Och jag är inte sämre bagare än han, men ändå är jag en fylltratt och en lösdrivare, och det är det enda yrke och den enda arvedel jag har... Och vi är ändå barn av samma mor. Han är till och med yngre än jag. Alltså måste det vara något felaktigt med mig... Jag har visst inte blivit så danad som det sig bör för en människa. Du säger att alla människor är lika - de föds, lever sin bestämda tid och dör. Men jag går min särskilda väg jag... Och jag är inte ensam - vi är många av den sorten. Vi är underliga kurrar, och man kan inte passa in oss i någon samhällsordning. Man måste hålla särskild räkenskap med oss och göra särskilda lagar - mycket stränga lagar... så att vi blir utrotade. För vi gör ingen nytta, men vi upptar plats och står i vägen för andra. Vem har väl förbrutit sig mot oss? Det är vi själva som har förbrutit oss både mot oss och mot livet... för vi har ingen lust att leva och ingen känsla för oss själva... Våra mödrar har väl fött oss i en olycksstund, det är hela saken...

Jag blev bestört över denna oväntade vederläggning av mina slutsatser. Denne jätte med de klara barnaögonen uteslöt sig själv från livet och räknade sig till de onyttiga individer som borde utrotas med en så leende lätthet att jag blev förstenad av en sådan självförnedring. Det var något som jag aldrig förr hade träffat på bland barfota-lassarna, som i allmänhet var lösslitna från allt, fientliga mot allt och färdiga att fräta sönder allt med sin ondskefulla skepticism... Jag hade hittills aldrig mött andra än sådana som skyllde på allt möjligt annat och beklagade sig över allting men hårdnackat höll sin egen person i skuggan för att den inte skulle utgöra ett besvärligt bevis mot deras egen ofelbarhet och som sköt skulden för alla sina olyckor på det grymma ödet och de elaka människorna ... Konovalov åter anklagade inte ödet och sade inte ett ord om människorna. Till sitt förfelade liv var endast han själv skulden, och ju ivrigare jag ansträngde mig att

116bevisa att han var "ett offer för förhållandena och miljön" desto envisare förfäktade han att han ensam bar ansvaret för sin sorgliga lott... Detta var mycket originellt, men det gjorde mig ursinnig. Han däremot tycktes njuta av att gissla sig själv, och hans ögon formligen glänste av belåtenhet då han med sin djupa klangfulla röst skrek åt mig:

- Varje människa är sin egen herre, och ingen rår för att jag är en skurk!

Från en kulturmänniskas läppar skulle sådana ord inte ha förvånat mig, för det finns ingen moralisk varböld som man inte kan finna i den invecklade och sammansatta organism som kallas "en utvecklad intelligens". Men från en barfotalasses läppar, om han så vore en intelligens bland de nakna, hungriga och ondskefulla ödets styvbarn som lever halvt som människor, halvt som djur i städernas uslaste kyffen - från en sådan barfotalasses läppar var det sällsamt att höra dylika ord. Kanske fick man anta att Konovalov verkligen var "ett särskilt fall", men det ville jag inte alls vidgå.

Till det yttre var Konovalov i minsta detalj en typisk lösdrivare, men ju mer jag iakttog honom desto mer övertygad blev jag att jag hade att göra med en variant av denna typ som förstörde min hittillsvarande föreställning om en klass av människor som är värda långt mer uppmärksamhet än man plägar bestå dem, bekajade som de är med starka lidelser och begär, en bitande ondska och i allmänhet goda huvuden...

Vår dispyt blev allt häftigare.v

- Vänta, skrek jag, hur kan väl en människa stå fast när en mängd mörka makter tränger på från alla håll?

- Hon får spjärna emot så mycket hårdare, svarade min motståndare hetsigt med flammande ögon.

- Men vad ska hon ta spjärn emot?

- Hon ska söka sig en stödjepunkt och hålla sig vid den.

- Varför har du inte gjort det då?

- Det är ju det jag säger dig, din konstiga kropp, att jag själv är skulden till mitt öde... Jag har inte funnit min stödjepunkt! Jag söker den och saknar den men finner den aldrig.

Men vi fick inte glömma bort brödet utan måste åter ta

117itu med arbetet medan vi fortsatte att ivrigt förfäkta våra respektive åsikter. Naturligtvis kunde ingendera övertyga den andre, och när vi hade tömt den sista ugnen gick vi och lade oss i häftig upphetsning.

Konovalov sträckte ut sig på golvet och somnade snart. Jag låg på mjölsäckarna och såg uppifrån ner på den skäggige jättens väldiga gestalt, där han låg på en bastmatta bredvid degtråget. Det osade varmt bröd, jäst och kol... Dagen började gry, och genom de av mjöldamm täckta fönsterrutorna blickade den grå himlen in. En kärra skramlade förbi, och en herde blåste i sin lur för att samla ihop hjorden.

Konovalov snarkade. Jag såg hur hans breda bröst höjde sig och funderade på hur jag på bästa sätt skulle kunna omvända honom till mina åsikter, men jag kunde inte hitta på något utan somnade.

På morgonen steg vi upp, gjorde i ordning degen, tvättade oss och satte oss på tråget för att dricka te.

- Har du flera böcker? frågade Konovalov.

- Ja...

- Vill du läsa dem för mig?

- Ja bevars...

- Det var snällt! Vet du vad? När månaden har gått till ända ska jag ta ut min lön och ge dig hälften!

- Varför det?

- Att köpa böcker för... Du kan köpa dig dem du tycker om, och åt mig ska du också köpa minst två men jag vill ha såna där det står om bönder... nånting i samma stil som Pila och Sysojka... Och så, förstår du, ska de vara skrivna med medlidande, inte för att gyckla och göra narr... Det finns böcker som är riktigt skräp. Det var en som hette Panfilka och Filatka... med en tavla på första sidan ... de värsta dumheter man kan tänka sig. Såna tycker jag inte om. Jag visste inte att det fanns såna böcker som dina.

- Vill du höra om Stenka Razin?*

- Om Stenka? ... Är den bra? , - Mycket bra...

- Kom hit med den då!

* Anförare för ett kosackuppror på 1600-talet.

118Och snart läste jag för honom N. Kostomarovs monografi "Stenka Razins uppror". I början föll detta talangfullt skrivna arbete, som nästan är en episk dikt, inte min skäggige åhörare i smaken.

- Varför är det inga samtal där? frågade han och kastade en blick i boken. Och då jag förklarat skälet gäspade han till och med. Visserligen sökte han dölja gäspningen, men det lyckades inte utan han förklarade med förlägen och skuldmedveten min:

- Bry dig inte om det utan läs bara. Det bara blev så där...

Jag tyckte om hans finkänsliga sätt och låtsades som om jag inte märkt något och inte begrep vad han talade om.

Men allteftersom historieskrivaren i konstnärlig relief tecknade Stepan Timofejevitjs gestalt och "de fria volgakosackernas furste" åskådligt trädde fram från bokens blad försiggick en förvandling med Konovalov. Efter att förut ha suttit likgiltig och uttråkad med sömniga ögon blev han småningom som en helt annan människa. Han satt på tråget mittemot mig med armarna om knäna och hakan stödd emot dem så att skägget dolde hans ben och stirrade på mig med begärliga, sällsamt glödande ögon under de bistert rynkade brynen. Det fanns inte längre en

skymt av den naiva barnslighet som han alltid förvånade mig med, och allt det okonstlade och kvinnligt mjuka som passade så bra till hans goda blå ögon hade försvunnit och efterträtts av något mörkt och fatalistiskt. Jag tystnade och såg på honom.

- Läs, sade han sakta men eftertryckligt.

- Vad går det åt dig?

- Läs! upprepade han, och en viss retlighet skönjdes i det bedjande tonfallet.

Jag fortsatte men kastade då och då en blick på honom och såg att han blev mer och mer uppeldad. Hans upprörda sinnesstämning meddelade sig även till mig och steg mig åt huvudet som ett lätt rus. Boken gjorde också sin verkan, och det var i ett tillstånd av nervös spänning, fylld av förkänslan av något ovanligt, som jag slutligen kom till det ställe där Stenkas tillfångatagande skildras.

- Tog de honom! utbrast Konovalov.

119Smärta, vrede, begär att hjälpa Stenka förråddes i hans häftiga utrop.

Svetten trängde fram på hans panna och ögonen vidgades sällsamt. Han rusade upp från tråget och ställde sig framför mig i hela sin längd, lade handen på min axel och sade brådskande:

- Vänta! Läs inte mer... Säg, hur går det nu? Nej, låt bli, säg ingenting! Avrättade de honom? Va? Läs fort, Maksim!

Man kunde ha trott att han var Razins köttslige bror; det var som om något oslitligt blodsband ännu efter tre sekel förenade denne barfotalasse med Stenka och som om barfotalassen med hela styrkan av sin kraftiga gestalt och hela sin lidelsefulla svårmodiga själ kände den smärta och vrede som den "fria falken" trehundra år förut hade erfarit när han tillfångatogs.

- Läs för Kristi skull!

Jag läste, upprörd och eldad, med våldsamt klappande hjärta och genomlevande, jag också, Stenkas lidanden och kval. Så kom vi till tortyrscenen.

Konovalov skar tänder, och hans blå ögon glödde som kol. Han ställde sig tätt bakom mig och kunde inte slita ögonen från boken. Hans flämtande andedräkt pustade i mitt öra och fläktade ner håret i ögonen på mig. Jag tog mig över pannan för att stryka det tillbaka. Konovalov såg det och lade sin tunga hand på mitt huvud.

- Då skar Razin tänderna så våldsamt att han spottade ut dem tillika med blodet på golvet...

- Djävlar anamma! skrek Konovalov och ryckte boken ifrån mig, slungade den i golvet och kastade sig själv efter.

Han grät, men som om han skämdes för sina tårar tjöt han för att kväva snyftningarna. Han borrade ner huvudet mellan knäna och grät i det han torkade ögonen på sina smutsiga säckvävsbyxor.

Jag satt mittemot honom på tråget och visste inte vad jag skulle säga för att trösta honom.

- Det är förfärligt, Maksim! sade han, alltjämt sittande på golvet. Först Pila och Sysojka. Och sedan Stenka ... Ett sånt öde... Spottade han verkligen ut tänderna va?

Och han skakade i hela kroppen av upphetsning.

Dessa av Stenka utspottade tänder hade gjort ett särskilt

120intryck på honom, och han förde oupphörligt samtalet tillbaka på dem.

Vi var bägge två som berusade av den grymt pinsamma tortyrscen som hade rullats upp för oss.

- Läs den en gång till för mig, hör du, bad Konovalov i det han tog upp boken från golvet och räckte mig den. Och så visa mig var det står skrivet, det där om tänderna.

Jag visade honom stället, och han liksom sög sig fast vid det med ögonen.

- Står där verkligen att "han spottade ut dem tillika med blodet"? Det är ju precis likadana bokstäver som alla de andra... Herregud! Tänk vad han måste ha pinats! Till och med tänderna... och hur går det sen då? Blir han avrättad? Ack, Gud vare lov att han blir befriad från sina kval!

Han yttrade detta med en så lidelsefull belåtenhet att jag inte kunde bli annat än rörd över hans gränslösa medlidande med den torterade Stenka.

Hela denna dag gick vi som i en underlig dimma, vi talade bara om Stenka, drog oss till minnes drag ur hans liv, de folkvisor som hade diktats om honom, hans tortyr och avrättning. Två gånger stämde Konovalov upp en sång med sin klingande baryton men avbröt sig genast igen.

Han och jag var ännu bättre vänner än förut alltifrån den dagen.

3

Jag läste ännu ett par gånger för honom "Stenka Razins uppror" och dessutom "Taras Bulba" av Gogol och "Fattigt folk" av Dostojevskij. Taras föll också min åhörare mycket i smaken, fast han inte kunde fördunkla det starka intrycket av Kostomarovs bok. Men Makar Devusjkin och Varja, huvudpersonerna i Dostojevskijs berättelse, begrep Konovalov sig inte på. Tonen i Makars brev föreföll honom löjlig, och mot Varja förhöll han sig tämligen skeptisk.

- En sån listig häxa, så hon försöker smila sig in hos gubben!... Och han... en sån fågelskrämma! Vet du vad,

121Maksim, sluta upp med det där skräpet! Det är ju ingen mening med det. Han vill bara ha henne, och hon vill ha honom... Det är riktigt synd om papperet... Det är ju varken att gråta eller skratta åt... vad är det skrivet för?

Jag påminde honom om att det var ungefär samma ämne i "Podlipovtserna", men det ville han inte hålla med om.

- Nej, Pila och Sysojka - det är annat det! De är levande människor som lever och kämpar... men de där! De skriver bara brev... tråkiga brev! De är inte människor utan bara tomma påhitt. Tacka vet jag Stenka och Taras... tänk om de hade varit tillsammans! Du min skapare, såna bragder de skulle ha gjort. Då skulle Pila och Sysojka kunnat få det lite bättre... tror du inte det?

Han hade inget begrepp om de olika tiderna, utan i hans föreställningsvärld levde alla hans älsklingshjältar samtidigt fast på olika ställen... Jag hade all möda att övertyga honom om att även om Sysojka och Pila färdades utför Kama skulle de inte möta Stenka, och om Stenka drog mot de donska kosackerna och ukrainarna skulle han inte finna Bulba bland dem. Det gjorde Konovalov riktigt ledsen när han äntligen fick det klart för sig.

Jag försökte läsa för honom om det pugatjovska upproret för jag ville höra vad han tyckte om Jemelka. Men han bara skällde på honom.

- Usch, en sån där brännmärkt skälm - nej tack! En som ger sig ut för tsaren och uppviglar folket... Hur många människor har han inte störtat i fördärvet, den hunden! Nej, Stenka, det är något helt annat det, bror lille... Men en pugatj är bara en fågelskrämma och ingenting annat! Har du inga flera böcker av samma slag som den där om Stenka? Sök reda på några... Och det där nötet Makar slänger vi... det är bara tråkigt. Läs då hellre ännu en gång om hur Stenka Razin blev avrättad...

På helgdagarna gick Konovalov och jag ut till ängarna längs floden. Vi tog med oss lite brännvin, bröd och en bok och begav oss redan tidigt på morgonen "ut i det fria", som Konovalov kallade dessa exkursioner.

Isynnerhet tyckte vi om att gå till "glasfabriken". Så kallades av ett eller annat skäl en byggnad som låg på ett fält strax utanför stån. Det var ett trevånings stenhus med

122instörtat tak, sönderbrutna fönsterramar och en källare som hela sommaren var full av en flytande stinkande smörja. Gröngrått, halvt raserat och övergivet stod det där och stirrade mot stån med sina mörka tomma fönsterhål, likt en av ödet illa åtgången invalid som har körts bort från stans råmärken och nu jämmerligt

avvaktade sin sista stund. Vid högvatten spolades hela huset av floden, men fastän täckt av en grön mögelskorpa från taket till grunden stod det där orubbligt, skyddat av de omgivande polarna mot alltför täta besök av polisen och därför, trots att det inte hade något tak, lämpligt husrum åt en hel del ljusskygga och hemlösa individer.

Där fanns alltid en hel mängd halvt utsvultna trashankar som höll till i ruinen som ugglor, och jag och Konovalov var alltid välkomna gäster bland dem för vi tog med oss var sitt stort vetebröd från bageriet och köpte under vägen ett kvarter brännvin och ett helt tråg med "varm mat", lungor, lever etc. För ett par tre rubel kunde vi sålunda bjuda "glasfolket", som Konovalov kallade dem, på traktering, och de fick äta sig riktigt mätta.

De återgäldade oss för dessa trakteringar med historier i vilka den hemska och upprörande sanningen blandade sig med de mest naiva lögner. Varje historia var som en spetsvävnad där sanningens svarta trådar utgjorde botten, mot vilken lögnernas brokiga blommönster avtecknade sig, och just denna blandning var det som gjorde ett så smärtsamt och beklämmande intryck. "Glasfolket" tyckte om oss på sätt och vis och var nästan alltid mina uppmärksamma åhörare. En gång läste jag för dem Nekra-sovs "Vem har det bra i Ryssland?", och jämte rungande skrattsalvor hörde jag många värdefulla anmärkningar rörande detta ämne.

Varje människa som har besegrats i kampen för tillvaron och försmäktar som fånge i livets obarmhärtiga smuts är en större filosof än själve Schopenhauer därför att en abstrakt tanke aldrig får en så koncis och åskådlig form som när den pressas ut av lidandet. Livskännedomen hos dessa människor, vilka hade kastats överbord av livet, överraskade mig genom sitt djup, och jag lyssnade begärligt till deras historier medan Konovalov endast hörde på dem för att argumentera mot berättarens filosofi och dra

123in mig i en dispyt.

Då sålunda någon fantastiskt utstyrd individ med allt annat än förtroendeväckande utseende berättade historien om sitt liv och sin undergång - naturligtvis alltid så att han försvarade och urskuldade sig själv - smålog Konovalov tankfullt och skakade misstroget på huvudet. Han gjorde det alltid så öppet att det genast märktes.

- Tror du mig inte, Sasja? utbrast berättaren förolämpad.

- Jovisst tror jag dig... Hur ska man kunna annat än tro en människa? Även om man ser att hon ljuger bör man tro henne, det vill säga man ska höra på och försöka förstå varför hon ljuger. Ibland hjälper en lögnen bättre att begripa en människa än sanningen... Och hurdan skulle väl den sanning se ut som vi har att säga om oss själva? Den vore aldrig för vacker... Men ljuga kan man fint... Är det inte sant?

- Jo, nog är det sant, instämde berättaren. Men varför ruskar du på huvudet?

- Varför? Jo, därför att du bedömer saken felaktigt ... Du berättar din historia som om det inte var du själv utan dina grannar och alla möjliga förbigående som har skapat ditt liv. Men var fanns du under tiden? Och varför uppbjöd du inte all din kraft mot ditt öde? Och hur kommer det sig att vi alla beklagar oss över människorna fast vi ju själva är människor, och andra kan alltså beklaga sig över oss. Man hindrar oss att leva - det vill säga, vi hindrar också någon, är det inte så? Nå, hur ska man förklara det?

- Man kan inrätta livet så att det finns utrymme för alla och så att ingen hindrar den andre, ljöd det kategoriskt från det motsatta hållet.

- Men vem ska inrätta livet då? frågade Konovalov triumferande, och rädd att någon skulle förekomma honom skyndade han sig att svara: Jo, vi! Vi själva! Och hur ska vi kunna inrätta livet om vi inte förstår det utan fuskar bort vårt eget liv? Därav följer, bröder små, att hela tyngdpunkten ligger hos oss... Nå, och hurdana vi är, det är nogsamt känt...

De andra gjorde invändningar och ville rättfärdiga sig, men han höll envist fast vid sin åsikt: ingen hade förbrutit

124sig mot dem, utan var och en var själv ansvarig för sitt öde.

Det var omöjligt att få honom ur denna föreställning, och lika omöjligt var det att tillägna sig hans åsikt om människorna. Å ena sidan ansåg han dem fullt istånd att inrätta ett liv i frihet, å den andra föreföll de honom

svaga, bristfälliga och urstånd till annat än att ömsesidigt anklaga varandra.

Mycket ofta varade sådana tvister från tolv på middagen till tolv på natten, och Konovalov och jag fick leta oss hem i mörker, vadande till knäna i smuts.

En gång var vi nära att drunkna i ett kärr, en annan gång råkade vi ut för en patrull och fick tillbringa natten på vaktkontoret i sällskap med ett tjugotal vänner från "glasfabriken", vilka ur polisens synpunkt var högst misstänkta individer. Ibland hade vi inte lust att filosofera utan gick långt bort över ängarna på andra sidan floden, där det fanns små insjöar som ännu var fulla av småfisk från den senaste översvämningen. I snåren på stranden av någon sådan liten sjö gjorde vi upp eld för att förhöja den poetiska stämningen och läste en bok eller filosoferade om livet. Och stundom föreslog Konovalov tankfullt:

- Om vi skulle titta på himlen, Maksim!

Vi lade oss på rygg och stirrade upp i den blå bottenlösa skyn över oss. I början hörde vi både prasslet av löven omkring oss och plaskandet av vattnet i sjön, vi kände marken under oss och närvaron av allt som omgav oss ... Men så drog småningom den blå himlen oss till sig och insvepte vårt medvetande i ett töcken, vi förlorade känslan av tillvaron, rycktes liksom loss från jorden och svävade genom himlarymden i ett slags kontemplativ halvslummer som vi bemödade oss att inte störa vare sig genom ord eller rörelser.

Så låg vi flera timmar i sträck och återvände sedan hem till vårt arbete, andligt och kroppsligt uppfriskade och föryngrade av denna förtroliga samvaro med naturen.

Konovalov älskade naturen med en djup ordlös kärlek som endast tog sig uttryck i den milda glansen i hans ögon, och under dylika färder var han alltid fylld av en fridsamt kärleksfull sinnesstämning som ännu mer ökade hans likhet med ett barn. Ibland utbrast han med en djup

125suck i det han såg upp mot himlen:

- Ack, vad det är skönt!

Och i detta utrop låg mera mening och känsla än i de lyriska utgjutelserna hos åtskilliga poeter som prisar naturen snarare för att upprätthålla sitt rykte som fina skönhetskännare än av verklig hänförelse för dess uppenbara fägring...

Liksom allting annat förlorar också poesin sin heliga enkelhet och omedelbarhet när man gör den till yrke.

4

Så förflöt två månader under vilka Konovalov och jag samtalade och läste mycket tillsammans. "Stenka Razins uppror" hade jag läst så ofta för honom att han ledigt kunde berätta den med egna ord sida för sida, från början till slut.

Denna bok hade för honom blivit vad en fesaga stundom kan bli för ett fantasirikt barn. Han kallade de föremål han hade att göra med vid namn efter bokens hjältar, och en gång då ett brödfat föll till golvet och slogs sönder utbrast han ond och ledsen:

- Ack du, din vojvod!

Ett misslyckat bröd kallade han Frolka efter Stenkas fege bror, jästen var "Stenkas huvudkudde", och själva namnet Stenka var för honom synonymen för allt stort, ovanligt och tragiskt.

Om Kapitolina, vars brev jag hade läst för honom och som jag skrivit svar till första dagen av vår bekantskap, hade det knappast varit tal på hela tiden.

Jag visste att Konovalov hade skickat henne pengar genom en viss Filipp och bett denne lägga sig ut för flickan hos polisen, men varken från Filipp eller Kapitolina hade något svar hörts av.

Så plötsligt en afton då Konovalov och jag just skulle skjuta in brödet i ugnen öppnades dörren till bageriet, och från den mörka förstugan hördes en låg kvinnoröst som i en både skygg och fräck ton yttrade:

- Ursäkta... t«

- Vem söker ni? frågade jag medan Konovalov satte

126ner den tomma plåten och förlägen drog sig i skägget.

- Arbetar bagaren Konovalov här?

Nu stod hon på tröskeln, och skenet av hänglampan föll rätt på hennes av en vit ylleduk täckta huvud. Under halsduken tittade ett runt, näpet litet ansikte fram, med uppnäsa, gropar i kinderna och röda fylliga läppar.

- Ja, här är han, svarade jag.

- Här är jag! utbrast Konovalov med överdrivet bullersam glädje i det han slängde plåten ifrån sig och med stora steg skyndade fram till henne.

- Sasjenka! hälsade hon honom med en trånande suck.

De omfamnade varandra, varvid Konovalov var tvungen att luta sig djupt ner.

- Nå, hur är det med dig? Har du varit här länge? Är du fri nu? Skönt! Där ser du! Det var ju det jag sa... Nu ligger vägen öppen framför dig igen - gå modigt framåt! sade Konovalov brådskande i det han alltjämt stod kvar borta vid tröskeln och höll henne i famnen.

- Maksim, bror lille, du får knoga ensam idag, jag är tvungen att spela kavaljer. Var har du tagit in, Kapa?

- Jag kom direkt hit till dig ...

- Hit? Men här kan du omöjligt stanna... här bakar vi bröd och... här är det omöjligt! Vår principal är fasligt sträng av sig. Du måste ge dig av nån annanstans för inatt... vi får hyra ett rum åt dig. Jaha!

Och de gick. Jag sysslade med brödet och väntade inte Konovalov tillbaka förrän nästa morgon, men till min häpnad kom han redan efter ungefär tre timmar. Ännu större blev min förvåning då jag vid en blick på hans ansikte fann en trumpen, trött och utttråkad min istället för den glädje jag hade väntat mig.

- Vad går det åt dig? frågade jag nyfiken på vad som hade framkallat en mot den glada händelsen så föga svarande sinnesstämning hos min vän.

- Ingenting, svarade han dystert, spottade förargad och teg.

- Jovisst, vad är det? envisades jag.

- Vad rör det dig? svarade han trött och sträckte ut sig på tråget i hela sin längd. Vad det är? Det är ... det är ett kvinnfolk, det är hela saken.

Jag hade all möda att få en förklaring av honom, och

127till slut gav han den i ungefär följande ord:

- Det är ett kvinnfolk, säger jag dig! Och om jag inte var ett sånt nöt skulle det inte vara något mer med det. Begriper du? Nå... nu säger du att ett kvinnfolk också är en människa. Det förstås, hon går på bakbenen, äter inte gräs, har talförmåga, skrattar... det vill säga, hon är inte ett djur. Och ändå hör hon inte ihop med folk av mitt slag... Varför? Ja, det vet jag inte. Jag känner att hon inte gör det, men varför, det begriper jag inte... Kapitolina till exempel, vad är det nu hon vill? Hon vill följa med mig, säger hon... det vill säga leva tillsammans med mig som min hustru. "Jag vill vara din hund", säger hon... Det är ju galenskaper! "Min käraste flicka", sa jag, "var inte en sån toka! Döm själv, hur ska man kunna leva tillsammans med mig? För det första super jag, för det andra har jag varken hem eller härd, för det tredje är jag en landstrykare och kan aldrig stanna länge på samma ställe..." och en mängd andra saker i den vägen sa jag. Men vad superiet beträffar, det spottade hon åt. Alla hantverkare super, säger hon, och det hindrar dem inte att ha hustrur, och ett hem skulle jag nog få bara jag fick en hustru, och sen skulle jag inte längre ha lust att ge mig av nån annanstans, sa hon. Men jag sa: "Nej, Kapa, det går inte - jag vet att jag aldrig skulle kunna vänja mig vid ett sånt liv." - "Då hoppar jag i sjön", säger hon. "Äh, du är en toka",

säger jag. Då ger hon sig till att okväda mig av alla krafter. "Ack, du din långa satan", skriker hon, "din bedragare, din skamlösa bov, din fridstörare..." och så gick hon på. Hon var så ursinnig att jag tänkte ta till sjappen. Sen började hon gråta igen. Och medan hon gråter överhopar hon mig med förebråelser. "Varför tog du mig bort därifrån", säger hon, "när du inte vill ha mig? Varför lockade du mig från min plats", säger hon, "och vart ska jag nu ta vägen, du din rödhårige usling?" säger hon... Fy tusan! Vad ska jag nu ta mig till med henne?

- Men varför tog du i själva verket henne bort ifrån det där huset? frågade jag.

- Varför? Det var en konstig fråga! Jag tyckte förstås synd om henne. Om man går förbi och ser en människa sjunka ner i ett moras så tycker man synd om henne, det gör väl var och en. Men att sätta bo och så vidare - nej

128tack! Det kan jag inte vara med om. Vad är jag för en familjeförsörjare? Om jag hade kunnat besluta mig för den saken hade jag väl gift mig för längesen. Såna tillfällen som jag haft - både med hemgift och allt. Men när jag nu inte kan det, hur ska jag då kunna tänka på det? Hon gråter och sörjer... och det är förstås ledsamt... Men vad ska jag göra? Jag kan inte!

Han bekräftade sina ord med en eftertrycklig nick, steg upp från tråget, for med båda händerna genom skägget och håret och började gå av och an med sänkt huvud, tankfullt spottande framför sig.

- Maksim, sade han därpå i förlägen och bedjande ton, vill du inte gå till henne och försöka förklara för henne varför jag inte... Vad, vill du inte det, bror lille?

- Vad ska jag säga henne då?

- Säg henne hela sanningen... Säg: Han kan inte. Det passar inte för honom... Och så kan du säga... säg att han har en otäck sjukdom.

- Kallar du det för sanning? frågade jag.

- Nej... nej, det är förstås inte sant... Men det är en sån bra ursäkt... Fan anamma! Det är då alltid trassel med de välsignade fruntimren! Vad skulle jag ta mig till med en hustru?

Han sträckte ut armarna med en sådan åtbörd av förtvivlan att det var tydligt att han inte visste vad han skulle ta sig till. Och trots det ofrivilligt komiska i hela denna historia kunde dess dramatiska sida inte undgå att intressera mig. Min stackars vän gick fortfarande av och an i bageriet och talade liksom för sig själv.

- Och jag tycker inte om henne längre, hon inger mig en riktig skräck! Det är som om hon ville suga mig till sig, dra mig ner i ett bottenlöst kärr. Hon försöker få sig en man, den dumma tokan - det är hon tillräckligt slug till.

Det var lösdrivarinstinkten som gjorde sig gällande, väckt av det attentat som man försökte mot hans frihet.

- Nej, på den kroken fångar man mig inte, jag är en för stor fisk! utbrast han skrytsamt. Jag sliter av reven jag... och så är det slut med den saken! Han stannade mitt i bageriet och försjönk småleende i tankar. Jag följde med minspelet i hans upprörda ansikte och försökte gissa vad resultatet skulle bli av hans funderingar.

129

9 Urspårade- Maksim, du! Om vi skulle ge oss av till Kuban.

Det hade jag inte väntat. Jag hade vissa litterärt pedagogiska avsikter beträffande honom, jag hoppades kunna lära honom läsa och skriva och bibringa honom det vetande jag själv ägde vid denna tid. Det skulle vara intressant att se vart detta experiment skulle leda... Han hade lovat mig att inte röra sig ur fläcken på hela sommaren, vilket betydligt underlättade min uppgift, och så ett tu tre...

- Vad pratar du för dumheter! utbrast jag förargad.

- Men vad ska jag göra då? frågade han förtvivlad.

Jag lugnade honom med att Kapitolinas anslag mot honom nog inte var så allvarligt menat som han hade inbillat sig och att det var bäst att vänta och se vad det skulle bli av.

Han behövde inte vänta länge.

Vi satt och pratade på golvet framför ugnen med ryggen vänd mot fönstret. Det var nära midnatt, och sedan Konovalov kom tillbaka hade ungefär två timmar förflutit. Plötsligt hördes bakom oss skramlet av en sönderslagen fönsterruta, och en tämligen stor kullersten ramlade med buller och bång in på golvet. Vi rusade förskräckta upp och skyndade fram till fönstret.

- Den träffade inte! skrek en gäll röst. Jag siktade dåligt! Annars skulle han minsann...

- Kom! röt en grov bas. Kom, jag ska göra upp räkningen med honom... sen.

Ett förtvivlat, drucket, hysteriskt skratt som skar genom märg och ben trängde från gatan in genom det sönderslagna fönstret.

- Det är hon, sade Konovalov dystert.

Jag såg ännu så länge bara två fötter som hängde ner från trottoaren i fördjupningen utanför vårt fönster. De slängde på ett besynnerligt sätt fram och tillbaka och slog med klackarna mot tegelväggen som om de sökte stöd.

- Så kom då! lallade den grova basen.

- Släpp mig! Dra inte i mig, låt mig lätta mitt hjärta. Adjö, Sasja! Adjö, din... och ett tämligen ©förblommerat skällsord följde.

Jag gick närmare fönstret och såg Kapitolina som stod nerhukad med händerna stödda mot trottoaren och för-

130sökte titta in i bageriet. Hennes rufsiga hår hängde ner över axlarna och bröstet, den vita halsduken satt på sned och klänningslivet var sönderslitet över bysten. Hon var stupfull och raglade av och an, hickande, svärjande, hysteriskt skrikande, med blossande tårdränkt ansikte ...

Över henne lutade sig en storväxt man som med ena handen stödde sig mot hennes axel, med den andra mot husväggen och ideligen gastade:

- Kom då! Kom då!

- Sasja! Du har störtat mig i fördärvet... kom ihåg det! Förbannelse över dig, din rödhårige djävul! Jag önskar att du aldrig mer fick skåda dagens ljus. Jag hoppades att jag skulle kunna bli en bättre människa, men du, du gjorde bara narr av mig, din skurk... Men vänta! Det ska du nog få igen... Han gömmer sig... Skäms du, din fördömda skråpuk... Sasja... vännen min!

- Jag gömmer mig inte, sade Konovalov dovt i det han gick fram till fönstret och kiev upp på tråget. Jag behöver inte gömma mig... du har ingen anledning att... Jag ville dig väl - hon får det bättre så, tänkte jag, och så ställer du till med såna här historier...

- Sasja! Kan du inte slå ihjäl mig?

- Varför har du supit dig full? Vet du hur det har kunnat bli... imorgon...

- Sasja! Sasja! Kasta mig i sjön!

- Seså, låt det vara nog nu! Kom! ropade basrösten.

- Din skurk! Varför låtsades du som om du var så snäll och godhjärtad?

- Vad är det här för väsen? Vem är där?

Nattväktarens visselpipa blandade sig i samtalet, överröstade det och tystnade åter.

- Varför trodde jag på dig, din djävul, snyftade flickan utanför fönstret.

Så började plötsligt hennes fötter sprattla, for hastigt upp och försvann i mörkret. Man hörde ett oredigt prat och larm.

- Jag vill inte till polisen! Sasja! tjöt flickan ängsligt.

Mot stenläggningen ljöd tunga steg, visslingar, dova

snyftningar, skrik.

- Sa-asja! Käraste!

Det lät som om man obarmhärtigt misshandlade nå-

131gon... Så avlägsnade sig larmet, blev allt dovare och svagare och dog slutligen bort som en elak dröm.

AUt detta hade gått så hastigt att Konovalov och jag stod som bedövade och stirrade ut i mörkret utan att kunna sansa oss efter alla dessa snyftningar, svordomar, kommandorop och stönanden. Jag mindes enstaka ljud och visste knappast om jag drömde eller var vaken. Det dystra lilla dramat hade fått ett hastigt slut.

- Det var det, sade Konovalov med ett egendomligt milt och enkelt tonfall, alltjämt lyssnande till stillheten därute i den mörka natten, som tyst och strängt blickade in genom fönstret på honom.

- Ett sånt spektakel! fortsatte han liksom undrande efter ett par sekunder; han stod kvar på knä på tråget i samma ställning, med armarna stödda mot fönsterposten. Nu förs hon till poliskontoret... drucken... i sällskap med gud vet vad för en satan. Det gick fort undan!

Han suckade djupt, kiev ner från tråget, satte sig på en säck, och i det han fattade om huvudet med bägge händerna och vaggade av och an frågade han halvhögt:

- Säg mig, Maksim, hur har allt detta egentligen kommit sig? ... Det vill säga, vad har jag att förebrå mig?

Jag sade honom rent ut att alltsammans var hans fel. Först och främst måste man ha klart för sig vad det var man ville göra, och när man började en sak borde man tänka sig hur den möjligen kunde sluta. Ingendera delen hade han gjort, och därför var han skulden till alltihop. Jag var verkligen riktigt förargad på honom - Kapitolinas skrik och snyftningar, hennes druckne följeslagares oupphörliga "Kom då! Kom då!" ... allt detta ljöd ännu i mina öron, och jag skonade inte min vän Sasja.

Han hörde på mig med sänkt huvud, men då jag hade slutat höjde han det, och i hans ansikte läste jag häpnad och förskräckelse.

- Så du säger! utbrast han. Jo, det var fint! Men nu då, säg? Vad ska jag göra med henne nu?

I hans ton låg ett så barnsligt och uppriktigt erkännande av hans skuld mot flickan och ett sådant hjälplöst bryderi att det gjorde mig ont om honom, och jag tänkte att jag kanske hade talat för skarpt och hänsynslöst till honom.

132- Varför tog jag henne ifrån det där stället! utbrast Konovalov ångerfullt. Men nu vet jag vad jag ska göra... Jag ska gå till polisen och försöka få henne därifrån ... Jag ska be att få träffa henne... jag ska säga henne... ja, vad som helst. Tycker du inte att jag bör gå?

Jag sade att det knappast skulle tjäna något till att försöka träffa henne. Vad skulle han säga henne? Dessutom var hon ju drucken och låg nu troligen och sov. Men han framhärdade i sitt infall.

- Jo vänta, jag går dit. Jag menar i alla fall väl med henne... Men de som nu är omkring henne, vad är väl det för människor? Jag går dit. Sköt du om det här ... jag är strax tillbaka.

Han slängde mössan på huvudet och skyndade iväg utan att ens ge sig tid att ta på de gamla nedkippade skorna som han vanligtvis gick och sprätte med.

Jag skötte om baket och lade mig att sova, men då jag vaknade på morgonen och som vanligt kastade en blick på Konovalovs sovplats fanns han ännu inte där.

Först framemot aftonen visade han sig, dyster och rufsig, med djupa veck i pannan och de blå ögonen fördunklade som av en dimma. Utan att se på mig gick han fram till trågen, såg efter vad jag hade gjort och sträckte stillatigande ut sig på golvet.

- Nå, har du träffat henne? frågade jag.

- Det var ju därför jag gick dit.

- Nå, hur var det?

- Ingenting.

Det var tydligt att han inte ville säga något. Eftersom jag antog att denna sinnesstämning inte skulle vara länge besvärade jag honom inte med några frågor. Hela dagen var han mycket tystlåten, kastade bara åt mig några korta fraser som gällde arbetet och vankade omkring i bageriet med huvudet nedsjunket mot bröstet och ögonen alltjämt lika beslöjade. Det var som om något hade slocknat inom honom, han arbetade långsamt och trögt, liksom fjättrad av sina tankar. På natten, då vi hade skjutit in de sista bröden i ugnen och inte vågade gå och lägga oss av fruktan för att bränna upp dem bad han mig:

- Hör du, ta och läs något om Stenka.

Eftersom skildringen av tortyren och avrättningen mest

133intresserade honom läste jag med flit just detta ställe. Han hörde uppmärksamt på där han låg orörligt utsträckt på golvet, stirrande upp mot det nedrökta taket.

- Så dog alltså Stenka. Så gjorde de slut på en människa, yttrade Konovalov långsamt. Men man kunde i alla fall leva på den tiden, man hade sin frihet, kunde gå vart man ville och vara glad. Nu är det så stilla och fredligt överallt, en sådan ordning... om man betraktar livet från sidan är det idel fridfullhet. Vi läser böcker och får lära allt möjligt... Men ändå står människan utan skydd och ingen tar hand om henne. Att synda är förbjudet, men att inte synda är omöjligt... På gatorna är det ordning, men i själen är det oreda och villervalla. Och ingen kan förstå den andre.

- Nå, Sasja, hur har du det nu med Kapitolina? frågade jag.

- Vafails? spratt han till. Med Kapa? Den visan är slut... Och han slog avgörande ut med handen.

- Jaså, du har gjort slut på det?

- Jag? Nej... hon har själv gjort slut.

- Hur då?

- På ett mycket enkelt sätt. Hon håller sig till sitt och vill inte veta av något annat... Allt blir vid det gamla utom det att förut söp hon inte, men det har hon börjat med nu... Ta du ut brödet ur ugnen, jag lägger mig och sover.

I bageriet blev det tyst och stilla. Lampan rök, emellanåt klapprade ugnsluckorna, och skorpan på de nygräd-dade bröden smällde där de stod och torkade. På gatan utanför våra fönster stod två nattväktare och pratade. Och ännu ett underligt ljud nådde då och då mina öron, om det nu var en skylt som gnällde eller en människa som jämrade sig.

Jag tog ut brödet och lade mig för att sova men kunde inte somna utan låg med halvslutna ögon och lyssnade till alla nattens ljud. Plötsligt får jag se hur Konovalov ljudlöst reser sig från golvet och går fram till hyllan där han tar boken om Stenka Razin, öppnar den och håller den för ögonen. Jag kan tydligt se hans tankfulla ansikte och hur han för fingret längs raderna, skakar på huvudet, vänder på bladet, uppmärksamt stirrar på bokstäverna och

134sedan flyttar blicken till mig. Över hans tankfulla tärda anletsdrag låg ett sällsamt spänt och frågande uttryck som var nytt för mig.

Jag kunde inte styra min nyfikenhet utan frågade vad han gjorde.

- Jag trodde att du sov, svarade han förläget. Så kom han fram till mig med boken i handen, satte sig bredvid mig och började stammande: Ser du, det var en sak som jag ville fråga dig om... Finns det inte nån bok om levnadsordningen ... jag menar som kan lära en hur man ska leva? Jag skulle vilja veta vilka handlingar som är skadliga och vilka som inte är det... Ser du, jag vet ibland inte hur det är med mitt görande och låtande ... Somligt

tycks mig bra i början, men så går det på tok på slutet. Som nu till exempel ifråga om Kapa... Han drog djupt efter andan och fortsatte enträget bedjande: Ta därför reda på om det finns nån bok om hur människan ska handla. Och läs den för mig.

Det uppstod några ögonblicks tystnad.

- Maksim!

- Ja?

- Så den där Kapitolina skällde ut mig!

- Ah, tänk inte mer på det nu...

- Nej, det tjänar förstås ingenting till... Men säg mig... hade hon rätt?

Detta var en kinkig fråga, men efter ett ögonblicks tvekan svarade jag ja.

- Det tycker jag med... Hon hade rätt, sade Konovalov mörkt och tystnade.

Han kastade sig länge av och an på sin bastmatta, steg upp några gånger, satte sig vid fönstret, rökte ett par bloss och gick så och lade sig igen.

Sedan somnade jag, och då jag vaknade var han borta och kom inte tillbaka förrän på aftonen. Han var överhöljd av damm, och hans beslöjade ögon hade en stirrande blick. Han kastade mössan på hyllan, suckade och satte sig bredvid mig.

- Var har du varit?

- Jag har varit för att titta till Kapa ännu en gång.

- Nå?

- Den visan är slut, bror lille, det sa jag dig ju...

135- Äsch, det går inte att göra något för såna där människor, sade jag för att skingra hans dysterhet och började tala om vanans oemotståndliga makt och allt möjligt annat som kunde lämpa sig för tillfället. Konovalov teg hårdnackat och stirrade ner i golvet.

- Nej, så är det inte! Det beror inte på det utan på att jag är en människa som smittar av mig... Jag har själv ingen lycka i livet, och det utgår liksom en giftig olycks-bringande dunst ifrån mig, så att när jag närmar mig en människa blir hon genast smittad av mig. Och jag kan inte bringa annat än sorg och elände... Om jag tänker efter -vem har jag väl under hela mitt liv skaffat någon glädje? Ingen! Och ändå har jag haft med så många att göra... Jag är en genomrutten stackare...

- Det där är ju galenskaper!

- Nej, det är sant! förklarade han med en bekräftande nick.

Jag försökte övertyga honom om motsatsen, men mina ord tycktes endast stärka honom i hans övertygelse om sin oduglighet.

Han förändrades snabbt efter händelsen med Kapa. Han blev trög och tankspridd, tyst och osällskaplig, förlorade intresset för böckerna och arbetade inte längre med sin förra iver. Under fristunderna lade han sig på golvet och stirrade upp i taket. Ansiktet var infallet och ögonen förlorade sin klara barnsliga glans.

- Vad går det åt dig, Sasja? frågade jag.

- Stunden närmar sig, förklarade han okonstlat. Snart ska jag börja supa igen... Det bränner redan inom mig ... alldeles som eld, ser du... Ja, ögonblicket är inne... hade inte den där historien varit skulle jag kanske ha kunnat hålla ut en tid till. Men det fräter och gnager... Hur kom det sig? Jag ville göra en människa väl, och så med ens gick det alldeles på tok! Ja, bror, det behövs i sanning att det blir ordning i ens görande och låtande här i livet ...

Skulle det inte vara möjligt att fundera ut en lag som gjorde att alla människor handlade som en man och att alla kunde förstå varandra? Måste den ene alltid leva tusen mil ifrån den andre? Kan de lärda inte förstå att man måste införa ordning på jorden och bringa människorna till klarhet?... Ack, ett sånt elände!

136Fördjupad i detta grubbel över nödvändigheten av ordning i livet hörde han inte på vad jag sade. Jag märkte att han blev liksom främmande för mig. En dag då jag för femtioelfte gången utvecklade min plan till omorganisation av livet blev han rentav ond:

- Seså, sluta då... Det där har jag hört tillräckligt... Det är inte livet som är huvudsaken utan människorna... begriper du? Enligt vad du säger skulle - medan allt det andra förändras - människan ändå förbli sån hon nu är. Nej, förändra henne först, visa henne hur hon ska bete sig för att få klarhet inom sig och inte känna sig inklämd och betryckt på jorden - det är vad man bör sträva efter. Lär människan att finna sin rätta väg... Allt vad du pratar är bara tomma påhitt...

Då jag sade emot honom blev han antingen ond eller misslynt och utbrast:

- Ah, låt mig vara ifred!

En kväll gick han ut och kom inte tillbaka på natten och inte heller följande dag. Istället infann sig bagarmästaren med bekymrad min och sade:

- Nu har vår Sasja börjat supa igen. Han har slagit sig ner i "Gluggen". Vi får skaffa en annan bagare...

- Han kanske blir ordentlig igen...

- Ja, sitt och vänta på det du... Jag känner honom jag...

Jag begav mig till "Gluggen", en ökänd krog som på ett mycket knepigt sätt hade blivit inrymd i en stenmur. Den utmärkte sig genom att inte ha några fönster, utan ljuset föll in genom en öppning i taket. I själva verket var det en fyrkantig grop som man hade grävt i jorden och täckt med bräder. Där luktade jord, dålig tobak och finkel, en symfoni av dofter som efter en halvtimmes vistelse på ort och ställe åstadkom en våldsam huvudvärk. Men stamkunderna i detta kyffe - tvivelaktiga existenser utan bestämd sysselsättning - var vana vid stanken liksom de hade vant sig vid en massa för andra människor outhärdliga ting. Och de satt där dagarna i ända i väntan på någon hederlig hantverkare som hade kommit på glid och vars sista slantar de kunde hjälpa till att supa upp.

Konovalov satt vid ett stort bord mitt i rummet i en krets av sex herrar i fantastiskt trasiga kläder som såg ut

137som hjältarna i "Hoffmanns äventyr" och som lyssnade till honom med aktningsfull och smickrande uppmärksamhet.

De drack en blandning av öl och brännvin och åt något som såg ut som torra lerklumpar.

- Drick, bröder, drick allt vad ni förmår! Jag har både pengar och kläder... I tre dar räcker det nog. Allt ska vi supa upp och sen är sagan slut! Jag vill inte arbeta längre och inte stanna här heller.

- Nej, det är én usel håla, sade en av stallbröderna, en fet och fryntlig figur.

- Arbeta? inföll en annan och stirrade häpet frågande upp i taket. Har vi då kommit till världen för att arbeta?

Och de började alla prata på en gång för att bevisa för Konovalov att det var hans rättighet, ja än mer hans oavvisliga skyldighet att supa upp allt han hade, och det naturligtvis just i deras sällskap.

- Å, Maksim, är du där! utbrast Konovalov muntert då han fick se mig. Kom hit, du din fariseiske bokmal, och ta dig ett glas! Jag för min del har alldeles glidit ur spåren, bror lille! Supa ska jag tills jag bara har håren kvar på kroppen... Vül du inte ha dig en tår?

Han var ännu inte drucken, men hans blå ögon lyste av förtvivlad upphetsning och svårmod, och det yviga silkes-lena skägget, som böljade över bröstet, rördes av och an av underkäkens nervösa darrning. Skjortkragen var uppknäppt, på den vita pannan glänste svettdroppar, och handen, som han sträckte mot mig med glaset, skakade.

- Låt bli, Sasja, och kom med härifrån, sade jag och lade handen på hans axel.

- Låta bli? Han skrattade. Om du hade kommit för tio år sen och sagt det skulle jag kanske ha låtit bli. Men nu är det bäst att jag håller på... Vad ska jag annars ta mig till? Säg mig, vad? Jag känner ju till allting, varenda spottning i livet... men begriper ingenting och vet inte min väg... Jag känner och känner... och så dricker jag för det är det enda jag har att göra... Drick!

Hans sällskap betraktade mig med uppenbart missnöje, och tolv ögon mätte min gestalt med allt annat än vänliga blickar.

De stackars satarna var rädda att jag skulle dra Kono-

138valov med mig och sålunda beröva dem den traktering de kanske hade väntat på en hel vecka.

- Ser ni, bröder, det här är min kamrat... en fan så lärd krabat, må ni tro! Maksim, kan du inte ta och läsa upp något om Stenka?... Ack bröder, såna böcker det finns här i världen! Eller om Pila och Sysojka, vad, Maksim? Det är inte en bok det, gossar, utan blod och tårar. En sån där Pila är jag också, eller hur, Maksim!... Och Sysojka är jag med ... Ja, vid Gud! Nu står det klart för mig!

Han stirrade på mig med ängsligt uppspärrade ögon, och underläppen darrade sällsamt. Stallbröderna gav mig tämligen motvilligt plats vid bordet. Jag satte mig bredvid Konovalov just som han hällde i ett glas brännvin och öl åt sig. Han ville tydligen berusa sig så fort som möjligt. Efter att ha druckit tog han från tallriken en bit av det där som såg ut som lera men var kokt kött och kastade det över axeln mot krogväggen.

Stallbröderna knorrade halvhögt som ett koppel hungriga hundar omkring ett ben.

- Jag är en förlorad människa... Varför satte mina föräldrar mig till världen? Det vet ingen ... Mörkt och trångt är det överallt... Farväl, Maksim, ifall du inte vill dricka med mig. Till bageriet återvänder jag inte. Jag har pengar innestående hos mästarn... ta ut dem och ge mig dem så jag får supa upp dem... Eller nej! Behåll dem och köp böcker för dem... Vill du det? Jag behöver dem inte... Vill du inte? Då är du en svinhund... Bort härifrån! Ut med dig!

Ögonen gnistrade ursinnigt, ruset började tydligen stiga honom åt huvudet.

Hans stallbröder tycktes fullt villiga att ta mig i kragen och kasta ut mig, och eftersom jag inte ville avvakta det gick jag självmant.

Tre timmar senare var jag åter i "Gluggen". Sällskapet hade utökats med ytterligare två stycken. Alla var fulla, Konovalov dock minst. Han satt med armbågarna stödda mot bordet och sjöng i det han stirrade upp mot himlen genom öppningen i taket. Supbröderna hörde på honom i olika ställningar, och några av dem snyftade.

Konovalovs röst var en klangfull baryton som i de höga

139tonerna övergick i falsett som alltid när hantverkare sjunger. Han stödde kinden mot handen och föredrog känslofullt sina vemodiga bitar med halvslutna ögon och ett ansikte som var blekt av sinnesrörelse. Åtta blossande uttryckslösa ansikten stirrade på honom, och endast ibland hördes mummel och snörvlingar. Konovalovs stämma vibrerade och snyftade och stönade, och det var en bedrövlig syn att se denna präktiga människa sitta där och sjunga sin sorgliga sång.

Den tunga källarluften, de svettiga druckna ansiktena, de två osande fotogenlamporna, de av smuts och rök svarta väggarna, jordgolvet, det halvmörker som rådde i krogen - allt detta gjorde ett hemskt och sjukligt fantastiskt intryck. Det var som om en klunga levande begravda firat gästabud nere i gravvalvet och en av dem sjungit sitt sista farväl till himlen innan han dog. En hopplös sorg, en stilla förtvivlan, ett oändligt svårmod ljöd ur min kamrats sång.

- Är Maksim här? Vill du bli min fänrik? Kom, broder! avbröt han sin elegi och räckte mig handen. Jag är alldeles färdig, broder... Min krigarskara har jag samlat... där är den... och ännu fler ska komma... Vi ska nog få folk ... det går som en dans! Pila och Sysojka ska vi också kalla på... och traktera dem varenda dag med gröt och

kalvstek ... blir det inte bra? Kommer du med? Ta med dig dina böcker också... du ska läsa för oss om Stenka och de andra... Ack, min vän, jag är så sorgsen till mods, så sorgsen, så so-orgsen...

Han slog av alla krafter knytnäven i bordet så att glas och buteljer skallrade, och dryckesbröderna, väckta ur sin dvala, fyllde krogen med vilt skrål.

- Drick, gossar! skrek Konovalov. Drick! Och var glada ... ge fan i allting annat!

Jag gick ifrån dem men stannade en stund utanför på gatan och hörde hur Konovalov orerade med osäker röst. Då han åter började sjunga återvände jag till bageriet. Länge snyftade och stönade hans druckna lallande sång efter mig i den nattliga stillheten.

Två dagar senare var Konovalov försvunnen.

Men ännu en gång skulle slumpen föra mig tillsammans med honom.

1405

Man måste vara född inom det civiliserade samhället för att stå ut med att hela sitt liv leva i det och inte en enda gång gripas av längtan efter att få komma bort från denna sfär av tryckande förhållanden, av genom sedvänja helgade giftiga smålögner, av sjukligt uppdriven egenkärlek, andlig sekterism och allt slags oärlighet - med ett ord, bort från all denna fåfängligheternas fåfänglighet som förslöar känslan och förvrider intelligensen. Jag är född och uppfödd utanför detta samhälle, och till följd av denna för mig så angenäma omständighet kan jag inte i större doser insupa dess kultur utan att efter en tid gripas av ett okuvligt begär att träda ut ur dess ram och vederkvicka mig en smula.

Livet ute på landsbygden är nästan lika odrägligt tråkigt och beklämmande som livet i de s.k. bildade kretsarna. Det bästa är att ta sin tillflykt till städernas kyffen, där visserligen allting är smutsigt men på samma gång enkelt och ärligt, eller vandra över hembygdens fält och landsvägar, vilket alltid är intressant och uppfriskande och inte fordrar annan apparat än ett par duktiga uthålliga ben.

För fem år sedan företog jag just en sådan vandring, och då jag utan något bestämt mål strövade kors och tvärs genom det heliga Ryssland kom jag en dag till Feo-dosia. Man hade just börjat bygga en hamnpir där, och i förhoppning om att kunna förtjäna lite respengar begav jag mig till arbetsplatsen.

För att allra först få en överblick av arbetet i sin helhet gick jag upp på berget och satte mig där och såg ner på det mäktiga ändlösa havet och de små människorna som försökte fjättra det.

Framför mig utbredde sig ett vidsträckt panorama av mänskligt arbete. Hela den klippiga stranden utmed bukten var sönderspilttrad och uppgrävd, överallt syntes gropar, stenhögar, brädstaplar, kärror, järnstänger, pålkranar och andra liknande ställningar, och mitt i allt detta ilade människor av och an åt alla håll. De sprängde bort klipporna med dynamit för att skaffa plats åt järnvägsspåren, de hackade sönder stenar, de blandade till cement i väldiga tråg och gjorde stora kvadratiska block som de sänkte

141i havet för att bygga en mur mot de obändiga vågornas enorma kraft. Mot det söndersplittrade bergets mörkbruna bakgrund såg de ut som små maskar, och liksom maskar krälade de bland stenhögarna och brädstaplarna i ett förblindande damm och en hetta av trettio grader. Det kaotiska virrvarret omkring dem och den glödande junihimlen över deras huvuden gav deras strävan prägeln av att de försökte gräva sig in i bergets innandöme för att undgå solhettan och den dystra tavlan av förstörelse runtomkring.

I den tunga kvava luften stod larmet liksom stilla, ett dövande larm av hackor som slog mot stenarna, av kärrhjulens gnisslande, pålkranens dova stötar, dubinusjkans* klagande toner, yxhuggens vinande och de gälla ropen av beskäftiga varelser...

Här höll en klunga på att vältra ett stort klippblock från dess plats, där höll en annan klunga på att lyfta upp en tung bjälke, och alla gastade med full hals:

- Ta-a i! Och från det söndersplittrade berget ekade det dovt: I-i-i!

På den brutna kroklinjen av utlagda bräder rörde sig långsamt ett tåg av karlar, med kärror lastade med sten, och i motsatt riktning kom ett annat tåg med tomma kärror makligt promenerande, med en liten rast då och då ... Vid en pålkran stod en tät och brokig klunga av folk, och en i skaran sjöng med släpande klagande röst:

Åhoj, åhå, så hett solen bränner!

Åhoj, åhå, så svårt vi har det, vänner!

Åhoj, åhå!

Ta i, låt det gå!

De andra som drog i linan stämde högljutt i, och den tunga järnklumpen flög upp i rännan och föll åter ner med ett dovt jämrande läte så att hela kranen darrade.

Överallt på den öppna platsen mellan berget och havet vimlade det av små grå människor som fyllde luften med sitt larm och sina fräna utdunstningar. Mellan dem vandrade uppsyningsmännen av och an, klädda i vita rockar

* Sång som sjungs under arbetet.

142med blanka knappar som glänste i solen likt kalla ögon. Över dem välvde sig den molnfria, obarmhärtigt glödande himlen, kring dem virvlade dammolnen och de larmande tonerna av arbetets symfoni, den enda musik som inte bereder någon njutning.

Havet utbredde sig lugnt och stilla ända till den töckniga horisonten och plaskade sakta med sina genomskinliga vågor mot den av larm och rörelse uppfyllda stranden. Glittrande i solskenet tycktes det småle med en Gullivers godmodiga leende som vet att om han vill kan han med en enda åtbörd utplåna allt lilleputtarnas arbete.

Bländande i sin glans låg det där, stort, starkt, godsint, och dess kraftiga andedräkt fläktade över stranden och friskade upp de trötta människorna som ansträngde sig att klavbinda friheten hos dess vågor, vilka nu milt och melodiskt smekte den stympade stranden. Det var som om det tyckte synd om dem; dess sekelgamla tillvaro har lärt det förstå att dessa byggnadsarbetare inte handlar av ont uppsåt. Det vet att de är slavar vilkas uppgift det är att kämpa mot elementen och att de i denna kamp förr eller senare drabbas av elementens hämnd. De bygger och bygger oupphörligt, de släpar och knogar, deras blod och svett är det cement som håller samman alla byggnadsverk på jorden, men de har ingenting för att de förslösar sina krafter på denna evinnerliga skapardrift, som visserligen alstrar underverk på jorden men likväl inte är istånd att skaffa människorna tak över huvudet eller tillräckligt med föda. De är också ett element, och därför ser havet inte vredgat utan milt på deras arbete, som de inte har något gagn av. Dessa små grå maskar, som splittrar sönder berget, liknar de droppar som havet i sin ständiga strävan att utvidga sitt område skickar mot de otillgängliga och kalla strandklipporna och som där slås sönder och förgås. Dessa människodroppar är också befryndade med det, starka och förstörelsebringande som havet så snart stormens ande far över dem. Havet känner från urminnes tider både de slavar som byggde pyramiderna i öknen och de slavar som på Xerxes löjliga befallning piskade vågorna för att de hade vågat slå sönder hans broar. Alltid har dessa slavar förblivit sig lika, alltid har de underkastat sig, alltid blivit illa behandlade och alltid frambragt stora

143och underbara ting, varvid de stundom dyrkat den som tvingade dem till arbetet, men oftare förbannat honom och någon gång till och med rest sig mot sin förtryckare...

Och med det lugna småleendet hos en titan som är medveten om sin styrka fläktar havet med sin uppfriskande andedräkt svalka åt denne andligt blinde och trälbundne titan som ömkligt gräver i jorden istället för att sträva efter släktskap med himlen. Sakta glider vågorna upp på stranden, sjungande sin melodiska vänliga sång om flydda tider och om allt vad de under århundradenas lopp har skådat på jordens stränder.

Bland arbetarna fanns några besynnerliga, magra, bronsfärgade figurer i röda turbaner och fezer, korta, blå jackor och byxor som satt snävt över knäna och sedan vidgade sig över vristen. Det var - fick jag sedan veta -turkar från Anatolien. Deras sträva gomljud blandade sig med vjatkafolkets släpande dialekt, volgabornas snabba kraftiga

tungomål och ukrainarnas mjuka språk.

I Ryssland var det hungersnöd, och hungern hade drivit hit representanter för nästan alla de av olyckan hemsökta guvernementen. De var delade i små grupper som sökte hålla ihop alltefter byalagen, och endast de kosmopolitiska barfotalassama skilde sig till utseende, dräkt och jargong från de övriga som ännu var bundna av fädernetorvans trollmakt, för även om hungern för ögonblicket hade lossat på bandet hade de inte glömt den. Barfotalassarna var med i alla grupper bland vjatkafolket och ukrainarna och tycktes lika hemmastadda överallt, men de flesta hade samlat sig kring pålkranen eftersom det var ett jämförelsevis lättare arbete än att skjuta kärror och hacka sten.

Då jag kom fram till dem stod de sysslolösa, höll i linan och väntade medan uppsyningsmannen rättade något som hade kommit i olag uppe vid blocket. Han satt högst uppe på ställningen och skrek lite då och då:

- Hala an!

Man sträckte makligt på linan.

- Håll!... Hala an ett tag till! Håll!

Försångaren - en orakad koppärrig man med militärisk hållning - ryckte på axlarna, sneglade åt sidan, harklade sig och stämde upp:

Vår jungfru driver pålen ner...

144Den följande versen skulle inte ha kunnat hålla stånd ens för den mildaste censur men framkallade ett allmänt gapskratt och var tydligen improviserad för tillfället av sångaren. Smickrad av bifallet vred denne på sin mustasch med minen av en konstnär som är van vid publikens hyllning.

- Ta i då! skrek uppsyningsmannen ursinnigt uppifrån kranen. Har ni rostat fast därnere?

- Gasta inte, Mitritj - då kan du spricka! varnade en av arbetarna.

Rösten var mig välbekant, och jag hade också någonstans sett denna högväxta bredaxlade gestalt med det ovala ansiktet och de stora blå ögonen. Var det Konovalov? Men Konovalov hade inte det ärr som sträckte sig från den högra tinningen till näsbenet och skar den höga pannan mitt itu. Konovalovs hår var ljusare och inte så små-lockigt som dennes, och Konovalov hade ett stort vackert skägg medan denne bara hade stora hängande mustascher som ukrainarna. Och ändå var det något så välbekant hos honom. Jag beslöt att fråga honom vem jag borde vända mig till för att få arbete och väntade tills de skulle sluta med pålningen.

- Å-åho-oj! Å-åho-oj! ljöd det i korus från skaran som än hukade sig ner och drog i linan, än hastigt rätade upp sig som om de allihop ämnade flyga högt upp i skyn. Blocket gnisslade och skakade, och arbetarnas nakna, solbrända och håriga armar sträcktes upp över deras huvuden med linan; musklerna spändes och svällde, men den tjugopudiga järnklumpen rörde sig mindre och mindre uppåt, och dess slag mot pålen ljöd allt svagare. Man skulle ha kunnat tro att det var en skara avgudadyrkare som i extas sträckte upp händerna mot sin stumma gud och djupt bugade sig för honom. De svettiga smutsiga ansiktena med det toviga, vid pannan fastklibbade håret, de bruna nackarna och skuldrorna som skälvde av kraftansträngningen, dessa halvnakna, av trasiga skjortor och byxor ofullständigt skylda kroppar fyllde luften omkring sig med sina heta utdunstningar och rörde sig som en enda tung massa av muskler trögt och mödosamt i värmen.

- Sluta upp! skrek någon med gäll och arg stämma.

Arbetarna släppte tågen som slappt dinglade ner utmed

kranen och kastade sig tungt flåsande ner på marken, tor-

kade av sig svetten, rätade på ryggen, gned sig på skuldrorna och fyllde luften med ett dovt sorl, likt ett retat vilddjurs rytande.

- Hör på, landsman, vände jag mig till den arbetare som jag hade bestämt mig för att tilltala.

Han vände sig makligt mot mig, knep ihop ögonen och mönstrade mig uppmärksamt.

- Konovalov!

- Vänta... han böjde mitt huvud tillbaka som om han ville gripa mig i strupen, och plötsligt strålade hela hans ansikte upp av ett glatt och vänligt leende.

- Maksim! Fan, är det verkligen du, käre vän? Har du också råkat ur hjulspåren och blivit en barfotalasse? Det var präktigt! Att så där ströva land och rike kring - finns det väl något bättre? Har du varit här länge? Varifrån kommer du? Nu ska du och jag vandra hela jorden runt tillsammans! Vad var det väl för liv - det där som vi lämnade bakom oss? Bara svårmod och tråkighet, man lever inte, man bara långsamt ruttnar bort! Alltsedan dess, broder, har jag strövat omkring i världen. Alla de ställen jag varit på, den olika luft jag andats in!... Men vad du ser gentil ut, man kan knappt känna igen dig, av kläderna skulle man kunna tro att du är soldat, av ansiktet student! Nå, är det inte bra kanske att leva så där som flyttfågel? Och Stenka kommer jag så väl ihåg och Taras och Pila och alltsammans...

Han knuffade mig i sidan med knytnäven och slog mig på axeln med sin breda hand som om han ville bulta mig till biffstek. Jag kunde inte skjuta in ett ord till svar på hans salva av frågor utan smålog bara - tämligen dumt, antar jag - medan jag såg in i hans vänliga ansikte som strålade av återseendets glädje. Jag var också glad att återse honom, mycket glad, för sammanträffandet med honom påminde mig om början av mitt liv, som obestridligen var bättre än fortsättningen.

Slutligen lyckades jag likväl fråga min gamle vän varifrån han hade fått ärret i pannan och lockarna.

- Jo, ser du, det är en särskild historia. Jag och två kamrater fick för oss att vi skulle ta oss över den rumänska gränsen för att se hur det såg ut i Rumänien. Nå, så bröt vi upp från Kagula, en liten håla i Bessarabien just

146vid gränsen, och smög oss iväg nattetid sakta och försiktigt. Men ett tu tre skriker någon: "Halt! Wer daVi hade stuckit näsan mitt i en samling tullsoldater! Vi tog förstås till sjappen, men soldaterna satte efter oss, och en av dem gav mig ett hugg tvärsöver skallen. Det var inte så farligt, men jag fick i alla fall ligga en månad på sjukhuset. Och tänk så underligt det kan vara! Den där soldaten visade sig vara en landsman till mig, också från Murom. Han kom strax därpå också till sjukhuset; en smugglare hade tygat till honom och stuckit en kniv i magen på honom. Vi kände igen varandra och började prata. "Det var visst jag som gav dig den där skråman?" sa han. "Visst var det du", sa jag. "Jag var tvungen", sa han, "det är så i min tjänst, och du ska inte vara ond på mig. Vi trodde att ni var smugglare. Titta, så de har tygat till mig", sa han. "Det kan inte hjälpas - livet är en allvarlig lek." Nå, han och jag blev goda vänner. Det var en präktig pojke, Jasja Mazin hette han. Lockarna, frågar du? Dem fick jag efter tyfusfebern, bror... Ja, jag hade tyfus, ser du. Jag sattes i fängelse i Kisjinjov för att jag olovandes hade gått över gränsen, och där fick jag tyfus... Jag var riktigt illa däran må du tro, och jag hade väl aldrig kommit därifrån med livet om inte sjuksköterskan hade varit... Hon skötte mig och pysslade om mig som om jag var hennes barn, jag kunde inte annat än förundra mig över det, för vad behövde hon bry sig om mig? "Gör er inte så mycket besvär, Marja Petrovna", sa jag, "jag riktigt skäms." Men hon bara skrattade... En präktig flicka ... Ibland läste hon för mig ur uppbyggelseböcker. Jag frågade henne om hon hade något annat också att läsa. Då kom hon med en bok om en engelsk sjöman som hade räddat sig från ett skeppsbrott upp på en obebodd ö och började ett nytt liv där. Det var väldigt intressant! Jag tyckte så mycket om den boken, jag önskade bara att jag hade fått vara med på den där ön. Tänk ett sånt liv! Bara himmel och hav omkring en och så att vara alldeles ensam och ha allt man behöver, och vara alldeles fri! Så var det en vilde också. Men honom skulle jag ha dränkt, vad tusan skulle jag göra med honom? Jag skulle inte ha haft tråkigt även om jag hade varit ensam. Har du läst den boken?

147- Vänta lite. Hur kom du ut ur fängelset då?

- De släppte ut mig. De ställde mig inför rätta, frikände mig och släppte ut mig, det var mycket enkelt... Men vet du vad, idag arbetar jag fan ta mig inte mer! Jag har redan tillräckligt med blåsor i händerna. Pengar har jag, hela

tre rubel, och för den halva dan idag blir det fyrti kopek. Det är ju ett helt kapital! Kom med upp till oss, vi bor inte i baracken utan här i närheten uppe på berget ... där är en håla som är en riktigt bekväm bostad. Vi är två stycken som logerar där, men min kamrat är sjuk ... han har hög feber... Vänta här ett slag, jag ska bara gå till uppsyningsmannen men är strax tillbaka.

Han reste sig hastigt och gick just som de andra åter grep i linorna och började arbeta igen. Jag satt kvar på min sten och betraktade det bullersamma vimlet omkring mig och det lugna blågröna havet.

Konovalovs högväxta gestalt gled fram mellan arbetarna, stenhögarna, brädstaplarna och kärrorna och avlägsnade sig hastigt. Han svängde med armarna klädd i blå bomullsblus, som var för kort och snäv åt honom, lärfts-byxor och grova skor. Det ljusa håret svajade som en man kring huvudet. Ibland vände han sig om och gjorde tecken åt mig med handen. Han föreföll vara en alldeles ny människa, upplivad, lugn, självmedveten, godmodig och stark. Runtomkring honom var arbetet i full gång, bräder gnisslade, stenar sprängdes sönder, kärror gnällde, dammoln virvlade och människor skrek, svor, hojtade och sjöng. Mitt i allt detta kaos skred min väns vackra högväxta gestalt fram med fasta steg och avtecknade sig i skarp relief - det var som om jag plötsligt hade skymtat förklaringen på hela Konovalovs karaktär.

Två timmar senare låg han och jag uppe i hålan som var "en riktigt bekväm bostad". Bekväm var den, man hade en gång för längesedan tagit sten ur berget och sprängt en stor fyrkantig grotta, i vilken fyra man ledigt kunde få plats. Men det var lågt i tak, och över ingången hängde ett klippblock nästan som ett förhänge. För att komma in i hålan måste man lägga sig på alla fyra och krypa in. Men det kunde vara riskabelt, för klippblocket över ingången kunde när som helst ramla ner och begrava oss därinne. Därför lade vi oss med benen och bålen inne

148i grottan, där det var skönt och svalt, och med huvudet i solskenet just i själva öppningen, så att om klippblocket ramlade ner på oss skulle det bara krossa huvudskålen.

Den sjuke lösdrivaren hade krupit ut i solen helt och hållet och låg två steg ifrån oss, så vi hörde hur hans tänder skallrade i frossa. Det var en lång mager ukrainare "från Poltava eller kanske från Kiev", sade han fundersamt.

- Människan lever så länge här i världen att det inte betyder så mycket om hon glömmer var hon är född ... Och kommer det förresten inte på ett ut! Det är alltid en olycka att bli född, och inte blir det bättre av att man vet var det skedde.

Han rullade sig runt på marken i det han försökte svepa in sig bättre i sin grå, av trasor hopsydda blus, och då han såg att hans ansträngningar var fåfänga svor han av alla krafter och fortfor att vrida sig runt. Han hade små svarta ögon som ständigt plirade som om han ivrigt stirrade på något.

Solen brände olidligt i nacken på oss, och Konovalov gjorde ett skydd av min soldatkappa, som han spände ut över två i marken nerslagna käppar. Likväl var det hett och kvavt. På avstånd hördes det dova bruset av arbetet nere vid viken, men vi kunde inte se det. Till höger om oss på stranden låg stån med den tunga massan av vita hus, till vänster och framför oss havet som sträckte sig bort i det ändlösa fjärran, där det smälte ihop till ett fantastiskt drömlandskap av underbara, mjukt skiftande färger som smekte ögon och själ med sin trolska skönhet sJni

Konovalov stirrade ditåt, smålog lycksaligt och sade:

- När solen går ner ska vi göra upp eld och koka te. Bröd och kött har vi också. Under tiden vill du kanske ha vattenmelon?

Han makade med foten fram en vattenmelon ur ett hörn, tog upp en kniv ur fickan, började skära och sade:

- Varje gång jag är vid havet undrar jag varför människorna så sällan bor vid det. Om de gjorde det skulle de bli bättre, för det är så vänligt och så... det väcker så goda tankar hos en. Men berätta nu hur du själv har haft det under dessa år.

Jag berättade och han hörde på. Den sjuke ukrainaren

149ägnade oss inte den ringaste uppmärksamhet utan tänkte bara på att steka sig i solen som redan började sänka sig mot horisonten. Havet färgades i guld och purpur, och från havsytan höjde sig mot solen rosenröda moln i mjuka konturer, likt en bergskedja med vita snötoppar som färgades röda av solnedgångens strålar. Från viken hördes dubinusjkans klagande toner och skrällarna av sprängskotten. Klipputsprången och ojämnheterna i marken framför oss kastade långa skuggor som långsamt kröp fram emot oss.

- Det är ändå bra dumt av dig, Maksim, att klämma in dig i städerna, utbrast Konovalov med övertygelse efter att ha hört skildringen av mina äventyr. Vad är det som drar dig dit? Där är ju så unket och instängt. Där finns varken luft eller utrymme eller något som människan behöver. Människorna, säger du? Vad satan ska du med dem att göra? Du har ju ditt förstånd och din bildning, vad behöver du då människor till? Vad kan de ha att bjuda dig? Och människor finns det förresten överallt ...

- Jadå! inföll ukrainaren som låg hopringlad på marken som en orm. Människor finns det fullt upp överallt. Man kan ju inte röra sig ur fläcken utan att trampa nån på tårna. De skjuter upp i oräkneliga massor som svampar efter ett regn... men svampar duger åtminstone till herrskapsmat!

Han spottade filosofiskt och började åter skallra med tänderna.

- Men vad dig beträffar säger jag dig än en gång, fortsatte Konovalov, du ska inte leva i städerna. Vad finner du där annat än ohälsa och oordning? Böcker? Är det då så nödvändigt att läsa böcker? Det är väl inte för det du har kommit till världen... Böcker är bara skräp det också. Eller om du vill, så köp böcker och lägg dem i ränseln och kom. Vill du följa med mig till Tasjkent eller till Samarkand eller nån annanstans, vart som helst? Och sen ger vi oss av till Amur - vill du? Jag har bestämt, ser du, broder, att vandra över hela jorden åt olika håll - det är det bästa av allt. Man går och går och ser ständigt något nytt och tänker på ingenting... Blåsten fläktar emot en och liksom fejar bort allt damm ur själen, och man känner sig lätt och fri. Ingen lägger något tvång på en, om man blir hung-

150rig stannar man nånstans och arbetar ihop några kopek åt sig, och finns det inget arbete ber man om en bit bröd, och det får man. På det viset får man ändå se en stor del av jorden... och så mycket vackert sen! Nå, vad säger du?

Solen gick ner. Molnen över havet mörknade, och även havet blev mörkt, och därifrån kom en kall fläkt. Här och där glimmade redan stjärnorna fram, bruset av arbetet nere i viken förstummades, bara då och då hördes enstaka rop, dova som suckar. Och blåsten bar till oss det vemodiga ljudet av vågornas skvalp mot stranden.

Mörkret tätnade hastigt, och ukrainarens gestalt, som fem minuter tidigare hade haft tydliga konturer, såg nu ut som en oformlig klump.

- Den som hade en brasa, sade han hostande.

- Det ska bli

Konovalov samlade ihop en liten hög med spånor, tände eld på dem med en sticka, och små smala eldtungor började smeksamt slicka den gula kådiga veden. Rökvirvlar ringlade sig upp i den av havets friska sälta mättade nattluften. Runtomkring blev det alltmer tyst och stilla, livet hade liksom dragit sig fjärran ifrån oss, och dess ljud dog bort i mörkret. Molnen hade skingrats, på den mörkblå himlen glittrade stjärnorna klart, och havets sammetsmjuka yta återspeglade svaga glimtar av stjärnorna och ljusen på fiskarbåtarna. Elden framför oss flammade allt högre och bredde ut sig som en stor gulröd blomma... Konovalov satte på tekastrullen och stirrade tankfullt in i lågorna med armarna om knäna. Och som en jättelik ödla krälade ukrainaren fram och lade sig tätt intill elden.

- Där går nu människor och bygger sig städer, tränger ihop sig i hus, förpestar jorden och klämmer och knuffar varandra... Jo, det är just ett trevligt liv! Nej, tacka vet jag att leva som vi...

- Ja bevars, inföll ukrainaren med en skakning på huvudet, om vi bara hade en päls om vintern och en varm stuga, så skulle det vara ett riktigt herremansliv... Han plirade med ena ögat och såg spefullt på Konovalov.

- Hm ja, sade denne en smula förlägen, vintern är förstås en svår tid... Om vintrarna behövs städerna... det kan inte hjälpas... Men stora städer är i alla fall onödiga ... Varför tränga ihop folk i såna massor när inte ens

151två eller tre kan leva i sämja tillsammans? ... Ja, det är illa ställt. Om man tänker närmare efter så finns det inte plats för människan vare sig i städerna eller på stäppen. Men det är bäst att inte grubbla över sånt... det leder ingenting till, utan pinar en bara.

Jag hade trott att Konovalov hade blivit förvandlad av lösdrivarlivet och att de svårmodets bölder, som plågat honom under den första tiden av vår bekantskap, hade fallit bort som tomma skal för den fria luft han insupit under dessa år. Men tonen i hans sista ord förrådde att han alltjämt var samme hopplöse sökare efter en stödjepunkt som förr. Tvivlets rost och grubblets gift frätte alltjämt denne starke jätte som till sin olycka hade fått ett så känsligt hjärta. Sådana grubblare finns det många i Ryssland, och de är olyckligare än andra eftersom den tryckande bördan av deras grubbel blir ännu tyngre genom deras förstånds blindhet. Jag såg deltagande på min gamle vän, och liksom för att bekräfta min tanke utbrast han svårmodigt:

- Jag minns så väl den där tiden när vi kamperade ihop, Maksim, och hur det var då. Hur många olika trakter har jag inte sett sen dess, och hur mycket har jag inte upplevt ... Men ingenstans fann jag något som passade mig, ingenstans fann jag min rätta plats.

- Varför har du då kommit till världen med en hals som inget betsel passar på? frågade ukrainaren kallt och tog det kokande vattnet från elden.

- Men säg mig, du, vände sig Konovalov på nytt till mig, varför kan jag inte vara lugn? Varför lever andra människor i frid och ro, sköter sina angelägenheter, har hustru och barn och allt möjligt annat... De beklagar sig nog också över livet, men dessemellan är de lugna. Och alltid har de lust att göra än det ena, än det andra. Men jag - jag kan inte. Jag är bara trött på allt. Varför ska jag vara så?

- Nu gnäller han igen, muttrade ukrainaren. Men blir det kanske bättre för att du gnäller?

- Nej, det har du rätt i, instämde Konovalov dystert.

- Jag säger aldrig mycket, men jag vet vad jag säger, yttrade självmedvetet den alltjämt av frosskakningar skälvande stoikern.

152- Låt oss inte mer orda om den där smörjan... Är man en gång född, så får man väl leva och låta bli att tänka, sade Konovalov mörkt.

Och ukrainaren ansåg det nödvändigt att tillägga:

- Och inte bråka heller, för när stunden är inne blir du till stoft vare sig du vill det eller inte... Ligg stilla och tig, det är det klokaste - varken med hand eller mun kan du rädda dig undan ...

Han fick ett häftigt hostanfall och spottade ursinnigt in i elden. Omkring oss rådde en dov tystnad som om allt hade höljts i mörkrets täta dok. Himlen över oss var också mörk, månen hade ännu inte gått upp. Havet snarare anades än syntes, så tätt var mörkret framför oss. Det var som om en svart dimma hade sänkt sig över jorden. Elden slocknade....

- Om vi skulle gå och lägga oss? föreslog ukrainaren.

Vi kröp in i grottan och lade oss med huvudet i det fria.

Vi teg alla tre. Konovalov låg orörlig som om han var förstenad. Ukrainaren kastade sig av och an och skallrade alltjämt med tänderna. Jag låg länge och såg på de glimmande kolen efter elden; först glödde kolet klart, så blev det mindre, täcktes av aska och försvann under den. Och snart återstod av elden ingenting annat än en varm fläkt som svepte över mitt ansikte. Och jag tänkte: Så är det med oss allesammans: vi tänds och slocknar... Den som bara kunde brinna riktigt klart så länge det varar!

Tre dagar senare skildes jag från Konovalov. Jag skulle gå till Kuban, och dit ville han inte följa med. Men vi

skildes i den övertygelsen att vi skulle träffas ännu en gång.

Så skedde dock inte...

153 Malva

i

Havet log.

Det skälvde under den heta vindens lätta fläktar som drog över det med en fin krusning, återspeglade solen i bländande glans och smålog med tusen süverglittrande leenden mot den blå himlen. I den vida rymden mellan himmel och hav genljöd det muntra plaskandet av vågorna som slog upp på den sandiga landtungans flacka strand. Detta plaskande och det av havet tusenfalt återspeglade solglittret smälte harmoniskt samman till en oavbruten rörelse, full av livsglädje. Solen var lycklig för att hon lyste, havet för att det återspeglade hennes jublande glans.

Vinden strök ömt över havets mäktiga atlasglatta barm, solen värmde den med sina heta strålar, och havet suckade sömnigt under den milda kraften av dessa smekningar och mättade den kvava luften med sina salta ut- dunstningar. De grönaktiga vågorna löpte upp på den gula sanden och lämnade där kvar sitt vita skum, som med ett sakta frasande smälte på den heta sanden och fuktade den.

Den långa smala landtungan liknade ett jättetorn som hade störtat från stranden ut i havet. Dess spets stack ut i det solglittrande vattnets gränslösa rymd, medan själva halvön förlorade sig i fjärran, där ett dunkelt töcken dolde fastlandet. Därifrån kom med blåsten en unken lukt som föreföll oförklarlig här mitt i det rena ödsliga havet under himlens blå och klara tak.

I den med fiskfjäll översållade sanden på landtungan var pålar nedstuckna, och på dessa hängde nät som kastade ett fint skuggmönster på marken. Några stora båtar och en mindre låg bredvid varandra i sanden, och vågorna, som spolade upp på stranden, tycktes vilja locka dem till sig.

Åror, repbuntar, korgar och tunnor låg här och där på landtungan, och mitt i allt detta reste sig en koja som var hopsatt av videgrenar, bark och rörmattor. På en knölig stock utanför dörren låg ett par stövlar med sulorna vända

154mot himlen. Och över detta kaos reste sig en lång stång, krönt med en röd trasa som fladdrade i blåsten.

I skuggan av en båt låg Vasilij Legostev, strandvakt vid köpmannen Grebentjkovs fiskerier. Han låg på magen med huvudet stött mot händerna och blickade uppmärksamt ut över havet mot en knappt synlig strandremsa. Därborta i vattnet syntes en liten svart punkt, och Vasilij gladde sig åt att se hur den blev större och närmade sig.

Han knep ihop ögonen till skydd mot solglittret på vattnet. Det är Malva. Hon ska komma, skratta så att barmen lockande böljar upp och ner, omfamna honom med sina starka mjuka armar, kyssa honom och sedan berätta nyheter därbortifrån så högljutt att måsarna skrämda flyger upp. Så kokar de sig en god fisksoppa, tar sig en sup, vältrar sig pratande och under ömma smekningar i sanden, och när det börjar mörkna lagar de te, dricker det med delikata kringlor till och går sedan till vila.

Så är det varje söndag och varje helgdag som infaller mitt i veckan. Tidigt på morgonen, i den friska halvskumma gryningen, för han henne sedan över det sovande havet tillbaka till stranden. Hon sitter sömndrucken vid rodret, och han ror och ser på henne. Hon brukar vara så lustig då, lustig och söt som en mätt kattunge. Kanske glider hon från bänken ner på båtens botten och somnar där, hoprullad till ett nystan. Så gör hon ofta...

Idag är till och med fiskmåsarna utmattade av hettan. De sitter i rader på sanden med gapande näbb och sänkta vingar eller gungar slappt på vågorna utan att skria eller visa sin vanliga rovlystna livlighet.

Under solens heta smekningar höjer havet vällustigt sin barm, i luften svävar en berusande mattighet... Det föreföll Vasilij som om Malva inte var ensam i båten. Har Serjozjka trugat på henne sitt sällskap igen? Vasilij

vände sig tungt om på sanden, satte sig upp, höll handen för ögonen och började förargad stirra ut över havet för att komma på det klara med vilka som satt i båten. Malva håller i styret. Roddaren ror kraftigt men otympligt - det är inte Serjozjka; om det var han skulle Malva inte behöva styra.

- Åhoj! skrek Vasilij otåligt.

Måsarna på stranden flaxade upp och lyssnade.

155- Åhoj, åhoj! hördes Malvas klara stämma från båten.

- Vem är med dig?

Till svar kom bara ett skratt.

Den fördömda häxan! svor Vasilij för sig själv och spottade med förolämpad min.

Han var nyfiken att få veta vem det var; han rullade en cigarrett åt sig och stirrade oawänt på roddarens nacke och rygg som kom allt närmare. Vattnet plaskade under de kraftiga årslagen, och sanden knastrade under strandvaktens nakna fötter där han stod och trampade otåligt.

- Vem har du med dig? frågade han då han urskilde ett egendomligt leende i Malvas vackra fylliga ansikte.

- Vänta, du får väl se! svarade hon skrattande.

Roddaren vände sitt ansikte mot stranden och såg också skrattande på Vasilij.

Strandvakten rynkade ögonbrynen och sökte påminna sig vem denne yngling kunde vara som föreföll honom så bekant.

- Ro hårdare! kommenderade Malva.

Båten fördes av en våg till halva sin längd upp på sanden, där den krängde åt sidan och blev stående medan vågen skrattande rullade tillbaka i havet. Roddaren hoppade iland och gick fram till Vasilij och sade:

- Goddag, far!

- Jakov! utbrast Vasilij, mer överraskad än glad.

De omfamnade varandra och kysste varandra tre gånger på munnen och kinderna, varvid häpnad blandade sig med glädje och förlägenhet i Vasilijs ansikte.

- Därför var det jag stirrade dit hela tiden ... det kändes så underligt i hjärtat. Hur har du kommit hit? En sån överraskning! Och jag som satt och stirrade och trodde att det var Serjozjka. Och så var det du!

Vasilij strök sig med den ena handen över skägget och fäktade med den andra i luften. Han ville se på Malva, men framför sig hade han sonens leende ögon, vilkas glans generade honom. Belåtenheten över att ha en så frisk och vacker son kämpade inom honom med den förlägenhet han erfor över sin älskarinnas närvaro. Han stod än på den ena foten, än på den andra och överöste Jakov med frågor utan att avvakta hans svar. Det gick runt i huvudet på honom, och han kände sig särskilt illa till mods då

156Malva spefullt sade:

- Dansa då inte omkring så där av pur förtjusning! För honom in i stugan och bjud honom på något

Han vände sig om mot henne. Kring hennes läppar lekte åter samma egendomliga leende som nyss, och fastän mjuk, rund och frisk som alltid föreföll hon honom som en annan, en ny varelse, nästan en främling. Hon riktade sina grönskiftande ögon än på fadern, än på sonen, i det hon hela tiden knaprade på melonkärnor med sina små vita tänder. Jakov såg med ett leende på de båda andra, och det uppstod en stunds tystnad som föreföll Vasilij högst pinsam.

- Jag kommer strax tillbaka! sade Vasilij plötsligt och gick mot kojan. Sitt inte i solen... jag ska hämta vatten, så ska vi koka fisksoppa. Jag ska bjuda dig på en fisksoppa, Jakov, som du aldrig har fått maken till! Slå er ner så

länge, jag är strax tillbaka.

Han tog upp en liten kittel som låg på marken bredvid kojan och försvann skyndsamt bakom nätens grå veck. Malva och hans son gick mot kojan.

- Ja, min käre gosse, nu har jag alltså fört dig till din far, sade Malva och betraktade Jakovs kraftiga gestalt med en forskande sidoblick.

Han vände sitt ansikte med det krusiga bruna skägget mot henne och sade med glänsande ögon:

- Ja, här är vi nu... Vad det är vackert här... och havet sen!

- Det är väldigt... Nå, tycker du att din far har åldrats mycket?

- Nej, inte särskilt. Jag trodde att han skulle vara gråare, men det är inte många grå hårstrån han har... Och han är ju så kraftig...

- Hur längesen är det ni träffades sa du?

- Det är väl fem år. När han for hemifrån var jag sjutton.

De gick in i kojan, där det var kvavt och luktade salt fisk, och satte sig, Jakov på en stock, Malva på en hög med säckar. Mellan dem stod en itusågad tunna vars botten Vasilij använde till bord. Efter att ha satt sig såg de tyst och forskande på varandra.

- Du vill alltså arbeta här? frågade Malva.

157- Jag vet inte än. Om något erbjuder sig tar jag det väl.

- Här hos oss erbjuder sig alltid något, lovade Malva i tillförlitlig ton och mönstrade honom med sina gröna, gåtfullt glittrande ögon.

Han såg inte på henne utan torkade sitt svettiga ansikte med skjortärmen.

Plötsligt brast hon i skratt.

- Mor därhemma har väl skickat med en massa uppdrag och hälsningar till far?

Jakov såg på henne, rynkade ögonbrynen och svarade kort:

- Javisst... Än sen?

- Ingenting! Hon skrattade.

Hennes skratt misshagade Jakov, det tycktes reta honom. Han vände sig ifrån henne och påminde sig moderns uppdrag.

Hon hade följt med honom utanför byn, och där hade hon lutat sig mot en gärdsgård och sagt, blinkande med de torra ögonen:

- Säg det åt honom... för Kristi skull, säg åt far din att ... att mor än ensam hemma, säg honom det... Det har nu gått fem år, och hon är alltjämt ensam. Hon blir gammal! Säg honom det, Jakov, för Guds skull. Snart är mor en gammal gumma... hon är ensam, alltid ensam, jämt i arbete. För Kristi skull, säg honom det...

Och så hade hon gråtit tyst och gömt ansiktet i förklädet.

Då hade Jakov inte tyckt synd om henne, men nu kom det över honom... Han såg på Malva, rynkade ögonbrynen och hade lust att överhopa henne med skällsord.

- Såja, nu är jag här igen, sade Vasilij och kom in i kojan med en sprattlande fisk i ena handen och en kniv i den andra.

Han hade redan övervunnit sin förlägenhet, grävt ner den i djupet av sitt hjärta, och såg nu lugnt och belåtet på de båda unga; endast i hans rörelser märktes en viss beskäftighet som var främmande för honom.

- Jag ska strax göra upp eld, sen kommer jag till er och vi kan prata i lugn och ro. Vad du har blivit stor och präktig, Jakov!

Därmed gick han åter ut. Malva knaprade oavbrutet på

158sina kärnor och mönstrade Jakov obesvärat, och han bemödade sig att inte se på henne fast han hade stor lust till det. Han tänkte: Här tycks man leva gott - hon är så trind och välfödd och far också.

När så tystnaden började trycka honom sade han:

- Jag har lämnat mitt knyte kvar i båten, jag ska gå efter det.

Han reste sig långsamt och gick ut. Istället för honom kom Vasilij in och sade brådskande och vredgat till Malva:

- Varför har du tagit med honom? Vad ska jag säga honom om dig? Hur ska jag förklara vad du är för mig?

- Jag kom, det är hela saken! svarade Malva kort.

- Ack, du är då en tanklös tös! Jämt ställer du till dumheter, vad ska det tjäna till? Vad ska jag nu göra? Att så där plötsligt visa upp dig mittför ögonen på honom - jag har ju ändå en hustru hemma, hans mor... Det borde du begripa!

- Vad är det att begripa? Är jag kanske rädd för honom eller för dig? frågade hon och knep föraktfullt ihop sina grönskiftande ögon. Så du snodde omkring nyss! Det var riktigt löjligt!

- Ja, du kan skratta du! Men vad ska jag göra nu?

- Det borde du ha tänkt på förut.

- Kunde jag veta att han skulle komma hit så där oförmodat?

Sanden knastrade under Jakovs steg, och de avbröt samtalet. Jakov kom in med sitt knyte, kastade det i en vrå och sneglade på Malva med en hätsk blick.

Hon knäckte ivrigt sina kärnor, och Vasilij satte sig på stocken, gned sig på knäna och sade med ett förläget leende:

- Jaså du har kommit hit!... Hur kom du på den tanken?

- Jo ... vi har ju skrivit till dig...

- Jag har inte fått något brev... då har det väl kommit bort, sade Vasilij förargad. Fan anamma, just då man bäst behöver det kommer det bort...

- Du vet alltså inte hur det står till hemma hos oss? frågade Jakov och såg misstroget på fadern.

- Nej, hur skulle jag kunna veta det? Jag har ju inte fått brevet.

159Då berättade Jakov för honom att hästen hade dött, att allt brödet var uppätet redan i början på februari och att det hade varit omöjligt att förtjäna något. Höet hade inte heller räckt, kon hade varit nära att svälta ihjäl. De hade knogat sig fram så gott det gick till april, och beslutat att Jakov, så snart plöjningen var över, skulle fara till fadern och stanna där tre månader för att söka förtjäna något. Det hade de skrivit till honom. Så hade de sålt tre får, köpt bröd och hö, och så hade Jakov gett sig av.

- Jaså på det viset! utbrast Vasilij. Jaså, hm... Men hur kan det komma sig? ... Jag har ju skickat pengar ...

- Ja, men hur mycket var det? Vi har bättrat på stugan lite... gift bort Marja... och så har jag köpt en plog. Det är ju hela fem år som har gått!

- Ja-a, det förstås! Jaså, det räckte inte? Hm... Men soppan kokar väl över! Han steg upp och gick ut.

Han hukade sig ner framför elden, över vilken den kokande kitteln hängde, skummade av flottet och försjönk i tankar. Allt vad sonen hade berättat för honom berörde honom inte särskilt, kom honom bara att känna sig förargad på hustrun och Jakov. Hur mycket pengar hade han inte skickat dem under dessa fem år, och ändå hade

de inte kunnat sköta gården ordentligt! Om inte Malva hade varit där skulle han minsann ha låtit Jakov få höra åtskilligt. Egenmäktigt, utan faderns tillåtelse, hade han gett sig av hemifrån - det hade han förstånd till - men sköta gården, det kunde han inte. Och denna gård, som Vasilij under sitt angenäma och bekväma liv sällan ägnade en tanke, föreföll honom plötsligt som ett bottenlöst hål i vilket han under fem år hade kastat sina pengar. Han suckade medan han rörde om i soppan med en slev.

I solskenet såg den lilla gulaktiga lågan från elden blek och ömklig ut. Den blå genomskinliga röken drog bort över havet som för att möta vågskummet. Vasilij stirrade efter den och tänkte på sonen, på Malva och på att han själv nu inte längre skulle vara så fri som förut. Jakov anade nog redan vem Malva var...

Och hon satt inne i kojan och gjorde gossen förlägen med sina djärva utmanande ögon i vilka ett ständigt leende spelade.

- Du har väl lämnat kvar en fästmö därhemma i byn?

160frågade hon plötsligt och såg Jakov rätt i ansiktet.

- Ja, det kan väl hända, svarade han motvilligt, inom sig förargad på Malva.

- Är hon vacker? frågade hon vårdslöst.

Jakov teg.

- Varför svarar du inte? Är hon vackrare än jag eller inte?

Mot sin vilja såg han på henne. Hon hade solbrända runda kinder och fylliga läppar som öppnade sig i ett käckt leende. Den skära kattunsblusen satt påfallande väl och framhävde fördelaktigt de runda axlarna och den höga fasta barmen. Men han tyckte inte om hennes listigt plirande, gröna, skrattande ögon.

- Varför säger du så där? sade han i bedjande ton och suckade utan att veta varför fast han hade velat tilltala henne strängt och allvarligt.

- Hur ska man annars göra? skrattade hon.

- Och så skrattar du också - åt vad?

- Jag skrattar åt dig...

- Vad har du med mig att göra? frågade han stött och brydd och slog åter ner ögonen för hennes blick.

Hon svarade inte.

Jakov anade i vilket förhållande hon stod till fadern, och det hindrade honom från att tala fritt med henne. Själva tanken överraskade honom inte, han hade hört att man levde mycket fritt vid fiskerierna, och han insåg dessutom att en så frisk och stark man som fadern inte i längden kunde vara utan hustru. Men han fann det likväl obehagligt att vara tillsammans med henne och fadern. Och så tänkte han på sin mor, en vresig utsläpad kvinna som oavlåtligt arbetade därhemma...

- Fisksoppan är färdig, sade Vasilij och trädde in. Ta fram skedarna, Malva!

Jakov såg på fadern och tänkte: Det märks att hon är här ofta eftersom hon vet var skedarna finns.

Hon tog fram skedarna och sade att hon måste gå ner till sjön och skölja av dem. Hon hade också en flaska brännvin kvar i båten.

Far och son följde henne med blicken och satt tysta en stund när de hade blivit ensamma.

- Hur träffade du henne? frågade Vasilij.

161

U Urspårade- Jag frågade efter dig på kontoret, och då var hon därOch hon sa: "Istället för att gå till fots kan du ro med mig i båten. Jag ska också fara dit." Och så for vi.

- Jaså, jaha... Och jag har undrat så många gånger hur det gick för min Jakov.

Sonen smålog godmodigt på fadern, och leendet ingav Vasilij mod.

- Nå, vad säger du om tösen?

- Åjo - hon går väl an, svarade Jakov svävande och knep ihop ögonen.

- Det kan inte fan rå för, pojke! utbrast Vasilij och fäktade med händerna. Först försökte jag låta bli... det gick inte. Vanan ser du... jag är ju en gift man. Och så lappar hon mina kläder och allt det andra... Och förresten ... Ack ja! Kvinnfolk är lika oundvikliga som döden! slutade han öppenhjärtigt sin förklaring.

- Vad angår det mig? sade Jakov. Det är din sak - jag är inte din domare.

För sig själv tänkte han: Och en sån som hon ska lappa byxorna åt dig!

- Och så är jag bara fyrtifem år. Hon kostar inte mycket, hon är ju inte min hustru, sade Vasilij.

- Nej naturligtvis, instämde Jakov och tänkte: Hon pungslår dig nog i alla fall.

Malva kom med en flaska brännvin och en hög kringlor, och de tog itu med soppan. De åt under tystnad, sög smackande på fiskbenen och spottade ut dem på sanden bredvid dörren. Jakov åt mycket och glupskt; det tyckte Malva synbarligen om, för hon smålog vänligt då hon såg hur han spände ut sina solbrända kinder och ivrigt rörde de tjocka fuktiga läpparna. Vasilij åt lite men låtsades vara mycket upptagen av maten för att ostörd och utan att Jakov och Malva märkte det kunna tänka över sitt förhållande till dem.

Vågornas muntra och smekande musik avbröts av måsarnas rovlystna triumferande skrik. Hettan hade blivit mindre glödande, och in i kojan trängde då och då en sval vindfläkt, mättad med den friska doften från havet.

Efter den smakliga fisksoppan och några supar började Jakovs ögon bli tunga. Han log fånigt, hickade, gäspade och stirrade på Malva så att Vasilij ansåg det nödvändigt

162att säga åt honom:

- Lägg dig här och sov tills vi dricker te... då ska vi väcka dig...

- Det kan jag väl göra, samtyckte Jakov och kastade sig ner på säckarna. Och ni... vart ska ni gå? Håhå!

Vasilij blev förlägen vid skrattet och gick skyndsamt ut. Malva pressade ihop läpparna, rynkade pannan och svarade:

- Det rör dig inte vart vi går. Vad är väl du? En gröngöling, ingenting annat! Och så gick hon.

- Är jag? Vänta du! ropade Jakov efter henne. Hahaha! Jag ska visa dig jag! Ser man på! Du tror visst att du är en... en riktig mamsell du!

Han muttrade ytterligare något för sig själv och somnade därpå med ett förnöjt leende i det av ruset blossande ansiktet.

Vasilij stack tre stänger i sanden, band ihop dem i övre änden, kastade en matta över, och sedan han på detta enkla sätt hade skaffat sig skugga sträckte han ut sig med armarna under huvudet och stirrade upp mot himlen. Då Malva kom dit och satte sig på sanden bredvid honom vände han ansiktet mot henne så att hon kunde se hans missbelåtna förargade uttryck.

- Hur är det, farsgubben? frågade hon skrattande. Är du inte glad över din sons ankomst?

- Han skrattar ju åt mig... Och varför? För din skull, sade Vasilij dystert.

- Såå? För min skull? upprepade hon med skälmsk förvåning.

- Javisst! Vad annars...

- Ack, stackars du! Hur ska det nu bli? Ska jag inte komma till dig mer? Nå, så låter jag väl bli då...

- Vad du är för en trollpacka! sade Vasilij förebrående. Så ni bär er åt ni två! Han skrattar, du skrattar... och ni båda står mig ju ändå närmast. Och vad är det ni skrattar åt? Fan anamma! Han vände sig ifrån henne och teg.

Hon satt med armarna om knäna och vaggade sakta fram och tillbaka i det hon oawänt såg ut över det glittrande havet med sina gröna ögon och log det triumferande leende som utmärker kvinnor som är medvetna om sin skönhet.

163En segelbåt gled över vattnet som en stor klumpig fågel med grå vingar. Den kom från den avlägsna stranden och for längre och längre bort, dit där himmel och hav smälte samman i en blå oändlighet, lockande i sin högtidliga stillhet.

- Varför är du så tyst? frågade Vasilij.

- Jag tänker, sade Malva.

- På vad då?

- Å, på ... hon rynkade ögonbrynen och tillade efter en stund: Din son är en rar pojke.

- Vad har du med honom att göra? utbrast Vasilij i svartsjuk ton.

- Det är min sak ...

- Hör du... akta dig! Han såg på henne med en sträng och misstänksam blick. Ställ inte till med några dumheter! Jag är visserligen lugn, men reta mig inte, hör du!

Han bet ihop tänderna, knöt nävarna och fortsatte:

- Så snart du kom hit idag såg jag att du hade något i sinnet. Jag vet ännu inte vad, men jag ska nog ta reda på vad det är, och då är det bäst att du aktar dig! Du har ett leende som jag inte känner igen, och det är annat också... Jag förstår nog att umgås med såna som du, om det kommer an på det...

- Hota mig inte, Vasilij, bad hon likgiltigt utan att se på honom.

- Ställ inte till något...

- Men skräm mig då inte!

- Jag ska prygla dig gul och blå om du hoppar över skaklarna, hotade den uppbragte Vasilij.

- Tänker du slå mig? Hon vände sig mot honom och såg nyfiket in i hans upphetsade ansikte.

- Ja, är du kanske en grevinna? Visst tänker jag klå upp dig...

- Du tror väl att jag är din hustru? frågade Malva lugnt, och utan att avvakta hans svar fortfor hon: Du är van att slå din hustru utan anledning när det faller dig in, och nu tror du att du kan göra detsamma med mig. Men nej! Jag är fri. Jag är min egen herre och fruktar ingen. Men du är rädd för din egen son - så du stod och vred på dig och krumbuktade dig för honom när vi kom, det var en riktig skam. Och så hotar du mig!

164Hon knyckte föraktfullt på huvudet och tystnade. Hennes kalla och ringaktande ord gjorde Vasilij ännu mer uppbragt. Men på samma gång hade han aldrig sett henne så vacker, och mitt i sin vrede stirrade han på henne med beundran.

- Ser man på så hon kraxar, sade han.

- Jag ska säga dig en sak till. Du har skrutit för Ser-jozjka att jag inte kan leva utan dig, lika lite som jag kan leva utan bröd. Men där tar du fel... Kanske älskar jag dig inte alls och kommer inte alls hit för din skull, kanske älskar jag bara den här platsen. Hon förde handen i en vid omkrets. Kanske tycker jag om att det är så tomt och ödsligt här - bara hav och himmel och inga elaka människor. Och att du är här är mig alldeles likgiltigt. Det är som ett slags betalning för platsen... Om Serjozjka var här skulle jag komma till honom, om din son var här skulle jag komma till honom. Allra bäst vore det om ingen av er fanns här, jag tycker ni är vedervärdiga allihop. Om jag vill kan jag med mitt utseende få vilken man som helst... en som är mycket bättre än du...

- Jaså, är det på det viset? väste Vasilij ursinnigt och grep henne plötsligt i strupen. Är det på det viset?

Han ruskade henne, men hon värjde sig inte trots att hennes ansikte blev rött och ögonen blodsprängda. Hon lade bara båda händerna på hans hand, som klämde henne om strupen, och såg honom oavvänt in i ögonen.

- Jaså, det är vad du bär inom dig? röt Vasilij som blev allt ursinnigare. Och du har ingenting sagt, din slinka ... har omfamnat mig... kysst mig ... Jag ska lära dig!

Han tryckte ner henne mot marken och slog henne en gång, två gånger hårt i nacken med sin kraftiga knytnäve. Det var honom en riktig njutning när hans hand träffade hennes fylliga fasta hals.

- Såja! Vad säger du nu, din orm? frågade han triumferande och slängde henne ifrån sig.

Hon föll på ryggen, tyst och lugn, utan en suck, fortfarande lika vacker fast tillrufsad och röd i ansiktet. Hennes grönskiftande ögon såg på honom under ögonfransarna, glödande av hat. Men han märkte inte hennes blick. Då han, flämtande av upphetsningen och nöjd över att ha fått ge luft åt sin vrede, segervisst vände sig mot henne

165smålog hon.

Först ryckte det knappt märkbart i hennes fylliga läppar, så glittrade det till i ögonen, i kinderna visade sig gropar, och hon brast i skratt. Vasilij stirrade häpen på henne medan hon skrattade så högljutt och belåtet som om han alls inte hade slagit henne.

- Vad satan går det åt dig! skrek han ängsligt och grep brutalt hennes hand.

- Vasilij? .i. Har du slagit mig? frågade hon viskande.

- Javisst, vem annars?

Han såg på henne utan att begripa något och visste inte vad han skulle göra. Skulle han slå henne en gång till? Men hans vrede hade flugit sin kos, och han kunde inte mer bära hand mot henne.

- Du älskar mig alltså? frågade hon, och hennes viskande ton satte hans blod i svallning.

- Såja... nog om det för fan! sade han vresigt. Du borde ha fått mycket mer!

- Vasilij! Och jag som trodde att du inte älskade mig längre. Jag tänkte: Nu har han fått sonen till sig, nu jagar han bort mig för sonens skull ...

Och hon skrattade alltjämt på samma underliga, onaturligt högljudda sätt.

- Din toka! sade Vasilij, leende mot sin vilja. Pojken... kan väl han befalla över mig?

Han blygdes för henne och tyckte synd om henne, men så kom han ihåg hennes ord och sade med förnyad barskhet:

- Pojken min har ingenting med det att göra... Och att jag slog dig var ditt eget fel, varför retade du mig?

- Det gjorde jag ju med flit, jag ville sätta dig på prov. Och med ett lugnande leende smög hon sig intill honom.

Han sneglade åt kojan till och omfamnade henne.

- Ställa mig på prov ja! Vad ska det tjäna till? Där fick du för det.

- Skadar inte! sade Malva lugnt och slöt ögonen till hälften. Jag är inte ond! Du slog mig ju av kärlek. Och jag ska nog ge igen...

Hon såg fast på honom, ryckte till och upprepade med sänkt röst:

- Å, jag ska nog ge igen!

166Vasilij trodde att det innebar ett angenämt löfte och frågade med ett belåtet leende:

- På vad sätt då?

- Det får du väl se, sade Malva lugnt. Hon sade det mycket lugnt, men hennes läppar darrade.

- Ack, min älskling! utbrast Vasilij och tryckte henne hårt intill sig. Vet du, sen jag slog dig har du blivit mig ännu kärare! Ja verkligen! Du har kommit mig närmare... eller hur ska jag säga?

Måsarna flög över dem. Smeksamma fläktar stänkte vågskummet nästan upp på deras fötter, och havets outtröttliga skratt ljöd lugnande.

- Ja, det är underligt! sade Vasilij med ett djupt andetag och smekte tankfullt flickan som smög sig intill honom. Och så besynnerligt allt är inrättat här i världen. Det som är syndigt, det är ljuvt. Du begriper ju ingenting av det... men när jag ibland tänker över livet så blir jag riktigt ängslig till mods. Isynnerhet om natten när man inte kan sova. Framför sig ser man havet, över sig himlen, och runtomkring är allt så mörkt och hemskt... och jag är alldeles ensam här. Och då har jag en känsla av att jag är så liten och att jorden vacklar under mig och att ingen finns på den utom jag. Om du åtminstone vore här vid såna tillfällen, så att vi var två ...

Malva låg med slutna ögon i hans knä och teg. Vasilijs grova och väderbitna men godmodiga ansikte lutade sig över henne, och hans stora, av solen blekta skägg kittlade henne på halsen. Hon rörde sig inte, endast barmen höjde sig i jämn rytm. Vasilijs ögon irrade utåt havet, eller vilade på denna barm som var honom så nära. Och han talade om hur svårt det var att leva ensam och hur plågsamma de sömnlösa nätterna var med sitt dunkla grubbel över livet. Så började han kyssa henne på munnen utan att göra sig någon brådska och högljutt smackande som om han åt varm gröt med smör.

Så tillbragte de tre timmar, och då solen började sänka sig ner mot havet sade Vasilij i misslynt ton:

- Nu måste jag gå och koka te... Vår gäst vaknar väl snart.

Malva makade sig åt sidan med lättjefullheten hos en katt som ligger och solar sig, och han reste sig motsträ-

167vigt och gick till kojan. Flickan höjde slappt ögonlocken och såg efter honom i det hon suckade liksom uttröttad av en tung börda.

Ännu en timme förflöt, och nu satt de alla tre omkring elden vid den ångande tekitteln, drack te och pratade.

Solen färgade redan havet i aftonrodnadens trolska färger, och de gröna vågorna glittrade i purpur och rosen-rött. Medan Vasilij drack sitt te ur en vit lerskål frågade han sonen om förhållandena hemma i byn och meddelade sina egna hågkomster. Malva hörde på deras allvarliga samtal utan att själv delta i det.

- Hur har de det egentligen därhemma?

- Å, det är minsann inte så fett, svarade Jakov.

- Behöver vi bönder då så mycket? En stuga och tillräckligt med bröd... och på helgdagarna en sup. Jaha ja! Men inte ens det har vi. Skulle jag ha gett mig av hit om det hade funnits mat nog i huset? Därhemma är jag min egen herre... lika god som alla de andra... men här är jag en dräng.

- Men till gengäld får man äta sig mätt här, och arbetet är lättare.

- Nå, det kan man då inte säga! Det händer att det värker i alla benknotor som om man hade blivit mörbultad... och så arbetar man för en främling men därhemma för sig själv.

- Fast det inbringar mera, sade Jakov lugnt.

Inom sig var Vasilij enig med sonen, på landet var livet och arbetet tyngre än här, det var nog sant. Men av någon orsak ville han inte att Jakov skulle veta det. Därför sade han strängt:

- Har du räknat förtjänsten här kanske? På landet ...

- Är det mörkt och trångt som i en grop, sade Malva leende. Isynnerhet kvinnornas tillvaro ... det är inte annat än tårar.

- Kvinnornas tillvaro är sig lik överallt... och världen är densamma överallt och solen densamma, sade Vasilij

mörkt och såg på henne.

- Det är inte sant! utropade hon och blev livligare. På landet måste jag gifta mig vare sig jag vill eller inte. Och en gift kvinna är evigt en slavinna, hon måste slå hö, spinna, se efter kreaturen och föda barn. Vad återstår då

168för henne själv? Ingenting annat än mannens slag och skällsord...

- Det är ju lite annat också, avbröt Vasilij henne.

- Men här tillhör jag ingen, fortsatte hon utan att höra på honom. Här är jag fri som fiskmåsen! Jag flyger vart jag vill. Ingen kan spärra vägen för mig. Ingen törs röra mig.

- Och om man ändå rör dig? frågade Vasilij leende i en ton som om han ville påminna henne om något.

- Nå ... då vet jag att ge igen, sade hon sakta, och glansen i hennes ögon slocknade.

Vasilij log överlägset.

- Ack du - enfaldig är du med all din käckhet! Det där är ju bara dumt snack. På landet är ett kvinnfolk en människa som är nödvändig för livet... här är hon bara till för nöjes skull...

Och efter en stund tillade han:

- För att locka till synd...

Då samtalet avstannade sade Jakov med en tankfull suck:

- Det är som om det här havet inte hade något slut.

Alla tre stirrade tysta på vattenöknen framför dem.

- Om allt det här var jord ändå! utbrast Jakov och slog ut med handen i en vid omkrets. Idel svartmylla! Och man fick sätta plogen i det.

- Det var något det! Vasilij skrattade godmodigt och såg gillande på sonen vars ansikte hade fått en högre färg av hans med lidelsefull kraft uttalade önskan. Det gladde honom att i sonens ord skönja bondens fäderneärvda kärlek till torvan, och han tänkte att denna kärlek kanske snart oemotståndligt skulle dra Jakov från det fria fiskarlivets lockelser tillbaka till hembygden. Och då skulle han bli ensam med Malva igen och allt åter glida in i sina gamla spår.

- Det där var bra sagt av dig, Jakov! Så ska en bonde tänka. Jorden är det som gör bonden stark; så länge han håller sig kvar på den lever han; om han sliter sig lös är han förlorad. En bonde utan jord är som ett träd utan rot - han duger till arbete men han kan inte leva länge, han ruttnar bort. Och han är inte heller så vacker längre som när han stod i skogen, han är avkvistad, avbarkad, det är

169inte längre något med honom. Det var mycket bra sagt av dig det där, Jakov.

Havet upptog solen i sitt sköte och hälsade henne med en ljuvlig musik av plaskande vågor som hennes sista strålar smyckade i underbara, rikt skiftande färger. Den gudomliga livgivande ljuskällan tog här i en vältalig färgsymfoni avsked från havet för att någonstans långt borta från de tre varelser som följde henne med sina blickar väcka den sovande jorden med sin morgonrodnads glada skimmer.

- Det är som om hjärtat skulle smälta i mig när jag ser solen gå ner... vid Gud, så är det verkligen! sade Vasilij och vände sig till Malva.

Hon teg. Jakovs blå ögon log då de irrade omkring över havets vida rymd. Länge blickade de alla tre tankfullt åt det håll där dagens sista ögonblick smälte bort och slocknade. Framför dem glödde kolen under tekitteln. Bakom dem beredde redan natten sin skugga över himlen. Den gula sanden mörknade, måsarna hade försvunnit - allt blev så stilla, så ljuvt och drömmande. Till och med de rastlösa vågorna, som spolade upp på sanden, plaskade inte längre så muntert och bullersamt som på dagen.

- Varför sitter jag här? sade Malva. Jag måste ge mig av.

Vasilij spratt till och sneglade på sonen.

- Vad har du så bråttom för? mumlade han missbelåtet. Vänta, snart går månen upp.

- Inte behöver jag vänta på månen. Jag är inte rädd... det är inte första gången jag går härifrån mitt i natten.

Jakov såg på fadern och knep ihop ögonen för att dölja det leende som glittrade i dem. Så vände han blicken mot Malva, men hon såg också på honom, och det berörde honom obehagligt.

- Nå, så gå då! sade Vasilij i misslynt ton.

Hon steg upp, tog avsked och gick långsamt längs med stranden, där vågorna rullade ända fram till hennes fötter och tycktes leka med dem. På himlen glimmade stjärnorna, himlens gyllne blommor. Vasilij och hans son följde med ögonen Malvas ljusa blus som avlägsnade sig i skymningen.

170Min ljuvaste vän, min tröst, kom snart, tryck mig till ditt bröst!

sjöng Malva med hög och gäll röst.

Vasilij tyckte att hon stannade och väntade. Han spottade förbittrad och tänkte: Det gör hon med flit... hon gäckas med mig, den satans häxan!

- Ser man på! Hon sjunger, smålog Jakov. Hon syntes nu bara som en grå fläck i mörkret.

Efter dig min längtan står, kom, känn hur mitt hjärta slår!

genljöd hennes stämma över havet.

- Nej, hör, utbrast Jakov och böjde sig med hela kroppen åt det håll varifrån de lockande orden ljöd.

- Du har alltså inte kunnat komma tillrätta med jordbruket därhemma? hördes Vasilijs djupa vresiga röst. Jakov stirrade häpen på honom och sjönk tillbaka i sin förra ställning.

Genom vågskvalpet trängde enstaka osammanhängande ord av Malvas utmanande sång till deras öron:

Ack, svårt... min skatt, ... ensam... inatt!

- Vad det är kvavt! utbrast Vasilij beklämd och kastade sig av och an i sanden. Det är ju redan natt och ändå lika hett. Det är då en fördömd plats det här.

- Det är sanden som gör det - den blir upphettad under dagen, sade Jakov i det han vände sig bort och tvärtystnade.

- Vad går det åt dig? Skrattar du? frågade fadern barskt.

- Jag? svarade Jakov oskyldigt. Vad då åt?

- Nej, jag tycker inte heller att det finns något att skratta åt.

Och de teg båda.

Genom vågskvalpet hördes alltjämt sakta suckande, smekande och lockande toner.

1715

Två veckor hade förflutit, och det var åter söndag. Vasilij Legostev låg i sanden bredvid sin koja, såg ut över havet och väntade på Malva. Det ödsliga havet log och lekte med solen som återspeglade sig däri, och tusentals vågor föddes, skvalpade upp på stranden, kastade sitt skum över den och rullade så tillbaka i havet för att smälta bort. Allt var likadant som för fjorton dagar sedan. Enda skillnaden var att Vasilij, som annars väntade sin älskarinna med lugn tillförsikt, nu gjorde det full av otålighet. Förra söndagen hade hon inte kommit, men idag måste hon komma. Han tvivlade inte på att hon skulle komma, men han längtade efter att få se henne så snart som möjligt. Jakov skulle inte störa dem denna gång - han hade varit där för två dagar sedan med andra arbetare för att hämta noten och sagt att han på söndagsmorgonen skulle fara till stån för att köpa sig skjortor. Han hade

fått plats vid fiskerierna med femton rubel i månaden, han hade redan varit ute och fiskat några gånger och såg nu hurtig och glad ut. Som alla de andra luktade han salt fisk och var lika smutsig och trasig som de. Vasilij suckade vid tanken på sonen.

- Om han bara förblev sån han är... men han blir nog bortskämd, han som de andra, och då vill han kanske inte alls komma hem mer... Då måste jag ge mig av dit istället.

Utom fiskmåsarna syntes ingenting på havet. Där det genom en smal sandig strandremsa skildes från himlen rörde sig flera små svarta punkter av och an, men ingen båt kom fast det redan var middag och solstrålarna föll nästan lodrätt i havet. Vid denna tid brukade Malva vara där.

Två måsar slåss uppe i luften och hackar varandra så att fjädrarna ryker omkring. Deras ursinniga skrän skär igenom vågornas lustiga sång som så harmoniskt smälter samman med den strålande himlens högtidliga stillhet att den tycks vara ljudet av solstrålarnas glada lek på havsytan. Måsarna faller i vattnet och slåss fortfarande, skränande av smärta och raseri, varpå de åter höjer sig i luften och förföljer varandra ..t Och hela skaran av deras kamrater tycks inte alls se denna förbittrade kamp utan fångar girigt fisk i det grönaktiga genomskinliga vattnet.

172Vasilij stirrar på måsarna och blir melankolisk. Varför slåss de? Finns det inte nog med fisk i havet? Så fördärvar också människorna livet för varandra. Den ene väljer ut åt sig en bit, och den andre försöker genast rycka den ur munnen på honom - varför? Det finns ju andra bitar här i världen - varför ta ifrån en annan det som redan är hans? Ofta uppstår denna avundsjuka kamp för en kvinnas skull - den ene har en hustru, och den andre tar henne ifrån honom, lockar henne till sig. Varför det, finns det då här i världen inte tillräckligt med fria kvinnor som inte tillhör någon? Allt det där är dumt och ställer bara till oreda.

Havet förblev lika tomt och ödsligt. Den välkända svarta punkten därborta vid stranden visade sig inte.

- Hon kommer inte, sade Vasilij högt. Nå, det är lika bra! Vad inbillar du dig?

Och han spottade föraktfullt i riktning mot stranden.

Havet smålog.

Vasilij steg upp och gick in i kojan för att laga sin middag, men så fick han för sig att han inte var hungrig. Han återvände till sin förra plats och sträckte ut sig igen.

Om åtminstone Serjozjka ville komma! tänkte han och tvang sig att tänka på Serjozjka. Det är en sån giftblåsa. Han gör narr av alla, låter alla smaka sina nävar. Frisk och stark är han, kan läsa och skriva, har varit överallt - men super, det gör han. Man har alltid trevligt med honom. Kvinnfolken är alldeles galna i honom, och fast han inte har varit här länge springer de allesammans efter honom. Alla utom Malva, hon håller sig på avstånd ifrån honom. Hon kommer inte, den fördömda tösen! Kanske hon är ond på honom för att han har slagit henne? Men är väl det något nytt för henne? De andra har nog inte lagt fingrarna emellan! Han ska också lära henne ...

Vasilij tänkte än på sonen, än på Serjozjka men mest på Malva, han vred och vände på sig och väntade alltjämt. Hans oroliga sinnesstämning övergick omärkligt till en dunkel misstanke, som han dock inte ville erkänna ens för sig själv. Så höll han på ända till kvällen, än steg han upp och vankade fram och tillbaka i sanden, än lade han sig ner. Havet började redan mörkna, och han stirrade alltjämt ut i fjärran och väntade på båten.

173Men Malva kom inte den dagen.

Då Vasilij gick och lade sig svor han missmodigt över sin tjänst som inte tillät honom att bege sig till stranden, och innan han somnade sprang han ofta upp - han tyckte sig i sin halvslummer höra avlägsna årslag. Då höll han handen för ögonen och blickade ut över det mörka havet. På stranden vid fiskerierna brann två eldar, men på havet syntes ingen till.

- Vänta du, din häxa! hotade Vasilij. Så somnade han tungt.

På stranden hade emellertid denna dag följande ägt rum.

Jakov steg upp tidigt på morgonen, innan solen ännu brände så hett och medan det ännu kom en frisk bris från havet. Han gick från baracken ner till stranden för att tvätta sig, och då han kom dit fick han se Malva. Hon satt i aktern på en stor barkass som låg vid stranden med de nakna benen hängande över relingen och kammade sitt våta hår.

Jakov stannade och betraktade henne med nyfikna blickar.

Kattunsblusen, som var uppknäppt över bröstet, hade glidit ner från den ena skuldran som var så vit att man ville bita i den. Vågorna skvalpade under barkassen, och Malva lyftes än högt över havet, än sjönk hon ner så djupt att hennes nakna fötter nästan rörde vid vattnet.

- Har du badat? ropade Jakov till henne.

Hon vände ansiktet mot honom, kastade en blick på sina fötter, började åter kamma sitt hår och svarade:

- Ja, jag har badat... Varför är du så tidigt uppe?

- Du är ju ännu tidigare.

- Är jag då något exempel för dig?

Jakov teg.

- Om du vill leva som jag får du svårt att hålla huvudet upprätt, sade hon.

- Såå? Du riktigt skrämmer mig! smålog Jakov i det han hukade sig ner vid stranden och började tvätta sig.

Han tog vatten i händerna och sköljde över ansiktet, frustande och stånkande för det stack i huden av kylan. Sedan torkade han sig med en flik av skjortan och frågade Malva:

174- Varför försöker du alltid skrämma mig?

- Och varför glor du alltid på mig?

Jakov var inte medveten om att han hade sett mer på henne än på de andra kvinnorna i fiskeriet, men han sade i alla fall:

- Därför att du är så söt så man kan äta upp dig!

- Akta dig så att inte din far får reda på dina konster.

Hon såg honom skälmskt utmanande i ögonen.

Jakov skrattade och steg i barkassen. Han begrep inte vad hon menade, men han hade väl varit för efterhängsen. Och han kände sig glad och upplivad utan att veta varför.

- Vad har far med det att göra? frågade han och gick över däcket fram till henne. Har han köpt dig kanske?

Han satte sig bredvid henne och stirrade oawänt på hennes nakna skuldra, på den halvt blottade barmen och hela den friska kraftfulla gestalten som luktade hav.

- En sån vit fisk du är! utbrast han hänryckt efter att noga ha betraktat henne.

- Det är ingenting för dig, förklarade hon kort utan att se på honom och utan att rätta till sin klädsel.

Jakov suckade.

Framför dem utbredde sig det oöverskådliga havet i morgonsolens glans. Små lekfulla vågor, alstrade av vindens smekande fläktar, skvalpade sakta mot barkassens sidor. Långt ute i havet syntes landtungan som en rispa på dess atlasbarm. Där reste sig stången som ett smalt streck mot himlens mjuka blå bakgrund, och man kunde se hur den röda trasan i dess spets fladdrade i blåsten.

- Ja, min gosse lilla, sade Malva utan att se på Jakov, söt är jag nog men det är ingenting för dig. Ingen har köpt mig heller, och din far kan inte bestämma över mig. Jag lever för mig själv. Men häng inte efter mig, för jag vill

inte stå mellan dig och Vasilij... Jag vill inte ha något bråk och gräl... begriper du?

- Vad har jag gjort då? frågade Jakov förundrad. Jag rör dig ju inte... jag sitter ju bara här!

- Du vågar dig inte på att röra mig! sade Malva.

Hon sade det med en sådan ringaktning för Jakov att han kände sig förolämpad både som man och människa. En känsla av stridslystnad, nästan vrede, grep honom, och hans ögon flammade till.

175- Åhå! Vågar jag inte? utbrast han och makade sig närmare henne.

- Nej, du vågar inte!

- Så-å? Och om jag ändå gör det?

- Försök!

- Vad blir det då?

- Då ger jag dig en örfil så att du trillar i sjön.

- Slå till du!

- Ja, rör mig du!

Han såg på henne med glödande blickar, slog plötsligt från sidan armarna omkring henne och pressade hårt till dem om hennes bröst och rygg. Beröringen av hennes varma spänstiga kropp eldade upp honom ännu mer, och det snörde krampaktigt till om strupen på honom.

- Såja! Slå mig nu! Gå på du!

- Släpp mig, Jakov! sade hon lugnt och försökte göra sig fri ur hans skälvande armar.

- Du ville ju ge mig en örfil.

- Släpp mig. Annars går det dig illa!

- Du skrämmer mig inte! Ditt söta hallon!

Han tryckte henne intill sig och sög sig med sina tjocka läppar fast vid hennes röda kind.

Hon skrattade till utmanande, grep Jakov hårt i händerna och kastade sig framåt med en häftig rörelse av hela kroppen. Tätt omslutna föll de som en tung massa i havet och försvann i skummet och det uppsprutande vattnet. Så syntes på den upprörda ytan Jakovs våta huvud med ett förskräckt uttryck i ansiktet, och bredvid honom dök Malva upp som en fiskmås. Jakov slog förtvivlat med armarna omkring sig i vattnet, tjöt och vrålade, medan Malva högljutt skrattande simmade omkring honom, stänkte vatten i ansiktet på honom och dök för att skydda sig för hans långa armar.

- Fan! pustade Jakov. Jag drunknar. Nog nu!... Vid Gud... jag drunknar! Vattnet är... så salt!... Ack du, din... Jag drunknar, hör du!

Hon lät honom äntligen vara ifred och simmade till stranden med långa kraftiga simtag. Där svängde hon sig vigt upp i barkassen, ställde sig på aktersätet och såg skrattande på Jakov som skyndsamt simmade fram till henne. De våta kläderna klibbade fast vid hennes kropp

176och avtecknade dess fasta former från knäna ända upp till skuldrorna, och Jakov, som nu hade hunnit fram till båten och med ena handen höll sig fast i relingen, stirrade med giriga blickar på denna våta, nästan nakna kvinna som så uppsluppet skrattade åt honom.

- Nå, kravla dig upp, din valfisk, sade hon skrattande i det hon lade sig på knä och räckte honom ena handen medan hon med den andra stödde sig mot relingen.

Jakov grep tag i hennes hand och ropade uppsluppet:

- Vänta ska du få se! Jag ska bada dig jag!

Han drog henne till sig, stående till skuldrorna i vattnet; vågorna sköljde över hans huvud, smulades sönder mot barkassen och stänkte Malva i ansiktet. Hon knep ihop ögonen och skrattade, plötsligt skrek hon till och sprang i vattnet i det hon stötte omkull Jakov med tyngden av sin kropp.

Och de började åter sprattla och leka som två stora fiskar i det grönskiftande vattnet, stänkte ner varandra, frustade, hojtade och dök.

Solen såg skrattande ner på dem, och fönsterrutorna i fiskeribyggnaderna skrattade också när de återspeglade solen. Vågorna plaskade och skvalpade, när de träffades av deras kraftiga armar, och måsarna blev skrämda av det oväsen som dessa båda varelser förde och flög med genomträngande skrin över deras huvuden.

Slutligen kravlade de sig, trötta och hostande av kallsuparna, upp på stranden och satte sig i solen för att vila ut.

- Tvi! spottade Jakov och gjorde en sur grimas. Ett så gement vatten! Det är väl därför det är så gott om det!

- Det är alltid gott om det som är gement och dåligt här i världen... till exempel pojkar... det eländet finns det då mer än nog av! skrattade Malva och vred vattnet ur sitt hår.

Hennes hår var mörkt, tjockt och krusigt fast inte långt.

- Därför har du också valt dig en som är gammal, skrattade Jakov spefullt och knuffade henne med armbågen i sidan.

- De gamla är ofta bättre än de unga.

- Nå, om redan fadern är så bra måste ju sonen vara ännu bättre.

- Såå! Var har du lärt dig att skryta?

- Flickorna därhemma i byn har ofta sagt att det inte är så illa bevänt med mig.

- Inte begriper flickor sig på sånt! Fråga mig istället.

- Är du inte flicka då?

Hon såg skarpt på honom, han skrattade spefullt. Då blev hon plötsligt allvarsam och sade vredgat:

- Jag har fått ett barn en gång.

- Kort, men inte gott, sade Jakov, alltjämt skrattande.

- Dumma nöt! for hon ut mot honom i sträng ton och vände honom ryggen.

Jakov blev försagd, pressade ihop läpparna och teg.

I nästan en halvtimme teg de båda två och vände sig om i solen för att deras våta kläder skulle torka.

Borta i barackerna - långa smutsiga lador med sluttande tak - vaknade arbetarna. På långt håll - avståndet var omkring hundrafemtio famnar - liknade de varandra, trasiga, rufsiga och barfota som de var. Deras hesa stämmor hördes ner till stranden, någon hamrade på botten av en tom tunna, det lät som dova trumslag. Två kvinnor grälade med gälla skrikiga röster, och en hund skällde.

- De börjar vakna, sade Jakov. Och jag som tänkte fara till stån tidigt på morgonen... nu har jag slarvat bort tiden i sällskap med dig.

- Av mig är aldrig något gott att vänta, sade hon halvt skämtande, halvt allvarligt.

- Varför vill du alltid skrämma mig? frågade Jakov med ett undrande leende.

- Du får väl själv se när far din kommer över dig...

Denna påminnelse om fadern förargade honom plötsligt.

- Far? Än sen? utbrast han rått. Vad har far med det att göra? Jag är inget barn längre. Vad bryr jag mig om honom? Jag är inte blind... jag ser nog hur det går till här. Han är själv inte något helgon, han nekar sig minsann ingenting. Då är det inte värt att han söker förbjuda mig heller...

Hon såg honom gäckande i ansiktet och frågade nyfiket:

- Vad ska han inte förbjuda dig? Vad tänker du göra?

- Jag? Han blåste upp kinderna och spände ut bröstet

178som om han tänkte lyfta något tungt. Jag? Jag kan göra mycket jag! Den friska havsluften har blåst bort bydam-met från mig.

- Det har gått fort! ropade Malva spefullt.

- Jo du! Vad skulle du säga om jag ett tu tre snappade bort dig från far?

- Nej, det är väl inte möjligt?

- Tror du jag är rädd kanske?

- Så du säger!

- Hör på du, utbrast Jakov lidelsefullt, reta mig inte! Jag... vänta bara!

- På vad? frågade hon lugnt.

- Ingenting.

Han vände sig ifrån henne och teg med en utmanande och självmedveten min.

- Du är morsk. Uppsyningsmannen här har en svart hundvalp, har du sett den? Han är precis som du. På långt håll skäller han och hotar att bitas, men när man kommer närmare drar han in svansen mellan benen och springer.

- Nå, det är ju bra om det är så! utbrast Jakov förbittrad. Vänta bara! Du får väl se hurdan jag är, du får väl se!

Hon skrattade honom mitt upp i ansiktet.

Med långsamma steg och vaggande med kroppen närmade sig nu en lång, senig, bronsfärgad man med en skog av tovigt eldrött hår på huvudet. Den röda bomullsskjortan, kring vilken han inte bar något bälte, var uppsliten i ryggen nästan ända till kragen, och för att inte ärmarna skulle hasa ner hade han kavlat upp dem ända till axlarna. Byxorna var en provkarta på de mest olikartade hål, fötterna var bara. I hans starkt fräkniga ansikte lyste de stora blå ögonen med en käck glans, och den breda trubbnäsan gav hela ansiktet en sorglöst fräck prägel. Då han hade kommit fram till dem stannade han, snörvlade högljutt, såg frågande på dem och gjorde en komisk grimas.

- Igår tog sig Serjozjka ett litet rus, och idag ser Ser-jozjkas ficka ut som en korg utan botten... Låna mig tjugo kopek, jag betalar ju ändå inte igen dem.

Jakov skrattade godmodigt åt skämtet, och även Malva log medan hon betraktade hans trasiga gestalt.

- Ge hit, för tusan! Jag ska viga er för tjugo kopek ... vill ni?

179- Ack, din gyckelmakare! Är du en präst? skrattade Jakov.

- Dumsnut! Jag har tjänat som portvakt hos en präst i Uglitj... Hit med tjugo kopek.

- Jag vill inte låta viga mig, sade Jakov.

- Det gör detsamma, ge hit bara, så ska jag inte tala om för far din att du springer efter hans käresta, envisades Serjozjka och fuktade sina torra söndersprucknade läppar med tungan.

- Skvallra du, han lär inte tro dig.

- Jag ska nog ljuga så att han ska tro det, lovade Serjozjka, och så kommer han att klå upp dig så att du känner det!

- Jag är inte rädd! sade Jakov leende.

- Nå, då ska jag själv piska upp dig! förklarade Serjozjka och knep ihop ögonen.

Jakov hade ingen lust att ge bort sina pengar, men man hade varnat honom för att inlåta sig i tvist med Serjozjka och sagt att det var bäst att alltid uppfylla hans fordringar. Mycket begärde han ju inte, men om man inte gav honom det spelade han en något elakt spratt under arbetet eller piskade upp en utan ringaste anledning. Jakov påminde sig alla dessa råd, suckade och stack handen i fickan.

- Det är rätt! sade Serjozjka gillande och slog sig ner på sanden bredvid honom. Hör alltid på mig, så blir du klok. Och du, vände han sig till Malva, tänker du snart gifta dig med mig? Skynda dig... jag väntar inte länge.

- Du har ju ingenting annat än trasor... stoppa först dina hål, så ska vi talas vid sen, svarade Malva.

Serjozjka kastade en kritisk blick på sina hål och ruskade på huvudet.

- Nej, ge mig hellre din kjol.

- Ser man på, skrattade Malva.

- Javisst, ge mig den... du har väl alltid en gammal?

- Köp dig då hellre ett par byxor, rådde Malva.

- Nej, det är bättre att supa upp pengarna.

- Tycker du det är bättre? skrattade Jàkov som höll de tjugo kopeken i handen.

- Naturligtvis! Prästen sa mig att människan inte ska sörja för sin kropp utan för sin själ. Och min själ trår

180efter brännvin och inte efter byxor. Hit med pengarna! Såja, nu ska vi ha oss en sup ... Och för far din skvallrar jag i alla fall.

- Skvallra du! Jakov slog likgiltigt ut med handen och blinkade menande åt Malva i det han knuffade henne på axeln.

Serjozjka märkte det, spottade och lovade ytterligare:

- Jag ska heller inte glömma att piska upp dig. Så snart jag får tid ska jag ge dig en ordentlig minnesbeta.

- Men varför det? frågade Jakov oroligt.

- Det vet jag nog... Nå, ska vi gifta oss snart? vände Serjozjka sig till Malva.

- Tala först om för mig vad vi ska göra och hur vi ska leva, så ska jag tänka på saken, svarade hon allvarsamt.

Serjozjka stirrade med sammanknipna ögon ut över havet, fuktade läpparna och förklarade:

- Ingenting ska vi göra... vi ska driva omkring i världen.

- Och hur ska vi få något att äta?

- Bah - Serjozjka ryckte på axlarna - du talar precis som mor min. Hur och var? Ni kvinnfolk är då odrägliga! Vet jag hur och var? Nu går jag och tar mig en sup ...

Han steg upp och gick, följd av ett sällsamt leende från Malva och en fientlig blick från ynglingen.

- Ser man på så han kommenderar! sade Jakov då Serjozjka väl var utom hörhåll. Hos oss därhemma i byn skulle man snart ha täppt till munnen på en sån där skräv-lare. Man skulle ha gett honom ett ordentligt kok stryk, och så var den saken klar. Men här är man rädd...

Malva såg på honom och muttrade mellan tänderna:

- Ack du, din valp! Begriper du då inte vad han är värd?

- Vad är det att begripa! Såna där får man en hel bunt för fem kopek, och då är det hundra stycken i bunten!

- Jaså det är ditt pris! utbrast Malva hånfullt. Och han... han har varit överallt, har färdats över hela världen och fruktar ingen.

- Och vem fruktar jag då? frågade Jakov käckt.

Hon svarade inte utan följde tankfullt vågornas lek när de rullade upp på stranden och vaggade den tunga bar-

181kassen av och an. Masten krängde från den ena sidan till den andra, och aktern ömsom höjde och sänkte sig med ett plaskande ljud som lät otåligt och förargat. Det var som om båten ville slita sig lös från stranden och simma ut i det fria vida havet och förargade sig över repet som höll den kvar.

- Nå, varför går du inte? frågade Malva.

- Vart ska jag gå? svarade Jakov.

- Du tänkte ju ge dig av till stån...

- Det bryr jag mig inte om.

- Nå, far till far din.

- Och du?

- Vad?

- Följer du med?

- Nej...

- Då far inte jag heller.

- Tänker du hänga efter mig hela dan? frågade Malva.

- Jag har inte alls något behov av dig, svarade Jakov förolämpad i det han steg upp och gick. Men han misstog sig då han sade att han inte behövde henne. Utan henne hade han tråkigt. En egendomlig känsla spirade upp inom honom efter samtalet med henne - en dunkel opposition mot fadern, en dov missbelåtenhet med honom. Igår hade han inte känt det, och inte idag heller innan han träffat Malva. Och nu föreföll det honom som om fadern var i vägen fast han befann sig långt borta på den för ögat knappt skönjbara strandremsan... Det föreföll som om Malva var rädd för fadern. Om hon inte varit rädd skulle han nog ha kommit henne närmare. Och nu gick han och leddes utan henne fast han på morgonen inte alls hade tänkt på henne.

Och han drev omkring på stranden, stirrade slappt på de människor han mötte och växlade trögt ett par ord med dem.

Där i skuggan av en barack sitter Serjozjka på en tunna, knäpper på en balalajka och sjunger med en massa grimaser:

Ack, herr polis!

Var snäll och hövlig på alla vis!

För mig i kurran, jag ömt er ber,

så jag i pussen ej kliver ner.

182Ett tjugotal likadana trashankar som han omringar honom, och allesammans luktar de - som allting här - salt fisk och salpeter. Fyra fula smutsiga kvinnor sitter en liten bit därifrån i sanden och dricker te som de häller upp från en stor bleckkanna. Och där är en arbetare som redan är full fast det är så tidigt på dagen, och han rullar omkring i sanden, bemödar sig att stiga upp och faller åter omkull. Någonstans gråter och jämrar sig en kvinna. Från ett annat håll ljuder tonerna av en utspelt harmonika och överallt glänser fiskfjäll.

Framemot middagen sökte Jakov ut en skuggig plats åt sig bland en hop tomma tunnor, lade sig där och sov ända till aftonen. Då han vaknade började han åter driva omkring på stranden utan att ha något klart mål för sig, men han kände en obestämd längtan efter något. * Då han hade irrat omkring på det viset ett par timmar stötte han på Malva i skuggan av några videbuskar långt från fiskeriet. Hon låg på ena sidan med en trasig bok i handen och såg leende på honom.

- Jaså där är du! sade han och satte sig bredvid henne.

- Har du sökt mig länge? frågade hon segervisst.

- Har jag sökt dig då? utbrast Jakov och begrep plötsligt att det verkligen förhöll sig så. Ända sedan morgonen hade han oavlåtligt sökt efter henne utan att själv veta det. Och han skakade förbluffad på huvudet.

- Kan du läsa? frågade hon.

- Ja, nog kan jag det, men det går dåligt... jag har glömt alltihop.

- Jag kan också bara dåligt... Har du lärt det i skolan?

- Ja.

- Och jag har lärt mig det själv ...

- Verkligen?

- Ja... Jag var kokerska hos en advokat i Astrakan, och hans son lärde mig läsa.

- Men då har du ju inte lärt dig själv, menade Jakov.

Hon såg på honom och frågade:

- Tycker du det är roligt att läsa böcker?

- Jag? Nej... vad är det för nytta med det?

- Jag tycker så mycket om det... den här boken har jag tiggt till mig av hustrun till uppsyningsmannen och läser ...

183- Om vad då?

- Om gudsmannen Aleksej.

Malva talade tankfullt om för honom hur denne yngling övergav sina rika ansedda föräldrar och all sin lycka och sedan vände tillbaka hem fattig och trasig och levde ihop med hundarna på gården ända till sin död utan att förråda vem han var. Så frågade hon Jakov i en viskning:

- Varför gjorde han så?

- Vem kan veta det? svarade Jakov likgiltigt.

De satt mitt bland sandrevlar som hade kastats upp av vågorna och blåsten. Ur fjärran, från fiskeriet, trängde ett dovt otydligt larm, solen gick ner och kastade sitt rosiga återsken över sanden. De magra videbuskarna prasslade knappt märkbart med sina glesa blad i den lätta havsbrisen.

Malva teg och tycktes lyssna på något.

- Varför for du inte dit bort idag... ut till landtungan?

- Vad angår det dig?

Jakov plockade ett blad och började tugga på det medan han lystet sneglade på flickan och funderade på hur han skulle kunna komma fram med vad han ville säga.

- När jag är ensam och allt omkring är tyst... då vill jag alltid gråta... eller sjunga. Men jag kan inga vackra visor, och jag skäms att gråta...

Jakov hörde hennes varma klangfulla stämma, men vad hon sade berörde honom inte på minsta sätt, gav bara en bestämdare form åt hans begär.

- Hör på du, började Jakov dovt och makade sig närmare henne utan att se på henne. Jag har något att säga dig... Jag är en ung man ...

- Och dum, ack, så dum! utbrast hon med övertygelse och skakade på huvudet.

- Må vara att jag är dum, sade Jakov med plötslig hetta. Men behövs det något förstånd till det? Nåja, jag är dum. Men vad jag ville säga dig... vill du bli min ...

- Säg inte ut... jag vill inte...

- Varför inte?

- För att jag inte vill!

- Prata inga dumheter! Han tog henne försiktigt om skuldrorna. Tänk på saken...

- Laga att du kommer iväg, Jakov! sade hon strängt

184och skakade av sig hans arm. Gå!

Han steg upp och såg sig omkring.

- Nå... om så är... mig gör det detsamma! Här finns fullt upp med andra... Tror du kanske att du är bättre?

- Du är en valp, sade hon lugnt i det hon reste sig och skakade sanden av sin klänning.

Och de följdes åt tillbaka till fiskeriet.

De gick långsamt eftersom fötterna sjönk ner i sanden. Jakov sökte än brutalt övertala henne att gå med på hans önskan, än sade han föraktfullt att hon inte var den enda i fiskeriet och inte bättre än de andra kvinnorna. Hon smålog lugnt och kallt och gav bitande svar.

Då de var framme vid barackerna stannade han plötsligt och grep henne i axeln.

- Du eggar upp mig med flit! Varför gör du det? Vänta du bara!

- Låt mig vara ifred säger jag!

Hon vred sig lös ur hans grepp och gick vidare. I detsamma dök Serjozjka upp vid hörnet av baracken och sade hotande i det han skakade sitt lurviga eldröda huvud:

- Jaså ni har varit ute och spatserat? Så trevligt!

- Åt helvete med er allihop! skrek Malva ursinnigt.

Jakov stannade framför Serjozjka och såg dystert på

honom. De stod ungefär tio steg ifrån varandra. Serjozjka spände ögonen i Jakov. Efter att ha stått på det viset en stund likt två gumsar som är färdiga att drabba ihop gick de stillatigande åt var sitt håll.

Havet låg blankt och rött i solnedgången, över fiskeriet svävade ett dovt larm, och genom detta trängde tydligt en rusig kvinnoröst som hysteriskt skrek några meningslösa ord:

Tagarga, matagarga Matanisjka, min vän. Jag är full som en kaja och slagen igen.

Likt vämjeliga gråsuggor ilade dessa ord över det av salt och rutten fisk stinkande fiskeriet och störde vågornas smekande musik som dallrade i luften.

1853

I morgonrodnaden milda glans slumrade havet stilla och återspeglade de pärlemorfärgade molnen. På landtungan höll sömniga fiskare på att lasta fiskredskap i en barkass. Det gick av gammal vana tyst och skyndsamt. Notens

grå massa släpades över sanden ner i båten och lades på botten i en hög.

Halvnaken som alltid och utan hatt stod Serjozjka i aktern på barkassen och skyndade på fiskarna med sin hesa druckna stämma. Vinden lekte i trasorna på hans sönderrivna skjorta och i hans röda hårtestar.

- Vasilij! Var är de gröna årorna? skrek någon. Vasilij, som var mörk som en oktoberdag, höll på att lägga ner noten i barkassen. Serjozjka såg på hans böjda rygg och förde tungan över läpparna - ett tecken på att han var törstig.

- Har du något brännvin? frågade han.

- Ja, svarade Vasilij torrt.

- Nå, då far jag inte med... jag stannar här och drar landändan.

- Färdigt! ropades det från landtungan.

- Kasta loss! kommenderade Serjozjka och kiev ur barkassen. Sätt av... jag stannar här. Se er för... far tillräckligt långt ut så att inte noten trasslar sig... Och kasta i den jämnt så att det inte blir några knutar... Sätt av!

Barkassen sköts ut i vattnet, fiskarna hoppade ner i den, grep årorna och höjde dem i luften i väntan på kommandoropet.

- Ett!

Ärorna slog i vattnet på en gång, och barkassen sköt fram över den vida glittrande vattenytan.

- Tu! kommenderade styrmannen, och likt fötterna på en jättelik sköldpadda höjde sig årorna längs sidorna. Ett!... Tu!

För att dra landändan av noten hade fem man stannat kvar - Serjozjka, Vasilij och tre fiskare till. En av de sistnämnda sträckte ut sig i sanden och sade:

- Jag tar mig en lur till...

De båda andra följde hans exempel, och snart låg där tre trasiga gestalter hoprullade som nystan i sanden.

186- Varför var du inte här i söndags? frågade Vasilij Serjozjka när de följdes åt till kojan.

- Jag hade inte tid...

- Var du full?

- Nej. Jag spionerade på din son och hans styvmor, förklarade Serjozjka lugnt.

- Såna bekymmer du gör dig! smålog Vasilij tvunget. De är väl inga småbarn heller?

- De är vad värre är... Den ene är ett nöt, den andra en toka ...

- Är Malva en toka? frågade Vasilij och hans ögon flammade till av sorgsen vrede.

- Javisst...

- Hur länge har hon varit det?

- Det har hon alltid varit. Hon har en själ som inte passar till hennes kropp, bror Vasilij... Kan du begripa det?

- Det har jag nog begripit... hon har en usel själ.

Serjozjka sneglade på honom och fnös föraktfullt.

- Usel! Ack ni dumma jordätare! Ni begriper då inte ett förbannat dugg... Bara ett kvinnfolk har trinda bröst rör det er inte om hon är utan karaktär... Men det är karaktären som utgör människans värde. En kvinna utan karaktär är som bröd utan salt. Kan du ha något nöje av en balalajka som inte har några strängar? Dumma hund!

- Du måtte verkligen ha varit mer än vanligt full igår eftersom du går på så där, sade Vasilij hånfullt.

Han skulle bra gärna ha velat fråga hur och var Serjozjka hade ertappat Jakov och Malva dagen förut men skämdes att göra det. Då de kom in i kojan slog han i ett fullt teglas med brännvin åt Serjozjka i hopp om att denne efter en sådan ranson genast skulle bli full och utan några frågor självmant berätta alltsammans.

Men Serjozjka tömde glaset i botten, harklade, klarnade plötsligt och satte sig i dörren till kojan, gäspade och sträckte på sig.

- När man dricker så är det som om man fick eld i sig, sade han.

- Men så kan du dricka också! utbrast Vasilij, förbluffad över den snabbhet varmed Serjozjka hade tömt glaset.

- Det kan jag. Han nickade med sitt rödhåriga huvud, torkade av de våta mustascherna med handen och fortfor

187i käck och överlägsen ton: Det kan jag nog, bror! Jag gör allting fort och rakt på sak. Utan omsvep - raka vägen, därmed basta. Vart man kommer gör detsamma. Från jorden hoppar man i alla fall ner i jorden...

- Du tänkte ju ge dig av till Kaukasus? frågade Vasilij i det han långsamt närmade sig sitt mål.

- Jag går när jag får lust. När jag riktigt vill någonting så tar jag ett språng med ens - och så är det färdigt! Antingen får jag då min vilja fram eller också skjuter jag mig en kula i pannan. Det är mycket enkelt!

- Ja, fasligt enkelt! Du lever ju som om du inte hade något förstånd...

Serjozjka sneglade spefullt på Vasilij.

- Och du, din slugmåns, hur många gånger har du fått smaka spö uppe i byrätten?

Vasilij såg på honom och teg.

- Ofta nog, tycks det... Det är då väl att våra myndigheter piskar fram förståndet i skallen på er... Ack du, vad kan du väl uträtta med ditt myckna förstånd? Hur långt kommer du med det? Och vad kan du kläcka ut i din kloka skalle? Men jag, som inte har något förstånd, jag går bara rakt på, och så är det inte mer med det. Och jag kommer nog till slut längre än du...

- Ja bevars, hånlog Vasilij. Du kommer kanske ända till Sibirien

- Husch, du skrämmer mig!

Och Serjozjka skrattade hjärtligt.

Mot Vasilijs förväntan blev han inte drucken, och det förargade denne. Att bjuda honom ännu ett glas hade han inte lust till, men sannolikt skulle han inte få något ur Serjozjka så länge han var nykter. Serjozjka hjälpte honom dock själv ur förlägenheten.

- Varför frågar du mig inte om Malva?

- Vad rör det mig? sade Vasilij likgiltigt men genom-bävades av en aning.

- Hon var ju inte här i söndags... Ska du inte fråga vad hon har haft för sig de här dagarna... Du är nog ändå svartsjuk, din gamla satan!

- Det finns många av den sorten! sade Vasilij med en åtbörd av förakt.

- Många av den sorten! härmade Serjozjka. Ack, ni

188dumma bondbassar! Ger man er honung eller tjära, så är det precis samma rågvälling för er ...

- Varför berömmer du henne oupphörligt? Har du kommit hit för att koppla ihop oss? Den saken har jag själv för längesen klarat av, sade Vasilij gäckande.

Serjozjka såg på honom, teg en stund och sade sedan med eftertryck i det han lade handen på Vasilijs skuldra:

- Det vet jag... Jag vet att hon lever ihop med dig... Jag har inte hindrat dig därvidlag... det behövdes inte. Men nu börjar den här Jakov, sonen din, att slå sina lovar omkring henne - piska upp honom ordentligt, hör du! Annars

gör jag det själv... Du är en bra karl... fast ett ärkenöt... Jag har inte gått i vägen för dig kom ihåg det!

- Ser man på! Är du också ute efter henne? frågade Vasilij dovt.

- Också! Om jag visste att jag också... så skulle jag helt enkelt dänga er ur vägen allesammans - och därmed basta. Men vad skulle jag med henne?

- Varför blandar du dig i det då? frågade Vasilij misstänksamt.

Denna enkla fråga tycktes överraska Serjozjka. Han stirrade på Vasilij med vidöppna ögon och brast i skratt.

- Varför jag blandar mig i? ... Vete fan varför... Det är en flicka som det är något med... hon har peppar i sig... Jag tycker om henne... kanske tycker jag också det är synd om henne...

Vasilij såg misstroget på honom, men han kände att Serjozjkas skratt och ord var uppriktiga och att han verkligen inte hade några avsikter med Malva. Inte desto mindre sade han:

- Ja, om hon var en ärbar och oskyldig flicka kunde man ju tycka synd om henne. Men nu... det är komiskt!

Serjozjka teg och såg ut över havet på barkassen som efter att ha beskrivit en vid halvcirkel åter vände stäven in mot land. Hans fräkniga ansikte hade ett gott och öppenhjärtigt uttryck. Vasilij kände sig plötsligt blidkad när han såg på honom.

- Ja, du har rätt... hon är en präktig tös... fasligt om-bytlig bara... Med Jakov... nå, han ska då få sin beskärda del. En sådan valp!

- Jag kan inte med honom... Han stinker bonde på

189långt håll... och den lukten kan jag inte fördra, förklarade Serjozjka.

- Gör han sig till för henne? frågade Vasilij mellan tänderna och strök sitt skägg.

- Om han gör? Du ska få se att han kommer att kila in sig mellan er, sade Serjozjka med övertygelse.

- Jag ska ge honom för kila jag!

Över havet flammade en solfjäder av rosenröda strålar upp. Solens övre kant stack redan upp ur det guldskim-rande vattnet. Genom vågornas brus trängde från barkassen ett svagt rop:

- Hala-a in!

- Upp med er, pojkar! Ähoj! Hala in noten! kommenderade Serjozjka och steg upp.

Snart halade de alla fem på sin ända av noten. Ett långt tåg, spänt som en sträng, gick från vattnet upp på stranden, och efter att ha hakat fast sina dragremmar i det gick fiskarna baklänges och drog och spände emot med fötterna i sanden. När de hade gått tio tjugo steg lösgjorde den sista i ledet sin rem och gick längst fram istället, hakade på nytt fast remmen, och så fortsatte de undan för undan.

Den andra änden av noten fördes till stranden av barkassen som gled fram över vågorna; masten stack upp som ett mörkt streck, vinglande av och an.

Solen höjde sig, majestätisk och strålande, ur havet.

- Om du får se Jakov, så säg åt honom att han kommer hit till mig imorgon, bad Vasilij Serjozjka.

- Ja.

Barkassen lade till, fiskarna hoppade ur och började hala in sin ände av noten. De båda grupperna närmade sig småningom varandra, och notflötena guppade på vattnet i en regelbunden halvcirkel.

4

Sent på aftonen samma dag, då arbetarna i fiskeriet hade ätit kvällsvard, satt Malva trött och tankfull på en sönderslagen båt som låg med kölen upp och såg ut över det i skymning höljda havet. Långt borta lyste en eld,

och Malva visste att det var hos Vasilij den brann. Ensam som

190om den hade förirrat sig i havets mörka rymd flammade elden än klart upp, än slocknade den som om den inte orkade brinna längre. Och Malva blev sorgsen till mods vid att se på denna lilla röda punkt som hade tappat bort sig i ödsligheten och flämtade så matt i vågornas oavlåtliga gåtfulla brus.

- Varför sitter du här? hördes Serjozjkas röst bakom henne.

- Vad rör det dig? frågade hon torrt utan att se sig om.

- Det skulle roa mig att veta.

Han tystnade, såg på henne, tog fram en cigarrett, tände den och satte sig grensle över båten. Då han kände på sig att hon inte hade någon lust att tala med honom sade han vänskapligt:

- Du är då ett konstigt fruntimmer - än löper du undan alla, än hänger du dig om halsen på lite var.

- Har jag hängt mig om halsen på dig? frågade hon likgiltigt.

- Nej - men på Jakov.

- Är du avundsjuk?

- Hm... ska vi talas vid öppet och ärligt? föreslog Serjozjka och slog henne på axeln. Hon satt med sidan vänd åt honom, och han kunde inte se hennes ansikte då hon kort kastade åt honom:

- Tala du!

- Har du övergett Vasilij, va?

- Det vet jag inte, svarade hon efter ett ögonblicks tystnad. Varför frågar du det?

- Å... för ro skull bara.

- Jag är ond på honom.

- Varför det?

- Han har slagit mig.

- Vad för slag?... Har han?... En sån där... tvi! Och du... du lät honom! Aj aj!

Serjozjka var överraskad av hennes meddelande. Han sneglade på henne och smackade ironiskt.

- Om jag hade velat skulle han inte ha vågat, utbrast hon vredgat.

- Nå, vad gick det åt dig då?

- Jag ville inte.

- Då måste du vara förälskad i den gamle hankatten,

191sade Serjozjka spefullt och svepte in henne i röken från sin cigarrett. Såna historier! Och jag som trodde att du inte var av den sorten...

- Jag älskar ingen av er, sade hon återigen likgiltigt och fläktade bort röken med handen.

- Nu ljuger du väl?

- Varför skulle jag ljuga? frågade hon, och av hennes ton begrep Serjozjka att hon verkligen inte hade någon anledning att narras.

- Men om du inte älskar honom, varför tillåter du då att han slår dig? frågade han allvarsamt.

- Inte vet jag. Varför bråkar du med mig?

- Det var konstigt! sade Serjozjka och skakade på huvudet.

Och så teg de båda en lång stund.

Det led mot natt. Över havet bredde sig skuggor från molnen som långsamt gled fram över himlen. Vågorna brusade. Elden ute på landtungan hos Vasilij slocknade, men Malva spanade alltjämt ditåt. Och Serjozjka såg på henne.

- Hör på! sade han. Vet du vad du vill?

- Om jag bara visste det! svarade Malva sakta med en djup suck.

- Alltså vet du det inte. Det är illa! förklarade Serjozjka i avgörande ton. Jag vet det alltid... Och med en anstrykning av vemod tillade han: Men jag vill sällan något.

- Jag vill alltid något, sade Malva tankfullt. Men vad -det vet jag inte. Ibland skulle jag vilja sätta mig i en båt och fara ut på havet. Långt långt bort! Så att jag aldrig mer behövde se några människor. Och ibland skulle jag vilja vrida runt alla människor och låta dem dansa som snurror omkring mig. Så skulle jag se på dem och skratta. Än tycker jag det är synd om alla och mest om mig själv, än skulle jag vilja döda varenda en och sist mig själv... på något förfärligt vis. Och jag är ledsen, och jag är glad... Men människorna är som av trä allihop.

- Genomruttna är de, instämde Serjozjka med låg röst. Men när jag tittar på dig ser jag att du varken är katt eller fisk eller fågel... Men lite av allt det där finns det hos dig i alla fall. Du är inte lik andra kvinnfolk ...

- Gudskelov för det! smålog Malva.

192Över sandrevlarna till Vänster om dem höjde sig månen och övergöt deras gestalter och havet med sitt silverskimmer. Stor och stilla gled den långsamt uppför det blå himlavalvet, och stjärnornas klara glitter bleknade och smälte bort i dess jämna drömmande sken.

- Du tänker - det är saken! sade Serjozjka i avgörande ton och kastade cigarretten upp i luften. Och den som tänker... den får leda vid livet. Man måste alltid göra något, så att människorna omkring en kommer i rörelse och känner att man lever... Man måste röra om i livet, så att det inte surnar... Spatsera omkring i det hit och dit, så länge du har dina krafter i behåll... då blir det muntert omkring dig...

Malva skrattade.

- Det har du rätt i... Jag undrar ibland hur det skulle vara - ifall man en natt tände eld på barackerna - tänk, en sån uppståndelse det skulle bli!

- Ja det vill jag lova! utbrast Serjozjka förtjust, och plötsligt puffade han till henne på axeln. Vet du vad... jag ska säga dig något... vill du vara med om något lustigt?

- Vad då? frågade Malva intresserad.

- Den här Jakov ... har du eldat upp honom ordentligt?

- Han står i ljusan låga, smålog hon.

- Nå... tussa ihop honom och fadern! Vid Gud, det ska bli att skratta sig fördärvad åt! De kommer att ryka ihop som ett par björnar... Brassa på ytterligare hos gubben och hos den andra också ... Och så ska vi släppa lös dem mot varandra... va?

Malva vände sig emot honom och betraktade uppmärksamt hans fräkniga, muntert leende ansikte. I månskenet såg det mindre fläckigt ut än det gjorde på dagen, då solen lyste på det. Där märktes inte ett spår av elakhet eller ondska, endast ett godmodigt och en smula fräckt leende och en ivrig väntan på svar.

- Varför tycker du inte om dem? frågade Malva misstänksamt.

- Jag?... Vasilij har jag ingenting emot... han är en hygglig karl. Men Jakov... det är bara skräp. Jag tycker inte om bönder, ser du - det är ett pack! De beter sig som om de var fattiga föräldralösa - och så ger man dem bröd

13 Urspåradeoch allt möjligt!... De har ju sin zemstvo,* och den gör allt för dem... De har gård, jord, boskap ... Jag har tjänat som kusk hos en distriktsläkare på landet, och då såg jag mig utled på dem... Och sen har jag vandrat omkring nästan överallt. Om man kommer till en by och ber om en bit bröd, strax har man dem över sig! Vem är du, och vad vill du, och var har du ditt pass? Hur många gånger har de inte undfägnat mig med hugg och slag. Än blev jag tagen för en hästtjuv, än satte de mig i kurran utan vidare ... De jämrar sig och spelar olyckliga, men det går ingen nöd på dem - de har något att hålla sig till, nämligen jorden. Vad är jag gentemot dem?

- Är du inte bonde då? avbröt Malva som uppmärksamt hade lyssnat till hans svada.

- Jag är av borgarsläkt, sade Serjozjka med en viss stolthet. Borgare från Uglitj.

- Och jag är från Pavlitj, berättade Malva tankfullt.

- Jag har ingen som lägger sig ut för mig. Men bönderna, de satarna, dem går det ingen nöd på. De har zemstvo och allt sånt där.

- Zemstvo? Vad är det? frågade Malva.

- Vad det är? Vete fan vad det är! Det är inrättat för böndernas skull, det är deras förvaltning. Strunt i det ... låt oss tala om vår lilla affär istället... Du lagar ju till en liten skärmytsling mellan dem, va? Det är ju inget farligt - de kommer bara att klå upp varann en smula ... Och jag ska hjälpa dig. Vasilij har ju slagit dig? Nå, då kan ju hans egen son betala igen de slag du fått.

- Säger du det? smålog Malva. Ja, det vore inte så illa ...

- Tänk efter bara... skulle det inte vara roligt att se ett par människor slå in revbenen på varandra för din skull? Bara för ett par ord av dig... du rör på tungan en gång ... två gånger... och så är det färdigt!

Serjozjka utgöt sig ännu en lång stund med varm förtjusning om behaget av hennes roll. Han på samma gång skämtade och menade allvar och var själv uppriktigt entusiastisk för sitt påhitt.

- Ack, om jag vore en vacker flicka! Då skulle jag minsann ställa till oreda här i världen! utbrast han till slut,

* Zemstvo = självstyrelse.

194varpå han fattade om huvudet med båda händerna, kramade det, knep ihop ögonen och tystnade.

Månen stod redan högt på himlen när de skildes åt. Med sitt försvinnande ökade de endast nattens skönhet. Nu fanns endast det gränslösa, majestätiska, av månen försilvrade havet och den blå stjärnbeströdda himlen. Det fanns också sandrevlar, några magra videbuskar och två långa snuskiga byggnader som liknade ett par väldiga, grovt tillyxade likkistor. Men allt detta var smått och ömkligt vid sidan av det mäktiga havet och stjärnorna som blickade ner på det, glittrande och kallt.

5

Far och son satt mittemot varandra i kojan och drack brännvin. Brännvinet hade sonen haft med sig för att det inte skulle bli alltför tråkigt att sitta hos fadern och för att stämma honom mildare. Serjozjka hade sagt åt Jakov att fadern var ond på honom för Malvas skull och hade hotat att slå henne halvt ihjäl; Malva visste om denna hotelse och tordes därför inte ge sig åt Jakov. Serjozjka hånskrattade elakt åt honom.

- Han kommer att ge dig din hyra, det kan du lita på, dra dig i öronen, så att de blir en aln långa. Det är bäst att du inte visar dig för honom.

Den rödhårige obehaglige sällens speglosor väckte hos Jakov en bitter hätskhet mot fadern. Och Malva tycktes fortfarande vackla hit och dit, kastade än eldiga, än vemodiga blickar på honom och stegrade därigenom hans åtrå att äga henne till verklig smärta... Och hon påminde honom oupphörligt om fadern.

Nu hade Jakov kommit till fadern och tyckte att han var som en sten som låg i vägen för honom - en sten som han varken kunde hoppa över eller gå omkring. Men i känslan av att han inte alls var rädd för fadern såg Jakov med säker min in i hans dystra vredgade ögon som om han ville säga: Rör mig, om du törs!

De hade redan druckit två glas men ingenting sagt till varandra utom några betydelselösa ord om fiskarlivet. De 195satt och liksom sparade på sin ömsesidiga förbittring men visste båda att den snart skulle flamma upp och förtära dem.

Mattorna som utgjorde kojans väggar prasslade i blåsten, barkbitarna gned mot varandra, och den röda trasan uppe på stången flaxade och smällde. Alla dessa ljud var skygga och försagda och liknade en avlägsen, obeslutsamt bedjande, stammande viskning. Men havets vågor brusade som alltid, fria och utan lidelse.

- Super Serjozjka fortfarande? frågade Vasilij dystert.

- Jadå... han är full varenda kväll, svarade sonen och slog i mera brännvin.

- Han kommer att gå under... Så är det med det fria livet|J utan tvång. Du blir nog likadan ...

Jakov tyckte inte om Serjozjka, och därför svarade han kort:

- Det blir jag visst inte!

- Blir du inte? sade Vasilij och rynkade ögonbrynen. Jag vet vad jag säger... Hur länge har du varit här? Det går redan på tredje månaden, snart ska du fara hem, och hur mycket pengar kommer du att ha med härifrån?

Ursinnigt kastade han i sig supen som sonen nyss hade hällt i, tog sig i skägget och ryckte så hårt i det att huvudet skakade.

- På så kort tid är det omöjligt att förtjäna mycket, svarade Jakov snusförnuftigt.

- I så fall ska du inte gå här och slå dank... ge dig av igen!

Jakov skrattade tyst.

- Vad flinar du åt! utbrast Vasilij hotande, alltmer förbittrad vid åsynen av sonens lugn. Far din talar till dig, och du skrattar! Akta dig, så att du inte börjar bli egenmäktig för tidigt. Jag kan lägga betsel på dig ännu ...

Jakov slog i en sup åt sig och drack. Detta brutala sätt att söka gräl sårade och förargade honom, men han lade band på sig för att inte säga vad han tänkte och därigenom ytterligare reta fadern. Nu kände han sig en smula rädd för dennes vredesblixtrande ögon.

Men då Vasilij såg att sonen drack ensam, utan att slå i åt honom, blev han ännu ursinnigare, vilket fick till följd att han uttryckte sig med mera lugn och skärpa.

196- Far din säger dig att du ska fara hem, och du skrattar honom mitt i synen! Men jag ska väl få bukt med dig... Om lördag ber du att få ut din avlöning och så ... marsch hem till byn! Begriper du?

- Jag går inte! sade Jakov i fast ton och med ett trotsigt kast på huvudet fast han skälvde i hela kroppen.

- Vad för slag? röt Vasilij och steg upp stödd på tunnan. Talar jag till dig eller inte? Hur vågar du bjäbba emot far din, valp? Har du glömt bort att jag kan göra med dig vad jag vill? Har du glömt det?

Hans läppar darrade och ansiktet förvreds krampaktigt. Två ådror svällde upp vid tinningarna.

- Jag har inte glömt någonting, svarade Jakov halvhögt utan att se på fadern. Men du, laga att du själv kommer ihåg ...

- Det tillkommer inte dig att lära mig! Jag slår dig i stycken ...

Jakov vek undan för faderns hand som svängdes över hans huvud, och i det han kände att ett vilt raseri började sjuda inom honom sade han med sammanbitna tänder:

- Rör mig inte... Vi är inte hemma i byn längre.

- Tig! Jag är din far överallt.

- Här kan du inte låta piska mig uppe i byrätten, här finns det ingen byrätt, skrattade Jakov fadern rätt i ansiktet

och reste sig långsamt från sin plats.

De stod mittemot varandra. Med blodsprängda ögon och knutna nävar sträckte sig Vasilij fram mot sonen och pustade honom i ansiktet med sin heta brännvinsluktande andedräkt. Jakov böjde sig bakåt och följde med en mörk blick faderns rörelser, beredd att avvärja slagen, lugn till det yttre men badande i svett. Mellan dem stod tunnan som tjänstgjorde som bord.

- Kan jag inte piska upp dig? frågade Vasilij hest och krökte ryggen likt en katt som står på språng.

- Här är alla lika... Du är arbetare och jag med.

- Det var något nytt!

- Just så är det! Varför ger du dig på mig? Tror du inte att jag begriper. Du har själv först ...

Vasilij lät höra ett rytande och höjde handen så hastigt att Jakov inte hann vika undan. Slaget träffade honom i huvudet, han vacklade och såg rasande upp på den ursin-

197nige fadern som åter höjde handen.

- Akta digvarnade han och knöt nävarna.

- Jag ska ge dig för akta jag ...

- Låt bli, säger jag!

- Aha, du!... Du vill lära far din... far din... far din?

Det var för trångt för dem därinne, de snärjde in fötterna i säckarna och snavade över den kullstjälpta tunnan och stocken som användes att sitta på.

Medan Jakov med knytnävarna värjde sig mot faderns slag drog han sig långsamt baklänges, blek och drypande av svett, med sammanbitna tänder och en blick mörk och glödande som på en varg. Fadern följde efter honom, vilt fäktande med händerna i luften, blind i sin vrede och med håret på ända som ett rasande vildsvin.

- Låt bli... sluta... låt det vara nog nu! sade Jakov i hotfull ton i det han gick ut i det fria.

Fadern sprang rytande efter honom, men hans slag träffade bara sonens knytnävar.

- Ser du, du kan ju inte... där ser du, retades Jakov, som visste att han var vigare och därför inte var rädd.

- Vänta bara... vänta ...

Men Jakov tog ett språng åt sidan och började springa neråt havet till.

Vasilij följde efter honom med sänkt huvud och utsträckta armar men snavade över något och föll framstupa. Han reste sig hastigt upp på knä och satte sig, stödjande sig med händerna mot sanden. Han var alldeles utmattad av slagsmålet och tjöt klagande i den svidande känslan av ohämnad skymf och i det bittra medvetandet om sin egen svaghet.

- Förbannad vare du! pressade han hest fram med halsen sträckt mot Jakov och spottade fradga från sina skälvande läppar.

Jakov lutade sig mot båten och såg skarpt på honom medan han med handen gned sitt värkande huvud. Den ena skjortärmen var sönderriven och nästan avsliten, kragen var också trasig, och det vita svettiga bröstet glänste i solen som bestruket med fett. Han kände förakt för fadern; han hade trott att han var starkare, och då han nu såg honom sitta där ömklig och illa tilltygad i sanden och hota honom med knytnävarna smålog han med den star-

198kes överlägsna förolämpande leende gentemot den svage.

- Må blixten slå ner på dig! Förbannad vare du... j evighet.

Vasilij skrek ut sin förbannelse så högljutt att Jakov ofrivilligt kastade en blick över havet åt fiskeriet till, som om han trodde att detta svaghetens sjuka skri skulle kunna höras dit.

Men där syntes endast vågor och sol. Då spottade han åt sidan och sade:

- Skrik du! ... Det skadar ingen mer än dig själv ... Men när det nu har gått så här långt mellan oss vill jag säga dig en sak... för att få slut på det en gång för alla...

- Tig! ... Bort från mina ögon... Bort! skrek Vasilij.

- Hem till byn återvänder jag inte... jag stannar här i vinter, sade Jakov utan att fästa sig vid hans rop men iakttog fortfarande noga faderns rörelser. Här har jag det bättre... så dum är jag inte att jag inte begriper det. Här är arbetet lättare... och man har mer frihet... Därhemma skulle du kommendera mig som dig lyster, men här... fick du fikon!

Han stack gäckande ut tummen mellan fingrarna åt fadern och skrattade, inte högljutt men dock så att Vasilij, på nytt ursinnig, rusade upp, grep en åra och störtade emot honom, stönande:

- Det säger du åt far din? Far din? Jag slår ihjäl dig...

Men då han, förblindad av raseri, kom fram till båten,

var Jakov redan långt därifrån. Han sprang, och den sönderrivna skjortärmen flaxade i luften efter honom.

Vasilij kastade årån efter honom, men den nådde inte fram, och i ett nytt anfall av kraftlöshet föll han framstupa mot båten, krafsade med naglarna i trät och stirrade efter sonen som på långt håll ropade åt honom:

- Du borde skämmas! Att med dina grå hår bli så rasande för en kvinnas skull! Fy! Och hem till byn far jag inte... det gör jag inte! Ge dig själv av dit du... här har du ändå ingenting mer att göra! >

- Tig, Jakov! röt Vasilij överröstande honom. Jag slår ihjäl dig ... Bort med dig! Bort!

Men han hade redan skrattande avlägsnat sig.

Med en slö vansinnig blick stirrade Vasilij efter honom medan han gick. Nu hade han blivit kortare... fötterna

199hade liksom drunknat i sanden ... nu gick den honom upp till livet... till axlarna... till hjässan. Han var borta. Men efter ett ögonblick stack åter hans huvud upp ett stycke längre bort... så axlarna... och så hela gestalten... Han såg ännu mindre ut nu. Han vände sig om, såg ditåt och ropade något.

- Förbannad vare du! Förbannad! Förbannad! svarade Vasilij på sonens rop. Denne slog ut med handen och satte sig i rörelse igen... så försvann han bakom en sandkulle.

Vasilij stirrade efter honom tills det började värka i ryggen av den obekväma ställningen, lutad mot båten och med knäna i sanden. Matt och mörbultad steg han upp, raglande av den svidande värken i alla lemmar. Bältet hade åkt upp under armarna på honom; med stela fingrar knäppte han upp det, höll det framför ögonen och kastade det ifrån sig. Så gick han mot kojan, stannade framför en fördjupning i sanden, kom ihåg att han hade fallit omkull där och att han annars kanske skulle ha fått tag i sonen. I kojan var allt huller om buller. Vasilij sökte med ögonen efter brännvinsbuteljen, upptäckte den bland säckarna och tog upp den. Korken satt hårt nedslagen i buteljhalsen, och brännvinet fanns kvar. Han tog långsamt ur korken, satte buteljen för munnen och ville dricka. Men glaset skallrade mot tänderna på honom, och brännvinet rann ur munnen ner över skägget och bröstet. Det hade ingen smak heller, var som vatten.

Han kände sig beklämd om hjärtat, tung i huvudet, och det värkte i ryggen.

- Jag har blivit gammal, sade han högt och sjönk ner på sanden vid ingången till kojan.

Framför honom utbredde sig havet - stort och mäktigt, makligt böljande, fullt av kraft och skönhet.

Vågorna skrattade som alltid, bullersamma och lekfulla. Vasilij blickade länge ut över vattnet och påminde sig sonens giriga önskan: "Om allt det här var jord ändå! Idel svartmylla! Och man fick sätta plogen i det!"

En frätande känsla av svårmod överväldigade bonden. Han gned sig hårt på bröstet, såg sig omkring och suckade djupt. Huvudet sjönk ner, och ryggen kröktes som under en tung börda. Strupen snördes ihop som av ett

kvävningsanfall. Vasilij hostade för att få luft och korsade sig

200med en blick mot himlen. En plågsam tanke bemäktigade sig honom.

Därför att han för ett lösaktigt kvinnfolks skull hade övergett sin hustru, som han hade levt tillsammans med i hederligt arbete under mer än femton år straffade Gud honom med sonens uppstudsighet. Så var det!

Hånat honom hade sonen, smärtsamt slitit sönder hans hjärta... döden var ett alltför ringa straff för att ha pinat sin faders hjärta så. Och varför? För en dålig kvinnas skull, som förde ett utsvävande liv... Det var en synd att han, en gammal man, hade inlåtit sig med henne och glömt sin hustru och sin son ...

Och i sin heliga vrede påminde nu Gud honom härom och slog genom sonen hans hjärta med sitt rättvisa straff... Så var det ...

Vasilij satt hopkrupen och gjorde korstecknet och blinkade ofta för att jaga bort tårarna som förblindade honom.

Solen sjönk i havet, och på himlen slocknade stilla aftonrodnadens purpur. Från det tysta fjärran fläktade en ljum vind mot bondens tårdränkta ansikte. Fördjupad i ångerfulla tankar satt han där ända tills han somnade. Det var först i gryningen.

6

Dagen efter grälet med fadern for Jakov med en skara arbetare i en barkass, som bogserades av en ångbåt, till en vik trettio verst därifrån för att fånga stör. Fem dagar senare kom han ensam tillbaka till fiskeriet i en segelbåt; han hade blivit skickad efter proviant. Han kom vid middagstiden, då arbetarna vilade sig efter att ha ätit middag. Det var olidligt hett, den glödande sanden brände under fötterna, och fjällen och fiskbenen stack i dem som nålar. Jakov gick försiktigt upp mot barackerna, svärande över att han inte hade tagit stövlarna på sig. Han var för lat för att vända om till båten, och dessutom var han ivrig att få något att äta och att träffa Malva. Under denna tråkiga tid, som han tillbragt ute på havet, hade han ofta tänkt på henne. Nu ville han veta om hon träffat fadern och vad

201han hade sagt till henne... Kanske han hade slagit henne? Det skadade nog inte att ge henne lite stryk ibland. Annars blev hon för morsk och fräck av sig...

Vid fiskeriet var det öde och tomt. Fönstren i barackerna stod öppna, och även dessa stora trälådor tycktes färdiga att förgås av hetta. Inne på kontoret, som låg gömt bakom barackerna, skrek en barnunge av alla krafter. Bakom en hög med tunnor hördes viskande röster.

Jakov gick beslutsamt ditåt, för han tyckte sig urskilja Malvas röst. Men då han hade kommit fram till tunnorna och kastat en blick bakom dem tog han ett steg tillbaka och stannade med rynkad panna.

I skuggan av tunnorna låg den rödhårige Serjozjka på rygg med armarna under huvudet. På ena sidan om honom satt Jakovs far och på den andra Malva.

Varför var fadern där, undrade Jakov. Hade han flyttat från sin lugna plats till fiskeriet för att vara närmare Malva och hålla honom på avstånd från henne? Å, den gamle skojaren! Tänk om modern hade reda på allt hans fuffens!... Skulle han gå fram till dem eller inte?

- Jaså, sade Serjozjka. Det är meningen att säga adjö då? Nåja, gå då och gräv i jorden ...

Jakov spratt till och blinkade glatt.

- Ja, jag ska gå, sade fadern.

Då kiev Jakov fram och hälsade:

- Goddag, mitt herrskap!

Fadern såg flyktigt på honom och vände sig bort, Malva rörde inte ens på ögonlocken, och Serjozjka sparkade ut med foten och sade i djup baston:

- Se, här kommer ju vår älskade son Jakov hem från avlägsna länder! Därpå tillade han med sin vanliga röst: Flå av honom huden till ett trumskinn... liksom pälsen av fåret...

Malva skrattade tyst.

- Vad det är hett! sade Jakov och satte sig bredvid dem.

Vasilij såg åter liksom motvilligt på honom.

- Jag har väntat på dig här sen imorse, Jakov. Upp-syningsmannen sa mig igår att du skulle komma.

Hans röst föreföll Jakov mera lågmäld än vanligt, och även ansiktet var förändrat.

- Jag är här för att hämta proviant, sade han och bad

202Serjozjka om tobak till en cigarrett.

- Jag har ingen tobak åt dig, dumskalle, sade Serjozjka utan att röra på sig.

- Jag går hem, Jakov, sade Vasilij med eftertryck och ritade med fingret i sanden.

- Varför det? Sonen såg oskyldigt på honom.

- Nå, och du... stannar du?

- Ja, jag stannar... Vad ska vi två stycken hemma att göra?

- Nå ... jag säger ingenting ... Som du vill... du är ingen barnunge längre. Men en sak ska du komma ihåg... jag håller nog inte ut så länge. Leva kommer jag kanske att göra, men arbeta... det vet jag inte hur det ska gå... Jag har liksom blivit ovan vid jorden... Kom ihåg att du har mor därhemma.

Det var som om han haft svårt att tala, orden tycktes fastna på tungan. Han strök sitt skägg med en hand som darrade.

Malva såg oawänt på honom. Serjozjka knep ihop det ena ögat, det andra spände han upp så att det blev alldeles runt och fixerade Jakovs ansikte. Jakov var uppfylld av glädje, men för att inte förråda den teg han och såg på sina fötter.

- Glöm alltså inte mor din, Jakov... Kom ihåg att hon bara har dig, sade Vasilij.

- Ja, än sen? sade Jakov och ryckte på sig. Det vet jag väl.

- Det är bra att du vet det, sade fadern och såg på honom med en misstrogen blick. Jag säger bara, glöm inte...

- Nå...

Vasilij suckade djupt. Under några långa minuter teg de alla fyra. Sedan sade Malva:

- Det ringer väl snart till arbetet.

- Ja, jag ska gå, förklarade Vasilij och steg upp. Alla de andra reste sig också.

- Farväl, Serjozjka... Kommer du till Volga, så hälsar du kanske på oss?... I Simbirska kretsen, byn Maslo, Nikolo-Lykovska distriktet ...

- Ja, sade Serjozjka och skakade hans hand som han höll kvar i sin seniga rödludna näve medan han leende

203blickade in i hans sorgsna allvarliga ansikte.

- Lykovo-Nikolskoje är en stor kyrkby... Den är känd vida omkring, och vi bor fyra verst därifrån, förklarade Vasilij.

- Ja, ja ... Jag kommer nog ... om det faller sig...

- Farväl!

- Farväl, käre vän!

- Farväl, Malva, sade Vasilij tonlöst utan att se på henne.

Utan att göra sig någon brådska torkade hon av läpparna med ärmen, lade sina vita händer på hans axlar och kysste honom tre gånger tyst och allvarligt på kinderna och munnen.

Han blev förvirrad och muttrade någonting obegripligt. Jakov böjde ner huvudet för att dölja ett leende, men Serjozjka såg alldeles oberörd ut, tittade upp mot himlen och gäspade lätt.

- Det blir hett för dig att gå, sade han.

- Det gör ingenting ... Nå, farväl, Jakov!

- Farväl!

De stod mittemot varandra utan att veta vad de skulle göra. Det sorgliga ordet "farväl", som under dessa få sekunder så ofta och entonigt hade farit genom luften, väckte i Jakovs hjärta en varm känsla för fadern, men han visste inte hur han skulle uttrycka den - skulle han omfamna fadern, som Malva hade gjort, eller skaka hans hand som Serjozjka? Vasilij kände sig sårad av den tvekan som förrådde sig i sonens hållning och ansikte, och dessutom erfor han något liknande blygsel gentemot Jakov. Det var Malvas kyssar och minnet av uppträdet på landtungan som hade väckt denna känsla hos honom.

- Ja ... kom ihåg mor din! sade slutligen Vasilij.

- Ja, ja, var lugn du! utbrast Jakov med ett hjärtligt leende. Jag ska nog... Och han nickade bekräftande.

- Nå ... så är det ingenting mer. Lev väl, och Gud vare med er... tänk inte illa om mig! ... Hör du, Serjozjka, kitteln har jag grävt ner i sanden under akterstäven på den gröna båten.

- Vad ska han med kitteln att göra? frågade Jakov hastigt.

- Han har fått min plats... därborta på landtungan,

204förklarade Vasilij.

Jakov såg avundsjukt på Serjozjka, kastade därefter en blick på Malva och böjde ner huvudet för att dölja glädjen i sina ögon.

- Farväl, bröder... nu går jag!

Vasilij bugade sig och gick. Malva följde efter honom.

- Jag ska följa dig en bit...

Serjozjka sträckte ut sig på sanden och grep Jakov i foten just som han gjorde sig i ordning att gå med.

- Ptro! Vart ska det bära av?

- Seså, släpp mig! Jakov ville slita sig lös, men Serjozjka grep honom i det andra benet också.

- Stanna kvar hos mig du ...

- Vad är det här för upptåg?

- Det är inga upptåg alls... Sätt dig där!

Jakov bet ihop tänderna och satte sig.

- Vad är det du vill?

- Vänta! Var tyst och låt mig tänka efter, så ska jag säga dig sen...

Han såg hotande på ynglingen med sina fräcka ögon, och Jakov fogade sig ...

Malva och Vasilij gick tysta en stund. Hon sneglade från sidan upp i hans ansikte, och hennes ögon lyste med en sällsam glans. Vasilij såg mörkt framför sig och teg. Deras fötter sjönk ner i sanden, och de gick långsamt.

- Vasilij!

- Vad är det?

Han såg på henne men vände sig genast bort igen.

- Jag har ju med flit ställt till den här oenigheten mellan dig och Jakov. Ni skulle kanske kunna leva tillsammans här utan att gräla, sade hon lugnt. Inte en skymt av ånger kunde spåras i hennes ton.

- Varför gjorde du det? frågade Vasilij efter ett ögonblicks tystnad.

- Jag vet inte... Det föll sig så!

Hon ryckte leende på axlarna.

- Du har just ställt till det! Å, du! förebrådde han henne i uppbragt ton.

Hon teg.

- Du kommer att fördärva pojken för mig, alldeles fördärva honom! Du, din häxa... Inte fruktar du Gud...

205ingen skam har du... vad är det du gör?

- Vad bör man göra då? frågade hon. Det låg något både ängsligt och förargat i hennes fråga.

- Vad? Ack du! utbrast Vasilij, upptänd av en häftig vrede.

Han erfor ett lidelsefullt begär att slå henne, kasta omkull henne i sanden och trampa på henne, sparka henne med stövlarna i bröstet och ansiktet. Han knöt nävarna och såg sig om.

Därborta vid tunnorna syntes Jakov och Serjozjka, och deras ansikten var vända mot honom.

- Gå din väg... gå! Jag skulle kunna slå ihjäl dig...l|t

Han stannade och viskade en ström av skällsord i ansiktet på henne. Hans ögon var blodsprängda, skägget darrade och händerna sträckte sig ofrivilligt efter hennes hår som stack fram under huvudduken.

Men hon såg lugnt på honom med sina grönskiftande ögon.

- Jag borde döda dig, din slinka! Men vänta bara... din stund kommer väl också... det blir alltid någon som slår in skallen på dig.

Hon smålog, teg en stund och sade därpå med en djup suck:

- Nog nu ... Farväl!

Och hon vände tvärt helt om och gick samma väg tillbaka.

Vasilij röt något efter henne och skar tänder. Medan Malva gick försökte hon sätta fötterna i de djupa spår som Vasilijs stövlar hade lämnat kvar i sanden, och när det lyckades utplånade hon dem omsorgsfullt med foten. Så gick hon långsamt tillbaka till tunnorna, där hon togs emot av Serjozjka med frågan:

- Nå, har du följt honom nu?

Hon nickade jakande och satte sig bredvid honom. Jakov såg på henne och smålog ömt i det han rörde på läpparna som om han viskade något, endast hörbart för honom själv.

- När ger du dig av dit bort, ut på näset? frågade hon Serjozjka och visade med huvudet utåt havet.

- Ikväll.

- Jag följer med dig... .

206- Bra!... Det tycker jag om ...

- Jag följer också med! förklarade Jakov beslutsamt.

- Vem har bett dig om det? frågade Serjozjka och knep ihop ögonen.

Det dallrande ljudet av en spräckt klocka hördes - kallelsen till arbetet. Ljuden jagade brådskande varandra genom luften som om de fruktade att komma för sent och drunkna i vågornas glada brus.

- Hon kommer att be mig! sade Jakov och såg utmanande på Malva.

- Jag? Vad skulle jag vilja dig? undrade hon.

- Låt oss tala öppet, Jakov, sade Serjozjka barskt och reste sig upp. Om du inte låter henne vara ifred slår jag dig sönder och samman. Om du så bara rör vid henne med ett finger krossar jag dig som en fluga! Jag ger dig ett slag i skallen... och så är det slut med dig. Jag går alltid enkelt och öppet till väga.

Hela hans ansikte och gestalt och de seniga händerna, som han sträckte mot Jakovs strupe, talade otvetydigt om hur enkelt det var för honom att slå ihjäl en människa.

Jakov tog ett steg tillbaka och sade modfälld:

- Vänta lite! Hon har ju själv...

- Håll mun - nu är det nog ordat om den saken! Vad är väl du för slag? Det tillkommer inte dig, din hund, att äta upp lammet - du får vara tacksam om man kastar åt dig benen att gnaga på ... Nå? ... Vad glor du på?

Jakov såg på Malva. Hennes grönskiftande ögon vilade på hans ansikte med ett spefullt ringaktande löje, och hon smög sig så ömt intill Serjozjka att svetten bröt fram på Jakov.

De gick bredvid varandra ifrån honom, och när de kommit lite längre bort brast de båda två ut i ett högljutt skratt. Jakov pressade högra foten hårt ner i sanden och blev stående som förstenad i denna tvungna ställning med blossande ansikte och tungt flämtande bröst.

Långt i fjärran rörde sig en liten mörk mänsklig gestalt över de gula döda sandvågorna; till höger om den glittrade det glada mäktiga havet i solen, och till vänster utbredde sig ända till horisonten den dystra, enformiga, ödsliga sanden. Jakov såg efter den ensamma gestalten, blinkade häftigt med ögonen, i vilka sårad stolthet käm-

207pade med villrådighet, och gned sig hårt på bröstet med båda händerna ... I fiskeriet var arbetet i full gång. Jakov hörde Malvas djupa klangfulla röst som högljutt ropade: - Vem har tagit min kniv? Vågorna brusade, solen glittrade, havet log...

208 Kain och Artem

i

Kain var en liten livlig jude med spetsigt huvud och gult magert ansikte; på hans kinder och haka växte testar av rött borstigt hår, och hans ansikte tittade fram som ur en gammal illa tilltygad plyschram, vars övre kant var skärmen på hans smutsiga mössa.

Under skärmen och de röda toviga ögonbrynen blinkade ett par små grå ögon fram. De dröjde sällan länge vid ett och samma föremål utan gled alltid hastigt från den ena sidan till den andra och utdelade överallt ett skyggt, vänligt, inställsamt leende.

Var och en som såg detta leende begrep genast att den rådande känslan hos dess ägare var fruktan, fruktan för allt och alla, en fruktan som ständigt var färdig att förvandlas till förskräckelse. Därför skyndade sig var och en som inte var alltför lat och slapp att genom speglosor och näsknäppar ännu mer stegra den lille judens rädsla, som tycktes ha sitt säte inte bara i hans nerver utan också i vecken på den långa, alltid flaxande segelduksrocken som omslöt hans skinntorra gestalt ända ner till tårna.

Judens namn var Chaim Aaron Purvitj, men han kallades allmänt endast Kain. Det var enklare, folk var mera förtrogna med det, och så låg det så mycket förolämpande i det. Fastän detta namn inte alls passade den spensliga, kraftlösa och förskrämda gestalten var dock alla fast övertygade om att de riktigt karakteriserade den sålunda benämnde till kropp och själ och på samma gång tillfogade honom en djup skymf.

Kain levde bland människor som själva var illa åtgångna av ödet, och sådana människor tycker alltid om att gå illa åt andra. Och de förstår sig utmärkt på detta, isynnerhet som de blott på detta sätt kan hämnas den mot dem begångna oförrätten. Det var ju så ofarligt att förolämpa Kain! Då de drev gyckel med honom smålog han bara liksom i känslan av sin skuld, och ofta instämde han till och med själv i hånet som om han ville betala de elaka skämtarna priset för att han fick vistas bland dem.

Kain var förstås handelsman. Han gick genom gatorna med en trälåda på magen och bjöd ut sina varor med sliskigt inställsam röst:

- Blanksmörja! Tändstickor! Knappnålar! Hårnålar! Galanterivaror! Korta varor!

Ännu ett karakteristiskt drag i hans yttre var hans stora och utstående öron som det oupphörligt ryckte i som på en skrämd häst.

Kain bedrev sitt geschäft i "Brantbacken", en plats som var tillhåll för alla möjliga trashankar, själva avskummet av stans befolkning. Det var en smal gränd med gamla, höga, dystra hus. Härbärgen, krogar, bagerier, fruktbodar, lumpaffärer och så vidare fanns här sida vid sida. Invånarna bestod av skälmar, hälare, småkrämare, mat-varuhandlare och folk av det mest brokiga slag. I denna gränd fanns det alltid mycket skugga, mycket smuts och många berusade. Om sommaren stank det alltid av ruttna matvaror och brännvinsfinkel. Solen tittade bara flyktigt och försiktigt in på morgonen som om den var rädd att besudla sina strålar med dess smuts...

Gränden låg på sluttningen av ett berg, inte långt från den stora flodens strand, och den var ständigt fylld av skeppsarbetare, bärare och matroser från de i närheten liggande ångbåtarna. Här pokulerade de och roade sig, och här väntade tjuvarna i ensliga vinklar och vrår på att de skulle bli så fulla att man lätt kunde stjäla av dem. Utmed trottoaren stod köttbullsförsäljerskornas krukor och pastej- och bakvBrkshandlarnas tråg. Massor av arbetare strömmade upp från stranden och slukade begärligt de varma rätterna, fulla karlar svor och sjöng liderliga visor, handelsmän prisade sina varor med genomträngande röst, små fordon, vilkas ägare lurade på tillfällen att förtjäna något, trängde sig med möda genom de täta grupperna av köpande och säljande. Ett kaotiskt virrvarr av ljud fyllde den smala gränden mellan de smutsiga husväggarna som med sin flagnande rappning och sina stora mögelfläckar erbjöd en högst otrevlig anblick.

I detta moras av levande smuts, bedövande larm och oanständiga glosor kilade svärmar av barn ständigt av och an - barn i olika åldrar men alla lika smutsiga, utsvultna och fördärvade. Från tidigt på morgonen till sent på kväl-

len drev de omkring här, levde av månglerskornas frikostighet eller sina egna små händers skicklighet och sov om natten i någon vrå - i en portgång, under pirogbagarens* mjöllådor, i nischen till en källarglugg. Men från och med soluppgången var dessa skroflernas och engelska sjukans bedrövliga offer åter på benen för att stjäla ett par matbitar någonstans eller tigga av handelsmännen det som var omöjligt att sälja. Vem tillhörde dessa barn? Alla och ingen ...

I detta föga tilltalande kvarter vandrade alltså Kain dag efter dag, han bjöd ut sina varor och sålde dem åt kvinnorna i gränden. De lånade en tjugokopek av honom på ett par timmar med löfte att ge honom tillbaka tjugotvå kopek, och de höll alltid ord. Även i andra avseenden utvecklade Kain en ganska vidsträckt affärsverksamhet. Han köpte av de supande arbetarna deras skjortor, mössor, stövlar, dragspel, av kvinnorna deras livstycken, kjolar och gottköpssmycken och lämnade sedan tillbaka sakerna mot kontant betalning eller sålde dem, om de inte blev utlösta, med ett par kopeks vinst. Oupphörligt måste han därför hålla tillgodo med skällsord och knuffar av sin kundkrets, ja han måste till och med finna sig i att bli bestulen. Han beklagade sig dock aldrig över denna behandling utan mötte den ständigt med sitt smärtsamt blida leende.

Inte sällan blev han i något mörkt hörn överfallen av några hungriga eller berusade sällar för vilka ett mord inte betydde så mycket. Då kröp han ihop vid deras fötter, kullkastad av deras nävar eller i blotta förskräckelsen,

grävde krampaktigt i sina fickor och besvor rövarna med skälvande stämma:

- Ta inte allt, mina herrar, mina goda herrar! Hur ska jag då kunna driva handel?

Och hans magra ansikte förvreds av det stereotypa ängsliga leendet.

- Ä, gnäll inte så fasligt! Ge hit tretti kopek, hette det då, för de goda herrarna begrep mycket väl att man inte bör slita hela juvret av kon om man fortfarande vill ha mjölk.

* Pirog = rysk pastej.

211Det kunde hända att Kain efter ett sådant överfall helt enkelt steg upp och vänskapligt anslöt sig till de skälmar som nyss hade plundrat honom och pratande och skrattande gick bredvid dem medan de gjorde narr av honom som om ingenting hänt. Det enda var att han efter en dylik historia såg ännu jämmerligare ut än förut.

Med sina trosförvanter stod Kain tydligen inte på bästa fot. Man såg honom endast sällan tillsammans med någon av dem, och även då kunde man märka att de bemötte honom högdraget och med förakt. Det gick ett rykte i gränden att Kain var lyst i bann, och en lång tid kallade kvinnorna i Brantbacken honom aldrig annat än "Den förbannade".

Men detta var nog bara tomma rykten trots att Kain otvetydigt lade en del kätterska åsikter i dagen. Så bröt han till exempel mot budet om sabbatens helighållande och följde inte heller föreskrifterna om matordningen. Om man frågade honom om det kröp han ihop till ett nystan och skämtade leende men utlät sig aldrig närmare om sitt folks tro och sedvänjor.

Till och med de stackars barnen i gränden förföljde honom och kastade jordklumpar, apelsinskal och allt möjligt skräp i hans låda eller på hans rygg. Han försökte med vänliga ord avhålla dem från deras olater men flydde oftast in i trängseln, dit de inte följde honom av fruktan för att bli nertrampade.

Så levde Kain, känd av alla och förföljd av alla. Han drev sin handel, darrade ständigt av rädsla och smålog oavlåtligt tills en dag lyckan log också mot honom...

2

Varje vrå av världen har sin tyrann. I Brantbacken spelades denna roll av den vackre Artem, en ung man med jättelik gestalt och ett klotrunt huvud, täckt av tjockt och lockigt svart hår. Detta mjuka hår föll i sällsamma ringlar över pannan och de kraftiga sammetslika ögonbrynen nästan ända ner i de stora, bruna, långsmala ögonen, som alltid tycktes överdragna av en oljig fuktighet. Hans näsa var rak med en klassiskt ren form, de saftiga röda läppar-

212na skuggades av tjocka svarta mustascher. Hela det runda ansiktet med dess mörka rena hy kunde rentav kallas vackert i sin underbara regelbundenhet, och de beslöjade bruna ögonen passade till denna egendomliga skönhet. Med sitt breda bröst, sin högresta välbildade gestalt och det omedvetet självbelåtna leendet på läpparna var han en skräck för männen och en fröjd för kvinnorna i Brantbacken. Största delen av dagen tillbragte han med att ligga någonstans i solen - lat och väldig, insupande luften och solskenet i långa andetag som kom det kraftiga bröstet att höja och sänka sig i en jämn rytm.

Han kunde kanske vara tjugofem år. För tre år sedan hade han kommit till stån med en skara bärare från byn Promsino och sedan, när sjöfarten upphörde på Volga, stannat kvar över vintern eftersom han hade kommit till den övertygelsen att han på grund av sin skönhet och kroppsstyrka kunde föra ett angenämt liv även utan att arbeta. Den simple bondgossen och bäraren hade blivit en eftersökt favorit hos Brantbackens hökarfruar, månglers-kor och andra, och detta levnadskall förskaffade Artem ständigt hans nödvändiga kvantum av mat, brännvin och tobak. Några ytterligare önskningar hade han inte, och han förde ett ganska angenämt liv. Kvinnorna grälade, slogs och förtalade varandra för hans skull, deras män och älskare pryglade dem gula och blå, men Artem förblev fullständigt likgiltig för allt detta - han låg och sträckte ut sig i solen som en katt och väntade tills något av de få behov han kände gjorde sig gällande.

Vanligtvis låg han uppe på berget, på vars sluttning gränden var belägen. Här såg han floden rakt framför sig, och på andra sidan om den, så långt ögat nådde, sträckte sig slättlandet, vars jämna gröna matta här och där avbröts av grå fläckar som var byar. Därborta var det alltid lugnt, ljust och friskt. Och om Artem sedan vände blicken åt vänster kunde han se hela sin gränd med dess vimmel av människor. Om han såg närmare efter kunde han till och med urskilja enstaka kända figurer i trängseln. Han hörde det hungriga vrålet från gränden och försjönk i tankar. Runtomkring honom på berget växte tjockt gräs ur vilket magra björkar och svårt plundrade fläderbuskar stack upp. Här brukade strykarna från gränden sova ruset

213av sig, spela kort, laga sina kläder och vila ut från sitt "arbete" eller sina slagsmål.

Artem var inte särskilt väl sedd i detta sällskap. Han var ovanligt stark och sökte ofta gräl, och så förtjänade han enligt deras åsikt sitt bröd alltför lätt och bekvämt. Det väckte deras avund, isynnerhet som han sällan tänkte på att avstå något av sitt byte. I det hela var de sällskapliga känslorna mycket lite utvecklade hos honom, och han hade inte heller något större behov av mänskligt umgänge. Då de andra närmade sig och började tala med honom svarade han vänligt men inledde själv nästan aldrig ett samtal. Om de tiggde pengar till brännvin av honom gav han dem lite men bjöd aldrig självmant sina bekanta. Bland dem var det sed att varje förvärvad kopek åts och dracks upp gemensamt.

Häruppe i dungen fick Artem ömma budskap av små smutsiga trasungar, gossar och flickor på sju, åtta, högst tio år som alltid var djupt medvetna om sitt uppdrags vikt och betydelse och med hemlighetsfull min viskade till honom:

- Farbror Artem lille, jag ska hälsa dig från moster Marja och säga att hennes man har farit bort och att du ska hyra en båt och fara med henne över till ängarna ...

- Jaså, säger Artem makligt, och hans vackra ögon ler som genom ett töcken.

- Men du ska göra det alldeles säkert ...

- Det kan jag väl... Men... säg mig... vilken moster Marja är det?

- Kors, hon i kramboden, svarar den lille budbäraren förebrående.

- I kramboden, jaha. Bredvid järnvaruhandeln?

- Javisst... bredvid Anisia Nikolajevnas järnvaruhandel ... det vet du väl...

- Javisst vet jag det, pojke... Jag låtsar bara att jag inte vet det... på skoj... Naturligtvis känner jag moster Marja!

Men den lille budbäraren är inte helt nöjd, han vill uträtta sitt uppdrag riktigt noga och förklarar ytterligare:

- Marja, du vet... den lilla med det röda ansiktet, bakom fiskhandeln...

- Jag vet, jag vet - hon bakom fiskhandeln... dit lilla filur! Jag ska inte förväxla henne med någon annan. Hälsa

214och säg moster Marja att jag ska komma. Han ska komma, säg henne det... och gå nu!

Men den lille budbäraren är inte färdig ännu.

- Snälla farbror Artem, ge mig en slant!

- En slant? Men om jag inte har någon då? säger Artem och börjar med bägge händerna gräva i fickorna på sina vida byxor. Där hittar han alltid ett eller annat mynt. Förnöjt skrattande ger sig hans förtrogne av för att underrätta den förälskade bodfrun om att ärendet är uträttat och få en belöning av henne också. De känner mycket väl till pengars värde och behöver sådana inte bara för att tysta den knorrande magen utan också för att tillfredsställa sitt behov av cigarretter och brännvin.

Dagen efter en sådan tilldragelse förefaller Artem ännu otillgängligare än vanligt och ännu ståtligare i sin ovanliga skönhet som påminner om ett starkt men på samma gång fredligt djur. Och så förflöt trots all avundsjuka, alla rivaler och svartsjuka kvinnor hans liv i mätt och ostört lugn, skyddat mot alla vedersakare av

den väldiga kraften i hans nävar.

Ibland låg dock i hans vackra bruna ögon något som liknade ett hotande mörkt moln, de sammetsmjuka ögonbrynen rynkades dystert, och ett djupt veck delade den solbrända pannan. Artem reste sig från sitt läger och skred neråt gränden, och ju närmare han kom vimlet desto rundare och större blev pupillerna i hans ögon och desto häftigare ryckte det i hans fina näsborrar. Över hans vänstra skuldra hängde en gul vadmalsjacka, den högra täcktes endast av skjortan som avslöjade den väldiga styrkan i dess muskler. Stövlar tyckte Artem inte om, han gick alltid i bastskor; de rena vita fotlapparna, som hölls fast av prydligt korslagda band, visade den välbildade formen på hans vådor. Långsamt, som ett ovädersmoln, skred Artem framåt...

Gränden känner till hans vana och kan redan på hans ansikte se vad den har att vänta av honom. En varnande viskning löper genom hopen:

- Artem kommer!

Och ängsligt lämnar de vägen fri för honom, makar trågen med varorna och kittlarna och skålarna med de varma rätterna åt sidan, småler inställsamt mot honom

215och hälsar... Alla är rädda för honom. Men genom all denna uppmärksamhet och dessa tecken på aktning för hans överlägsna styrka skrider han fram dyster och stillatigande, i vild skönhet, som ett väldigt skogsdjur.

Nu stöter hans fot mot ett fat med lever och lungor och andra inälvor, och hela härligheten flyger ut på den smutsiga körbanan. Den förtvivlade handelsmannen skriker och svär.

- Varför står du i vägen för mig? frågar Artem med en lugn röst som inte bådar något gott.

- Här är ju inte vägen för dig, din oxe! tjuter handelsmannen.

- Men om jag nu vill gå här?

Artems ansiktsmuskler drar sig hotfullt samman, och hans ögon flammar som rödglödgade spikar. Handelsmannen ser det och stammar nu endast helt försagd:

- Är gatan inte bred nog för dig?

Långsamt skrider Artem vidare. Handelsmannen går in i närmaste testuga, skaffar sig där varmt vatten att tvätta av sina varor med och ropar efter fem minuter på nytt så att det skallar genom gränden:

- Lever! Lunga! Hjärta! Alltsammans färskt! Varmt och gott! Hallå, herr matros... en präktig tunga för fem kopek. Ska det vara en strupe, moster lilla! Vem vill ha ett varmt hjärtslag? Lever! Lunga!

Ett vilt virrvarr av ljud, en vidrig stank av ruttna varor, brännvin, svett, tjära, vitlök och fisk böljar ständigt fram och tillbaka i gränden. Den är full av skrikande, köpslående, skrattande människor. Högt över dem skymtar himlen som ett smalt band vars klara blå färg tycks fördunklad av smutsen och dammet i gränden, där till och med skuggorna av husen ser fuktiga och nedsölade ut.

- Galanterivaror! Tråd! Synålar! ropar Kain, som går efter Artem, för vilken han är ännu mera rädd än för de andra.

- Piroger med plommon - smälter i munnen! prisar den unga bagerskan sin vara med välklingande stämma.

- Lök! Vacker gul lök! skriker hennes granne.

- Kva-as! Kva-as!* kväker en liten tjock rödbrusig

* Rysk svagdricka.

216gubbe hest där han ligger i skuggan av sin tunna.

En sälle som gränden bara känner under det egendomliga öknamnet "Den pryglade brudgummen" håller på att åt en skeppsarbetare sälja en smutsig men användbar skjorta som han nyss har dragit av sig.

- Dumsnut, säger han trugande, var får du en så stilig skjorta för tjugo kopek? I en sån skjorta kan du ju fria till en köpmansdotter... får dig en miljonbrud, din dumma satan!

Plötsligt hörs i det vilda men harmoniska virrvarret av ljud en genomträngande barnröst:

- Skänk en slant, för Kristi skull... en slant åt en stackare som varken har far eller mor ...

Sällsamt främmande ljuder Kristi namn i denna gränd.

- Artjusja,* kom hit! kuttrar inställsamt den raska soldathustrun Darja Gromov som handlar med kroppkakor. Var håller du hus egentligen? Du har väl inte glömt bort oss?

- Har du sålt mycket redan? frågar Artem lugnt och slänger med en lätt spark alla hennes kroppkakor i smutsen. De gula, feta, rykande kroppkakorna rullar över gatstenarna medan Darja stridslystet ställer sig i position och ursinnigt skriker:

- Du, din babian, din skamlösa rövare! Att du ännu ska tynga jorden, du din astrakanska kamel!

Man skrattar åt henne - alla vet ju att hon endast alltför gärna förlåter sin Artem.

Men denne fortsätter sin väg i samma avmätta skritt, söker gräl med alla, trampar alla på tårna och tränger med sitt breda bröst allt åt sidan. Och framför honom glider snabbt som en orm det varnande ropet:

- Artem kommer!

Ur dessa båda ord klingar en varning till och med för dem som hör dem för första gången, och man lämnar ovilligt plats för Artem och mönstrar med skygg nyfikenhet den vackre unge mannens väldiga gestalt.

Nu har Artem mött en av sina bekanta bland strykarna. De hälsar på varandra, och Artem trycker med sin järnnäve den andres hand så hårt att denne skriker till av

* Diminutiv av Artem.

217smärta och börjar svära. Då pressar Artem ihop hans skuldra med sin stora hand och förorsakar honom en ny och häftig smärta. Han iakttar sedan tigande, i allsköns lugn, hur den andre vrider sig och stönar under hans ramar tills han alldeles tappar andan och bara kan viska:

- Släpp, fördömda bödel!

Men bödeln är obeveklig...

Också Kain hade ofta råkat i Artems grymma händer, och denne hade lekt med honom som ett nyfiket barn med en ollonborre.

"Artjusjas anfall" kallade man i Brantbacken jättens sällsamma uppförande. Det skaffade honom en massa fiender, men alla dessa tillsammans var inte istånd att kuva hans oerhörda kroppsstyrka, hur ofta de än försökte. Så hade en gång sju duktiga pojkar i hemligt samförstånd med hela den övriga gränden modigt föresatt sig att ge Artem en ordentlig minnesbeta. Två av dem fick dyrt plikta för sitt vågstycke, de andra var glada att de slapp undan med ett blått öga. En annan gång lejde grändens krämare, som kände sig kränkta som äkta män, den mest berömde kraftkarlen i stån, en slaktardräng, som redan flera gånger hade segrat över yrkesatleter på cirkus. Mot en rejäl ersättning förpliktade sig slaktaren att "slå Artem halvt ihjäl", men då de två drabbade ihop vred Artem, som aldrig undvek en ärlig knytnävskamp, inte endast armen ur led på sin motståndare utan gav honom också en stöt i magen så att den arme stackaren blev liggande medvetslös på platsen. Dessa fakta förhöjde naturligtvis Artems prestige och ökade antalet fiender.

Med sina "anfall" höll Artem på som förut - om han väl hade kommit igång trampade han ner allt som kom i hans väg. Vad var det för känslor han uttryckte på detta besynnerliga sätt? Kanske var det den hämnd som han, landsbygdens son, tog på stån och dess levnadsförhållanden; kanske hade han en oklar känsla av att stån fördärvade honom och smittade hans kropp och själ med sitt gift, och kanske sökte han på sitt sätt kämpa mot den ödesdigra makt som höll honom i bojor. Hans "anfall" slutade vanligen på poliskontoret, men också här bemötte

man honom hövligare än de andra invånarna i Brantbacken, först och främst därför att man visste att han inte

218var någon tjuv - man ansåg honom för dum för det yrket - och för det andra därför att hans enorma kroppsstyrka, som han gärna visade prov på, också hade sina beundrare bland polisen. Vanligtvis försvann Artem efter ett sådant "anfall" in på en krog där den ena eller den andra av hans beundrarinnor tog hand om honom. Han var alltid dyster och på dåligt humör efter dessa uppträden och såg med det vilda stirrande uttrycket i sitt ansikte nästan ut som en idiot. Hans beundrarinna sörjde efter bästa förmåga för honom liksom ägaren till ett sällsynt vilddjur sörjer för detta men samtidigt känner en viss fruktan för den farliga ägodelen.

- Vill du ha ett par glas öl till, Artjusja? Eller kanske en likör? Eller vill du ha något gott att äta? Varför är du på så dåligt humör idag, min falk?

- Packa dig iväg! brummar Artjusja dovt, och hon lämnar honom ifred ett par minuter för att sedan återigen traktera sin vackre gosse, för hon vet mycket väl att Artem i nyktert tillstånd inte är så frikostig med smekningar.

Och nu fogade ödet, som stundom driver ett sällsamt gyckelspel med människorna, det så att denne märkvärdige Artem och den stackars föraktade Kain kom i nära beröring med varandra...

3

Det gick till på följande sätt.

En natt efter ett "anfall" och därpå följande kalas hade Artem med sin dam begett sig till hennes bostad. Med raglande steg gick han med henne genom en smal enslig sidogränd då plötsligt några karlar, som hade lurat på honom, rusade på honom och kastade honom till marken. Försvagad av ruset försvarade Artem sig endast bristfälligt, och hans vedersakare dunkade på honom i väl en timmes tid och lät honom umgälla de otaliga förödmjukelser som han hade låtit dem utstå. Artems följeslagerska hade tagit till flykten, natten var mörk, trakten människo-tom - alla fördelar låg på angriparnas sida, och de gjorde grundligt upp räkningen med Artem. Då de äntligen hade

219blivit trötta och slutade låg på marken två orörliga gestalter r av vilka den ene var den vackre Artem, den andre en sälle med öknamnet "Röda getabocken". Man höll rådplägning och beslöt gömma Artem under en gammal mur-ken segelbåt, som låg på flodstranden med kölen i vädret, och att "Röda getabocken", som ännu gav livstecken ifrån sig, skulle lyftas upp på kamraternas axlar och bäras hem.

Då de släpade Artem på den hårda marken ner till floden väckte den olidliga smärtan honom till medvetande. Men han sade sig själv att det nu var bäst för honom att man ansåg honom död, och därför sökte han dölja sina plågor och teg. Skrävlande och svärande släpade hans fiender honom till båten, och var och en sökte framställa sin andel i hämnden så glänsande som möjligt. Misjka Vavilov berättade att han oupphörligt hade slagit Artem med knytnäven under vänstra axeln för att hjärtat skulle spricka på honom. Suchoplujev talade om att han hade riktat alla sina angrepp mot Artems måge därför att när människans inälvor har kommit i oordning kan hon inte längre tåla någon föda och sålunda aldrig återfå sina krafter. Och Lomakin skröt över att han två gånger hade hoppat upp på Artems måge, och de andra hade lika ärorika ting att förtälja. Under dylikt prat och skrävel kom de ner till båten och sköt in Artem under den. Alla var ense om att han aldrig mer skulle komma på benen.

På en fuktig grushög, som floden hade slammat upp vid högvatten, låg nu Artem i mörkret, ensam och övergiven. Det var en sval majnatt, och svalkan återförde honom helt och hållet till sans. Men då han försökte krypa ner till floden svimmade han på nytt av den hemska smärta han kände i hela kroppen. Samma smärta jämte en förfärlig törst bragte honom likväl åter till medvetande. Floden, vars vågor slog mot stranden helt nära honom, tycktes göra sig lustig över hans vanmakt. Hela natten tillbragte han i detta förfärliga läge, han vågade varken stöna eller röra sig.

Men ett tag, då han åter var vid klart medvetande, föreföll det honom som om något hade hänt med honom - något som var angenämt och lättade hans belägenhet. Endast med möda förmådde han öppna ena ögat och röra de sönderslagna svullna läpparna. Det var redan morgon

220- solstrålarna som trängde in genom springorna i båten skapade ett slags halvdager omkring Artem... Med stor ansträngning förde han ena handen till ansiktet och kände att det var täckt med våta lappar. Också på hans bröst och måge låg likadana lappar. Han var alldeles avklädd, och den friska luften lindrade hans plågor.

- Dricka..., viskade han i den oklara föreställningen att det var någon i hans närhet. En darrande hand syntes över hans huvud och stack halsen på en butelj i hans mun. Buteljen tycktes dansa i handen på den osynlige som räckte honom den och slog klapprande mot hans tänder. Då Artem hade tömt den vattenfyllda buteljen försökte han se efter vem som var där, men försöket att vända huvudet åt sidan misslyckades och förorsakade honom endast en häftig smärta i nacken. Då sade han med hes och svag röst:

- Brännvin ... kan jag få en sup ... och bli knådad utvärtes ... så ska jag nog kunna stiga upp ...

- Vad? Stiga upp? Det kan det inte bli tal om. Ni är alldeles blå och uppsvälld som en drunknad. Men brännvin ... det kan ni få, jag har en hel flaska här...

Dessa ord uttalades sakta, skyggt och hastigt. Artem kände igen rösten men kunde inte påminna sig vems den var. Han förmodade att det var någon av hans beund-rarinnor.

- Ge hit, sade han.

Och åter var det någon som tydligen inte ville bli sedd som räckte honom en flaska över hans huvud. Medan Artem med möda svalde brännvinet stirrade han med det ena öppna ögat på båtens fuktiga, svarta och murkna botten.

Då han hade tömt drygt en fjärdedel av flaskan kände han sig lättare om hjärtat och sade efter ett djupt andetag med svag tonlös röst:

- De har tygat till mig illa... Men vänta bara... jag kommer väl upp igen. Och är jag väl på benen ... Gud nåde er då!

Han fick inget svar, hörde bara ett buller som om någon hade sprungit åt sidan. Så blev det åter tyst, endast vågorna plaskade, och någonstans sjöng man i takt "Å-hej-å-hå" - tydligen arbetare som höll på att lyfta något tungt.

221Däremellan ljöd det genomträngande ljudet av en ångbåtsvissla.

Länge väntade Artem på svar, men ingenting rörde sig under båten, vars halvruttna, av grönaktigt siam täckta botten svängde av och an över hans huvud som om den vilket ögonblick som helst kunde störta ner över honom och slå ihjäl honom.

Artem kände sig mycket beklagansvärd. Han blev plötsligt medveten om sin hjälplöshet, och på samma gång upprördes han av den skymf som hade tillfogats honom. Honom, den vackre starke Artem, hade de vanställt och stympat på detta sätt! Med sina kraftlösa händer kände han på såren och bulorna i sitt ansikte och på sitt bröst, och sedan började han bittert svära och gråta. Han snyftade, fnös, jämrade sig och tårarna, som fyllde hans ögon, trängde fram under de halvslutna ögonlocken. I stora varma droppar rann de över hans kinder rätt ner i öronen på honom, och han tyckte att tårarna på sätt och vis sköljde honom ren invärtes.

- Vänta bara! Min tid kommer väl också! brummade han mitt i sin själasorg.

Och plötsligt hörde han att någon i hans omedelbara närhet liksom för att härma honom också brast ut i en mödosamt undertryckt snyftning.

- Vem är där? frågade han barskt fast han egentligen kände sig rätt ängslig till mods.

Inget svar följde på hans fråga.

Då uppbjöd Artem alla sina krafter, vände sig på sidan, tjutande av smärta, stödde sig på armbågen och urskilde i halvdunklet vid båtens kant en liten underlig gestalt, hoprullad till ett nystan. Med de långa magra armarna om knäna och huvudet lutat mot dem satt den obekante där och skälvde i hela kroppen. Han föreföll Artem som en

halvvuxen pojke.

- Kom hit! ropade han till honom.

Men den andre lydde inte utan satt där bara och darrade och skakade som i feber. Av plågorna och den ångest som främlingen ingav honom svartnade det för Artems ögon, och han skrek gällt:

- Kom hit!

Till svar följde en hel störtskur av snabba ängsliga ord:

222- Vad har jag gjort er för ont? Varför ryter ni åt mig? Har jag inte tvättat era sår och gett er vatten att dricka och brännvin? Grät jag inte när ni grät, och led jag inte vid att höra hur ni stönade? Ack, du min Gud och Herre! Också det goda jag gör ger mig bara kval! Vad har jag gjort er själ eller er kropp för ont? Vad kan jag på det hela taget göra er för ont - jag - jag!

Och i det hans ord uppslukades i ett klagoskri grep han sig med båda händerna om huvudet och vaggade av och an, alltjämt hopkrupen på marken.

- Kain? Å, är det du?

- Nå, än sen? Visst är det jag ...

- Du! Ser man på! Allt detta... det har du gjort? Hm! Så kom då hit... var inte så konstig.

Artem var förbryllad av den oväntade upptäckten och kände samtidigt att en plötslig glädje flammade upp i hans hjärta. Han skrattade till och med högt då han såg hur skyggt den lille juden kröp fram till honom och hur ängsligt hans små ögon irrade av och an.

- Kom hit bara! Jag ska vid Gud inte göra dig något! försökte han uppmuntra Kain.

Kain kröp fram till hans fötter, stannade där och betraktade dem med ett ängsligt bedjande leende som om han väntade att de skulle trampa sönder hans av den eviga ångesten utmärglade kropp.

- Det var alltså du D Du har gjort allt detta! Vem har skickat dig hit? frågade Artem som knappt kunde röra tungan.

- Jag har kommit av mig själv.

- Av dig själv? Nu ljuger du!

- Jag ljuger inte, jag ljuger inte! viskade Kain hastigt. Jag har kommit av mig själv ... var så nådig och tro mig! Jag ska tala om hur det gick till.

Det var i Rövarkulan - krogen ni vet - som jag fick höra talas om det... Jag sitter där och dricker mitt te, och så får jag höra: "Artem har blivit ihjälslagen inatt." Jag tror det naturligtvis inte - pytt! Kan man väl slå ihjäl en man som ni? Jag skrattar för mig själv - dumma människor, tänker jag, Artem är en jätte som Simson, vem av er kan rå på honom? Men de håller i med att säga: "Han är ihjälslagen, han är ihjälslagen" - och så skrattar de och

223skäller ner er. Alla är de glada åt det... och till slut så tror jag det. Och jag hörde att de hade fört er hit och att de redan varit här igen för att titta efter och trodde att ni var stendöd... Jag gick också hit och tittade på er... och hörde er stöna medan jag stod här. Och då jag såg er på det viset, ni som är den starkaste människa i världen, så tänkte jag för mig själv: Rättvise Gud, en sån styrka, en sån styrka... och honom har de slagit! Och då tyckte jag så synd om er, med förlov sagt, och jag tänkte att det skulle vara bra om man tvättade er med lite vatten... Och det gjorde jag, och då kom ni till sans ... Jag var så glad över det... ack, vad jag var glad! Ni tror mig inte, va? Därför att jag är en jude, va? Men nej, ni tror mig ju... och jag ska säga er varför jag var så glad, och vad jag tänkte... jag ska säga er sanningen ... Ni blir ju inte ond på mig, va?

- Jag svär dig det på korset... må blixten träffa mig! bedyrade Artem.

Kain kom närmare och sänkte rösten ännu mer.

- Ni vet vad det är för ett liv jag för? Ni vet det ju? Har jag inte, med förlov sagt, fått en massa puffar och knuffar av er också? Och har ni inte gjort er lustig över den skabbige juden? Är det inte sant, va? Ta inte illa upp om jag säger sanningen, men ni har svurit! Bli inte ond på mig! Jag vill bara säga att ni som alla andra har förföljt den arme juden... och varför, säg? Är juden inte barn till er Gud, har inte samme Gud gett honom och er en själ?

Kain talade mycket fort och kastade fram fråga efter fråga utan att vänta på svar. Alla de genmälen som han hade funderat ut i sitt stilla sinne på de förolämpningar och kränkningar som hade tillfogats honom vaknade plötsligt upp inom honom och sprudlade som en kaskad över hans läppar.

Artem blev förlägen.

- Hör nu, Kain, låt det där vara, sade han med dov röst. Jag ska aldrig mer röra dig ens med lillfingret... och om nån annan gör dig något sliter jag honom i stycken! Begriper du?

- Aha! Där ser ni! skrek Kain triumferande och smackade med tungan. Ni känner er skyldig gentemot mig, med förlov sagt. Var inte ond på mig för att ni känner er skyl-

224dig, jag vet ju mycket väl, jag vet att ni är mindre skyldig än de andra. Det förstår jag mycket väl. De bara spottar på mig... men ni spottar både på mig och på dem. Ni har kränkt många andra mycket mer än mig... Jag har alltid sagt för mig själv: Den där starke Artem slår och skymfar mig inte därför att jag är en jude utan därför att jag är likadan som de andra, inte bättre än de, och därför att jag nu en gång lever med dem och bland dem. Och jag ... jag har alltid tyckt så mycket om er, på samma gång som jag har varit rädd för er. Jag såg på er och tänkte att ni nog också skulle ha varit istånd att slita sönder lejonets gap och slå filistéerna... Ni har slagit dem... och jag tyckte om att se på hur ni gjorde det... Och jag skulle också vilja vara stark... men vad är jag? En loppa!

Artem brast i ett hest skratt:

- Det har du verkligen rätt i, håhå... en loppa!

Vad Kain sade i övrigt förstod han knappt, men det var behagligt att se judens lilla figur omkring sig. Och medan Kain i upprörda viskningar gav luft åt sina länge undertryckta känslor började hans egna tankar långsamt klarna.

Hur dags kan det vara? Framemot middagen, tänker jag. Och ingen enda av mina dyra väninnor kommer för att se till mig... men juden kommer... han har tagit sig an mig, han säger att han håller av mig... och jag som har gått så illa åt honom. Och så han prisade min kroppsstyrka ... ska den nånsin komma igen? Herregud i himmelen, måtte den komma tillbaka!

Han utstötte en djup suck. Och så sökte han föreställa sig sina fiender, krokiga och lamslagna av hans nävar och lika svullna som han var nu. Lika kraftlösa som han skulle de ligga utsträckta någonstans - bara med den skillnaden att till dem skulle deras anhöriga och vänner komma, inte denne lille jude...

Artem såg upp på Kain. Det var som om tankarna gav honom en besk smak i mun och strupe. Han spottade och suckade tungt. Kain talade fortfarande, han tycktes höggradigt upprörd, hans ansikte var som förvandlat och han skälvde i hela kroppen.

- Då ni grät nyss grät jag också... så ont gjorde det mig om er styrka...

- Och jag trodde det var nån som gjorde narr av mig,

225

15 Urspåradesade Artem dystert leende.

- Jag har alltid älskat er styrka, fortfor Kain. Och nyss bad jag till Gud, vår Herre i himlen och på jorden: Giv, o Herre, att jag må kunna vara denne starke man till nytta! Giv, att jag må kunna bevisa honom en tjänst och att hans styrka blir mitt skydd! Giv, att den må rädda mig från mina förföljare och varda till deras fördärv! Så bad jag länge till Herren och besvor honom att han ur min starkaste vedersakare skulle åt mig uppväcka en försvarare liksom han gav Mordokai till försvarare en furste som besegrade alla folk... Och ni grät, och jag grät med... och

så ryter ni på en gång åt mig och avbryter min bön...

- Kunde jag veta att du bad... du underliga kurre! svarade Artem med ett skuldmedvetet leende.

Men Kain hörde knappt hans ord. Han vaggade av och an med kroppen, fäktade med armarna och viskade alltjämt i stark sinnesrörelse... och ur hans viskningar talade glädje, hopp, ängslan, bekymmer och beundran för den slagne Simson som låg där framför honom på marken.

- Nu är min dag kommen! ropade han. Jag allena är hos er... Alla de andra har lämnat er i sticket, bara jag har kommit... Ni ska ju åter bli frisk, Artem. Det är ju inte så farligt, säg? Den gamla kraften ska väl vända tillbaka i era lemmar?

- Visst ska jag komma på benen igen, var inte rädd ... Men dig ska jag beskydda som ett litet barn... för det goda du har gjort mig...

Artem kände att han småningom blev bättre - det värkte inte längre så mycket i lederna, och han var klarare i huvudet. Vad den där Kain beträffade, så måste han hädanefter försvara honom mot de andra. Han var ju så snäll och öppenhjärtig, talade öppet och utan omsvep. Och när Artem tänkte detta smålog han med ens - redan länge hade ett obestämt begär plågat honom, och nu visste han vad det var.

- Vet du vad, Kain? Jag skulle vilja ha något att äta ... du kan väl inte skaffa något?

Kain rusade upp så häftigt att han höll på att stöta huvudet i båten. Hans ansikte fick ett självmedvetet och på samma gång barnsligt glatt uttryck - Artem, den sagolike jätten, bad honom, den arme Kain, om något att äta!

226- Allt ska ni få, allt, allt! Har redan tänkt på det, det står färdigt därborta. Jag vet ju att när man är sjuk måste man äta... hm, ja! Jag har gett ut en hel rubel, har sörjt för allt.

- Hyggligt av dig ... vi ska nog göra upp räkningen! Jag ska ge dig tio rubel igen för den där ena. Jag kan det ju ... och har jag inga pengar själv, så säger jag åt den första bästa: Ge mig ... och han ger...

Artem smålog godmodigt, och vid detta leende strålade Kain ännu mer, ja han lät till och med höra ett fnittrande.

- Jag vet ju... Säg bara vad ni önskar... jag ska göra allt, allt!

- Om du är så vänligt sinnad så ta och gnid mig med lite brännvin. Med maten är det inte så bråttom... men gnida mig kan du ... Du förstår dig ju på det?

- Jadå! Lika bra som den bäste doktor!

- Lägg mig då på sidan och gnid mig ordentligt, så kan jag kanske stiga upp.

- Stiga upp? Ånej, stiga upp kan ni väl ändå inte!

- Jag ska visa dig att jag kan. Tänker verkligen inte stanna här inatt, du din konstiga prick ... Gnid på du, och spring sen till pirogbagerskan Mokjevna borta i förstaden ... säg henne att jag skulle vilja ta in i hennes lider ... hon ska göra i ordning en halmbädd åt mig där jag kan ha det bekvämt tills jag blir frisk igen. Jag ska betala dig för allt, var inte rädd!

- Jag tror er, sade Kain medan han fuktade Artems bröst med brännvin. Jag tror er bättre än mig själv... Ack, jag känner er ju!

- Å... gnid på bara, gnid! Det gör ont, men det skadar inte. Gnid på bara! Ta i ordentligt! A-a-aj! Här, här, skrek Artem.

- Jag går i sjön för er om så skulle vara, sade Kain.

- Det är bra, såja!... Nu på axeln! Hårt... så hårt du orkar! ... Ack, de skurkarna! Så de har tygat till mig! Och naturligtvis är ett kvinnfolk skuld till alltihop ... Hade inte käringen varit skulle jag ha förblivit nykter... Det är inte värt att nån kommer och gör sig söt heller så länge jag är nykter!

- Ja, kvinnorna, ja! menade Kain som redan helt och hållet kände sig som Artems tjänare. De är källan till alla

15* Urspåradesynder här i världen... Vi judar har en morgonbön som låter så här: Välsignad vare du, Herre Gud, himlens och jordens konung, för att du inte har skapat mig till kvinna ...

- Det är inte möjligt! utropade Artem. Ber ni på det viset till Gud? Vad ni är för ena konstiga människor... Dumma är de förstås, de där kvinnfolken - men de måste ju finnas till!... Och att ni ber så till Gud... nej, det är inte rätt, och det är ju förolämpande för dem, kvinnorna ... De har ju också känslor...

Han låg där orörlig och såg med alla bulorna på kroppen ännu större och grövre ut medan den lille spenslige Kain snodde omkring honom och av alla krafter gned hans länder, bröst och måge med brännvin, varvid han pustade av ansträngning och måste hosta av den skarpa finkelstanken.

På flodkanten gick folk förbi då och då, man hörde samtal och ljudet av steg. Båten låg på en sandbank drygt en famn hög, och man kunde bara se kölen när man stod uppe på sandbanken. Från floden skildes den av en smal sandremsa, täckt av all möjlig bråte. Fast det var vått och smutsigt runtomkring tycktes den denna dag vara föremål för ett särskilt intresse. Man stannade, satte sig på den, sparkade med fötterna mot dess sidor. På Kain verkade allt detta oroande, han upphörde att prata och pysslade stillatigande med Artem.

- Hör ni? frågade han sakta med ett ängsligt leende.

- Visst hör jag, svarade jätten belåtet fnittrande. Jag begriper nog... de skulle gärna vilja veta när jag kan vara på benen igen... så att de i tid kan bringa sina benknotor i säkerhet. Håhå, de skurkarna! Det förargar dem allt att jag inte kolade av ... att allt deras arbete var förgäves...

- Och om jag nu går min väg och lämnar er ensam, viskade Kain med förskrämd uppsyn i hans öra, kommer de då inte och... och ...

Artem måste skratta med full hals.

- Å du, din bjässe! Tror du kanske att de skulle vara rädda för dig, va? Hahaha!

- Nej - men jag kan tjäna som vittne...

- Bah, dig ger de en sittopp så att du får mer än du behöver. Sedan kan du spela vittne i den andra världen om

228du har lust.

Artems skratt förjagade all fruktan ur Kains hjärta, och i den lille judens smala insjunkna bröst rådde nu fast och glad tillförsikt. Nu skulle hans liv röra sig i ett annat spår, nu skulle en stark arm avvända från hans huvud alla slag och förödmjukelser som människorna hittills ostraffat hade pinat honom med ...

4

Ungefär en månad hade förflutit.

En dag vid middagstid - alltså vid den tiden då trängseln och larmet i Brantbacken når sin höjdpunkt, då skaror av hungriga hamn- och skeppsarbetare trängs kring matvarustånden och gränden är fylld av de varma ångorna från oaptitliga, av skämt kött lagade rätter - vid den tiden ropar plötsligt någon i hopen:

- Artem kommer!

Ett par trashankar som sysslolöst drev omkring i gränden och spanade efter något tillfälle att skaffa sig byte försvann skyndsamt ur synhåll, och Brantbackens invånare sneglade oroligt och nyfiket åt det håll varifrån varningen hade hörts.

Redan länge hade man ivrigt väntat på Artem - alla undrade hur hans första uppträdande skulle gestalta sig.

Liksom förut kom Artem också denna gång vandrande mittpå gatan, långsamt och makligt som en som tar sig en promenad efter en bastant måltid. Hans yttre var alldeles oförändrat. Liksom alltid bar han mössan på örat och jackan vårdslöst kastad över ena axeln. De svarta lockarna hängde ner i pannan på honom precis som förut.

Tummen på högra handen hade han stuckit in i bältet, vänstra handen var djupt nergrävd i fickan på hans vida benkläder och det breda bröstet höll han starkt framskjutet på atletmaner. Endast hans vackra ansikte hade fått ett mera förandligat uttryck, som det plägar vara fallet efter en längre sjukdom. Sålunda skred han framåt och besvarade med en lat nick de hälsningar som mötte honom.

Hela gatan följde honom med blicken och gav i sakta viskningar luft åt den allmänna häpnaden och förtjus-

229ningen över hans orubbliga kroppsstyrka, som med en sådan lätthet hade uthärdat ett så duktigt kok stryk. Det fanns i gränden mer än en som var allt annat än belåten över hans tillfrisknande och föraktfullt skällde på de där stymparna som inte ens hade kunnat slå av några revben pä Artem. Det borde väl ändå inte vara omöjligt att förpassa den där jätten såväl som varje annan person till en bättre värld!... Andra utbytte skadeglatt gissningar om på vilket sätt Artem skulle göra upp räkningen med "Röda getabocken" och hans stallbröder. På flertalet utövade i alla händelser hans väldiga styrka hela sin forna trollmakt.

Artem hade redan hunnit fram till Rövarkulan, Brantbackens klubblokal.

Då hans höga bredaxlade gestalt visade sig på krogens tröskel fanns endast få gäster i det långa låga rummet med dess välvda tegelstenstak. Vid åsynen av Artem hördes ett utrop av överraskning, det uppstod en orolig rörelse och ett par figurer försvann i bakgrunden av det smutsiga, med tobaksrök fyllda valvet.

Utan att ägna någon sin uppmärksamhet lät Artem blicken långsamt glida genom krogrummet, och på värden Savka Chlebnikovs förekommande hälsning svarade han:

- Har inte Kain varit här?

- Han kommer nog snart... han brukar komma vid den här tiden...

Artem tog plats vid ett bord framför ett gallerförsett fönster, beställde te, lade sina väldiga armar på bordet och mönstrade likgiltigt de närvarande. Det kunde väl vara ungefär tio personer, idel skälmar och slagskämpar; de satt i en klunga vid två bord och höll utkik på Artem. Så ofta deras blickar mötte hans log de halvt förläget, halvt förekommande - de ville tydligen inleda ett samtal med honom. Men Artem såg så allvarsam och dyster ut att de föredrog att tiga och inte vågade tilltala honom. Chlebni-kov började syssla med något bakom disken, gnolande på en melodi, och låt sina rävögon glida runt på de andra.

Genom fönstret trängde det högljudda larmet från gatan, man urskilde förbittrade skällsord, bedyranden och handelsmännens rop. Någonstans i närheten ramlade buteljer i gatan och krossades. Artem fann det tråkigt att

230sitta där alldeles ensam i den halvmörka källaren.

- Nå, era vargar, började han plötsligt i högljudd och avmätt ton, varför har ni blivit så tysta på en gång? Där sitter ni och glor på en och kan inte öppna käften ...

- Vi kan nog också språka om vi vill, svarade "Den pryglade brudgummen" i det han steg upp från sin plats och gick fram till Artem.

Det var en spinkig karl i segelduksjacka och soldatbyxor, flintskallig, med spetsig haka och ett par små röd-sprängda, elakt glittrande ögon.

- Du har varit sjuk sägs det, sade han och satte sig mittemot Artem.

- Nå - än sen?

- Jo ... man har inte sett till dig på så länge ... Om man frågade: "Var är Artem?"... så hette det alltid: "Han behagar vara sjuk"...

- Såå... och vidare då?

- Ingenting vidare ... Vad har det varit med dig?

- Vet du inte det?

- Är det kanske jag som har kurerat dig?

- Gör dig inte till, din hund, sade Artem skrattande. Varför ljuger du? Du vet ju hur det förhåller sig.

- Visst vet jag det, svarade Brudgummen också skrattande.

- Varför ljuger du då?

- Sannolikt för att jag anser det klokare

- Klokare? Å, du din gamle skurk!

- Om man säger dig sanningen blir du arg ...

- Äh, snack... jag spottar på dig... si

- Tackar ödmjukast! Men hur är det... bjuder du inte på en sup för att fira ditt tillfrisknande?

- Säg till så får du.

Brudgummen lät skänka i åt sig en halv flaska brännvin och blev nu riktigt språksam.

- Vad du ändå har för ett bekvämt liv, Artem, menade han. Alltid har du pengar ...

- Nå, vad är det med det?

- Ingenting. De fördömda kvinnfolken sticker åt dig ... fan ta dem.

- Och dig vill de inte se åt en gång!

- Nej, våra ben är tyvärr inte gjorda att vandra på dina

231vägar, suckade Brudgummen.

- Därför att kvinnfolken tycker om vackra karlar ja. Men du - vad är du? Jag ser snygg ut, det är det som gör det.

I denna ton brukade Artem alltid tala med grändens skälmar och strykare. Den likgiltiga, makliga, djupa rösten gav en särskild vikt åt hans ord, som alltid var råa och förolämpande. Han kände att dessa människor i många fall var mer fördärvade och i alla avseenden mer slipade än han, och det lät han dem på sitt vis umgälla.

Kain kom in med sin varulåda på magen och den gula segelduksrocken över vänstra armen. Nertryckt av sin ständiga ängslan stannade han i dörren och granskade hastigt, med ett oroligt leende och framsträckt hals, det inre av lokalen. Då han fick se Artem strålade hela hans ansikte av glädje. Artem mötte hans blick med ett brett leende och rörde på läpparna.

- Åhoj, hitåt! ropade han till Kain och tillade hånfullt, vänd till Brudgummen:

- Och du, laga att du kommer iväg... Ge plats för en hederlig människa...

Brudgummens röda borstiga ansikte blev för ett ögonblick alldeles förstenat av häpnad och förargelse, han reste sig långsamt från stolen, såg på sina stallbröder som inte var mindre förbluffade än han själv, mönstrade Kain, som försiktigt och ljudlöst närmade sig bordet, och spottade plötsligt ut på golvet med ett vredgat: "Fy tusan!" Därpå gick han tigande, med långsamma steg, tillbaka till sitt bord, varifrån genast hördes ett sakta viskande, i vilket man tydligt kunde urskilja tonfall av hån och förargelse. Kain smålog fortfarande i förtjust tankspriddhet och sneglade på samma gång oroligt över till den förolämpade Brudgummen och hans vänner.

- Nå, nu ska vi dricka te, du handelsman, började Artem godmodigt. Också en pirog ska vi beställa - du äter väl med? Varför glor du oupphörligt på dem därborta? ... Spotta på de skurkarna - var inte rädd för dem du... Vänta, jag ska hålla en liten predikan för dem ...

Han steg upp, slängde med en rörelse på skuldran av sig jackan och gick fram till de missnöjdas bord. Stor och väldig, med bröstet utspänt och vickande med skulder-

232bladen fattade han leende posto mitt framför dem, så att de riktigt skulle få en överblick av hans kraftiga

muskler. Men de stod där färdiga till flykt, liksom förlamade av ängslan, och teg.

- Nå, började Artem, vad knorrar ni för?

Han ville säga något riktigt kraftigt och förkrossande men hittade inte de rätta orden utan tystnade igen.

- Tala ut, sade Brudgummen i det han drog läpparna till en grimas och gav honom ett tecken med handen. Eller låt oss hellre vara alldeles ifred, du Herrens gissel!

- Tig! röt Artem och drog ihop ögonbrynen. Du är rasande för att jag är god vän med juden och sparkar undan dig... Men jag ska säga er allesammans - juden där, han är bättre än ni! Han har åtminstone hjärta för en människa, och det har inte ni... Han har bara fått för mycket stryk ... men nu tar jag honom under mitt beskydd... och om någon kanalje av ert usla följe förgriper sig på honom så -fan anamma - jag säger rent ut att då blir det inte bara smörj av, nej, jag slår den skurken sönder och samman så att han aldrig ska glömma det!

Hans ögon flammade vilt, ådrorna på halsen svällde upp och näsborrarna skälvde.

- Att de piskade upp mig, fortfor han, när jag var full ... det har ingenting att betyda. Det har inte tagit ifrån mig något av min kraft, mitt hjärta har bara blivit hårdare... Lägg det på minnet ni! Och vad Kain anbelangar, så blir det smörj av för varje ord som förolämpar honom ... jag bultar den till mos som vågar göra honom något. Tala om det för hela surven ...

Han drog djupt efter andan, som om han hade kastat av sig en tung börda, vände därpå de tilltalade ryggen och gick tillbaka till sin plats.

- Bra bölat! sade Brudgummen halvhögt i det han gjorde en lömsk grimas och sneglade på hur Artem satte sig mittemot Kain. Juden satt vid bordet, alldeles blek av sinnesrörelse, och såg oavvänt på Artem med sina vidöppna ögon, vilka uttryckte en känsla som knappt kan återges i ord.

- Hörde du? frågade Artem strängt. Kom alltså ihåg att så snart någon börjar gräla mèd dig kommer du genast till mig och talar om det. Jag ska då hugga tag i honom

233och ge honom betalt med ränta ...

Juden mumlade någonting för sig själv - han bad till Gud eller tackade sin nye beskyddare. Brudgummen och hans liga höll viskande krigsråd och försvann sedan den ene efter den andre. Då Brudgummen gick förbi Artems bord sjöng han för sig själv:

Om av slantar ödet gett lika rikligt som av vett, aldrig jag från fatet gick, söp vartenda ögonblick...

och i det han gjorde en grimas åt Artem slutade han visan helt oväntat med sina egna ord, till vilka han slog takten med foten:

Bjöd hit alla narrar då, dränkte dem som katter små ...

- Sannerligen skulle jag inte göra det, slutade han och smög hastigt ut genom dörren.

Artem lättade sitt hjärta i en ström av okvädinsord och såg sig därpå omkring. I det halvmörka, nerrökta och stinkande källarvalvet fanns nu bara tre personer, han själv, Kain mittemot honom och bakom dem krogvärden Savka.

Savkas små rävögon mötte Artems dystra blick, och hans långa ansikte fick ett uttryck av andäktig förtjusning.

- Du har uppfört dig förträffligt, Artem Michailytj -alldeles utomordentligt! sade han och strök sig om hakan. Alldeles som det är befallt i evangelium - i liknelsen om den barmhärtige samariten... Full av sår och skorv låg denne Kain - och du föraktade honom inte.

Artem hörde inte på Savkas ord utan på deras eko, som studsade tillbaka från det välvda taket och genom den tjocka luften ihåligt trängde till hans öron. Han teg och skakade bara sakta på huvudet som om han ville visa ljuden ifrån sig. Men de smög på nytt in i hans öron och verkade störande på hans sinnesstämning. Det lade sig

som en underlig tyngd på hans hjärta.

Han såg oawänt på Kain. Juden satt med framåtböjt huvud, blåste på det kokheta teet, som han hade slagit på

234fatet, och drack sedan begärligt medan fatet darrade i hans hand. Ibland ertappade Artem Kain med en flyktig blick på hans ansikte, och det gjorde honom ännu mera nedstämd. En dov känsla av obehag bemäktigade sig honom alltmer, hans min fördystrades och han kastade vilda blickar omkring sig. I hans huvud trängdes tankar som han inte kunde uttrycka i ord. Förut hade han aldrig erfarit något sådant, men nu under hans sjukdom hade de kommit över honom. Och han kunde inte bli dem kvitt, de där fördömda tankarna...

Krogfönstren, som var försedda med järngaller som i ett fängelse, det bedövande larmet som trängde in från gatan, den tunga fuktiga stenmassan som hängde över hans huvud, det av smuts slippriga och av sopor täckta tegelgolvet under hans fötter och den där lilla förskrämda trasiga figuren som satt där tyst och darrade - allt detta utövade en tryckande inverkan på Artem. Och därute på landet tar nu snart höskörden sin början. Redan når gräset upp till midjan på en därborta på ängarna på andra sidan floden. Och när vinden blåser från det hållet för den med sig så frestande dofter. Nu skulle man ta lien och hej! ... gå ut på ängarna...

- Varför är du så tyst, Kain? började Artem missbelåtet. Är du fortfarande rädd för mig? Vad du är för en dummer...

Kain höjde huvudet och skakade det på ett underligt sätt i det hans ansikte fick ett jämmerligt förbryllat uttryck.

- Vad ska jag säga? Och med vilken tunga ska jag tala till er? Kanske med denna - han sträckte ut tungspetsen mot Artem - som jag har att tala med till alla andra människor? Måste jag inte skämmas för att tala till er med denna tunga? Ni tror att jag inte vet att ni också skäms för att sitta vid samma bord som jag? Vem är jag och vem är ni? Inte sant, det tänker ni, Artem, ni som är stor och högsinnad som Judas Mackabeus?... Vad skulle ni göra om ni visste varför Herren Gud har skapat er? Va? Ingen känner Skaparens hemligheter, och ingen kan gissa vartill livet har givits honom. Å, ni kan inte ana hur många dagar och nätter jag har grubblat över varför jag är i livet! Vad är min själ och mitt förstånd till? Vad är jag för

235människorna? Och vad är människorna för mig? Huggormar som stinger mig överallt på min kropp och min själ... Varför lever jag på jorden?... Och varför har jag bara mött olycka... varför har solen inga varma strålar för mig?

Han yttrade dessa ord halvt viskande, med lidelsefull glöd, och hela hans ansikte skälvde liksom alltid då hans av lidande och bekymmer nertryckta sinne gav sig luft.

Artem förstod inte hans ord, han såg och hörde bara att Kain beklagade sig över något. Det gjorde honom ännu svårmodigare.

- Börjar du redan jämra dig igen, sade han med en förargad skakning på huvudet. Jag har ju sagt att jag ska försvara dig!

Kain smålog bittert.

- Hur ska ni kunna försvara mig mot min Gud? För det är ju han som prövar mig så hårt ...

- Jaså, menar du detja, mot Gud förmår jag förstås ingenting, svarade Artem i trohjärtad enfald, och medlidsamt rådde han den lille juden: Det är du tvungen att bära... Mot Gud kan du ingenting göra.

Kain såg leende på sin beskyddare - och även i hans leende låg något liknande medlidande. Så beklagade först den starke den kloke, sedan den kloke den starke, och dessa båda människor, som invärtes var så skilda åt, bragtes för ett ögonblick närmare varandra i en gemensam känsla.

- Är du gift? frågade Artem.

- Ack, jag har en stor familj - alltför stor för mina krafter, svarade Kain med en tung suck.

- Ser man på! sade den ståtlige jätten. Han hade svårt att föreställa sig en kvinna som kunde älska denna lilla,

klena, förskrämda stackare, och han såg nu Kain i ett helt nytt ljus.

- Jag hade fem barn, berättade Kain, nu är det bara fyra. En liten flicka, Chaja, hostade oupphörligt... slutligen dog hon... Ack, Herre Gud!... Min hustru är också sjuk - hon hostar oupphörligt hon med...

- Då har du det verkligen svårt, menade Artem fundersamt.

Kain lät i tyst grubbel huvudet sjunka mot bröstet.

236Ett par lumphandlare från gränden kom in på krogen, gick fram till disken och började halvhögt prata med Savka. Han berättade något för dem i hemlighetsfull ton och blinkade i riktning mot Artem och Kain, varpå de andra förvånat betraktade dessa två och småskrattade spefullt. Kain märkte deras blickar och bävade. Men Artem var fördjupad i sina tankar, han såg sig själv på ängen med lien i hand... lien viner, och med ett sakta prasslande faller gräset för hans fötter ...

- Gå nu, Artem ... eller om ni vill, så kan jag gå... det har kommit folk, sade Kain viskande. De skrattar åt er för min skull...

- Vem skrattar? röt Artem, väckt ur sitt drömmeri, och såg sig omkring med rullande ögon. Alla de närvarande föreföll honom allvarliga och endast sysselsatta med sina egna angelägenheter - inte en enda blick uppfångade han. Med strängt rynkad panna sade han till juden:

- Hör nu, du ljuger... beklagar dig utan skäl!... Så har vi inte gjort upp det! Beklaga dig bara när de verkligen gör dig något. Eller kanske du sa det med flit... ville sätta mig på prov?

Kain såg honom in i ögonen med ett smärtsamt leende och svarade inte. Ännu ett par minuter satt de där tigande. Därpå steg Kain upp, hängde sin varulåda om halsen och gjorde sig i ordning att gå.

- Tänker du gå? Nå adjö då - gör goda affärer!... Jag sitter här ännu en stund!

Med sina båda magra små händer skakade Kain sin beskyddares väldiga labb och avlägsnade sig skyndsamt.

Så snart han hade kommit ut på gatan gömde han sig i en vrå, varifrån han kunde se krogdörren, och väntade där. Han behövde inte vänta länge. Snart visade sig Artems gestalt i dörren som i en ram. Hans ögonbryn var dystert sammandragna, och hela ansiktet hade ett spejande uttryck som om han varje ögonblick fruktade att få se något obehagligt, vars anblick han helst ville undvika. En lång stund blickade han uppmärksamt in i trängseln, sedan återtog hans ansikte sitt vanliga, likgiltigt lättjefulla uttryck, och han skred fram genom hopen åt det håll där gränden svängde av upp mot berget - förmodligen för att uppsöka sin älsklingsplats.

237Kain följde honom med en vemodig blick, och i det han slog båda händerna för ansiktet lutade han sig med pannan mot källardörren bredvid vilken han stod.

5

Artems skarpa hotelse förfelade inte sin verkan - den injagade skräck hos Kains vedersakare, och de lät honom vara ifred.

Kain märkte snart att taggarna inte längre stod så tätt som förut på den törnestig han hade att vandra till sin grav. Människorna upphörde så att säga att ta notis om hans tillvaro. Liksom förut smög han beskäftigt fram och tillbaka mellan dem och bjöd ut sina varor, men man trampade honom inte längre avsiktligt på tårna, puffade och knuffade honom inte mera, spottade inte längre i hans varulåda... Å andra sidan hade man inte förut mött honom med så kalla och fientliga blickar som nu.

Med hans fina känsla för allt som angick hans egen person undgick honom inte dessa förändrade blickar, och han frågade sig vad de kunde betyda, vilken fara de hotade honom med. Han grubblade ofta över det och kunde inte begripa varför man såg så besynnerligt på honom ... Och han påminde sig att människorna på gatan förut ändå ibland hade tilltalat honom vänligt och harmlöst skämtat med honom. Den smula godhet de hade bevisat honom kom han först nu att tänka på.

Han funderade och funderade, och hans hörsel blev finare, hans öga skarpare. En dag trängde till hans öra en ny visa som hade diktats av Brudgummen, grändens trubadur. Denne förtjänade sitt bröd som musikant och sångare, och hans instrument bestod av åtta träskedar som han tog mellan fingrarna och omväxlande slog mot varandra, mot sina utspända kinder eller mot sin måge. Han frambragte på detta sätt en musik som visserligen inte var särdeles vacker men som fordrade en ovanlig fingerfärdighet, och det var en egenskap som grändens publik förstod att uppskatta.

På detta instrument brukade Brudgummen ackompanjera sig när han föredrog sina självgjorda kupletter. En

238dag stötte alltså Kain på en grupp som Brudgummen just höll på att glädja med sin konst. Då han fick syn på Kain utbrast han livligt:

- Åhoj, mina hedervärda herrar fängelsekandidater! Jag vill sjunga för er en ny visa som jag nyss har bakat färdig, den är ännu alldeles varm, den lilla läckerbiten! Ro hit med en kopek eller två per snabel! Och hör på:

När solen smyger genom fönstret in, då blir det glatt i människornas sinn. Men om jag en gång genom fönstret kliver...

- Den kan vi redan! Den kan vi redan! ropade en av åhörarna.

- Det måtte jag väl veta! Men jag tänker inte ge er en pirog gratis när ni inte ännu har betalat brödet, svarade Brudgummen i det han åter uppstämde sin träskedsmusik och sjöng därtill.

Jag, stackars fan, i världen här

fått pröva öden stränga!

Min fader och min broder kär

i galgen måste hänga.

Men repet brast när jag kom dit ...

- Det var skada! menade åhörarna. Inte heller denna visa föreföll ny, men de betalade likväl Brudgummen gärna den begärda kopeken eftersom de ansåg honom vara en "rejäl karl" som inte skulle lura dem på den utlovade nya visan.

- Hör nu på min allra senaste visa - och låt se att ni henne av hjärtat prisa! ropade Brudgummen, och medan skedarna klapprade och virvlade i hans händer sjöng han:

En oxe och en spindel, ett ömt förbund de slöt, men spindeln var en jude, och oxen var ett nöt. Det dumma nötet oxen på svansen spindeln bar, och åt var kjortel juden bjöd ut sin vän så rar: Kom hit, ni älskogstokor ...

239- Halt, wer da? Herr Kain? Behagar ers nåd kanske en välkomsthälsning med påken? Har herr handelsmannen täckts höra på min lilla visa? Då anhåller jag att han aller-nådigast behagade skudda stoftet av sina fötter - jag diktar inte mina visor för vem som helst inte!

Kain svarade bara med sitt vanliga vemodiga leende och fortsatte suckande sin väg, tyngd av onda aningar. Han uppskattade tillfullo dessa dagar av ro och frid och fruktade att de skulle ta slut. Varje morgon infann han sig i gränden i den glada övertygelsen att ingen skulle ta hans slantar ifrån honom den dagen. Hans ögon hade nu fått en smula lugn och glans. Artem såg han varje dag, men om denne inte ropade på honom gick Kain inte fram till honom. Artem själv tilltalade honom bara sällan, och då utbytte de bara några ord:

- Nå, hur har du det?

- Bra... och det har jag er att tacka för, svarade Kain med glädjestrålande ögon.

- Lämnar de dig ifred?

- Hur skulle de våga - mot er! utbrast juden och ryckte ofrivilligt till.

- Nå, det är bra... Om det händer dig något så säg bara till ...

- Visst ska jag det!

- Rätt så!

Han mätte Kains ömkliga gestalt med en vresig blick och skickade iväg honom:

- Gå nu... lycka till med dina affärer!

Och Kain avlägsnade sig hastigt från sin beskyddare, varvid han mötte elaka och hånfulla blickar från åskådarna - blickar som satte skräck i honom.

Ungefär en månad hade förgått på detta sätt då Kain en afton när han var på hemväg stötte ihop med Artem. Den ståtlige jätten nickade och vinkade honom till sig med fingret. Kain sprang skyndsamt fram till honom och såg att Artem var misslynt och mörk i hågen som ett höstmoln.

- Har du slutat dina affärer?

- Jag skulle just gå hem...

- Vänta lite... Kom med, jag skulle vilja tala med dig, sade Artem med dov stämma.

240Och stor och väldig skred han före medan Kain följde efter.

De gick till grändens slut och vek sedan av ner till floden, där Artem stannade på en enslig plats tätt intill vattnet nedanför den branta strandsluttningen.

- Sätt dig, sade han till Kain.

Kain satte sig och sneglade ängsligt upp på sin beskyddare. Artem började långsamt rulla en cigarrett medan Kain lät blicken sväva över himlen, skogen av master vid den motsatta stranden och de i aftonens stillhet ljudlöst framglidande vågorna. Vad ska Artem säga? undrade han oroligt.

- Nå, du har det fortfarande bra? frågade Artem.

- Ack ja! Nu fruktar jag ingenting mera...

- Nå, det var ju förståndigt av dig.

- Jag är också så tacksam ...

- Vänta med det så länge! sade Artem.

Han satt en lång stund försänkt i dyster tystnad medan han stötvis blåste ut cigarrettröken. Kain väntade med en ångestfull förkänsla av kommande olycka.

- Hm ja ... de lämnar dig alltså ifred?

- A, de är så rädda för er! De är som hundar, och ni är som ett lejon! Och jag behöver inte mer...

- Vänta lite!

- Nå? Vad är det ni vill säga? frågade Kain ängsligt.

- Vad jag vill säga? Ja - det är inte så enkelt<

- Vad är det då?

- Ser du - ja, det är bäst att vi talar rent ut, så är det avgjort med en gång ...

- Nå - nå?

- Jag måste nämligen säga dig att jag... att jag inte kan längre.

- Vad? Vad kan ni inte längre?

- Det är ingenting vidare - jag kan helt enkelt inte längre ... det bär mig emot. Jag är nu en gång inte skapad för sånt, stötte Artem suckande fram.

- För vilket? Vad är ni inte skapad för?

- För allt det här... Jag vill inte mera kännas vid dig... För när allt kommer omkring så angår du mig egentligen inte...

Kain ryckte till som om han fått ett slag, men han teg.

241- Och om de återigen börjar gyckla och förolämpa dig, fortfor Artem, så lämna mig ifred för det. Beklaga dig inte för mig - jag kan inte hjälpa dig - tänker inte bistå dig. Begriper du? Jag förmår inte ...

Kain blev dödsblek men teg alltjämt. Artem, som nu hade lättat sitt hjärta från vad som tryckte det, drog ett djupt andetag och fortfor med mera sammanhang:

- För att du den där gången tog dig an mig kan jag ju betala dig. Hur mycket blir det? Säg bara, jag betalar vad du begär. Men medlidande kan jag inte ha med dig ... Det finns nu en gång inte hos mig ... jag har bara tvingat mig till det... hycklade bara ... jag trodde att det var medlidande ... men det var bara inbillning ... Kan på det hela taget inte tycka synd om någon... inte om någon människa...

- För att jag ... är jude? frågade Kain sakta.

Artem sneglade på honom och sade ur djupet av sitt hjärta:

- För att du är jude? Vi är alla judar inför Vår Herre.

- Varför annars då? frågade Kain på nytt.

- Jag kan inte, svarade Artem. Jag har ingen medkänsla med dig, förstår du... och inte med någon annan människa heller... Förstå mig rätt... åt en annan skulle jag inte ens säga det utan bara ge honom ett slag i skallen! Men åt dig säger jag det...

- Vem ska då skydda mig mot de gudlösas hand? Vem ska försvara mig mot mina fiender? frågade juden stilla och svårmodigt.

- Jag förmår det inte, sade Artem okonstlat. Inte därför att de skrattar åt mig - det rör mig inte, må de skratta! Jag kan b^ra inte känna på det viset. Och för det där du vet, i båten därborta ... för det betalar jag hellre...

- O hämnande Gud! O vedergällningens evige Gud! Se ned till mig från din härlighet, o du jordens domare! bad Kain som hade rullat ihop sig som ett nystan.

Det var en varm och stilla sommarkväll. Den spegelblanka floden återkastade i milt vemod den nedgående solens strålar. Från strandsluttningen föll en skugga över Kain och Artem.

- Betänk bara, sade Artem i en ton av djup övertygelse, vad det är jag nu har att göra. Du fattar det väl inte så ...

242men jag, jag måste ju ändå tänka på mig själv. Du minns hur de tygade till mig den där gången?

Han skar tänder och flyttade sig oroligt av och an på stranden. Sedan lade han sig på rygg, sträckte ut benen mot floden och sköt händerna under huvudet.

- Jag känner dem nu allihop...

- Alla? frågade Kain resignerat.

- Ja. Nu ska jag göra upp räkningen med dem - och då är du i vägen...

- Jag i vägen? Hur kan jag vara det? utbrast juden.

- Inte precis i vägen men... jag är för närvarande arg på alla människor. Är jag då sämre än andra? Det skulle jag vilja veta... Nå, kort och gott... Du är överflödig för mig. Begriper du?

- Nej! svarade Kain kort och skakade på huvudet.

- Begriper du ändå inte? Vad du är för ett nöt! För dig måste jag ju ha medömkan, inte sant? Nå, och nu kan jag

inte ha medömkan för någon ... Det finns inte den ringaste känsla för andra hos mig längre...

Och i det han gav Kain en puff i sidan upprepade han än en gång:

- Begriper du äntligen? Jag har inte ett spår av medömkan för någon...

Länge teg de bägge. I den ljumma, av vällukter fyllda luften hörde man vågornas skvalp och en mängd dämpade, sällsamt klagande läten som ljöd ur fjärran från den mörka slumrande floden.

- Vad ska jag nu ta mig till? bröt Kain slutligen tystnaden.

Förgäves väntade han på svar. Artem hade antingen somnat eller var helt och hållet fördjupad i sina tankar.

- Hur ska jag kunna leva utan er? ropade Kain.

Artem såg upp mot himlen och svarade:

- Det må bli din ensak...

- O, min Gud, min Gud!

- Hur du ska leva kan man inte heller säga så där i brådrasket, förklarade Artem makligt. Sedan han nu hade lättat sitt hjärta var han lugn och glad till mods.

• Jag visste det ju... redan när jag gick till er då ni låg sönderslagen och mörbultad därborta vid floden... redan då visste jag att ni inte skulle kunna vara vänligt sinnad

243mot mig länge

Med bedjande ögon såg den lille juden på Artem, men denne undvek hans blick.

- Kanske är det ändå därför, fortfor Kain skyggt, att folk skrattar åt er för min skull...

- De där krypen? Vad bryr jag mig om dem! skrattade Artem. Om jag ville skulle jag kunna ta dig på axlarna och bära omkring dig på gatorna på det viset. Låt dem skratta... Men det är inte alls det saken gäller... Man måste alltid handla efter sin övertygelse... så som man känner sig sinnad... Vad som en gång inte finns i hjärtat, det finns där inte... Och jag ska säga det rent ut, bror lille, det bär mig helt enkelt emot att du är den du är... Ja, så förhåller det sig, nu vet du det!

- Ack! Nu förstår jag ..r Vad ska jag göra? Ska jag gå min väg?

- Ja, gå medan det ännu är ljust... ingen ska göra dig något. Ingen har ju hört vårt samtal.

- Väl det åtminstone... Och ni ska ju heller inte säga något? bad Kain.

- Nej, visst inte... Men kom inte för ofta inför mina ögon...

- Nej, sade Kain sakta och steg upp.

- Det skulle kanske vara bäst för dig om du drev din handel någon annanstans, menade Artem likgiltigt. Här är det för svårt att skydda sig... de lurar på alla håll och kanter...

- Vart ska jag gå då?

- Hm - vart du vill...

- Lev väl, Artem!

Lev väl, broder!

Utan att stiga upp räckte han Kain handen och tryckte hans.

* Lev väl. Var inte ond på mig...

- Jag är inte ond, svarade Kain och undertryckte en suck.

- Nå då så... det är bättre så, inte sant? Du har ändå inte varit den rätte kamraten för mig - så ont det än gör mig.

Eller skulle jag kanske leva för dig? Det går ju inte...

- Lev väl!

- Gå nu!

244Kain gick längs flodstranden med huvudet nedsjunket mot bröstet och ryggen böjd.

Den vackre Artem följde honom med ögonen, men efter ett par sekunder återtog han sin förra ställning och stirrade upp mot himlen, där redan nattens skuggor började lägra sig.

Underliga ljud svepte genom luften och förstummades åter. Flodens vågor skvalpade entonigt och melankoliskt mot stranden.

Kain gick ungefär femtio steg, så vände han plötsligt kosan tillbaka till den på marken utsträckte Artem. Han stannade framför honom och sade i skygg saktmodig ton:

- Kanske har ni ändå kommit på andra tankar?

Artem teg.

- Artem! ropade Kain med darrande stämma. Artem! Kanske ni sa det utan att mena det? Kommer ni inte ihåg hur jag den där gången... va, Artem? Ingen kom till er... men jag gjorde det ...

En lätt snarkning blev svaret.

Ännu en lång stund stod Kain bredvid jätten och stirrade på hans själlöst vackra ansikte som i sömnen hade fått ett vekare uttryck. Det väldiga kämpabröstet höjde och sänkte sig i jämn rytm, och under de svarta mustascherna syntes de starka glänsande tänderna. Han tycktes le i sömnen...

Med en dov suck lät juden huvudet sjunka ännu djupare och gick åter längs flodstranden. Darrande i hela kroppen av fruktan för sitt liv skred han försiktigt fram på den smala stigen. På de öppna månbelysta ställena gick han tryggare, men i skuggan smög han hastigt vidare. Han liknade en råtta, ett litet skyggt nattdjur som tillryggalägger sin väg mellan tallösa, från alla håll hotande faror.

Natten hade brutit in, och på flodstranden var det öde och stilla...

16 Urspårade

245 Tjugosex och en

i

Vi var tjugosex stycken - tjugosex levande maskiner instängda i en fuktig källare, där vi från morgon till kväll knådade deg och bakade kringlor och kransar. Fönstren i vår källare vette åt en grop som hade blivit utgrävd framför dem och var belagd med tegelstenar, gröna av mögel; på utsidan var ett tätt järntrådsnät fastspikat, och solstrålarna kunde inte tränga in genom de av mjöldamm täckta rutorna. Vår mästare hade spikat järntråd för fönstret för att vi inte skulle kunna ge något av hans bröd åt tiggare eller åt svältande arbetslösa kamrater; vår mästare kallade oss tjuvar och kanaljer och gav oss skämda inälvor till middag istället för kött...

Kvavt och trångt hade vi det därinne i stenkistan under det låga tryckande taket som var svart av sot och fullt av spindelväv. Tungt och ledsamt förflöt vårt liv inom de tjocka, av smuts och mögel fläckiga väggarna... Vi steg upp klockan fem på morgonen, olustiga och outsövda, och satt redan klockan sex slöa och liknöjda kring bordet och bakade kringlor av degen som kamraterna hade gjort i ordning åt oss medan vi sov. Och hela dagen ända till klockan tio på kvällen satt somliga av oss kring bordet, rullade ut den elastiska degen och vaggade av och an för att inte bli alldeles stela i lederna medan andra rörde ihop mjöl och vatten. Och hela dagen surrade melankoliskt det kokande vattnet i kitteln där kringlorna förvälldes, och bagarens spade skrapade hastigt och ilsket mot ugnsbotten och kastade de hala förvällda degklumparna på de glödheta tegelstenarna. Från morgon till kväll brann vedträna på ena sidan av ugnen, och det röda återskenet av lågorna fladdrade på väggen som om det i tysthet gjorde narr av oss. Den väldiga ugnen liknade det vanskapta huvudet på något sagans vidunder som stack

upp ur golvet och öppnade sitt eldsprutande gap, ur vilket en het ånga pustade emot oss, medan de två svarta ventilerna tycktes stirra på vårt ändlösa arbete som ett par ögon - vidundrets grymma kalla ögon som alltid betraktade oss med samma mörka

246blick, liksom trött av att se på slavar av vilka det inte längre väntade något mänskligt utan endast föraktade med den överlägsna vishetens kalla förakt.

Dag efter dag stod vi där i den kvava stinkande luften, i mjöldammet och smutsen som våra fötter hade dragit in från gården och knådade degen och bakade kringlor som vi fuktade med vår svett, och vi hatade vårt arbete med bitter hätskhet, vi åt aldrig av vad våra händer frambragt utan föredrog svart bröd framför kringlorna. Sittande mittemot varandra vid det långa bordet - nio på vardera sidan - rörde vi i timtal mekaniskt våra händer och fingrar, och vi var så vana vid vårt arbete att vi aldrig såg på vad vi gjorde. Och vi hade sett på varandra så till leda att var och en av oss kände till varenda rynka i kamraternas ansikten. Ingenting hade vi att tala om, och det hade vi vant oss vid, så vi teg hela tiden, om vi inte grälade, för alltid kan man ha något att gräla om, isynnerhet med arbetskamrater. Men till och med grälade gjorde vi sällan, för vad är man väl istånd till när man är halvdöd, när man är som ett stenbeläte och alla ens känslor är förkvävda av arbetets tryck? Tystnaden är endast svår och plågsam för dem som redan har sagt varandra allt och inte har något mer att säga; för människor som aldrig har börjat tala är det helt enkelt och lätt att tiga ... Men ibland sjöng vi, och vår sång började på så sätt att mitt under arbetet suckade plötsligt någon djupt som en trött-körd häst och uppstämde sakta gnolande en av de släpande sånger, vilkas milt klagande melodi alltid lättar den tyngd som trycker den sjungandes hjärta. En av oss sjunger alltså, och vi andra lyssnar i början tyst till hans sång som flämtar och släcks under det tunga källarvalvet likt en liten eld ute på stäppen en kulen höstdag, då den grå himlen hänger som ett bly tak över jorden. Så faller en annan in, och nu dallrar redan två stämmor sakta och melankoliskt genom den kvava luften i vårt källarhål. Och plötsligt griper flera röster på en gång fatt i melodin, och den höjer sig som en svallvåg, blir starkare och högljud-dare och tycks spränga ut de fuktdrypande tjocka väg-garnà i vårt stenfängelse...

Snart sjunger vi alla tjugosex. De högljudda, längesedan samstämda rösterna fyller bageriet, ja sången tycks inte

247få rum där, den slår mot stenväggarna, stönar, gråter och fyller hjärtat med en bitter smärta, öppnar åter de gamla såren och väcker en längtansfull saknad... Sångarna suckar djupt och tungt, en och annan tystnar plötsligt, hör länge på hur kamraterna sjunger och faller sedan åter in på nytt. Andra sjunger med slutna ögon, och kanske förefaller dem sångens breda mäktiga flod som en solbelyst väg som sträcker sig långt i fjärran och på vilken de ser sig själva vandra...

Lågorna i ugnen fladdrar alltjämt, ugnsspaden skrapar mot tegelstenarna, vattnet puttrar i kitteln, och återskenet från elden på väggen dallrar upp och ner och gör narr i tysthet... Men i de främmande orden sjunger vi ut vår slöa sorg, den tunga saknaden hos levande varelser berövade solens ljus, den längtansfulla saknaden hos slavar. Så levde vi tjugosex därnere i källaren, och vårt liv var så tungt och tryckande som om hela det stora trevåningshuset över oss var byggt direkt på våra axlar...

2

Men utom sången hade vi också ett annat gott, något som vi älskade och som måhända ersatte solen för oss. I andra våningen av vårt hus fanns en guldstickarverkstad, där en mängd unga flickor arbetade, och där hade man en husjungfru, den sextonåriga Tanja. Varje morgon tryckte sig ett litet rosigt anlete med glada blå ögon intill glasrutan på dörren som ledde från förstugan in i bageriet, och en klar vänlig röst ropade åt oss:

- Fångar små! Ge mig lite kringlor!

Vi vände oss allesammans om vid det välkända ljudet och såg glatt och godmodigt på det oskyldiga flickansiktet som så förnöjt smålog emot oss. Det hade blivit oss en kär vana att se den mot glasrutan tryckta nästippen och de små vita tänderna som glänste fram mellan de småleende röda läpparna. Vi rusar fram för att öppna dörren för henne och knuffar undan varandra, och så träder hon in söt och glad och ställer sig framför oss med förklädet utsträckt och huvudet en smula på sned, alltjämt småleende. Den långa, tjocka, kastanjebruna flätan har fallit

248fram över axeln och hänger ner på bröstet. Och vi smutsiga, svarta, fula karlar ser upp till henne - för dörrtröskeln, på vilken hon står, är fyra trappsteg högre än golvet

- och önskar henne godmorgon och säger henne ett par ord, alldeles särskilda ord som vi bara säger till henne. När vi talar med henne blir våra stämmor mildare och vårt skämt oskyldigare. Allting är något särskilt när det gäller henne. Bagaren tar ur ugnen en spade full av de bäst gräddade och brunaste kringlorna och kastar dem behändigt i Tanjas förkläde.

- Akta dig bara så att du inte kommer rätt i famnen på mästaren, varnar vi henne alltid. Hon skrattar skalkaktigt och ropar muntert åt oss:

- Adjö, fångar små! och försvinner fort som en liten råtta.

Det är alltsammans... Men långt efter det hon har gått pratar vi om henne, alldeles upprymda och säger precis detsamma som vi sade igår och alla dagar förut, eftersom både hon och vi och allt omkring oss är precis likadant som det var igår och alla dagar... Det är förfärligt pinsamt att leva så, medan ingenting omkring en förändras, och om detta eviga enahanda inte fullständigt dödar själen så blir det med varje dag allt outhärdligare... Vi brukade tala om kvinnor på ett sätt som ibland kom oss själva att vämjas vid våra skamlöst råa ord, men det var förklarligt, för de kvinnor vi kände var nog inte bättre värda. Men om Tanja sade vi aldrig ett ont ord; ingen av oss skulle någonsin ha tillåtit sig ett vågat skämt i hennes närvaro, och ännu mindre skulle det fallit någon in att våga röra vid henne. Kanske kom det sig av att hon alltid var en så kort stund hos oss; hon glimtade förbi våra ögon som ett stjärnskott på himlen och försvann - eller kanske berodde det på att hon var så liten och vacker, för allt skönt väcker vördnad till och med hos de råaste människor. Och fast vårt hårda arbete hade gjort oss till slöa lastdragare var vi likväl människor och kunde, som alla människor, inte leva utan att ha något att dyrka. Någon bättre än hon fanns inte ibland oss, och ingen utom hon ägnade någon uppmärksamhet åt oss därnere i källaren

- ingen av alla de många människor som bodde i huset. Och slutligen - och det var nog det förnämsta skälet - an-

249såg vi henne på sätt och vis som vår tillhörighet, något som var till blott och bart tack vare våra kringlor. Vi ansåg det som en plikt att ge henne dem riktigt varma och bruna, det blev som ett dagligt offer åt vår avgud, nästan en helig plägsed, och fjättrade oss med varje dag allt fastare vid henne. Utom kringlor gav vi också Tanja många goda råd: att klä sig varmare, att inte springa så fort i trappan och inte bära så tunga vedbördor. Hon hörde leende på våra råd, besvarade dem med ett skratt och följde dem aldrig, men vi var inte onda på henne för det, vi ville bara visa hur mycket omsorg vi hade om henne.

Ofta vände hon sig till oss med någon begäran, bad oss till exempel öppna den tunga källardörren eller hugga ved åt henne, och vi gjorde med glädje och till och med en viss stolthet både det och allt annat som hon bad oss om.

Men då en gång en av oss bad henne laga hans enda skjorta fnös hos föraktfullt och svarade:

- Har man hört på maken? Det skulle bara fattas!

Vi skrattade grundligt ut den dumma token och bad henne aldrig mer om något. Vi älskade henne - därmed var allt sagt. Människan vill alltid skänka sin kärlek åt någon fast denna kärlek stundom plågar, stundom besudlar föremålet eller förgiftar dess liv därför att den inte åtföljs av aktning. Vi måste älska Tanja för vi hade ingen annan att älska.

Ibland var det någon av oss som försökte ta saken överlägset och sade:

- Men varför skämmer vi egentligen bort den där flickungen? Det är väl ingenting särskilt med henne? Vi gör alldeles för mycket väsen av henne.

Men den som vågade komma med sådant tal bragte vi snart och eftertryckligt till förnuft. Vi måste ha något att älska. Vi hade funnit det och älskade det, och det som vi älskade alla tjugosex måste vara en okränkbar helgedom för var och en, och dèn som stod oss emot härvidlag var vår fiende. Kanske var den vi älskade inte värd vår kärlek, men vi var ju tjugosex stycken, och därför ville vi att det som var oss dyrbart också skulle vara

heligt för andra.

Vår kärlek är inte mindre besvärlig än vårt hat... och kanske är det just därför vissa stolta naturer påstår att hat

250är mera smickrande än kärlek... Men om så är, varför undflyr de oss då inte?

3

Förutom kringelbageriet hade vår principal ett finbageri i samma hus, skilt med en vägg från vår håla. Men arbetarna i finbageriet - de var fyra stycken - höll sig på avstånd från oss, för de ansåg sitt arbete finare än vårt och därför också sig själva bättre än vi. De kom aldrig in till oss och skrattade föraktfullt åt oss då vi möttes på gården. Vi gick heller aldrig in till dem; mästarn hade förbjudit oss det eftersom han befarade att vi skulle stjäla något av småbröden. Vi tyckte inte om finbagarna eftersom vi var avundsjuka på dem; deras arbete var lättare än vårt, de fick mer betalt och bättre mat, hade en ljus och rymlig bagarstuga och var i motsats till oss friska och rena. Vi åter var gulbleka eller grå i synen, tre av oss hade syfilis, några skabb och en var alldeles krokig av reumatism. På helgdagar och när de hade ledigt klädde de sig i fina kavajer och knarrande stövlar, två av dem var ägare till en harmonika, och alla gick de och promenerade i stadsparken. Vi åter bar smutsiga lumpor och gamla nedkippa-de skodon eller bastskor på fötterna, och in i stadsparken fick vi inte gå för polisen - hur skulle vi kunna tycka om finbagarna?

Så en dag fick vi höra att den bagare som stod vid ugnen inne hos dem hade börjat supa och blivit avskedad av mästarn och att en annan redan hade blivit anställd, en före detta soldat som gick klädd i sidenväst och klocka med guldkedja. Vi var mycket nyfikna att få se en sådan sprätt, och i hopp om att uppfånga en skymt av honom sprang vi oupphörligt ut på gården, den ene efter den andre.

Men han kom själv in till oss. Han öppnade dörren med en spark och stannade på tröskeln i det han småleende sade:

- Guds fred! Goddag, pojkar!

Dén kalla luften som trängde in genom dörren stod som en tjock rök om hans fötter, men han stannade på tröskeln och såg däruppifrån ner på oss, och under hans ljusa,

251käckt uppsvängda mustascher glänste de starka gula tänderna. Hans väst var verkligen något märkvärdigt i sitt slag, himmelsblå, skimrande, med broderade blommor och knappar av något slags röda stenar. Och klockkedja hade han också...

Det var en vacker karl denne soldat, lång och kraftig med röda kinder och stora ljusa ögon som blickade klart och vänligt. På huvudet hade han en vit hårdstärkt mössa, och under det rena förklädet, på vilket inte syntes en fläck, skymtade de smala tåspetsarna på ett par hypermoderna, skinande blanka stövlar.

Vår förste bagargesäll bad honom i aktningsfull ton att stänga dörren. Han gjorde det makligt och började fråga oss om vår principal. Vi överbjöd varandra i att säga, att mästarn var en illistig kanalje, en skojare, bov och blodsugare - allt vad man kan och bör säga om sin principal men som är onödigt att här återge. Soldaten hörde på, snodde mustascherna och betraktade oss med mild och klar blick.

- Ni har en massa flickor här i huset, sade han plötsligt.

Några av oss skrattade aktningsfullt, andra gjorde en

lysten grimas, och en talade om att vi hade nio flickor i huset.

- Nå, är ni såta vänner med dem? frågade soldaten och plirade med ögat.

Åter skrattade vi, men denna gång en smula tvunget och förläget... Flera av oss skulle ha velat visa sig för soldaten som en lika morsk hjärtekrossare som han, men det var ingen som förstod sig på eller kunde det. Som ett erkännande härav sade en sakta:

- Hur skulle vi kunna tänka på...

- Nej, det är nog lite svårt för er, sade soldaten självsäkert och såg mönstrande på oss... Ni är inte av det slaget ... ni har ingen hållning ... inte utseendet för er så att säga. Och kvinnorna vill att en karl ska se något ut... att han har en fin kropp ... och allt som det ska vara. Och så har de respekt för styrkan... för en kraftig arm ... som den här till exempel ...

Han tog högra handen ur fickan och visade oss sin till armbågen nakna arm i den uppkavlade skjortärmen..» Armen var vit och kraftig och täckt av guldglänsande hår.

252- Ben, bröst... allt måste vara fast och starkt... Och så måste man vara ordentligt klädd så att det vackra man har tar sig något ut... Mig till exempel är fruntimren alldeles galna i. Jag varken ropar eller lockar på dem, de flyger mig självmant om halsen fem stycken i taget...

Han satte sig på en mjölsäck och berättade både länge och väl om hur förtjusta fruntimren var i honom och hur överlägset han förstod att handskas med dem. Sedan gick han, och då dörren gnisslande hade slutit sig efter honom satt vi länge tysta och tänkte på honom och hans historier. Och så började vi plötsligt tala alla på en gång och kom överens om att vi tyckte bra om honom. Så enkel och hygglig han var - att så där bara komma in och slå sig ner och prata! Ingen brukade någonsin komma in till oss, ingen hade någonsin pratat så där vänligt med oss... Och vi talade oavbrutet om honom och hans blivande framgångar hos guldbrodöserna, som när de mötte oss på gården antingen vek åt sidan med föraktfullt hopknipta läppar eller gick rätt på oss som om vi var luft för dem. Vi åter följde dem alltid med beundrande blickar både när vi mötte dem på gården och när de gick förbi våra fönster, om vintern klädda i små originella mössor och pälsjackor, om sommaren i blomsterprydda hattar och med brokiga parasoller i händerna. I gengäld talade vi om dem sinsemellan på ett sätt som skulle ha gjort dem ursinniga av vrede och blygsel om de hade hört det...

- Bara han inte fördärvar Tanja också! sade plötsligt förste bagargesällen i bekymrad ton.

Vi tystnade alla vid dessa ord, slagna av bestörtning. Vi hade för ett ögonblick glömt Tanja - det var som om soldaten hade dolt henne för oss med sin vackra kraftiga gestalt. Sedan uppstod ett högljutt gräl; några sade att Tanja inte skulle nedlåta sig till sådant, andra försäkrade att hon inte skulle kunna stå emot soldaten, och åter andra föreslog att om soldaten började hänga efter Tanja skulle vi slå honom sönder och samman. Till slut beslöt vi samfällt att ge noga akt på soldaten och Tanja och varna flickan, så att hon kunde ta sig till vara för honom... Detta gjorde slut på tvisten.

2533

En månad hade förflutit. Soldaten bakade sitt småbröd, gick och promenerade med guldbrodöserna och kom ofta in till oss men berättade ingenting om sina erövringar utan vred bara på mustascherna och slickade sig belåtet om läpparna.

Tanja kom fortfarande varje morgon till oss för att hämta kringlor och var glad, söt och vänlig som alltid. Vi försökte tala med henne om soldaten - hon kallade honom "en glosögd kalv" och andra spefulla öknamn, och det lugnade oss. Vi var stolta över vår flicka då vi såg hur guldbrodöserna slets om soldaten. Tanjas sätt emot honom höjde oss alla i våra egna ögon, och liksom för att härma henne började vi också bemöta honom med en viss ringaktning. Men henne älskade vi ännu mer än förut och hälsade henne ännu gladare och hjärtligare om rnornarna.

En gång kom soldaten in till oss en smula påstruken, slog sig ner och brast i skratt, och då vi frågade honom vad han skrattade åt förklarade han:

- Det är två av flickorna som har varit i slagsmål för min skull... Lidka och Grusjka... Så de tygade till varandra! Hahaha! De slet varann i håret och vräkte omkull varann i farstun, och där låg de... den ena under och den andra ovanpå... hahaha! De klöstes i ansiktena och slet sönder kläderna... det var så att man kunde skratta sig fördärvad! Men varför kan kvinnfolk aldrig slåss på anständigt vis? Varför ska de jämt klösas, va?

Han satt där på bänken så frisk och munter och fin och bara skrattade. Vi teg. Denna gång var det något hos

honom som förargade oss.

- Men vad jag har för en tur hos fruntimmer! Man kan skratta sig fördärvad. Jag behöver bara blinka så är det färdigt! Ta mig fan, om det inte är sant.

Han sträckte upp sina vita, med guldglänsande hår täckta armar och lät dem med en högljudd smäll falla ner på knäna. Och han såg på oss med en glatt förvånad blick som om han själv häpnade över sin märkvärdiga tur hos det täcka könet. Det fylliga rödblommiga ansiktet glänste av förtjust självbelåtenhet, och han slickade sig återigen begärligt om läpparna.

254Vår bagare skrapade häftigt med ugnsspaden mot spi-selhärden och utbrast plötsligt i spefull ton:

- Att rycka upp små grantelningar behövs det ingen stor styrka till, men försök en gång med en riktig fura...

- Menar du det där åt mig? frågade soldaten.

- Javisst...

- Vad vill du säga med det?

- Ingenting... det undföll mig bara i hastigheten.

- Nej, vänta! Vad är det du syftar på? Vad är det för en fura?

Vår bagare svarade inte utan började ivrigt syssla vid ugnen. Han kastade in de jästa kringlorna, tog ut de fär-diggräddade och slängde dem bullersamt ner på golvet åt pojkarna som radade upp dem på bastsnören. Han tycktes ha glömt soldaten och samtalet med honom. Men soldaten hade plötsligt blivit orolig. Han steg upp och gick fram till ugnen, där han var nära att få en knuff i bröstet av spadskaftet som krampaktigt for omkring i luften.

- Nej, du måste säga vem du menar. Du har förolämpat mig... Mig kan ingen motstå... hör du, ingen enda! Och du säger mig förolämpande saker ...

Han föreföll verkligen sårad på fullt allvar. Han hade kanske ingenting annat att yvas över än sin förmåga att tjusa kvinnor; kanske var den det enda livskraftiga hos honom, det som kom honom att känna sig som en levande människa.

Det finns folk som anser en kroppslig eller andlig sjukdom, som de lider av, som det bästa och värdefullaste i livet. De släpar den med sig hela sin levnad, lever endast i den, när sig därav, beklagar sig över den för andra och riktar därigenom uppmärksamheten på sig, vinner andra människors deltagande, och det är det enda de bryr sig om. Ta ifrån dem denna sjukdom, kurera dem, och de blir olyckliga därför att de mister sitt enda livsintresse och står där alldeles tomma. En människas liv är stundom så fattigt att hon ofrivilligt tvingas att anse sitt lyte för något gott och leva i det; man kan rentav säga att människorna ofta blir andligt lytta av pur ledsnad.

Soldaten var som sagt allvarligt förolämpad; han gick löst på vår bagare och röt:

- Du måste säga vem du menar!

255- Ja, jag ska säga det, vände sig bagaren plötsligt emot honom.

- Nå?

- Känner du Tanja?

- Ja, än sen?

- Hon är det! Försök med henne ...

- Bah, det måtte väl vara en småsak för mig!

- Vi får väl se!

- Du ska få se! Håhå!

- Hon ger dig allt respass ...

- Om en månad är hon min!

- Vad du är för en skrävlare, soldat!

- Om fjorton dar! Jag ska visa er... Vad är det väl för märkvärdigt med den där Tanja? Pytt!

- Seså, ge dig av nu... du hindrar oss!

- Fjorton dar - och så är det färdigt!

- Gå din väg, säger jag!

Plötsligt ursinnig måttade vår bagare ett slag mot honom med ugnsspaden. Soldaten ryggade häpen tillbaka, såg på oss, teg ett ögonblick och sade därpå i låg och olycksbådande ton:

- Nå, bra! varefter han gick.

Medan de tvistade hade vi andra hört på, tysta och intresserade. Men när soldaten hade gått började vi prata i munnen på varandra, högljutt och livligt.

- Jo, nu har du allt ställt till det, Pavel! ropade någon åt bagaren.

- Tig och sköt ditt arbete! svarade denne vresigt.

Vi kände på oss att soldaten hade blivit sårad på sin ömmaste punkt och att Tanja hotades av fara. Men på samma gång hade vi gripits av en angenämt spännande nyfikenhet - vad skulle nu hända? Skulle Tanja stå emot soldaten? Och nästan alla utbrast med övertygelse:

- Tanja? Å, hon står nog emot! Henne tar man inte med blotta händerna!

Vi erfor ett oemotståndligt begär att pröva vår avguds styrka och tillförlitlighet och sökte ivrigt överbevisa varandra att hon skulle gå som segrare ur sammandrabbningen. Det föreföll oss till och med som om vi inte hade eggat upp soldaten tillräckligt utan att han skulle glömma tvisten ifall vi inte ytterligare retade hans egenkärlek.

256Från och med denna dag levde vi i ett slags egendomlig nervös spänning som vi aldrig förr hade erfarit. Vi grälade sinsemellan hela dagarna, varigenom vi liksom skärpte våra förståndsgåvor, blev talförare och fick lättare att uttrycka oss. Det var som om vi spelade ett djärvt spel mot den onde och som om insatsen från vår sida var Tanja. Och då vi hörde av finbagarna att soldaten börjat slå för "vår Tanja" erfor vi en kittlande känsla av välbehag och vår spänning blev så stor att vi inte ens märkte att mästarn begagnade sig av vår upphetsning och ökade på vårt arbete med fjorton pud deg om dygnet. Det var som om arbetet inte tröttade oss längre. Tanjas namn var hela dagarna på våra läppar, och varje morgon väntade vi henne med en egendomlig otålighet. Det föreföll oss ibland som om hon plötsligt skulle träda in, inte som den forna Tanja utan som en helt annan människa.

Men vi sade ingenting till henne om den tvist som hade ägt rum. Inte heller gjorde vi henne några frågor utan bemötte henne som förut vänligt och hjärtligt. I vårt förhållande till henne hade dock insmugit sig något nytt och främmande för våra forna känslor - och detta nya var en frätande nyfikenhet, vass och kall som en stålkniv...

- Idag går tiden ut, bröder! sade bagaren en morgon, då han tog itu med sitt arbete.

Vi visste det mycket väl även utan hans påminnelse men ryckte likväl till.

- Titta noga på henne, hon är snart här! fortsatte bagaren. Någon utbrast i medlidsam ton:

- Ack, kan man väl se det med ögonen!

Och åter började vi gräla, häftigt och bullersamt. Idag skulle vi äntligen få veta hur pass rent och otillgängligt för smuts det kärl var i vilket vi hade lagt det bästa vi ägde. Denna morgon kände vi att vi spelade ett högt spel och att vi genom detta renhetsprov för alltid skulle kunna förlora vår avgud. Alla dessa dagar hade vi hört att soldaten enträget förföljde Tanja, men hur det nu kom sig hade ingen av oss frågat henne hur hon förhöll sig gentemot

honom. Hon infann sig liksom förut punktligt varje morgon för att få sina kringlor och var precis likadan som alltid.

Också denna dag hörde vi hennes röst:

257- Fångar små! Jag är här...

Vi skyndade att öppna för henne, och då hon kom in mötte vi henne mot vanan med tystnad. Vi stirrade oavvänt på henne och visste inte vad vi skulle säga eller vad vi skulle fråga henne om. Vi stod tigande framför henne i en dyster klunga. Hon blev synbart förvånad över detta ovanliga mottagande - och plötsligt såg vi att hon bleknä-de, blev orolig och förlägen, och hon frågade i tvungen ton:

- Vad går det åt er? ... Varför är ni så konstiga?

- Och du själv då? frågade bagaren mörkt.

- Jag - vad skulle det vara med mig?

- Å... ingenting...

- Seså, ge mig nu kringlorna fort ...

Aldrig förr hade hon haft så bråttom.

- Vi hinner väl! sade bagaren utan att röra sig ur fläcken och utan att ta ögonen ifrån henne.

Då vände hon sig tvärt om och försvann ut genom dörren.

Bagaren tog spaden och sade lugnt i det han vände sig mot ugnen:

- Det tycks vara färdigt!... Den förbannade soldaten... en sån skurk...

Som en fårahjord gick vi, knuffande varandra, till bordet, satte oss under tystnad och började olustigt vårt arbete. Plötsligt utbrast en av oss:

- Kanske hon ändå...

- Tig! Det är ingenting att orda om vidare! röt bagaren.

Vi visste alla att han var en klok man, klokare än vi

andra. Och vi uppfattade hans ord som en övertygelse om att soldaten hade segrat... Det gjorde oss sorgsna och oroliga till mods.

Klockan tolv - just då vi åt middag - kom soldaten in. Han var som alltid fin och sprättig och såg oss som vanligt rätt i ögonen. Men vi var för generade för att se på honom.

- Nå, mina ärade herrar, vill ni att jag ska visa er vad en käck soldat förmår? sade han och skrattade segerstolt. Gå då ut i farstun och titta genom springan... begriper ni?

Vi skyndade ut och trängdes om varandra för att titta genom springorna i brädväggen till farstun som förde ut

258på gården. Vi behövde inte vänta länge ... Snart kom Tanja med hastiga steg och bekymrad uppsyn skyndande över gården. Hon hoppade över de många små polarna av smuts och smält snö och försvann genom dörren ner till källaren. Sedan kom soldaten visslande, med händerna i fickorna och utan att göra sig någon brådska. Han följde efter henne ner i källaren ...

Det regnade, och vi såg hur regndropparna föll i polarna och bildade små ringar i dem. Det var en grå och fuktig, otrevlig dag. På taken låg ännu snö, men marken var full av mörka smutsfläckar. Och snön på taken hade också en smutsbrun färgskiftning. Regnet droppade långsamt och melankoliskt, och vi tyckte det var kallt och ledsamt att stå där och vänta...

Den som kom först tillbaka från källaren var soldaten; han gick tillbaka över gården med makliga steg och händerna i fickorna, precis likadan som alltid.

Och sedan kom Tanja. Hennes ögon... ja, hennes ögon strålade av glädje och lycka, och läpparna log. Hon gick som i sömnen och rörde sig framåt med osäkra steg...

Det kunde vi inte bära med lugn. Alla rusade vi på en gång mot dörren och ut på gården och började vissla och skräna vilt och hätskt mot henne.

Hon spratt häftigt till då hon fick se oss och stannade som fastnaglad i smutsen. Vi omringade henne och överöste henne hänsynslöst och skadeglatt med fula skällsord och sade henne de mest oanständiga saker.

Vi gjorde det varken högljutt eller brådskande, för vi såg att hon inte kunde komma undan; hon var omringad av oss så vi kunde håna henne så mycket vi ville. Jag vet inte varför, men vi slog henne inte. Hon stod mitt ibland oss och vände huvudet än åt den ena sidan, än åt den andra, lyssnande till våra förolämpningar. Och vi slungade allt våldsammare över henne smutsen och giftet i våra ord.

Färgen försvann från hennes ansikte. Hennes blå ögon, som nyss förut hade strålat av lycka, var nu vitt uppspärrade, bröstet flämtade tungt och läpparna darrade.

Och vi stod alltjämt runtomkring henne och tog vår hämnd för att hon hade bestulit oss. Hon tillhörde oss, vi hade gett henne det bästa vi ägde, och fast detta bästa

259bara var tiggares smulor var vi tjugosex och hon en, och därför fanns det ingen tortyr tillräckligt grym för att sona hennes brott. Så vi okvädade henne!... Hon bara teg och såg på oss med skrämda ögon, skälvande i hela kroppen.

Vi skrattade, tjöt, gallskrek... Folk började samlas omkring oss... En av oss ryckte Tanja i koftärmen...

Då gnistrade det plötsligt till i hennes ögon. Hon förde långsamt händerna till huvudet, slätade till håret och sade högljutt och lugnt rätt i synen på oss:

- Ack, ni olyckliga fångar!

Och hon gick rakt på oss, så enkelt och obesvärat som om vi inte alls hade stått där mitt i vägen för henne. Därför var det heller ingen av oss som hindrade henne att komma fram.

När hon hade kommit ur vår ring ropade hon utan att vända sig om och i en ton av obeskrivligt förakt:

- Ert pack ... att vara så lumpna ...

Och därmed gick hon.

Men vi stod kvar mitt på gården i smutsen och regnet, under den grå molnhöljda himlen ...

Sedan gick vi stillatigande tillbaka ner i vår fuktiga källare. Liksom förut blickade solen aldrig in genom våra fönster, och Tanja kom heller aldrig mer till oss.